আজান

(এম. ইলিম উদ্দিন দেৱান সম্পাদিত 'আজান'
আলোচনীৰ নিৰ্বাচিত সংকলন)

সম্পাদনা

ডাঃ ছাহিদুল ইছলাম
কমল কলিতা

অসম সাহিত্য সভা

AJAN (A selective collection of Journal AJAN formerly edited by M. Ilimuddin Dewan) edited by Dr. Sahidul Islam and Kamal Kalita and Published by Sri Pratap Chandra Barua, General Secretary (incharge), Asam Sahitya Sabha, Chandrakanta Handique Bhawan, Jorhat - 785001 (Assam). Price Rs.150/- Only

---

প্ৰকাশক ঃ

শ্ৰীপ্ৰতাপ চন্দ্ৰ বৰুৱা

ভাৰপ্ৰাপ্ত প্ৰধান সম্পাদক

অসম সাহিত্য সভা

চন্দ্ৰকান্ত সন্দিকৈ ভৱন, যোৰহাট - ৭৮৫০০১

প্ৰথম প্ৰকাশ ঃ

১৭ মাৰ্চ, ২০০৭ খ্ৰীষ্টাব্দ

প্ৰকাশন সমিতি ঃ

সভাপতি ঃ শ্ৰীকনকসেন ডেকা, সভাপতি, অসম সাহিত্য সভা

সম্পাদক ঃ শ্ৰীপ্ৰতাপ চন্দ্ৰ বৰুৱা, ভাৰপ্ৰাপ্ত প্ৰধান সম্পাদক, অসম সাহিত্য সভা

সদস্য সকল ঃ শ্ৰীভৱপ্ৰসাদ চলিহা, শ্ৰীবিজু হাজৰিকা, শ্ৰীজ্যোতিপদ চৌধুৰী, শ্ৰীহেমন্ত ভৰালী, শ্ৰীসূৰ্য হাজৰিকা, শ্ৰীসতীশ চন্দ্ৰ চৌধুৰী, শ্ৰীকমল কলিতা, শ্ৰীভবেশ দাস, শ্ৰীপখিলা কলিতা।

মূল্য ঃ ১৫০.০০ (এশ পঞ্চাশ টকা মাত্ৰ)

মুদ্ৰক ঃ ছিগ্‌মা অফ্‌ছেট প্ৰিণ্টাৰ্ছ
এম. চি. ৰোড, চেনিকুঠী
গুৱাহাটী-৭৮১০০৩

আগকথা

অসমীয়া সাহিত্য-সংস্কৃতিৰ একান্ত পূজাৰী এম. ইলিম উদ্দিন দেৱান চাহাবৰ দ্বাৰা সম্পাদিত 'আজান' কেৱল তেওঁৰ নিজৰ কণ্ঠৰেই পবিত্ৰ আজান নাছিল, দৰাচলতে আজানে আমাৰ সমাজ জীৱনৰ এছোৱাৰ সাক্ষ্য বহন কৰিছে। সেই দিশৰপৰা দেৱান চাহাব আমাৰ চিৰ নমস্য হৈ থাকিব। ইলিম উদ্দিন দেৱান চাহাব এগৰাকী নিষ্ঠাবান মুছলমান হৈও আন ধৰ্মৰ প্ৰতি উদাৰ মনোভাৱ গ্ৰহণ কৰিছিল। সেইবাবে 'আজান'ৰ পাতত কেৱল এটা ধৰ্মৰেই লোকসকলৰ ভাবানুভূতি প্ৰকাশ পোৱা বুলি ক'লে ভুল হ'ব; বৰঞ্চ 'আজান'ত প্ৰতিফলিত হৈছিল পশ্চিম অসমৰ সামগ্ৰিক জীৱনৰ প্ৰতিচ্ছবি। আলোচনীখনত আধ্যাত্মিক চিন্তা-চৰ্চাৰ উপৰি আৰ্থ-সামাজিক দিশসমূহো সামৰি লোৱা হৈছিল। বিশেষকৈ চৰ-চাপৰি অঞ্চলৰ লোকসকলৰ মাজত 'আজান'খনিৰ ব্যাপক প্ৰচাৰৰ ফলস্বৰূপে সেইসকলক অসমৰ সমাজ জীৱনৰ মূল সুঁতিলৈ অনাটো সম্ভৱ হৈ উঠিছিল। তদুপৰি আলোচনীখনত সেইসকলৰ জীৱনৰ সমস্যাসমূহৰো প্ৰতিফলন ঘটিছিল। 'আজানে' এচাম নতুন লেখক-লেখিকা উলিয়াই আনিবলৈয়ো সক্ষম হৈছিল। মহানগৰীৰপৰা প্ৰকাশিত কাকতসমূহত লেখাৰ সুযোগ নোপোৱাসকলে 'আজান'ত লেখাৰ সুযোগ পাইছিল আৰু সেইসকলৰ বহুতে পৰৱৰ্তীকালত সফল লেখক-লেখিকা হিচাপে স্বীকৃতি লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল।

অসমত কাকত-আলোচনী ধাৰাবাহিকভাৱে উলিয়াই থকাটো কিমান কষ্টসাধ্য আৰু ব্যয়বহুল কাম তাক ভুক্তভোগী মাত্ৰেই জানে। তেনে প্ৰতিকূল পৰিৱেশকো নেওচি এম. ইলিম উদ্দিন দেৱান চাহাবে সুদীৰ্ঘ কাল ধৰি 'আজান'ৰ প্ৰকাশ অব্যাহত ৰখাটো নিঃসন্দেহে শলাগিবলগীয়া। ইয়ে তেওঁৰ অসমীয়া সমাজৰ লগতে ভাষা-সংস্কৃতিৰ প্ৰতি থকা গভীৰ আস্থাকে সূচাইছে। এই এগৰাকী অসম প্ৰেমীৰ কৰ্মৰ স্বীকৃতি দি তেওঁৰ ঋণ পৰিশোধ কৰাটো উচিত হ'ব। তেনে উদ্দেশ্য লৈয়েই অসম সাহিত্য সভাই 'আজান'ৰ সংকলন এটি প্ৰকাশ কৰাৰ সিদ্ধান্ত লয়। সম্প্ৰতি প্ৰথম খণ্ডটো প্ৰকাশ হ'ল যদিও পৰ্যায়ক্ৰমে সমুদায় সংখ্যাকেইটা প্ৰকাশ কৰা হ'ব। আশাকৰোঁ ৰাইজে 'আজান'ক আদৰি লৈ দেৱান চাহাবৰ স্মৃতিত শ্ৰদ্ধাঞ্জলি জ্ঞাপন কৰিব।

কনকসেন ডেকা

১১ মাৰ্চ, ২০০৭

পাতনি

"আজান" ১৯৬৫চনৰপৰা ১৯৯০ চনলৈ অসমীয়া ভাষাত ধাৰাবাহিকভাবে প্ৰকাশিত এখনি আলোচনী। চৰ-চাপৰি অঞ্চলৰপৰা উঠি অহা লেখক-লেখিকাসকলৰ পিতামহ স্বৰূপ এম. ইলিম উদ্দিন দেৱানৰ সম্পাদনাত প্ৰকাশিত আলোচনীখন সেই সময়ৰ অসমীয়া সংবাদ জগতত উচ্চস্থান দখল কৰাৰ উপৰিও অসমৰ চৰ-চাপৰি অঞ্চলৰ নৱ প্ৰজন্মৰ মাজত সাহিত্য চৰ্চাৰ এক পীঠস্থান হিচাপে সৰ্বজন স্বীকৃত। অসমৰ বাতৰি কাকতৰ ডেৰ শ বছৰীয়া জয়ন্তী উদ্‌যাপন সমিতিৰ বৰপেটা জিলা গোটৰ স্মৃতিগ্ৰন্থ "গণ বাতৰি"ত খ্যাত নামা সাহিত্যিক সাংবাদিক শ্ৰীযুত অক্ষয় কুমাৰ মিশ্ৰই আজান সম্পৰ্কে লিখিছে "একনিষ্ঠ সাহিত্যিক এম ইলিম উদ্দিন দেৱানৰ সম্পাদনাত মাহেকীয়া আৰু শেষত সাপ্তাহিক ৰূপত "আজান" নামৰ কাকতখন বৰপেটাৰপৰা প্ৰকাশ পায়। চেনীমাৰি চাপৰিৰ এম. ইলিম উদ্দিন দেৱান সেই সময়ত মাধৱ চৌধুৰী মহাবিদ্যালয়ৰ ছাত্ৰ আছিল। ১৯৬৬ চনত দেৱানে আজান প্ৰেছ স্থাপন কৰি ইয়াৰ যোগেদি কাকতখন ছপা কৰিবলৈ লয়। ১৯৯০ চনত ৰূপালী জয়ন্তী বৰ্ষ পালন কৰা আজান কাকতখনে অসমীয়া মুছলমান আৰু তেওঁলোকৰ সতি-সন্তানৰ মাজত অসমীয়া জগাই সংস্কৃতি আৰু সাহিত্য চৰ্চাৰ অনুপ্ৰেৰণা জগাই তোলাৰ ক্ষেত্ৰত, তেওঁলোকৰ আশা-আকাংক্ষা, আবেদন-নিবেদন, হাঁহি-কান্দোন আৰু ভাবনা-বেদনা প্ৰকাশ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰিছে। কেইবছৰমান আগলৈকে আজান অনিয়মিত ৰূপত হ'লেও ওলাইছিল।" তেতিয়াৰ সময়ত আধুনিক ছপাশালৰ তথা যোগাযোগ ব্যৱস্থাৰ বিশেষ সুবিধা নথকা বৰপেটাৰ নিচিনা প্ৰত্যন্ত চহৰৰ পৰা এনে এখন আলোচনী নিয়মিতভাবে প্ৰকাশ কৰি উলিওৱাটো সহজ সাধ্য কাম নাছিল। সৰ্বপোৰি যিটো সময়ত যিসকলৰ উদ্দেশ্যি আজান প্ৰকাশৰ উদ্যোগ লোৱা হৈছিল, সেইসকলৰ সামাজিক, অৰ্থনৈতিক আৰু শৈক্ষিক পৰিৱেশ আছিল তেনেই পুতৌজনক। তেনে এক প্ৰতিকুল পৰিবেশত সাহিত্য চৰ্চাৰ অনুকুল বাতাবৰণ এটি গঢ় দিয়াৰ মহান উদ্দেশ্য আগত ৰাখি এম. ইলিম উদ্দিন দেৱান চাহাবে বিভিন্ন বাধা-বিঘিনি নেওচি এখনি সৰ্বাংগ সুন্দৰ সাহিত্য আলোচনী প্ৰকাশৰ পথত আগবাঢ়িছিল। এই চেগতে বংগীয় মূলৰ মুছলমান মানুহখিনিৰ তৎকালীন সামাজিক, অৰ্থনৈতিক আৰু শৈক্ষিক অৱস্থা বিষয়ে সম্যক ধাৰণা এটি দিয়াৰ প্ৰয়োজন বোধ কৰিছো।

আজানৰ পটভূমি

উনৈছ শতিকাৰ শেষ দশকৰ পৰা কুৰি শতিকাৰ প্ৰথমাৰ্ধলৈ অবিভক্ত ভাৰতবৰ্ষৰ বংগদেশৰপৰা অসমলৈ প্ৰব্ৰজন হৈছিল অতি কৰ্মঠ, কষ্ট সহিষ্ণু অথচ সম্বলহীন উদ্বাস্তু এক শ্ৰেণীৰ মানুহৰ। জমিদাৰৰ অত্যাচাৰ অতিশয় জনঘনত্ব, ভূমিহীনতা, দাৰিদ্ৰতা আৰু তৎকালীন ইংৰাজ চৰকাৰৰ অৰ্থনৈতিক স্বাৰ্থত কৰা প্ৰবল পৃষ্ঠপোষকতাৰ বাবে চাদ-দৰিদ্ৰ এই মানুহখিনি অসমলৈ প্ৰব্ৰজন কৰিছিল। প্ৰাকৃতিক দুৰ্যোগ, বনৰীয়া জীৱ-জন্তু

আক্ৰমণ, মহ-ডাহৰ উৎপীড়ণ আদিৰ লেখীয়া হাজাৰ প্ৰত্যাহ্বানকো নেওচি এই মানুহখিনি অসমৰ নৈপৰীয়া দুৰ্গম অঞ্চলত বসতি স্থাপন কৰি অসমৰ কৃষি অৰ্থনৈতিক এক ধনাত্মক বিপ্লবৰ সূচনা কৰিছিল। পেটৰ তাড়ণাত প্ৰব্ৰজিত হ'বলগীয়া মানুহখিনিৰ প্ৰথম প্ৰজন্মই ব্যস্ত থাকিব লাগিছিল অন্ন, বস্ত্ৰ আৰু বাসস্থানৰ তাগিদাত। তেখেতসকলৰ কঠোৰ পৰিশ্ৰমৰ ফলত অসমৰ অনাবাদি অনুৰ্বৰা মাটি হৈ পৰিছিল সুজলা-সুফলা, শস্য-শ্যামলা প্ৰব্ৰজিত লোকসকলৰ দানবীয় পৰিশ্ৰমৰ ফলস্বৰূপে নিজৰ প্ৰয়োজনীয় অভাৱ পূৰণৰ উপৰিও অসমৰ কৃষি অৰ্থনীতিৰ ব্যাপক উৎকৰ্ষ সাধন হৈছিল। তেতিয়ালৈকে পেটৰ ভাত মুঠি, লজ্জা নিবাৰণৰ বাবে কাপোৰ আৰু মূৰ গুজিবলৈ সৰু এটি ঘৰৰ বাহিৰে বেলেগ চিন্তা কৰাৰ অৱকাশ এইসকল লোকৰ নাছিল। পৰ্য্যায়ক্ৰমে প্ৰয়োজনখিনি পূৰণ হোৱাৰ পিছত নিজৰ সতি-সন্ততিৰ বাবে শিক্ষা-দীক্ষাৰ তাগিদা অনুভৱ কৰিছিল। ফলত তেওঁলোকৰ দ্বিতীয় প্ৰজন্মৰ কিছু লোকে শিক্ষা-দীক্ষাৰ প্ৰতি অগ্ৰসৰ হোৱাৰ সুবিধা পাইছিল যদিও বেছি ভাগৰে অৱস্থা আছিল তথৈবচ। অৱশ্যে এই ক্ষেত্ৰত দুই-এক ব্যতিক্ৰম থাকিলেও সেয়া আছিল এপাচি শাকত এটা জালুকৰ লেখীয়া।

অৰ্থনৈতিকভাৱে কিছু স্বাৱলম্বী হ'লেও বিভিন্ন সমস্যাৰে ভাৰক্ৰান্ত নৱ প্ৰব্ৰজিত এইসকল লোকৰ নিজ নিজ সমস্যা সমাধানৰ চিন্তাই আছিল মূল লক্ষ্য। কুটিল ৰাজনীতিৰ মেৰপেচ আৰু দেৱানী মাতাব্বৰৰ দমন -শোষণৰ ফলত জুৰুলা হোৱা এই চাম লোকৰ মাজৰ পৰা উঠি অহা নব্য শিক্ষিত চামেও নিজ নিজ সমস্যা সমাধানতেই ব্যস্ত থাকিব লগা হোৱাত সৃজনীমূলক কাম-কাজত মনোনিবেশ কৰিবলৈ তেতিয়ালৈকে কোনো আহৰিয়ে পোৱা নাছিল। পৰৱৰ্তী সময়ত সামাজিক পৰিৱেশৰ কিছু উন্নতি ঘটাত অধিক সংখ্যক লোকে শিক্ষা-দীক্ষাৰ সুযোগ লাভ কৰে যদিও আধুনিক শিক্ষাতকৈ ধৰ্মীয় শিক্ষাৰ বাবে মোক্তব-মাদ্ৰাছাৰ ফালেহে অধিক মনোযোগ দিয়া হৈছিল। ইয়াৰ ফলত সেই সময়ত গোড়া ধৰ্মাৱলম্বী এক শ্ৰেণীৰ মোল্লা-মৌলবীৰ দলহে সৃষ্টি হৈছিল। এফালে দেৱানী- মাতব্বৰ শ্ৰেণীৰ শোষণ, আনফালে ধৰ্মীয় গোড়ামীৰ কেঁকোৰা চেপা ইয়াৰ মাজত কোনো আধুনিক চিন্তা-ধাৰাই ঠাই ল'ব পৰা নাছিল। পঞ্চাছৰ দশকৰ আগলৈকে এই এনে এক পৰিবেশেই বিৰক্তি কৰি আছিল যদিও দুই এক ব্যাতিক্ৰম নথকাও নহয়। ধৰ্মীয় শিক্ষাৰ লগতে কিছু পৰিমাণে আধুনিক শিক্ষাৰে লগতে কিছু পৰিমাণে আধুনিক শিক্ষাৰে শিক্ষিত দুই একে আধুনিক সমাজৰ অনুকৰণত চলিবলৈ নিজে প্ৰয়াস কৰাৰ উপৰিও সমাজখনকো পৰিচালিত কৰাৰ বাবে আহবান জনাইছিল। এই ক্ষেত্ৰত বিশেষ সফল নহ'লেও তেওঁলোকৰ প্ৰচেষ্টাই ভৱিষ্যৎ প্ৰজন্মক উৎসাহিত কৰি থৈ গৈছিল। সেইসকলৰ চেষ্টাৰ ফলত পৰৱৰ্তী সময়ত সংশ্লিষ্ট অঞ্চলসমূহত বিভিন্ন শিক্ষানুষ্ঠান গঢ় লৈ উঠিছিল। এইখিনিতে উল্লেখ কৰিব পাৰি যে বংগদেশৰপৰা প্ৰব্ৰজন কৰা বাবে এওঁলোকৰ প্ৰথম প্ৰজন্মৰ মাতৃভাষা বাংলা আছিল যদিও হাড়ে হিমজুৱে অসমীয়া হোৱাৰ স্বাৰ্থতে মুখৰ ভাষাটিক বিসৰ্জন দি ১৯৫১চনৰ জনগণনাত এইসকল লোকে অসমীয়া মাতৃভাষা হিচাপে স্বীকৃতি দি ভাষা জননীৰ পদ পীঠত পুষ্পাৰ্ঘ নিবেদন কৰিছিল।

পঞ্চাশৰ দশকৰ আগলৈকে এইচাম মানুহৰ মাজত সাহিত্য চৰ্চাৰ উদাহৰণ বিশেষ পাবলৈ নাই যদিও সেই দশকতে কেইবাজনো নব্য শিক্ষিত ব্যক্তিয়ে ভাষা জননীৰ সেৱাত ব্ৰতী হোৱাৰ নজিৰ পোৱা যায়। অবিভক্ত গোৱালপাৰা জিলাৰ (বৰ্তমান বঙাইগাঁও) চাকলা অঞ্চলৰ কবি মকবুল হুছেইন, জপেৰা মূলবাৰীৰ ওছমান গণি বৰপেটাৰ আতাউৰ ৰহমান, দেৱান আব্দুল হামিদকে আদি কবি কেইবাজনো লেখকে নিজ নিজ সৃষ্টিৰে আত্ম-প্ৰকাশ কৰিছিল। তৎকালীন সময়ত নিজৰ সৃষ্ট সৃজনীমূলক প্ৰকাশৰ উপযুক্ত মাধ্যম নোপোৱাত হয়তো কলিতে মৰহিও গৈছিল।

ষাঠিৰ দশকত এই ধাৰাই এক নতুন মাত্ৰা পাইছিল সেই সময়ছোৱাত চৰ-চাপৰি অধ্যুষিত অঞ্চলসমূহৰপৰা কেইবাখনো আলোচনী-পত্ৰিকা আদি প্ৰকাশ হৈ ভাষা জননীৰ সেৱা আগবঢ়াইছিল। বৰপেটা জিলাৰ চেনীমাৰি গাঁওৰ এম. ইলিম উদ্দিন দেৱানৰ সম্পাদনাত প্ৰকাশিত "আজান", বিলাসীপাৰাত তাজউদ্দিন আহমেদৰ সম্পাদনাত ওলোৱা "ইনছানি আৱাজ", গোৱালপাৰাৰ পৰা প্ৰকাশিত আব্দুৰ ৰহমান ফিৰোজীৰ বিশ্বদূত" আদি উল্লেখযোগ্য। এইবিলাক আলোচনী পত্ৰিকা আদিয়ে সংশ্লিষ্ট অঞ্চলসমূহৰ পৰা ন ন লেখক-লেখিকা সৃষ্টিত প্ৰভূত অৰিহণা যোগাইছিল। এইবিলাকৰ ভিতৰত দেৱান চাহাবৰ "আজান"খনে বহু ঘাত-প্ৰতিঘাতৰ মাজতো সুদীৰ্ঘ কাল সাহিত্য সেৱাত ব্ৰতী হৈ ৰূপালী জয়ন্তী পালন কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল। এই আলোচনীবিলাকৰ পৃষ্ঠাত আত্ম প্ৰকাশ কৰা লেখক-লেখিকাসকলৰ ভিতৰত দেৱান আব্দুল কাদিৰ (পল্লাৰ পাৰ, বৰপেটা), ইছমাইল হুছেইন (মন্দিয়া, বৰপেটা), ছকিনা খাতুন (বৰপেটা), এম. ইব্ৰাহীম আলী (বৰপেটা), ছামচুল হুদা (বাজাবাৰী, নগাঁও), আব্দুল জব্বাৰ মিঞা (ৰাম-হৰিৰচৰ, গোৱালপাৰা), বছিৰ আহমেদ (নায়েৰ আলগা, ধুবুৰী), নবীৰ হুছাইন (মহচৰা, বৰপেটা) মহবুবুৰ ৰহমান (গোৱালপাৰা), মিৰ্জা হুমায়ুন কবীৰ (সোণতলী, কামৰূপ), ছিৰাজুল ইছলাম (চুনাৰী, গোৱালপাৰা), আহম্মদ হুছাইন খান, (গোমায়ুল বৰপেটা), হেকিম আহমেদ (গুৱাহাটী), আঞ্জুম আনোৱাৰা বেগম, জমিৰ উদ্দিন আহমেদ (নলবাৰী), মিৰ্জা আব্দুৰ ৰৌফ, মোবাৰক আলী, এম. কোবাদ আলী, অনিমা গুহ, উদ্ধৱ দাস, আব্দুৰ ৰেজ্জাক (গুনিয়ালগুৰি) খবিৰ উদ্দিন আহমেদ (বাঘবৰ), মুছলিম উদ্দিন আহমেদ, হাজেৰা বেগম আদি উল্লেখযোগ্য।

পৰৱৰ্তী কালত আজানৰ উপৰিও অসমৰ বিভিন্ন ঠাইৰ পৰা প্ৰকাশিত বাতৰি কাকত, আলোচনী আদিৰ পাতত আত্ম প্ৰকাশ কৰা উদীয়মান লেখক-লেখিকাসকলৰ ভিতৰত এম. আকবৰ হুছাইন (কলাইপাথাৰ, বৰপেটা) আব্দুল মান্নান (গুৱাহাটী), ইছমাইল হুছাইন (কয়াকুছি), ড. শেখ অহিজুদ্দিন (মানকাচাৰ), হাফিজ আহমেদ (মন্দিয়া), ডাঃ ৰেজাউল কৰিম (গুণিয়ালগুৰি), কাছেমা খাতুন (গৌৰীপুৰ) দিলোৱাৰা খন্দকাৰ (মানকাচাৰ), আব্দুল খালেক (বৰতাৰী, বৰপেটা) কমল আলী (কুমাৰ পীঠ, বৰপেটা), ছমিৰুদ্দিন আহমেদ (নগাঁও) আদি উল্লেখযোগ্য। এইসকলৰ ভিতৰত কেইবাজনো সৃজনীমূলক লেখনিৰে বৌদ্ধিক মহলৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। অসম

সাহিত্য সভাৰ আম্বিকাগিৰী বঁটা প্ৰাপ্ত বহুমুখী প্ৰতিভাৰ লেখক ইছমাইল হুছেইন (মন্দিয়া, বৰপেটা), আব্দুল মান্নান, কাশেমা খাতুন, খবিৰ উদ্দিন আহমেদ, ফজ্জল আলীকে আদি কৰি ভালেমান গ্ৰন্থকাৰৰ গ্ৰন্থই অসমীয়া সাহিত্য জগতৰ নব সংযোজন বুলি ইতিমধ্যে স্বীকৃত হৈছে। আজানে দেখুৱাই দিয়া বাটেৰে অগ্ৰসৰ হৈ অতি সম্প্ৰতি এই জনগোষ্ঠীৰ মাজৰপৰা সাহিত্য চৰ্চাত ব্ৰতী হোৱা লেখক-লেখিকাসকলৰ ভিতৰত ছজিমুদ্দিন (গোৱালপাৰা), ইউছুপ আহমেদ (কাৰবালা, গোৱালপাৰা), জিয়াউৰ ৰহমান (নীলবাগান) ড. শ্বেখ শ্বাহ জামাল (মানকাচাৰ), ডাঃ ছাহিদুল ইছলাম (কলগাছিয়া), আবুল কালাম আজাদ (মাজৰ চৰ), কোৰবান আলী চৌধুৰী (মাজগাঁও), নুৰুল আমিন (মইনবড়ী), হজৰত আলী (নায়েৰ আলগা), আনোৱাৰ হুছেইন (চাপৰ), জমশ্বেৰ আলী (বিজনী), জামাল উদ্দিন (খাৰুপেটীয়া), দেৱান আৰশাদ আহমেদ (কলগাছিয়া), ফয়জাল হক (ধুবুৰী) আবুল মতিন (গোসাঁইগাঁও), আখতাৰুল ইছলাম, গোলাপ মজুমদাৰ (বালিকুৰী) আদি আজানোত্তৰ লেখক-লেখিকাই সাহিত্যৰ বিভিন্ন দিশত সেৱা আগবঢ়াই আহিছে।

আজানৰ জান (আত্মা)

আজন্ম সাহিত্যিক এম. ইলিম উদ্দিন দেৱানৰ দিনলিপিৰ পৰাই আজানৰ আত্মা বিচাৰি উলিয়াব পাৰি। ১৯৬৫ চনৰ ২৮ জানুৱাৰীৰ দিনলিপিত আজান সম্পৰ্কে তেখেতে লিখিছে "সপোনতে ফুলে ফুলপাহি। মোৰ সপোনত ফুলে পাহি মেলি ফুলিব নে নাই তাক নাজানো। কিন্তু মদাৰৰ ফুল এপাহ সজাই হ'লেও মোৰ কল্পনাৰ সপোনত এপাহ ফুল ফুলাবলৈ যত্ন কৰিছোঁ। আজি সেই সাধনাত নামি আনন্দ উপভোগ কৰিছোঁ। ১৩ ই জানুৱাৰীত কল্পনা কৰিছিলোঁ আজান দি ঘুমন্ত সমাজ, দেশ আৰু জাতিক সৎপথে কৰ্তব্যৰ আহ্বান জনাই মাতিবলৈ সম্প্ৰতি ত্ৰৈমাসিক আলোচনী এখনি উলিয়াম। আজি সেই কল্পনা সফলৰ সপোন সুখ-সপোনত পৰিণত হৈছে আৰু এপ্ৰিলৰ প্ৰথমাৰ্ধত এই সপোনক বাস্তৱৰূপ দিবলৈ অহোপুৰুষাৰ্থ কৰি চলিছোঁ। ইন্নাত ৰহমান চাহাবে (তদানীন্তন লোকেল বোৰ্ডৰ চেয়াৰমেন জোনাব আতাউৰ ৰহমান, পিছলৈ অসম মন্ত্ৰী সভাৰ এজন মন্ত্ৰী) পৃষ্ঠপোষকতা কৰি মোক অথাই ভাব সাগৰৰ মাজৰপৰা পাৰলৈ আনিছে। আজি তেখেতৰ চ'ৰা ঘৰতেই আমি কলেজীয়া ছাত্ৰ আৰু নবীন উকীল দুজন সমন্বিতে ৫০ জন মানে এই উদ্দেশ্যেৰে আমি সকলোৱে একমত যে এই সপোন বাস্তৱ হ'বই লাগিব। ৰহমান চাহাবৰ সভাপতিত্বত আলোচনীৰ প্ৰাৰম্ভিক কৰিবলগীয়া কামৰ আলোচনী আৰু কাৰ্যনিৰ্বাহক সম্পাদক মণ্ডলী গঠন কৰা হ'ল। সম্পাদক মণ্ডলীৰ সভাপতি ৰহমান চাহাব, মোৰ ওপৰত পৰিছে সম্পাদকৰ দায়িত্ব আৰু প্ৰকাশনৰ স্থায়িত্ব। ৰহমান চাহাবে আজিয়ে ২৫ টকা আগবঢ়াইছে জাননী আৰু ৰচিদ বহী কৰিবৰ বাবে। আমাৰ মনত আনন্দৰ সীমা নাই। সন্ধিয়া তালেব ভাই আৰু মই জাননী ড্ৰাফট কৰি আহিলোঁ। অহা কালিয়েই প্ৰেছত দিম। খোদা হাফিজ।' প্ৰকৃততে, তদানীন্তন লোকেল বোৰ্ডৰ চেয়াৰমেন, (পিছলৈ অসম মন্ত্ৰী সভাৰ প্ৰভাৱশালী মন্ত্ৰী) চৰচাপৰি জনগোষ্ঠীৰ গৌৰৱ, জননেতা আতাউৰ ৰহমান চাহাবৰ মনোকামনা আছিল আজানৰ জান (আত্মা) আৰু সাহিত্যিক এম. ইলিম. উদ্দিন

দেৱানৰ পৰিকল্পনা আছিল ইয়াৰ খনিকৰ।

আজান সৃষ্টিৰ পৃষ্ঠভূমি

দেৱান চাহাবৰ দ্বাৰা সম্পাদিত আৰু প্ৰকাশিত আজান আলোচনীখন প্ৰকাশৰ কেইবাটাও কাৰণ আছিল— সেইসময়ত গুৱাহাটীৰ প্ৰকাশিত বাতৰি কাকত আলোচনী আদি অসমৰ মফচলীয়া অঞ্চল ঢুকি পোৱা নাছিল। তদুপৰি এইবিলাক সংখ্যাও আছিল আঙুলিৰ মূৰত লেখিব পৰা। ফলস্বৰূপে মফচলী তথা গাঁও অঞ্চলৰ প্ৰতিভা সম্পন্ন লেখক-লেখিকাৰ লেখনীসমূহ এইবিলাক বাতৰি কাকত আলোচনী আদিত স্থান পোৱাবো আছিল আকাশ কুসুম কল্পনা। সেইবাবে সংশ্লিষ্ট অঞ্চলৰসমূহৰ লেখক-লেখিকাৰ নিজা প্ৰচেষ্টাত অঞ্চল বিশেষে কিছুমান পত্ৰিকা আলোচনী প্ৰকাশ হৈছিল। আজান প্ৰকাশৰ ইও এটা অন্যতম কাৰণ যদিও অইন কেবাটাও সংগত কাৰণে ক্ৰিয়া কৰা বুলি দেৱান চাহাবৰ দিনলিপিত উল্লেখ আছে। চৰ-চাপৰি অঞ্চলৰ বিভিন্ন সমস্যা, সংশ্লিষ্ট মহলত দাঙি ধৰাৰ কোনো উপযুক্ত মাধ্যম নথকা হেতু এইবিলাক কৰ্তৃপক্ষৰ দৃষ্টিগোচৰ কৰিবলৈ এক শক্তিশালী মাধ্যমৰ প্ৰয়োজন অনুভৱ কৰিছিল। এই অঞ্চলসমূহৰ সমাজ জীৱনৰ ৰীতি-নীতি, আচাৰ-আচৰণ, সমাজ ব্যৱস্থা, জীৱন ধাৰণৰ পদ্ধতি, হাঁহি-কান্দোন আদি অসমৰ জনসাধাৰণৰ আগত দাঙি ধৰাৰ মাজেৰে বৃহত্তৰ অসমীয়া জাতি গঠন প্ৰক্ৰিয়া ত্বৰান্বিত কৰাৰ বাবে উপযুক্ত মাধ্যমৰ অভাব বাৰুকৈয়ে অনুভৱ কৰা হৈছিল। চৰ-চাপৰি অঞ্চলত গঢ়ি উঠা ক্ষতিকাৰক দেৱানী প্ৰথা তথা মোল্লাতন্ত্ৰৰ জৰিয়তে গঢ়ি উঠা উৎকট গোড়ামী, অন্ধ-বিশ্বাস, কু-সংস্কাৰ আদিৰ বিৰুদ্ধে সময়োপযোগী জনমত গঢ়াৰ বাবে, আজান পত্ৰিকা সৃষ্টিৰ তাগিদা অনুভৱ কৰিছিল । ষাঠীৰ দশকত অসমত পাকিস্থানী ধৰাৰ নামত প্ৰবৰ্তিত পি, আই, পি স্কীমৰ অজুহাতত চৰ-চাপৰি অঞ্চলত হোৱা পুলিচী আতিশয্য আৰু দুই এখন বাতৰি কাকতে পৰিবেশন কৰা পক্ষপাতমূলক, অতিৰঞ্জিত বাতৰিৰ পৰিপেক্ষিতত সঁচা আৰু নিৰপেক্ষ মত প্ৰকাশৰ বাবে চৰ-চাপৰি সমাজৰ মুখপত্ৰ হিচাপে আজানৰ প্ৰয়োজন অনুভৱ কৰিছিল। তদুপৰি সংশ্লিষ্ট অঞ্চলসমূহত সময়ে সময়ে উদ্ভৱ হোৱা বাংলা ভাষাৰ আগ্ৰাসনবাদী ভূমিকা প্ৰতিহত কৰি অসমীয়া ভাষা-সংস্কৃতিৰ প্ৰসাৰ আৰু উন্নয়নৰ বাবে মত প্ৰকাশৰ এক বলী মাধ্যমৰ প্ৰয়োজন অনুভৱ হৈছিল। সৰ্বোপৰি দেৱান চাহাবে চৰ-চাপৰি অঞ্চলৰপৰা নতুন নতুন লেখক-লেখিকা সৃষ্টি কৰাৰ মনোভাবেৰে আজান প্ৰকাশৰ প্ৰয়োজনবোধ কৰিছিল।

আজানৰ প্ৰকাশ

বহু আগৰপৰাই দেৱান চাহাবে আজানৰ কল্পনা কৰিছিল যদিও আৰ্থিক দৈন্যতাৰ বাবেই সেয়া বাস্তৱৰূপ দিব নোৱাৰি মানসিক যন্ত্ৰণাত ভুগি আছিল। কিন্তু চৰ-চাপৰি অঞ্চলৰ আদৰ্শ পুৰুষ জননেতা আতাউৰ ৰহমান চাহাবৰ পৃষ্ঠ-পোষকতাত দেৱানৰ সপোন ফলিওৱাৰ পথত অগ্ৰসৰ হৈছিল। ৰহমান চাহাবৰ পৰামৰ্শ আৰু শুভাকাংক্ষীসকলৰ লগত হোৱা আলোচনা মৰ্মে ১৯৬৫ চনৰ দুই এপ্ৰিল তাৰিখ শুক্ৰবাৰে আজানৰ প্ৰথম সংখ্যাৰ পাণ্ডুলিপি বৰপেটাস্থ বীণাপানি আৰ্ট প্ৰেছত ছপাবলৈ দিয়া হৈছিল। দেৱান

চাহাবে সেইদিনাৰ দিনলিপিত উল্লেখ কৰিছে—'আজান শুক্ৰবাৰেই ছপাত পৰিল। দিনবাৰ আৰু সময় চাই আজান শুভ লগ্নতেই যাত্ৰা আৰম্ভ কৰিলে যেন লাগিছে। সাহিত্যিক দেবানৰ অৰ্থনৈতিক অবস্থা তেনেই পানীত হাঁহ নচৰা। তথাপিও আজানৰ বাবে ঘৰৰ নানানটা বিক্ৰী কৰি আনি প্ৰেছত পাঁচ শ টকা পুৰা কৰা হৈছে। চিন্তা অলপ কমিল কিন্তু আনফালেদি ছাত্ৰ দেবানৰ পেটৰ ভাতৰ কথা বৰকৈ ভাবিবলগীয়া হৈছে। মেচ ডিউচ বাকী পৰিছে। নিজৰ কথা চিন্তা কৰা প্ৰায় এৰি দিবলগীয়া হৈছে। এতিয়া দিনে ৰাতিয়ে আজানৰ বাবে খাটি তৰণী পোৱা নাই।... আজি প্ৰায় গোটেই দিনটো প্ৰেছত ঘূৰাঘূৰি কৰিলোঁ...'

সৰ্বমুঠ ১৬০০.০০ টকা খৰচেৰে তিনিমহীয়া আজানৰ ৮৪ পৃষ্ঠা সম্বলিত প্ৰথম সংখ্যাটি মে' মাহৰ ২১ তাৰিখে পাঠকৰ হাতত তুলি দি দেবান চাহাবে স্বস্তিৰ নিশ্বাস পেলাইছিল। আজান প্ৰকাশৰ অনুভূতি তেখেতৰ দিনলিপিত এনেদৰে উল্লেখ আছে।—" আজি মোৰ বৰ আনন্দ, তৃপ্তি আৰু গৌৰবৰ দিন। আজিৰপৰা মোৰ সাহিত্যিক জীৱনত আৰু এটা বিশেষণ আহিল— সাংবাদিকৰূপে আত্ম প্ৰকাশ কৰিবলৈ সামান্য প্ৰয়াস পালোঁ। আজান প্ৰকাশ পালে আবেলি তিনি বজাত। আজানৰ উদ্বোধনী সভাত বহুত মানুহ। আজানৰ আবেদন-নিবেদন আৰু লগতে ৰাইজৰ উৎসাহক কৃতজ্ঞতা জনাইছিলোঁ। উপস্থিত জনসমাজৰপৰা বহুতে বিশেষভাৱে প্ৰশংসো আৰু ওলগ জনাইছে।... সভাত উপস্থিত মুন্সি মামাই (দেবানৰ পিতৃ বিয়োগৰ পিছত অভিভাৱকস্বৰূপ) অবাক হৈছিল যেতিয়া আতাউৰ ৰহমান চাহাবে তেওঁৰ ভাষণত আজান আৰু ইয়াৰ প্ৰকাশকৰ বিষয়ে কৈছিল— আমাৰ সৌভাগ্য যে এজন উদ্যোমী ডেকা ইলিম দেবানৰ বাবেই আমি আজান পালোঁ।" ... তিনিমহীয়া আজান দ্বিতীয় বছৰৰপৰাই মাহেকীয়ালৈ উন্নীত কৰা হৈছিল। দ্বিতীয় বছৰৰ প্ৰথম দুটা সংখ্যা বৰপেটাৰ লাবন্য আৰ্ট প্ৰেছত ছপোৱাৰ পিছত ১৯৬৬ চনৰ জুন মাহত দেবান চাহাবে উক্ত প্ৰেছটো সাত হেজাৰ টকাত ক্ৰয় কৰি আজান প্ৰেছ নামেৰে নামকৰণ কৰি নিয়মিতভাৱে পত্ৰিকাখন প্ৰকাশ কৰিছিল। তেখেতৰ ঐকান্তিক চেষ্টাৰ ফলত মাহেকীয়া আজান পিছলৈ সাপ্তাহিকভাৱে প্ৰকাশ কৰা হৈছিল।

সাহিত্যিক বুদ্ধিজীৱিসকলৰ দৃষ্টিত আজান

দেবান চাহাবৰ দ্বাৰা সম্পাদিত আজান পত্ৰিকা সম্পৰ্কে অসমৰ সাহিত্যিক তথা বুদ্ধিজীৱিসকলৰ সুদৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিব পাৰিছিল। অসমৰ বিভিন্ন বাতৰি কাকত, পত্ৰিকা আলোচনী আদিত খ্যাতনামা সাহিত্যিক বুদ্ধিজীৱিসকলে আজান সম্পৰ্কে দিয়া মন্তব্যৰ কিয়দাংশ উল্লেখ কৰা হ'ল।

মন্তব্যসমূহ :—

"যিসকলে গতানুগতিক শিক্ষানুষ্ঠানত জ্ঞান অৰ্জন নকৰি বহল পৃথিৱীখনক বিশ্ববিদ্যালয় বুলি ধৰি তাৰ পৰা জ্ঞান আহৰণ কৰে এম. ইলিম উদ্দিন দেবান সেইসকলৰ এজন"—

সাপ্তাহিক 'নীলাচল'

(১০/৬/৭০ ইং)

"মোক বহুতে ক'লে যে শ্ৰীদেৱানে এটা জাতীয় সাধনাত এনেকৈ নিমগ্ন হৈ আহিছে যে তাৰ বাবে নিজৰ পৰিয়ালৰ সুখ-স্বাচ্ছন্দ্যকো উলাই কৰিছে।"—

—নিৰুপমা বৰগোহাঞি

(নীলাচলঃ ১০ অক্টোবৰ ১৯৭৮ ইং)

"... আৰু এজন তেনে নব্য শিক্ষিত ব্যক্তি দেখিছোঁ। তেওঁ হৈছে শ্ৰীইলিম উদ্দিন দেৱান মহাশয়। তেওঁৰ উদ্যোগ বৰ আশাপ্ৰদ। তেওঁৰ সম্পাদিত 'আজান' এটা নতুন দিশত পোহৰ পেলাইছে।"— —বিদ্ৰোহীকবি প্ৰসন্নলাল চৌধুৰী

(চাপৰিঃ/১৯৭৮ ইং)

"এই বিষয়ত বৰপেটাৰ এজন ডেকা ন-অসমীয়া সাহিত্যিকৰ ঐকান্তিক সৎ প্ৰচেষ্টা প্ৰশংসাৰ যোগ্য।... এটা সৰু ছপাখানা লৈ অকলে অকলে এই আলোচনীখন (আজান) নিয়মিতভাৱে উলিয়াই থাকিবৰ কাৰণে তেওঁ যিদৰে খাটিছে সেয়া নিজ চকুৰে চাই মই বিস্ময় মানিছোঁ।"— —চৈয়দ আব্দুল মালিক

(জমজমঃ ২ য় সংখ্যা/১৯৭০ ইং)

"... এই ক্ষেত্ৰত ন-অসমীয়া ইলিম উদ্দিন দেৱানৰ নাম উল্লেখ নকৰাটো ভুল হ'ব। এওঁৰ প্ৰেৰণাত ভালে কেইজন ন-অসমীয়া পুৰুষ-মহিলাই সাহিত্য-চৰ্চাত নামিছে। দেৱানৰ 'আজান' পত্ৰিকাই এওঁলোকৰ অনুপ্ৰেৰণাৰ থলী।"— আব্দুছ ছত্তাৰ

(মধ্য বিংশ শতিকাৰ অসমীয়া সাহিত্য গ্ৰন্থঃ/১৯৭৪ ইং)

"চৈয়দ আব্দুল মালিক আৰু এম. ইলিম উদ্দিন দেৱান সম্পাদিত যথাক্ৰমে 'জমজম' আৰু 'আজান' পত্ৰিকাই মুছলমান সমাজত এটা আলোড়নৰ সৃষ্টি কৰিছিল। 'আজান'.... চলিছিল। আৰু অতি কম সময়ৰ ভিতৰতে ই বিশেষকৈ ন-অসমীয়া চামৰ ভিতৰত এটা 'সাহিত্যৰ যুগ' সৃষ্টি কৰিবলৈ সক্ষম হয়।"— —আতাউৰ ৰহমান

(নীলাচল) (অসমৰ মুছলমানসকল)

"ষষ্ঠ দহকত বৰপেটাৰ পৰা এম. ইলিম উদ্দিন দেৱান সম্পাদিত 'আজান' পত্ৰিকাৰ 'আবোল-তাবোল' লেখা মিএগ্ৰ মনছুৰ (এম. ইলিম উদ্দিন দেৱান) ব্যংগ বাণবিলাকৰ কথাও বিশেষভাৱে লেখত ল'বলগীয়া।"— —শ্ৰীফণী দাস

(অসমীয়া সাহিত্যত ছদ্মবেশী লেখকঃ অগ্ৰদূত/১৬ ডিচেম্বৰ/১৯৮৪ ইং)

দেৱান চাহাবৰ মানুহজন

১৯৩৭ চনৰ ১৪ আগষ্ট তাৰিখে কোনোবা এটা শুভ ক্ষণত অবিভক্ত কামৰূপ জিলাৰ বৰপেটা মহকুমাৰ অন্তৰ্গত বৰলুইতে চৰণ পখালি যোৱা চেনীমাৰি গাঁৱত এম. ইলিম উদ্দিন দেৱানৰ জন্ম হৈছিল। স্বভাৱ কবি নইম উদ্দিন দেৱান (১৭৮০-১৯৬০) দহ পুত্ৰৰ অষ্টম গৰাকী পুত্ৰ এম. ইলিম উদ্দিন দেৱানৰ প্ৰাথমিক শিক্ষা আৰম্ভ হয় নিজ

গাঁৱৰ নিম্ন বুনিয়াদী বিদ্যালয়ত। পিছলৈ গোমাফুলবাৰী খাৰেজী মাদ্ৰাছা, মাজদিয়া এম. ই মাদ্ৰাছা আৰু তাৰাবাৰী হাইস্কুল গচকি চেঙা হাইস্কুলৰপৰা ১৯৫৮ চনত মেট্ৰিক পাছ কৰে। তেখেত ১৯৫৯ চনত বৰপেটা মাধৱ চৌধুৰী মহাবিদ্যালয়ত আই.এ. মহলাত নাম ভৰ্তি কৰি স্নাতক মহলালৈকে অধ্যয়ন কৰাৰ উপৰিও হিন্দী আৰু উৰ্দু বিশাৰদ লৈ অধ্যয়ন কৰে। দেৱান চাহাব আছিল একেধাৰে সাহিতিক, সাংবাদিক, সমাজসেৱক আৰু সু-সংগঠক। তেখেতৰ পৃষ্ঠপোষকতা আৰু প্ৰত্যক্ষ সহযোগত গঢ় লৈ উঠা সামাজিক সংগঠনসমূহৰ ভিতৰত উল্লেখনীয় চেনীমাৰি আঞ্চলিক সমাজসেৱক যুৱক সমিতি (১৯৫৫), চেনীমাৰি জনপ্ৰিয় লাইব্ৰেৰী (১৯৫৬) নঈম দেৱান সোঁৱৰণী সমিতি (১৯৬০), চেনীমাৰি আজাদ মেমোৰিয়েল হাইস্কুল (১৯৬২), নঈম দেৱান ছোৱালী এম. ই মাদ্ৰাছা (১৯৭৯), নঈম একাডেমী (১৯৮৫), বৰপেটা কলা একাডেমীৰ অবৈতনিক ভাৰপ্ৰাপ্ত অধ্যক্ষ (১৯৯৪-১৯৯৬), বৰপেটা প্ৰেছ ক্লাবৰ প্ৰতিষ্ঠাপক উপসভাপতি (১৯৮৩), চেনীমাৰি শাখা সাহিত্য সভাৰ প্ৰতিষ্ঠাপক সভাপতি, বৰপেটা সাহিত্য সভাৰ সভাপতি (১৯৮৪-৮৫), বৰপেটা জিলা সাহিত্য সভাৰ অন্যতম প্ৰতিষ্ঠাপক (১৯৮৪)। দেৱান চাহাব ১৯৯২-৯৩ চনত বৰপেটা জিলা সাহিত্য সভাৰ গাতি অধিবেশনৰ সভাপতি নিৰ্বাচিত হৈছিল। ১৯৯৭ চনত অসম সাহিত্য সভাৰ বিলাসীপাৰা অধিবেশনৰ প্ৰতিনিধি সভাত তেখেতে অকাট্য যুক্তিৰে উপস্থাপনৰ কৰা চৰ-চাপৰি উপসমিতি গঠনৰ দাবী সৰ্বসন্মতিক্ৰমে গৃহীত হয়। সেই বছৰতে প্ৰথমবাৰৰ বাবে গঠিত অসম সাহিত্য সভাৰ চৰ-চাপৰি উপসমিতিৰ প্ৰথমজন আহ্বায়কৰূপে মনোনীত হয়। দেৱান চাহাবৰ সাংগঠনিক দক্ষতাৰ বাবে বৰপেটা জিলাৰ অতি পিছপৰা চৰ অঞ্চলসমূহ সাহিত্য সভাৰ সাংগঠনিক ভেটি সুদৃঢ় হয়। বৰপেটা জিলাৰ চৰ অঞ্চলসমূহত থকা প্ৰতিটো শাখা গঠনৰ লগত তেখেত ওতঃপ্ৰোতভাৱে জড়িত আছিল। ২০০২ চনত কলগাছিয়াত অনুষ্ঠিত সভাৰ দ্বিতীয় বিশেষ বাৰ্ষিক অধিবেশনত আদৰণি সমিতিৰ এজন পৃষ্ঠপোষক হিচাপে অধিবেশখনিৰ সফলতাৰ বাবে অহোপুৰুষাৰ্থ চেষ্টা কৰিছিল। এই অধিবেশনৰ স্মৃতি তৰ্পণ অনুষ্ঠানৰ মুখ্য তৰ্পক হিচাপে তেখেত মনোনীত হৈছিল। অসম সাহিত্য সভাৰ আজীৱন সদস্য দেৱান চাহাবৰ সাংগঠনিক দিশৰ প্ৰতি থকা অবদানৰ বাবেই সভাৰ ২০০৩-০৫ বৰ্ষৰ উপসভাপতিৰ পদৰ বাবে নাম প্ৰস্তাৱ কৰা হৈছিল।

দেৱান চাহাবৰ সাহিত্য কৰ্মৰ তালিকাখনো যথেষ্ট দীঘলীয়া। তেখেতৰ প্ৰকাশিত সৰু বৰ প্ৰকাশিত গ্ৰন্থৰ সংখ্যা মুঠ ৪৩ (তিয়াল্লিশ) আৰু অপ্ৰকাশিত আছিল গ্ৰন্থ অৰ্ধশতাধিক তেখেত একেধাৰে কবি, গল্পকাৰ, ঔপন্যাসিক, নাট্যকাৰ, নিবন্ধকাৰ, ব্যংগৰচক, আৰু সাংবাদিক। তেখেতৰ ঐতিহাসিক পটভূমিৰ আধাৰত ৰচিত কেইবাটাও লেখনী পাঠকৰ সমাদৰ লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। দৃষ্টতাকাৰ (নাটক), ইতিহাসৰ বা-মৰলিত সম্ৰাট দুহিতা জাহানাৰা (১৯৬৩) নামৰ গ্ৰন্থ দুখনি ছাত্ৰ অৱস্থাতেই ৰচনা কৰিছিল। আজানৰ পাতে পাতে মিএগ মনচুৰ "ছন্ম" নামেৰে তৎকালীন অসমৰ ৰাজনৈতিক আৰু প্ৰশাসনীয় দুৰ্নীতিভণ্ডামী আদি ব্যংগাত্মক ৰচনাৰ মাজেৰে বাইজৰ আগত উদঙাই

দিছে। তেখেতৰ অসংখ্য ৰচনাৱলীৰ মাজত সাহিত্য পৰিক্ৰমা, চৰ-চাপৰিৰ লোক-সাহিত্য (প্ৰবন্ধৰাজি), ন-অসমীয়া মুছলমানৰ ইতিবৃত্ত, কি নাম দি মাতিম তোমাক (ইতিহাস), কালচক্ৰ (গল্প সংকলন), লিখকৰ পলায়ন (আত্ম জীৱনী), তাৰাবাৰীৰ কৰুণ কিনিনি, আইৰমাৰীৰ চৰ, হাৰুণ মাষ্টৰৰ হিয়াৰ বেদনা (১৯৭৩), মনৰ নব-দিগন্ত (১৯৭৬), চৰ বালাৰ ক্ৰন্দন আলতাব মিএগৰ দাস্তান (১৯৯৬), মানব মুকুট হজৰত মহম্মদ (১৯৭৪), বিদ্ৰোহী কবি নজৰুল ইছলাম (১৯৭৬), মহাকবি ইকবাল, মৌলনা আবুল কালাম আজাদ (১৯৮১) (জীৱনালক্ষ্য), আতাউৰ ৰহমানক যিদৰে জানো, ফখৰুদ্দিন আলী আহমেদক যিদৰে পাইছো, অম্বিকাগিৰী আৰু মোৰ চেতনা, অসম আন্দোলন আৰু মোৰ যাতনা, ছৈয়দ আব্দুল মালিক মানুহজন, অসম সাহিত্য সভাৰ অধিবেশন, অনুষ্ঠান আৰু মোৰ যোগদান আদি (অবলোকন), আজানৰ পাতৰ আবোল-তাবোল, খোচ-গল্প (১৯৭৩), মজাৰ কিচ্ছা (১৯৭৩) (ব্যংগ ৰচনা) আদি উল্লেখযোগ্য যদিও তেখেতৰ অন্যান্য লেখনীসমূহো যথেষ্ট সুখপাঠ্য। তেখেতৰ দ্বাৰা সম্পাদিত গ্ৰন্থসমূহক ভিতৰত ৰহিম ৰূপভানৰ সাধু (১৯৭৭) খন অসম সাহিত্য সভাই প্ৰকাশ কৰিছে। আজীৱন সাহিত্য সাধনাৰ চিন স্বৰূপে ১৯৯৩ চনৰ আগষ্ট মাহত অসম চৰকাৰে সাহিত্যিক পেঞ্চন দিয়ে।

এম. ইলিম উদ্দিন দেৱান আছিল এজন নিৰ্ভীক, সৎ আৰু সঁচা অৰ্থত ধৰ্ম নিৰপেক্ষ মানুহ। আজানৰ সম্পাদকীয়বোৰত ফুটি উঠিছে তেখেতৰ সত্যনিষ্ঠ, বাস্তৱবাদী আৰু বলিষ্ঠ চৰিত্ৰ। বৃহত্তৰ অসমীয়া জাতি গঠন প্ৰক্ৰিয়াত সমভাগ ল'বলৈ অসমৰ বংগীয় মূলৰ মানুহখিনিৰ আজানৰ মাধ্যমেৰে সদায় আহ্বান জনাইছিল। দেৱান আছিল খিলঞ্জীয়া অসমীয়া আৰু বংগীয় মূলৰ ন-অসমীয়া মুছলমানৰ মাজত প্ৰীতিৰ সাঁকোস্বৰূপ। তেখেত বংগীয় মূলৰ এই মানুহখিনিৰ অন্তৰ্ভুক্তিৰে বৃহত্তৰ অসমীয়া জাতি গঠনৰ বাবে দেখি অহা স্বপ্নক আজানৰ জৰিয়তে বাস্তৱৰূপ দিব বিচাৰিছিল। সঁচা অৰ্থত ক'বলৈ গ'লে দেৱান চাহাবৰ আজানখনে অসমীয়া ভাষাৰ মাধ্যমেৰে সাহিত্য চৰ্চা কৰাৰ বাটত নতুন নতুন লেখক-লেখিকাৰ সৃষ্টি কৰিছিল। যিটো সময়ত সংশ্লিষ্ট সমাজখনত নাৰী শিক্ষা প্ৰবল প্ৰত্যাহ্বানৰ মাজত আছিল সেই সময়ত আজানৰ পাতে পাতে দেখা গৈছিল নাৰীৰ কলমেৰে লোৱা অনেক সৃজনীমূলক লেখনী। ছকিনা খাতুন, কাছেমা খাতুন, অঞ্জুম আনোৱাৰা বেগম, হাজেৰা বেগমকে আদি কৰি বৰ্তমানৰ তালৈ কেইজনা প্ৰতিষ্ঠিত লেখিকা আজানৰে সৃষ্টি। চৰ-চাপৰিৰ মহিলা সমাজৰ পৰা নতুন নতুন লেখিকা সৃষ্টিৰ বাবে প্ৰকৃততে আৰু এখন আধুনিক আজানৰ প্ৰয়োজন অনুভূত হৈছে।

আৰ্থিক অনাটনৰ মাজত কৰুবৰাই থাকিও নিজ কৰ্তব্য আৰু হৃদয়ৰ টানত আজানখন জীয়াই ৰখাৰ বাবে তেখেতে কৰা চেষ্টাই এই জনগোষ্ঠীৰ নব-প্ৰজন্মক উৎসাহিত কৰে। আজানৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় কাগজ কিনিবলৈ হাতত পা-পইচা নথকাত কোনোবা স্মৰণীয় দিনত উপহাৰ হিচাপে পোৱা মূল্যবান কলমডালকে পৰিয়ালৰ অজ্ঞাতে বিক্ৰী কৰি দিয়াৰ দৰে ঘটনাও তেখেতৰ জীৱনত পাৰ হৈছে। আৰ্থিক সংকটৰ মাজতো দেৱান

চাহাবৰ ত্যাগ আৰু কষ্টৰ ফলতেই আজানখনে সুদীৰ্ঘ কাল সাহিত্য সাধনা কৰি ১৯৯০ চনত ৰূপালী জয়ন্তী বৰ্ষ পালন কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল।

দেৱান চাহাবৰ ধৰ্ম নিৰপেক্ষ, বাস্তৱবাদী তথা প্ৰগতিশীল লিখনি যেনেকৈ তৎকালীন সমাজৰপৰা অন্ধবিশ্বাস, অনিয়ম আদি দূৰ কৰি সুস্থ সমাজ গঠনত বলীষ্ঠ ভূমিকা লৈছিল, ঠিক তেনেকৈ দেৱানী আৰু মোল্লাতান্ত্ৰিক সমাজত তেখেতৰ প্ৰগতিবাদী লিখনিয়ে আক্ৰোশৰ সৃষ্টি নকৰাও নহয়। "মানৱ মুকুট হজৰত মহম্মদ" নামৰ কিতাপখনৰ বাবে তেখেত শাৰীৰিকভাৱে অপদস্ত কৰি সামাজিকভাৱে বৰ্জন কৰা হৈছিল। আনকি এই ঘটনাক লৈ ৰাজহুৱা ক্ষমা প্ৰাৰ্থনাৰ দাবীও সজোৰে উত্থাপিত হৈছিল। কিন্তু তেখেতৰ আপোচহীন ব্যক্তিত্ব আৰু নিৰ্ভীক চৰিত্ৰৰ বাবেই এই দাবী প্ৰত্যাখ্যান কৰিছিল যদিও কিতাপখন কাললৈ বাজেয়াপ্ত কৰা হৈছিল। তোষামোদ কৰা আৰু তোষামোদকাৰীক তেখেকে অন্তৰেৰে ঘৃণা কৰিছিল। পৰিয়ালৰ আৰ্থিক অনাটন জোৰা মাৰিবলৈ পুত্ৰৰ চাকৰি এটাৰ বাবে ভ্ৰাতৃতুল্য বন্ধু এজনক ক'বলৈও সংকোচ বোধ কৰিছিল এই ভাবি, জানোচা বন্ধুজনে তোষামোদ কৰা বুলি ভাবে। অথচ সেয়া তেখেতে বন্ধু হিচাপে দাবী কৰাৰ স্থল আছিল। অৱশ্যে দেৱান পুত্ৰই নিজৰ যোগ্যতাৰ বাবেই চাকৰিটো পাইছিল। আতাউৰ ৰহমান চাহাব মন্ত্ৰী হৈ থাকোতে তেখেতৰ অতি স্নেহৰ দেৱানে নিজে বা উপযুক্ত পুত্ৰৰ বাবে সুবিধা কৰি ল'ব পৰাটো আছিল তেনেই সাধাৰণ কথা। কিন্তু আত্ম নিৰ্ভৰশীল তথা আত্মাভিমানী ব্যক্তিত্বৰ বাবেই তেখেত তেনে সুবিধা লোৱাৰ পৰা বিৰত আছিল।

তেখেতৰ দৈনন্দিন জীৱন আছিল অতি সাধাৰণ, নিৰহংকাৰী আৰু বিনয়ী। ৰাস্তা ঘাটে লগ পোৱা সকলো প্ৰতিজন চিনাকি মানুহকে প্ৰথমে ছালাম দি কুশল বাৰ্তা সোধাটো আছিল তেখেতৰ স্বভাৱ। আবে জহে ছাতিটো হাতত ওলোমাই বৰপেটা জিলাৰ সাহিত্য সভাৰ কাৰ্যালয়লৈ খোজ কাঢ়ি যোৱাটো আছিল প্ৰাত্যহিক দৃশ্য।

জীৱনজোৰা সাহিত্য সাধনাৰ অন্তত ২০০৬ চনৰ ১৩ ডিচেম্বৰ তাৰিখে ৰাতিপুৱা ৯-৩০ বজাত আকস্মিকভাৱে হৃদৰোগত আক্ৰান্ত হৈ তেখেতৰ পৰলোক প্ৰাপ্তি ঘটে। তেখেতৰ আত্মাই চিৰ শান্তি লাভ কৰক। (ইন্না লিল্লাহি ওৱা ইন্না ইলাহি ৰাজিউন)।

আজানৰ পৃষ্ঠাত

১৯৬৫ চনৰ মে' মাহৰ পৰা প্ৰকাশ কৰি উলিওৱা আজান পত্ৰিকাখনৰ পাতত প্ৰকাশ পাইছিল প্ৰবন্ধ, কবিতা, গল্প, উপন্যাস, ৰম্য ৰচনা, ভ্ৰমণ কাহিনীকে আদি কৰি সৃজনীমূলক লিখনি। দুই এক স্থানীয় বাতৰি তথা সাম্প্ৰতিক ঘটনাৱলীৰ ওপৰত যুগুতোৱা সাময়িক প্ৰসংগত অন্তৰ্ভুক্ত হৈছিল যদিও ইয়াৰ সংখ্যা আছিল তেনেই কম। সৰ্বাংগসুন্দৰ সাহিত্য আলোচনীত প্ৰকাশ পাবলগীয়া সকলোবোৰ শিতানেই আজানৰ পাতত প্ৰকাশ হৈছিল বাবে এইখন হৈ পৰিছিল মনোগ্ৰাহী আৰু অতিশয় মননশীল। পৰবৰ্তী পৰ্যায়ত (সাপ্তাহিক আজান) বা-বাতৰি আদিকো মুখ্যস্থান দিয়া হ'লেও ইয়াৰ মূল উদ্দেশ্যৰ পৰা স্থানচ্যুত হোৱা নাছিল। আজানৰ পৃষ্ঠাত নবীন লেখক-লেখিকাৰ কলমেৰে নিঃসৃত সহজ

সৰল বাক্য গাঁথনিৰে সৃজনীমূলক লিখনিৰ পয়োভৰ ঘটোৱা দেখা যায় যদিও ইব্ৰাহীম আলী (মংগলদৈ), আব্দুছ ছাত্তাৰ আহমেদ (ডিব্ৰুগড়) আদিৰ লেখিয়া অভিজ্ঞ আৰু প্ৰবীণ লেখক-লেখিকাৰ লিখনিয়ে দেৱান চাহাবৰ আজানৰ পৃষ্ঠা অলংকৃত কৰিছিল সম্পাদকৰ কাপেৰে ওলাই অহা লিখনিসমূহ আছিল তদানীন্তন সমাজত প্ৰচলিত অন্ধবিশ্বাস কু-সংস্কাৰ দলিয়াই পেলাই প্ৰগতিৰ বাটত খোজ মিলোৱাৰ আহ্বান। সাম্প্ৰতিক ঘটনাৱলীৰ ওপৰত যথোচিত টীকা টিপ্পনীৰে ভৰা সম্পাদকীয়সমূহ আঞ্চলিক ঘটনা প্ৰবাহক্ৰমৰ আৰম্ভ কৰি জাতীয় আৰু আন্তৰ্জাতিক বিষয়ৰ ওপৰত সঠিক আলোকপাত কৰা পৰিলক্ষিত হয়। আজানৰ পাতত ধাৰাবাহিকভাৱে প্ৰকাশিত আতাউৰ ৰহমান চাহাবৰ লিখনিসমূহৰ মাজেৰে তৎকালীন সমাজ ব্যৱস্থাত থকা খুঁত আৰু তাৰ সমাধানৰ বিশ্লেষণাত্মক উপায় দৃষ্টিগোচৰ হয়। আজানৰ মাধ্যমেৰে আত্ম প্ৰকাশ কৰা লেখিকা ছকিনা খাতুনৰ গল্প, প্ৰবন্ধ, কবিতা আদিয়ে তৎকালীন সময়ত নাৰী সমাজৰ স্থান নিৰ্ণয় কৰিব পাৰি। প্ৰতিশ্ৰুতিৰ স্বাক্ষৰ বহন কৰা ইছমাইল হুছেইন, খবিৰ উদ্দিন আহমেদ, আব্দুৰ ৰেজ্জাককে ধৰি বহু নবীন লেখক-লেখিকাৰ লিখনিয়ে প্ৰগতিশীল সমাজৰ দিশে অগ্ৰসৰ হোৱাৰ আহ্বান জনায়। জমিৰুদ্দিনৰ ঐতিহাসিক লেখনিসমূহ আজানৰ পাঠকক ইতিহাসৰ সাম্যক ধাৰণা দিয়াৰ প্ৰয়াস কৰিছে। আব্দুছ ছাত্তাৰ আহমেদৰ বস্তু নিষ্ঠ লিখনিয়ে তৎকালীন সমাজ ব্যৱস্থাৰ বহুমুখী বিশ্লেষণ পোৱা যায়। যিটো সময়ত সংশ্লিষ্ট সমাজখনত নাৰী শিক্ষাক ভাল চকুৰে চোৱা হোৱা নাছিল সেই সময়ত আজানৰ প্ৰতিটো সংখ্যাত যথেষ্ট সংখ্যক নবীন লিখিকাৰ লিখনি প্ৰকাশ কৰি উৎসাহ প্ৰদান কৰাটো কেৱল আশা ব্যাঞ্জকেই নাছিল বৰং ই আছিল এই ক্ষেত্ৰত এক বিপ্লৱৰ সূচনা। আজানৰ পাতত প্ৰকাশ পোৱা বহুতো নবীন প্ৰবীন লেখক-লেখিকাৰ লিখনিয়ে প্ৰচলিত সমাজ ব্যাৱস্থাক অধিক উন্নত আৰু গতিশীল কৰাৰ উপৰিও তেখেতসকলৰ উজ্জ্বল ভৱিষ্যতৰ প্ৰতিশ্ৰুতি বহন কৰে।

আজানৰ ভাষা

আজানৰ ভাষা আছিল শুদ্ধ অসমীয়া। অসমৰ বিভিন্ন প্ৰান্তত প্ৰচলিত আঞ্চলিক ভাষাৰ কোনো প্ৰভাৱ আজানৰ পাতত পৰা নাছিল যদিও চৰ-চাপৰি অঞ্চলত প্ৰচলিত পুৰণি কামৰূপী ভাষাৰ দুই এক শব্দ সংযোজনেৰে অধিক মনোগ্ৰাহী হৈ পৰিছিল। ইয়াৰ আখৰ জোটনীও যথেষ্ট সৰল। তৎকালীন সময়ত প্ৰচলিত জটিল যুক্তাক্ষৰবোৰৰ ঠাইত তুলনামূলকভাৱে সৰল আখৰ জোঁটনিৰে সুখ পাঠ্য কৰি তুলিছিল আজানৰ প্ৰতিটো পৃষ্ঠা।

আজানৰ অৱয়ৱ

প্ৰথম ছটা বছৰৰ আজান আছিল ডাবল ক্ৰাউন আকৃতিৰ। প্ৰথম বছৰ তিনিমহীয়া আজানৰ সংখ্যাকেইটা আছিল ৮২ পৃষ্ঠাৰ। মাহেকীয়ালৈ উন্নীত হোৱাৰ পিছত ইয়াৰ কলেবৰ সৰু হৈ ৫৬ পৃষ্ঠা হৈছিল। শেষত ১৯৭১ চনৰপৰা আজান সাপ্তাহিক ৰূপ লোৱাৰ পিছত আকাৰ আকৃতিৰ লগতে ইয়াৰ কলেবৰো সলনি হৈ ক্ৰাউন আকাৰত

প্ৰকাশ কৰা হয়। আজানৰ প্ৰতিটো সংখ্যাৰ বেটুপাতত মছজিদৰ মিনাৰৰ চিত্ৰ আছিল।

পাঠকৰ কলমত আজান

আজানৰ প্ৰতিধ্বনি অসমৰ চুকে কোনে বিয়পি পৰিছিল। অসমৰ বিভিন্ন প্ৰান্তৰ পৰা অহা পাঠকৰ মতামত আজানৰ পাতত প্ৰকাশ পাইছিল ইয়াৰ বেছি ভাগেই আজানক উৎসাহিত কৰিছিল যদিও দুই এটা সমালোচনামূলক মতামতো প্ৰকাশ হৈছিল। গঠনমূলক সমালোচনাই আজানৰ গুণগত মান উন্নত কৰাত যথেষ্ঠ সহায় কৰিছিল। তৎকালীন মুছলমান সমাজৰ কু-সংস্কাৰ, অন্ধবিশ্বাস, ধৰ্মীয় গোড়ামী আদিৰ বিৰুদ্ধে প্ৰকাশিত লিখনিৰ বাবে সংশ্লিষ্ট মহলত আজানৰ বিৰূপ সমালোচনা হোৱাৰ খতিয়ানো কম নাছিল যদিও সত্যনিষ্ঠ, বস্তুবাদী আৰু প্ৰগতিশীল মনোভাবৰ বাবে আজানৰ কণ্ঠ অধিক দৃঢ় হৈছিল।

কৃতজ্ঞতা স্বীকাৰ

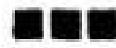
আজানৰ নিৰ্বাচিত সংকলন এটি অসম সাহিত্য সভাৰ পৰা প্ৰকাশ কৰাৰ বাবে সিদ্ধান্তৰ লৈ আমাক সম্পাদনাৰ গুৰুদায়িত্ব অৰ্পণ কৰা বাবে সভাৰ সভাপতি কনকসেন ডেকাৰ প্ৰতি আন্তৰিকভাবে কৃতজ্ঞতা স্বীকাৰ কৰিছোঁ। সংকলনটিৰ কলেবৰৰ সীমাবদ্ধতাৰ বাবেই প্ৰথম চাৰিটা বছৰৰ প্ৰকাশনৰপৰা নিৰ্বাচিত কিছু লিখনিৰে প্ৰথম খণ্ডটি সম্পাদনা কৰিব পৰা হ'ল। বৃহত্তৰ অসমীয়া জাতি গঠন প্ৰক্ৰিয়াত আজানে লোৱা গঠনমূলক ভূমিকা বিবেচনা কৰি সভাই পৰৱৰ্তী খণ্ড প্ৰকাশ কৰিলে দেৱান চাহাবৰ শ্ৰম সাৰ্থক হ'ব।

পাণ্ডুলিপি সংগ্ৰহৰ ক্ষেত্ৰত আগভাগ লোৱাৰ বাবে বৰপেটা জিলা সাহিত্য সভাৰ সভাপতি শ্ৰীযুত গোবিন্দ তালুকদাৰৰ শলাগ ললো। সম্পাদনাৰপৰা পাতনি লিখালৈকে প্ৰতিটো স্তৰতে লাগতিয়াল তথ্য পাতি যোগান ধৰাৰ বাবে দেৱান চাহাবৰ পুত্ৰ দেৱান হাফিজ, ৰফিজ উদ্দিন দেৱান আৰু নাছিৰ উদ্দিন দেৱানৰ শলাগ ললোঁ। সভাৰ মাননীয় উপসভাপতি শ্ৰীপাচুগোপাল চক্ৰৱৰ্তী, শ্ৰীসতীশ চন্দ্ৰ চৌধুৰী, দেৱান চাহাবৰ অনুৰাগী প্ৰাক্তন মন্ত্ৰী এম. ইব্ৰাহীম আলী, ৰেজাউল কৰিম আৰু ভৱেশ দাসৰ সময়োপোযোগী মূল্যবান পৰামৰ্শৰ বাবে কৃতজ্ঞতা জ্ঞাপন কৰিছোঁ।

২১ ফেব্ৰুৱাৰী/২০০৭

ছহিদুল ইছলাম
কমল কলিতা

সূচী

আমাৰ উদ্দেশ্য

সম্পাদকীয়

অসমত সংবাদপত্র-আলোচনী আদিৰ সংখ্যা তেনেই তাকৰ— আঙুলিৰ মূৰত গণিব পাৰি। অৱশ্যে, সম্প্ৰতি অসমত পত্ৰ-পত্ৰিকা আৰু আলোচনী আদিৰ সংখ্যা বানপানী বাঢ়ি অহা দি বাঢ়ি আছে; কিন্তু অসমৰ এটা বুজন সংখ্যা, মুছলিম অধিবাসীসকলৰ ধৰ্ম-কৰ্ম আৰু সংস্কৃতিৰ বাহকৰূপে সামান্য জিলিঙনিৰ পোহৰ পেলোৱাবো কোনো মাধ্যম নাই। তাৰোপৰি, ন-অসমীয়া মুছলমান আৰু তেওঁলোকৰ সতি-সন্ততিৰ মাজত অসমীয়া ভাষা, সংস্কৃতি আৰু সাহিত্য চৰ্চাৰ অনুপ্ৰেৰণা জগাই তুলিবলৈ, তেওঁলোকৰ আশা-আকাংক্ষা, আবেদন-নিবেদন, হাঁহি-কান্দোন আৰু বেদনা প্ৰকাশ কৰিবলৈ অসমত সুকীয়া এটি পত্ৰিকাও নাই। এই সম্প্ৰদায়ৰ লোকে অসমত খাইছে, শুইছে আৰু বংশ বৃদ্ধি কৰিছে— নিজৰ খুচী আৰু সুবিধাৰ বাবে নকৰিবলগীয়া কাম একো নাই; কিন্তু সমাজ, দেশ আৰু জাতিৰ নামত, টানত নপৰিলে, এটা পাইও খৰচ নকৰে। শতকৰা নব্বৈজনেই দাৰুণ কাৰুণ হৈ পৰিছে। এই স্বভাৱৰ বাবেই অসমৰ মুছলমান সম্প্ৰদায়ৰ অইন বহুত অভাৱৰ লগত পত্ৰিকা এখনৰ অভাৱ পূৰণ হোৱা নাই। সাহিত্যিক মন এটি থকাৰ বাবে এই অভাৱ বহুদিন আগৰে পৰাই অনুভৱ কৰি আহিছোঁ; কিন্তু আমাৰ স্বভাৱ পৰিৱৰ্তন কৰি অভাৱ পূৰণৰ কোনো সম্ভাৱনা দেখা নোপোৱাত অন্তৰত বেদনা অনুভৱ কৰিছোঁ। সেয়ে মনৰ তাড়নাত, মুষ্টিমেয় কলেজীয়া বন্ধু-বান্ধৱৰ লগত পৰামৰ্শ কৰি ১৩ জানুৱাৰীৰ দিনা এটি লিখিত সংকল্প কৰিছিলো। 'সংকল্প'টোৱে আমাৰ চকুৰ টোপনি কাঢ়ি নিছিল। আৰ্থিক সমস্যাৰ কথা আৰু আলোচনীৰ জীৱনী-শক্তিৰ কথা ভাবি চোৱাত 'সংকল্প'ই আমাক বিকল কৰি পেলাইছিল। ভাব-সাগৰৰ মাজত আমি কক্‌বকাই আছিলো। অৱশেষত সমাজ-দৰদী, নীৰৱ কৰ্মী মানৱৰ জনাব আতাউৰ ৰহমান চাহাবে 'সংকল্প'টোৰ পৃষ্ঠপোষকতা কৰাত 'আজান'ত জান সঞ্চাৰ হৈছে।

'আজান' ফাৰ্চী শব্দ। 'হেমকোষ আৰু 'অসমীয়া অভিধান'ত ইয়াৰ অৰ্থ— 'নজনা, মূৰ্খ, নামাজ বা ঈশ্বৰৰ উপাসনালৈ সকলোৰে বিঙিয়াই মতা বা জাননী' বুলি লিখা আছে। কিন্তু আমাৰ মতে 'আজা'ৰ অৰ্থ হ'ল— 'আহ্বান'। আমি ইয়াক বহল অৰ্থত প্ৰয়োগ কৰিছোঁ— মছজিদৰ মিনাৰ আৰু নামাজৰ মাজতেই ই সীমাবদ্ধ নাথাকিব। আমাৰ 'আজানে গাব জাগৰণ গীত আৰু জনাব কৰ্তব্যৰ আহ্বান। 'আজান'ৰ পথ আৰু মত হ'ব— ধৰ্ম-কৰ্ম আৰু জাতীয় জীৱনৰ মৰ্ম কথা।

'আজান'ৰ সুৰ যদিও পিছ পৰা সমাজৰ বাবেই বেছি ধ্বনিত হ'ব; তথাপি ই সাম্প্ৰদায়িকতাৰ ইন্ধন নোযোগাব। বৰং সাম্প্ৰদায়িকতাবাদী মনোভাবীসকলৰ ভাবৰ মূৰত ৰাম টাঙোন সোধাই, শিকনি দি, সাম্প্ৰদায়িক সম্প্ৰীতি গঢ়ি তুলিবলৈ সংগ্ৰাম চলাব। আমাৰ এই উদ্দেশ্যত সহায় কৰিবলৈ সকলো সম্প্ৰদায়ৰ সুধী-সমাজ আৰু নবীন শিক্ষিত ডেকা-গাভৰুৰ পৰা সহানুভূতি বিচাৰিলো। আৰ্থিক অনাটনৰ বাবেই সম্প্ৰতি 'আজান'ক তিনিমহীয়াকৈ উলিওৱাৰ সিদ্ধান্ত লোৱা হৈছে। যদি 'আজান'ৰ ধ্বনিত ৰাইজে চেতনা পাই ইমানত আমান আনি সঁহাৰি দিয়ে আৰু সহানভূতি জনায়, তেনেহ'লে, অনতিপলমে ইয়াক মাহেকীয়া বা দুমহীয়া কৰাৰ সংকল্প আমাৰ আছে। ৰাইজে আমাৰ বেদনা বুজি 'মলম'ৰূপে মৰম জনাব বুলি আশা কৰিলোঁ। খোদা হাফিজ!

প্ৰথম বছৰৰ প্ৰথম সংখ্যাত প্ৰকাশিত (এপ্ৰিল,১৯৬৫)

অনুপ্ৰৱেশকাৰী সমস্যা

আতাউৰ ৰহমান, এম এ এল বি

সন্তুষ্ট ন্যায়বিচাৰপ্ৰাপ্ত আৰু সুখ-দুখ মৰম-চেনেহৰ ভাগী সংখ্যালঘু সম্প্ৰদায় এটা যি কোনো দেশৰ বাবে সম্পদ স্বৰূপ। অসমৰ ক্ষেত্ৰতো সেই একেই কথা; কিন্তু যোৱা কেইবছৰে আমাৰ এই ৰাজ্যৰ মুছলমান শ্ৰেণী অন্য বিষয় বাদ দিও বিশেষকৈ এটা চৰকাৰী ব্যৱস্থাত নিশ্চয় আৰম্ভণিতে কোৱাৰ দৰে ব্যৱহাৰ পাই থকা নাই। ১৯৫১ আৰু ১৯৬১ চনত হোৱা মানুহ পিয়লৰ জনসংখ্যাৰ দুৰ্বোধ্য তথ্য পাতিৰ অৱতাৰণা কৰি আৰু তিনি বছৰমান পূৰ্বৰ পৰা অ'ত ত'ত বালিচৰত নতুনকৈ সাজি থোৱা ঘৰবোৰত পকিস্থানী সোমাই পৰা বুলি হাবি-জংঘলে জাবে-জহে দলে দলে পাকিস্থানী লুকাই থকা বুলি নদীৰ সোঁতৰ দৰে অনবৰত পাকিস্তানী লোক অসমলৈ লানি নিছিগাকৈ আহিয়ে থকা বুলি ইত্যাদি প্ৰকাৰে প্ৰচাৰ কৰি কিছুমান বাতৰিকাকতৰ মাধ্যমত তথাকথিত অনুপ্ৰৱেশকাৰী সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰা হয় আৰু তদবধি অসমীয়া ৰাইজেও প্ৰয়োজনীয় মনোযোগেৰে কথাটো দকৈ গমি-পিটি চোৱাৰ আগতেই সেই 'সমস্যা'ৰ সমাধান পুলিচৰ হাতত গতাই দিয়াৰ ফলত আজি এনেকুৱা এটা পৰিৱেশৰ সৃষ্টি হৈছে য'ত ৰাজ্যৰ গোটেই মুছলমান সমাজটোৱে এটা সাংবিধানিক বিধি-ব্যৱস্থাৰ গ্ৰহণযোগ্য নোহোৱা অৱস্থাৰ সম্মুখীন হৈছে।

এইটো সকলোৰে মনত থকা কথা যে ১৯৫১ চনত মানুহ পিয়লৰ ব্যৱস্থা হাতত লোৱা সময়টোতেই অসমৰ মুছলমানপ্ৰধান এলেকাবোৰত দুৰ্ভাগ্যক্ৰমে এই সম্প্ৰদায়ৰ বিৰুদ্ধে দুৰ্ঘটনাত বহু সংখ্যক লোক গৃহহীন হৈ স্থানচ্যুত হয়। এইটোও ওলাই পৰিছে যে বহু ক্ষেত্ৰত ৰাজহ বিভাগৰ দপ্তৰত ১৯৫০-৫১ চনলৈ ৰেকৰ্ড থকা সত্ত্বেও আৰু নেহৰু-লিয়াকত চুক্তিৰ পিছৰ পৰাই ঘূৰি আহি লোকে বসতি কৰি থকা স্বত্বেও কিছুমান ক্ষেত্ৰত পিয়ল ৰিপোৰ্টৰ পৰা গোটিক গোটে গাঁও বাদ পৰি আছে। আৰু এইটোও ঠিক যে পিয়লৰ ৰেজিষ্টাৰ আদি প্ৰস্তুত কৰা সময়ত ভাৰপ্ৰাপ্ত কৰ্মচাৰীবিলাকে ঘৰে ঘৰে গৈ সোধ-পোছ কৰি তথ্য সংগ্ৰহ কৰা নাছিল। আৰু তাৰ ফলত কি মুছলমান কি অমুছলমান উভয় ক্ষেত্ৰতে বহুবিলাক মানুহৰ নাম পিয়ল ৰেজিষ্টাৰৰ পৰা বাদ পৰাটো সম্ভাব্যৰ বাহিৰত নাছিল। জনাজাত কথা যে অপেক্ষাকৃত সুস্থ পৰিৱেশৰ মাজত ১৯৬১ চনৰ মানুহ পিয়লৰ কাম চলাত আৰু আগৰটো পিয়লতকৈ অধিকতৰ নিখুঁত ৰূপে ৰেজিষ্টাৰ আদি প্ৰস্তুত হোৱাত উভয় পক্ষৰ মাজত, বিশেষকৈ মুছলমান সমাজৰ ক্ষেত্ৰত লোক বৃদ্ধিৰ যি অৰতম্য হৈছে— সি মিকিৰ পাহাৰ, উত্তৰ কাছাৰ জিলা, মিজো জিলা আৰু খাচী ও

জয়ন্তীয়া পাহাৰ জিলা আদি কেইখনমান জিলাত য'ত তথাকথিত অনুপ্ৰৱেশকাৰী সমস্যা কৰ্তৃপক্ষয়ো দেখা নাই তাৰ মুছলমান লোকসংখ্যা বৃদ্ধিৰ ৰেকৰ্ড বিবেচনা কৰিলেও এই কথা ৰজিতা খাব। সেই বুলি এইটোও কোৱা নহয় যে যুগ যুগ ধৰি একান্ত হৈ আৰু ১৯৪৭ চনত বিচ্ছেদ হোৱা সময় আৰু সীমান্তৱৰ্তী বৰ্তমান অভিহিত পূব-পাকিস্তানৰ (আগৰ বংগ দেশৰ পূব অংশ) পৰা চৰাই-চিৰিকতিও উৰি নাহিব। দুৰ্লংঘ্য সীমা য'ত নাই তাৰ যোগেদি ওপজা ধৰণৰ কিছু সংখ্যক লোক চিৰাচৰিতৰূপে যাতায়াত কৰাটো অসম্ভৱ নহয় যদিও দুখন স্বাধীন ৰাষ্ট্ৰৰ সৃষ্টিৰ পিছত মনস্তাত্তিক ফালৰ পৰা আৰু কোনো ৰাজনৈতিক উদ্দেশ্য হীনতাত ই ব্যাপকভাৱে অসম্ভৱ আৰু তেনেকুৱা লোকক কোনো প্ৰকাৰৰ অনুকম্পা নেদেখুৱাকৈ বহিষ্কৃত কৰাত মুছলমান তথা সকলো নাগৰিকৰে অকুণ্ঠ সমৰ্থন থাকিব লাগিব আৰু আছে।

কিন্তু কথা হৈছে কোন পন্থাৰে কেৰ্কেটুৱাই তামোল খাব নেউলক ধৰি কিলাই। অচিনাকি দুই-চাৰিজনে জগৰ লগাব তাৰ বাবে গোটেই সম্প্ৰদায়টোকে দোষী সাব্যস্ত কৰি? আৰু যি পন্থাই লোৱা হয় শীঘ্ৰে ব্যৱস্থা লোৱাৰ অজুহাতত সাংবিধানিক গণতান্ত্ৰিক ৰাষ্ট্ৰত আইনৰ শাসন (Rule of Law) উলাই কৰি? আৰু সৰ্বোপৰি ভালুকৰ হাতত খন্তি দিয়াৰ নিচিনাকৈ এই বিষয়ত পুলিচৰ হাতত সৰ্বময় কৰ্তৃত্ব এৰি দি? দেখা গৈছে যেন আমি বহুলাংশে এনেকৈয়ে ঢাল খাইছো আৰু তাতেই প্ৰশ্ৰয় পাইছে অনিয়ম, অন্যায় আৰু অনাহক জুলুমে আৰু তাতেই সৃষ্টি হৈছে দেশৰ ৰাজভক্ত সংখ্যালঘু মুছলমান নাগৰিকৰ মাজত এটা তিক্ততাৰ, এটা ভীতিৰ আৰু এটা বৈষম্যমূলক ভাবৰ প্ৰতিক্ৰিয়া।

দেশৰ আইনমতে ইয়াৰ জন্ম গ্ৰহণ কৰা বা ইয়াত ইং ১৯৪৮ চনৰ ১৯ জুলাই বা তাৰ পূৰ্বৰ পৰা স্থায়ীভাৱে বসতি কৰি থকা প্ৰত্যেক লোকেই ভাৰতীয় নাগৰিক তেহেলৈ তেওঁৰ কোনো মা সম্পত্তি থাকক বা নাথকক। দেশৰ ভোটাৰ লিষ্ট প্ৰণয়ন সম্পৰ্কীয় আইনত বিধান আছে কোনো অনা-নাগৰিকেই ভোটাৰ লিষ্ট ভুক্ত হ'ব নোৱাৰিব আৰু অসমত ইং ১৯৪৬ চনৰে পৰা জাৰী আছে যে নাগৰিক নোহোৱা কোনো মানুহে চৰকাৰী মাটি পট্টন নাপাব। এই পৰিপ্ৰেক্ষিতত দেশৰ সাধাৰণ আইন-কানুন অনুযায়ী সাক্ষ্য প্ৰমাণ লৈ সন্দেহযুক্ত যি কোনো লোকক অভাৰতীয় বুলি বহিষ্কৃত কৰিলে দেশ-প্ৰেম থকা যি কোনো নাগৰিকৰ আপত্তিৰ থল নাই। কিন্তু ভাৰতীয় নহৈ পাকিস্তানী কোন স্থিৰিকৃত কৰা সম্বন্ধত প্ৰয়োগ কৰা বিভিন্ন সময়ত বিভিন্ন ঠাইত বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ অৰ্হতাই বিপাকৰ সৃষ্টি কৰিছে আৰু প্ৰকৃত ক্ষেত্ৰত দেখা গৈছে যে কেইবা দশকৰ পাট্টা-পত্ৰ আৰু মা-সম্পত্তিৰে স্থায়ী বসতি থকা লোককো পাকিস্তানীত পৰিণত কৰা হৈছে আৰু নিজা মাটি-বাৰী নথকা লোকৰতো কথাই নাই। আকৌ ইং ১৯৫১ চনৰ পিয়ল সম্পৰ্কীয় ৰেজিষ্টাৰত নাম নেথাকিলে সম্পত্তি ও পাট্টা-পত্ৰ থকা নথকা উভয়েৰেই বিভ্ৰাট যদিও— অমুছলমান বা শতাব্দী পূৰ্বৰে পৰা থকা তথাকথিত থলুৱা মুছলমান এজনৰ নাম উক্ত

ৰেজিষ্টাৰত নাথাকিলেও কোনো দোষ নাই। ভোটাৰ লিষ্টত নাম থকাটোতো নাগৰিকত্বৰ কোনো গুৰুত্ব দিয়া হোৱা নাই আৰু আনকি যথাবিহিত তদন্তৰ পিছত নাগৰিক বিবেচনাত পোৱা পট্টা, খাজনাৰ ৰচিদ-পত্ৰ বা পুনৰ্বসতিৰ কাৰণে পোৱা সহায়-সাহায্য-ঋণৰ ৰেকৰ্ডসমূহত কোনো মূল্য দিয়া হোৱা নাই। আন দহজন নাগৰিকৰ দৰে মুছলমান নাগৰিক এজনৰো সা-সম্পত্তি সম্পৰ্কীয় কাগজ-পত্ৰ কোনো প্ৰকাৰে হেৰাই যাব পাৰে বা বছৰৰ পিছত বছৰৰ কাৰণে একাদিক্ৰমে নাথাকিব পাৰে— এইবোৰ কথা বিবেচনাত অনা নহয়। দেশৰ অন্য আইনত যদিও মৌখিক সাক্ষ্যৰ প্ৰাধান্য আছে, পাকিস্তানী বুলি 'পুলিচৰ সন্দেহৰ কবলত পৰা অথচ ভাৰতীয় নাগৰিক বুলি দাবী কৰা মুছলমান এজনৰ ক্ষেত্ৰত সেই আইন প্ৰকৃততঃ কিমান বহিৰ্ভূত বুলি বিবেচিত হৈছে।

কাকতে-পত্ৰে-মেলে-মিটিঙে লাখ-বিলাখ অনুপ্ৰবেশকাৰীৰ উল্লেখ হৈ থকাত আৰু পাকিস্তানী বহিষ্কৃত কৰা কামত ভাৰপ্ৰাপ্ত হোৱা পুলিচ-কৰ্মচাৰীৰ অধিকাংশই প্ৰতিযোগিতাত নমাকৈ কোনে কিমান পাকিস্তানী সংগ্ৰহ কৰিব পাৰে এই কৃতিত্ব দেখুৱাবলৈ ক্ষমতাৰ একপ্ৰকাৰ অপপ্ৰয়োগৰ দ্বাৰা ইচ্ছাৰ বিৰুদ্ধে মানুহৰ দস্তখত, টীপচহী সংগ্ৰহ কৰি সেইবোৰৰ দ্বাৰা তাৰ পিছত পুলিচ কৰ্তৃপক্ষ আৰু ট্ৰিবিউনেলৰ বাহিৰে অন্য কোনেও চাব নোৱৰাকৈ গোপন (Confidentital) ৰেকৰ্ড প্ৰস্তুত কৰা এটা গতানুগতিক কাৰ্যত পৰিণত হৈছে। এই দস্তখত-টীপচহীযুক্ত কাকতবোৰ যদিও ট্ৰিবিউনেলে দিয়া শুনানীৰ সময়ত সন্দেহকৃত ব্যক্তিক দেখুওৱা হয় তাৰ কোনো অংশ লিখা শুনানীৰ সময়ত পঢ়ি শুনোৱা নহয় বা উদ্ধৃত কৰা নহয় বা নিযুক্তীয় উকিল-মোক্তাৰৰ জেৰা, জবানবন্দিৰ আওতাৰ ভিতৰত পেলাবলৈ দিয়া নহয়; ফলত ট্ৰিবিউনেলৰ শুনানীৰ সময়ত পুলিচে কোনো স্বতন্ত্ৰ সাক্ষীও নিদিয়ে আনহাতে উক্ত গোপন ৰেকৰ্ডকে ভিত্তি কৰি যি কোনো ব্যক্তিক পাকিস্তানী বুলি সাব্যস্ত কৰাৰ পৰামৰ্শ দিয়ে। আৰু বিচাৰৰ ফলো তদনুযায়ী হোৱা দেখা গৈছে।

বৰ্তমান পদ্ধতিত পুলিচ এবাৰৰ ঠাইত দুবাৰ তিনিবাৰকৈ একোখন গাঁওলৈ গৈ ১৯৫১ চনৰ মানুহ পিয়লৰ ৰেজিষ্টাৰ লৈ উক্ত ৰেজিষ্টাৰ সংশ্লিষ্ট লোকক চাবলৈ নিদি পুলিচে নিজেই বেদ-বাক্য প্ৰকাশ কৰে কাৰোবাৰ নাম উক্ত ৰেজিষ্টাৰত আছে নে নাই (যদিও দেশৰ যি কোনো ঠাইত নাম থকা সত্ত্বেও নাম নথকা বুলি বহু ব্যক্তিৰ দস্তখত, টীপচহী লৈ ওপৰত বৰ্ণোৱাৰ দৰে গোপন ৰেকৰ্ড বনোৱা নজিৰ বিৰল নহয়) আৰু নাম নথকা বুলি কোৱা ক্ষেত্ৰতেই পৰিয়ালটোত থকা কাকত-পত্ৰলৈ ভ্ৰূক্ষেপ নকৰি উক্ত প্ৰকাৰে দস্তখত, টীপচহী অস্বাভাৱিক পৰিৱেশৰ মাজত লৈ গোপন ৰেকৰ্ড বনোৱা হয় তেনেকৈ এই প্ৰসংগত স্বামীক ৰাখি তিৰোতা, মাক-বাপেকক ৰাখি ল'ৰাক, ভায়েকক ৰাখি ভাইক অভিযুক্ত কৰা হ'ব পাৰে। সৰহভাগ ক্ষেত্ৰতে ভাৰতত্যাগ নোটিছ আছে, আপত্তিৰ দৰ্খাস্ত দিব পাৰে বুলি নোটিচত লিখা থাকে (যদিও নিৰ্দিষ্ট সময়ত নোটিচ জাৰী

কৰাৰ পূৰ্বেই বা লগে লগে গত হৈ যায়), আপত্তিৰ দৰ্খাস্তক্ৰমে জিলাৰ পুলিচ বিষয়াৰ অনুগ্ৰহক্ৰম তথাকথিত ট্ৰিবিউনেলৰ যোগেদি Summary Proccess Case আৰম্ভ কৰা হয় (সাক্ষী চৰকাৰী বা বেচৰকাৰী মানুহ হওক তাৰ বাবে চমন আপত্তিকাৰীয়ে নিজ হাতে লৈ আহি জাৰী কৰিব লাগে আৰু সাক্ষী হাজিৰ নহ'লেও কোনো আপত্তিয়ে নাখাটে) শুনানীৰ তাৰিখে কি কাৰণত আৰু কি ভিত্তিত পুলিচে অভিযোগ দিলে তাক আলোচনা কৰিবলৈ নিদি বা পুলিচৰ ৰিপোৰ্ট আদি Caseত প্ৰদৰ্শন নকৰি 'শুনানী' দিয়া হয় আৰু তাৰ পিছৰ পৰাই গোটেই বিষয়টোৱেই ৰহস্যৰ আবৃত হৈ পৰে।

তথাকথিত ট্ৰিবিউনেল গঠনৰ পূৰ্বে এছোৱা কালত যেনিবা মানুহ ধৰা হৈছিল আৰু পঠোৱা হৈছিল, পিছৰ ছোৱাত ভাৰত ত্যাগ নোটিচ জাৰী কৰি তাৰ বিৰুদ্ধে প্ৰাপ্ত আপত্তিৰ ফলাফল একো নজনোৱাকৈয়ে হুৰমুৰকৈ পুলিচে ধৰি নি মানুহক সীমান্ত পাৰ কৰি দিছিল। আৰু বৰ্তমান ট্ৰিবিউনেলক লোকৰ চকুত ধুলি মাৰিব পৰাকৈ অস্ত্ৰস্বৰূপে ব্যৱহাৰ কৰি সেই একেই কামকে হাছিল কৰা হৈছে। ওপৰত উল্লেখ কৰা ৰকমে শুনানী হ'লত ট্ৰিবিউনেলে লগে লগে কোনো ৰায় নিদিয়ে বা তাৰ পিছতো কোনো প্ৰকাৰে ট্ৰিবিউনেলৰ ৰায়পক্ষই জানিব নোৱাৰে। শুনামতে হেনো ট্ৰিবিউনেলৰ ৰায় জিলাৰ পুলিচৰ বৰ চাহাবলৈ গোপনভাৱে পঠোৱা হয় আৰু বৰ চাহাবে ৰায় কাৰ্যকৰী কৰে অদ্ভুত প্ৰকাৰে। হঠাৎ পুলিচ গৈ পক্ষক এক পদো কোনো পিনে লৰচৰ কৰিবলৈ নিদি আনকি খোৱা পাতৰ পৰাও তুলি আনি অত্যন্ত দৃষ্টিকটু অৱস্থাৰ মাজেদি সিহঁতক বহিষ্কাৰ কৰে। দেখা গৈছে দুই-এদিনতে সন্তান প্ৰসৱ কৰিবৰ সম্ভাৱনা থকা তিৰোতায়ো সেই অৱস্থাৰ পৰা অব্যাহতি পোৱা নাই। কিছুমান ক্ষেত্ৰত দুৰ্ভগীয়া মানুহবিলাকৰ অৱস্থা দেখিলে এনেহে মনে ধৰে যেন সভ্যতা আৰু মানবীয়তাক আমি বিদায় দিছো। চলি থকা অবিচাৰত চিৰ দিন চিনা-জনা থকা অমুছলমান লোককো চকুলো টোকা দেখা গৈছে আৰু সহায় কৰাৰ বাবে প্ৰাণৰ ইচ্ছা থাকিলেও তেওঁলোকে নিৰুপায় বোধ কৰিছে।

সংশ্লিষ্ট প্ৰায় প্ৰত্যেকটো লোকেই কৰ্তৃপক্ষৰ ওচৰত কৰা আবেদন নিষ্ফল হৈছে আৰু সম্প্ৰদায়টোৰ নেতৃস্থানীয় লোকে জনাই থকা অভিযোগৰ বিকৃত অৰ্থ দি তেওঁবিলাকক আনকি পঞ্চমবাহিনী বুলি অভিহিত কৰাৰ প্ৰয়াস দেখা গৈছে আৰু সাতে-পাচে এনেকুৱা এটা ধাৰণাকে প্ৰশ্ৰয় দিয়া হৈছে যে যি কোনো প্ৰকাৰে এটা সম্প্ৰদায়ৰ লোকসংখ্যা যিকোনো ৰূপে কমাবই লাগিব। আৰু যি কোনো ব্যক্তিক যি কোনো প্ৰকাৰে সীমান্ত পাৰ কৰি দিলেও যেন কাৰো কোনো দায় দোষ নহ'ব। প্ৰকৃততে কি ঘটি আছে তাৰ লগত সম্বন্ধ নৰখা নেতা কিছুমানেও অতি ব্যগ্ৰতা প্ৰকাশ কৰি অনিচ্ছাকৃত ৰূপ হ'লেও এই ব্যাপাৰত ইন্ধন যোগাইছে। সিদিনা দিল্লীৰ ৰাজ্য সভাত এজন জনসাধাৰণৰ লগত সম্বন্ধবিহীন নেতাই ট্ৰিবিউনেলকে আদি কৰি গোটেই ব্যৱস্থাটোকে ভাল কাম কৰা বুলি চাৰ্টিফিকেট দিয়াত আনকি ভেদ-নীতিৰ আশ্ৰয় লোৱাত তেওঁ পোৱা 'বাহবাহ'ত বা

তেওঁৰ মনোবৃত্তিত কোনেও ঈৰ্ষান্বিত বোধ কৰা নাই। আকৌ সিদিনাখন নগাঁৱত কংগ্ৰেছ সভাপতি শ্ৰীকামৰাজ জীৰ তাত দাখিল কৰা অতি নম্ৰ স্মাৰক-পত্ৰ এখনত উচপ্ খাই অসমৰ এখন বাতৰিকাকতে সপ্তকাণ্ড ৰামায়ণ শেষ কৰি ৰাম কোন সোধাৰ দৰে অসমৰ মুছলমান সম্প্ৰদায়ক এই সম্পৰ্কত হোৱা জুলুমৰ তথ্য-পাতি তেওঁলোকক জানিবলৈ দিবলৈ কোৱাত সম্প্ৰদায়টোৱে আচৰিত নোহোৱা হৈ থাকিব পৰা নাই, কিয়নো সেই কাকতখন যোৱা তিনি বছৰৰ সংখ্যাবোৰ পঢ়ি চালেই দেখোন তথ্যপাতি তাতেই ওলাই পৰে!

আমি দেশত সংহতি বিচাৰিছো, ঐক্য বিচাৰিছোঁ আৰু সকলোৰে মগজুৰে ঢুকি নোপোৱা আৱেগিক ঐক্যও বিচাৰিছো; কিন্তু কাৰ্যক্ষেত্ৰত যদি আমি চৰকাৰী ব্যৱস্থা আৰু সামাজিক ব্যৱহাৰৰ যোগেদি জনসাধাৰণৰ এটা উল্লেখযোগ্য অংশক এক প্ৰকাৰ দ্বিতীয় শ্ৰেণীৰ নাগৰিক হিচাপেই বিবেচনা কৰো— আৱেগিক ঐক্য কিমানদূৰনো আগবাঢ়িব? সংহতি কোন পথে নো যাব? আৰু ইয়াতেই মনত ৰাখিব লাগিব যে যি শ্ৰেণী লোকৰ বিৰুদ্ধে উপৰিউক্ত ব্যৱস্থা হাতত লোৱা হৈছে— সিহঁতৰ প্ৰত্যেকটো লোকেই এই দেশৰ জলবায়ুৰ লগত মিহলি হৈ ইয়াতেই হাড়কেইডাল পেলাও বুলি বৈ থকা মানুহ; অথচ এওঁলোকৰেই মাজৰ পৰা ল'ৰাক বি এ এম এ পৰ্যন্ত পঢ়োৱা অভিভাৱককো পাকিস্তানী বুলি বহিষ্কাৰ কৰা হৈছে। যি কোনো ন্যায় আদালতৰ বিচাৰ সাপেক্ষে ডাঠি ক'ব পাৰি যে বহিষ্কাৰ কৰা মানুহবিলাকৰ সৰহভাগেই আৱশ্যকীয় প্ৰমাণ-পত্ৰসহ দেশ বিভাজনৰ বহু পূৰ্বৰে পৰা এই দেশত নিগাজীৰূপে বসবাস কৰি থকা লোক। এই দেশতেই জন্ম লাভ কৰা বৰ্তমান লিখকক কোলে— কাষে নি ডাঙৰ-দীঘল কৰা লোককো এইদৰে পাকিস্তানী বুলি বহিষ্কাৰ কৰা নজৰত পৰিছে। কিন্তু কিয়, স্বাধীনতা জানো কাৰো কাৰণে 'সৰ্বনাশ আৰু কাৰো কাৰণে পুহমাহ'? স্বাধীনোত্তৰ দেশত কি কাৰণেই বা কোনো শ্ৰেণীৰ লোকৰ দেশ-প্ৰেম আন দহজনৰ দেশ-প্ৰেমৰ দৰে ধৰি লোৱা নহ'ব? আকৌ সমাজবাদী সমাজ ৰচনা কালত কোনো শ্ৰেণীক নিষ্পেষিত কৰিয়েই বা আমি লক্ষ্যত উপনীত হম নেকি? ঠেক মনোবৃত্তি পৰিহাৰ কৰিব পৰা, উদাৰ উজ্জ্বল ভৱিষ্যৎ বুকুত ধৰিব পৰা আৰু ন্যায় ধৰ্ম আচৰণ কৰিব পৰা প্ৰত্যেকজন নাগৰিকেই এই সন্দৰ্ভত আলচ কৰিবৰ প্ৰয়োজন আছে। প্ৰকৃত পাকিস্তানীক আমি সীমান্ত পাৰ কৰি দিওঁহক, অনুপ্ৰৱেশকাৰীক অসমৰ দুৱাৰ দলিতে বন্ধ কৰাৰ ব্যৱস্থা কৰোহক কিন্তু 'পাকিস্তানী নহয়, ভাৰতীয়' বুলি দাবী কৰা মানুহ এজনৰ বিচাৰ আমি দেশৰ সাধাৰণ আদালতত প্ৰকাশ্যে কিয় কৰিব নোৱাৰোহক বা সংশ্লিষ্ট ব্যক্তিক দেশৰ দেৱানী আদালতৰ আশ্ৰয় লোৱাকৈ সময়েই বা কিয় দিব নোৱাৰোঁহক, আৰু লগতে আৰু এটা দুৰ্নীতিৰ কবলৰ পৰা মুক্ত থকাৰ বাট আমি কিয় মুকলি নাৰাখোহঁক?

প্ৰথম বছৰৰ প্ৰথম সংখ্যাত প্ৰকাশিত (এপ্ৰিল,১৯৬৫)

শান্তিৰ কপৌজনীৰ ডেউকাত বাৰুদৰ গোন্ধ

অধ্যাপক ৰমেশচন্দ্ৰ দাস

সুদুৰ অতীতৰ মানুহে হয়তো যুদ্ধৰ কথাকে ভাবিব পৰা নাছিল। সভ্যতাৰ ক্ৰমবিকাশৰ লগে লগে জীৱজগতৰ শ্ৰেষ্ঠ প্ৰাণী মানৱ জাতিৰ অভাৱ-অভিযোগৰ দমটো যেতিয়া ওখ হৈ পৰিল তেতিয়াই সিহঁতৰ জীয়াই থকাৰ প্ৰবল ইচ্ছাই পশু-বৃত্তি জগাই তুলিলে। প্ৰস্তৰ নিৰ্মিত হাতিয়াৰৰ চিক্‌মিকনি আৰু তীখাৰ তৰোৱালৰ ঝনঝননিয়ে মানুহৰ অন্তৰত জীৱনৰ প্ৰতি সংশয় আৰু সন্দেহ বদ্ধমূল কৰি তুলিলে। শান্তি সুঁতিও অশান্তিৰ বদ্বীপে জনম পালে। মানৱ জাতিৰ ইতিহাসত এইদৰে আমি মানুহৰ কেঁচাতেজৰ গোন্ধ পাওঁ। বুৰঞ্জীয়ে আমাক প্ৰাচীন প্ৰস্তৰ যুগৰ লেখ-জোখ নোহোৱা মহাৰণবিলাকৰ কথা ৰিঙিয়াই কয়। কিন্তু তথাপিও মানুহে যুদ্ধক সৰ্বান্তকৰণে সমৰ্থন কৰিব পৰা নাছিল। কাৰণ যুদ্ধৰ ভয়াবহ তাণ্ডৱ লীলা সিহঁতৰ অজ্ঞাত নাছিল। সেয়েহে যুগে যুগে একোজন মহাপুৰুষে অশান্ত পৃথিৱীত শান্তিজলৰ বৰিষণৰ কাৰণে কৰা মহান প্ৰচেষ্টাৰ উল্লেখ পাওহঁক। এই ক্ষেত্ৰত ভাৰতৰ দান সবাতকৈ শ্ৰেষ্ঠ। ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণই কুৰুক্ষেত্ৰৰ সমবাগ্নি নিৰ্বাপিত কৰিবলৈ প্ৰাণটাকি যুঁজিও হতাশ হৈ সৃষ্টি আৰু কৃষ্টি জীয়াই ৰাখিবলৈ শেষত ৰথৰ চকা হাতত তুলি লৈছিল। যি মুছলমানসকলে শান্তিৰ অগ্ৰদূত পয়গম্বৰৰ দোহাই দি যুদ্ধৰ তৰোৱাল আৰু লগতে কোৰাণ লৈ দেশৰ পিছত দেশ ছাৰখাৰ কৰিছিল সেই মুছলমানসকলৰ পৰাই ভাৰতে তৈয়াৰ কৰি লৈছিল উদাৰ সম্ৰাট আকবৰক। ভাৰতীয় সংস্কৃতিত গঢ়ি উঠা এইজনা সম্ৰাটে গোটেই পৃথিৱীক একডোলেৰে বান্ধিবলৈ প্ৰচেষ্টা চলাইছিল 'দীন ইলাহীৰ' মাজেৰে, যদিও ব্যৰ্থ হৈছিল আমিৰ ওমৰাহসকলৰ মনোবৃত্তিৰ কাৰণে। অকল আকবৰেই নহয় যুদ্ধৰ দৰে শক্তিকামী, অশোকৰ দৰে বিশ্বপ্ৰেমিক ভাৰতেই সৃষ্টি কৰিছিল। অশান্ত মানুহৰ মনত চিৰ শান্তিৰ বাট উলিয়াবলৈ গৌতম বুদ্ধই এক নতুন দাৰ্শনিক মতবাদ সৃষ্টি কৰিছিল। বুদ্ধ বিশ্বপূজনীয়। ৰজা হৈ মানুহৰ কেনেকৈ মহৎ উপকাৰ কৰিব পাৰি আৰু যুদ্ধ নকৰাকৈ কেনেকৈ মানৱ জাতিৰ শ্ৰেষ্ঠসেৱক হ'ব পাৰি তাৰ আদৰ্শ দেখুৱালে অশোকে। এইদৰে যুগে যুগে ভাৰতে বিশ্ব-শান্তিত অৱদান যোগাই আহিছে।

. স্বাধীনতা লোপ পোৱাৰ লগে লগে ভাৰতীয় ঐতিহ্য আৰু সংস্কৃতিত এক প্ৰকাণ্ড চাপ পৰে। বিশ্বশান্তিৰ প্ৰতি ভাৰতৰ যি ঐকান্তিকতা উৎসুক্য সি ম্ৰিয়মান হৈ পৰিল। ভাৰতৰ উজ্জ্বল আদৰ্শক বগামটীয়া ৰাহুৱে গ্ৰাস কৰিবলৈ উদ্যত হ'ল। এনে সন্ধিক্ষণত এজন ক্ষণজন্মা পুৰুষৰ আবিৰ্ভাৱ হ'ল। তেৱেঁই আমাৰ চিৰপূজ্য মহাত্মাগান্ধী। দক্ষিণ আফ্ৰিকাত গান্ধীয়ে শান্তিপূৰ্ণ বিপ্লৱৰ যি খলকনি তুলিছিল তাৰ প্ৰতিধ্বনি আজিও বহুতৰ

কাণত বাজে। অহিংস বিপ্লৱ আৰু অসহযোগ আন্দোলনেৰে গান্ধীজীয়ে পৃথিৱীৰ শ্ৰেষ্ঠ জাতি এটাৰ সুদীৰ্ঘ দুই শতাব্দী জোৰা কটকটীয়া শাসনৰ বাঘজৰী ভাৰতৰ পৰা চিৰদিনৰ কাৰণে বিলুপ্ত কৰিলে। মহাত্মা গান্ধী ভাৰতীয় জাতিৰ জনক, বিশ্বৰ পূজনীয় আৰু আদৰ্শ পুৰুষ। সৌ সিদিনালৈকে গান্ধীৰ সু-প্ৰচেষ্টাক বহুত দেশী-বিদেশীয়ে অৰ্ধনগ্ন ফকিৰৰ প্ৰলাপ বুলি ইতিকিং কৰিছিল। কিন্তু সেই অৰ্ধনগ্ন ফকিৰজনেই সকলোকে চমকিত কৰি অহিংসা মন্ত্ৰেৰে বৃটিছ সিংহৰ পেটৰ পৰা ভাৰতক উদ্ধাৰ কৰিলে। উচ্চ আদৰ্শ আৰু শান্তিৰ অমোঘ মন্ত্ৰক জীয়াই ৰাখিবলৈ গান্ধীয়ে আত্মবলি দিলে। এনে উদাহৰণ বিশ্ব বুৰঞ্জীয়ে বৰ বেছি উল্লেখ নকৰে। বিশ্বৰ ইতিহাসত কুৰি শতিকাটো অতি উল্লেখযোগ্য। এই শতিকাৰ আধাখিনি পাৰ নৌহওঁতেই গোটেই বিশ্বজুৰি দুবাৰো মহাসমৰৰ খলকনি উঠে। এইখিনি সময়তে পৃথিৱীয়ে যান্ত্ৰিক সভ্যতাত চৰম উৎকৰ্ষ লাভ কৰে। লগে লগে মানুহবোৰো যান্ত্ৰিক হৈ পৰিল। কেচামালৰ খনি আৰু তৈয়াৰী বস্তুৰ বজাৰ মূল্যই পৃথিৱীৰ উচ্চতম আসন লাভ কৰিলে। বিশ্বদৰবাৰত শ্ৰেষ্ঠ আসন লাভ কৰিবলৈ জাতিবিলাকৰ মাজত তুমুল প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা চলিল। এইদৰে খুচৰি চালে দেখা যায় যে প্ৰথম বিশ্ব যুদ্ধৰো অন্তৰালত লুকাই আছে। ইউৰোপত জাৰ্মানীৰ শ্ৰেষ্ঠ স্থান প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ প্ৰচেষ্টা। গোটেই বিশ্বত ৰণৰ বৰঢোল বাজি উঠিল। অৱশেষত চাৰি বছৰ যুঁজি যুঁজি জাতিবিলাক অবিশ্ৰান্ত হলত আহিল ভাৰ্চাইৰ সন্ধি। যুদ্ধত প্ৰায় দুই কোটি মানুহৰ প্ৰত্যক্ষ মৃত্যু হ'ল। এই মহাসমৰে যুদ্ধৰ বিভীষিকা সকলোৰে হৃদয়ংগম কৰালে। সকলোৰে শান্তিৰ কাৰণে উৰাউল হৈ পৰিল। মহাৰণৰ আঁৰকাপোৰ পৰাৰ লগে লগে আমেৰিকাৰ প্ৰেচিডেণ্ট ইউদ্ৰ উলছন আৰু বৃটেইনৰ প্ৰধানমন্ত্ৰী লয়েড জৰ্জৰ সুপ্ৰচেষ্টাত অৱশেষত ১৯২০ চনত স্থাপিত হ'ল জাতিসংঘ। পৃথিৱীৰ জাতিসমূহৰ মাজত মিলা-প্ৰীতি সৃষ্টি কৰি আন্তৰ্জাতিক শান্তি আৰু নিৰাপত্তা ৰক্ষা কৰাই এই সংঘৰ উদ্দেশ্য আছিল।

ভাৰ্চাইৰ সন্ধিৰ পিছতে ৰাজনীতিজ্ঞসকলে এই কথাটো বঢ়িয়াকৈ উপলব্ধি কৰিব পাৰিলে যে এখন মহাৰণৰ সামৰণি পৰিলেও ই পৰোক্ষভাৱে আন এখনৰ কঠীয়া সিঁচি দিছে। অন্যান্য জাতিসকলে পৰাজিত জাৰ্মানীৰ দুৰ্বলতাৰ সুযোগ লৈ তাক ধনে-জনে ধ্বংস কৰিলে। বিশাল জাৰ্মান সাম্ৰাজ্য খণ্ড-বিখণ্ড হ'ল। কিন্তু স্বাধীনচিতীয়া জাৰ্মানীৰ মনত ই পৰাধীনতাৰ ক'লা দাগ বহুবাব নোৱাৰিলে। কুৰিটা বছৰৰ জিৰণিৰ সুযোগ লৈ জাৰ্মানী পুনৰ হাৰহিটলাৰৰ নেতৃত্বত সুসজ্জিত হৈ উঠিল। এইক্ষেত্ৰত 'ফেচিজিম'ৰ জন্মদাতা চীনৰ মুছলিনী আৰু জাপান-সম্ৰাট হিৰোহিটোৰ পৰাও সমৰ্থন পালে। দেশৰ পিছত দেশ জয় কৰি গোটেই ইউৰোপত জাৰ্মানীয়ে বিভীষিকাৰ সৃষ্টি কৰিলে। সমগ্ৰ বিশ্বৰ উমৈহতীয়া প্ৰচেষ্টাত যেনিবা দুৰ্দান্ত জাৰ্মানীৰ সাম্ৰাজ্য বিস্তাৰৰ আকাংক্ষা চুৰমাৰ হ'ল।

ইংলেণ্ডৰ প্ৰধানমন্ত্ৰী উইনষ্টন চাৰ্চিলে শান্তি স্থাপনৰ কাৰণে আটলাণ্টিক চনদ প্ৰকাশ কৰে। ইয়াৰ পিছত মস্কো সন্মিলনত বিশ্বৰ পঞ্চশক্তিয়ে জাতিসংঘ গঠনৰ পুনৰ প্ৰচেষ্টা

চলায়। এইদৰে অৱশেষত জৰ্জৰিত পৃথিৱীলৈ শান্তিৰ সৌৰব বহন কৰি আনিলে জাতিসংঘই (UNO)। ইয়াৰ প্ৰথম অধিৱেশন ছানফ্ৰান্সিস্কোত বহিল। যিসকলে ইয়াৰ লগে লগে শান্তিৰ বাতাবৰণ এটিৰ আশা কৰিছিল তেওঁলোক কিন্তু বিমুখ হ'ব লগা হ'ল। কিয়নো শান্তিৰ পৰিবৰ্তে অলক্ষিতে তৃতীয় মহাৰণৰ আয়োজন চলিল। ২য় মহাযুদ্ধই জাৰ্মানী, ইংলেণ্ড আদিৰ বুকুত কুঠাৰাঘাত মাৰিলেও আন দুটা জাতিৰ অভ্যুদয় হ'ল। আমেৰিকা আৰু ৰাছিয়া মুখামুখি দুটা শিবিৰ। এই দুটা শিবিৰৰ খোৱা-কামোৰত পৃথিৱীৰ আবহায়া বিষাক্ত হৈ পৰিল। অশান্তিৰ দৈত্যটোৰ বিৰুদ্ধে জাগি উঠিল নাৰী সন্মিলন, বাটৰ যুৱক-সন্মিলন, হেলছিংকিৰ শান্তি-সন্মিলন। শান্তিপ্ৰিয় ভাৰতীয়ই শান্তিৰ কাৰণে চিঞৰি গগণ কঁপাব ধৰিলে। চল্লিছ কোটি শান্তিপ্ৰিয় জনগণই মহাত্মা গান্ধীৰ অহিংসা নীতিৰে বিশ্বৰ আগত এক নতুন আদৰ্শ দেখুৱাবলৈ চেষ্টা চলালে। আনকি জাতিসংগৰ মুৰব্বী হ'ল ভাৰতীয় নাৰীয়েই। জগতৰ ভিতৰত ভাৰতৰ নাৰীয়ে প্ৰথমে এই সন্মানৰ অধিকাৰী হ'ল। পৃথিৱীৰ ভাগ্য নিয়ন্ত্ৰা যেন হৈ দেখা দিয়া ভাৰতৰ ওপৰত আমেৰিকাৰ চকু নপৰাকৈ নাথাকিল। আমেৰিকাই ভাৰতক ডলাৰ সাহায্য আগবঢ়ালে। কিন্তু ভাৰতে শান্তিৰ বাহিৰে একো সমৰ্থন নকৰে। নিউয়ৰ্কৰ সাংবাদিকৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰত নেহেৰুৱে কৈছিল 'সাম্ৰাজ্যবাদ আৰু সাম্যবাদৰ মাজত যিখন দেৱাল আছে তাৰেই ওপৰত ভাৰতৰ স্থান।'

ৰেড্‌চীনত নতুন চৰকাৰ গঠন হোৱাত ভাৰতে সন্তোষ প্ৰকাশ কৰিছিল। কোৰিয়াৰ ৰণক্ষেত্ৰত ভাৰতৰ নিৰপেক্ষ নীতিয়ে ভাৰতক বিশ্বত উচ্চাসন দিছে। আমেৰিকাৰ যুৱকসকলৰ তেজেৰে ৰাঙলী কোৰিয়াৰ যুদ্ধ বন্ধ কৰিবলৈ দৃঢ় প্ৰতিজ্ঞ বুলি প্ৰচাৰ কৰা জেনেৰেল ডেভিদ্চুৱেট আইচেনহাৱাৰে আমেৰিকাৰ প্ৰেচিডেণ্ট নিৰ্বাচিত হোৱাত কোৰিয়াৰ যুদ্ধৰ যৱনিকা পৰিব বুলি আশা কৰিছিল। কিন্তু নিৰ্বাচনত জিকাৰ পিছতেই প্ৰতিজ্ঞা পাহৰি এই মিলিটাৰীটোৱে কোৰিয়াৰ ৰণ বিপুল উদ্যমে চলালে। সৰু দ্বীপটোৰ এমুঠি জনতাৰ মাজত চলা যুদ্ধত বিশ্বযুদ্ধ বুলি আৰু উত্তৰ কোৰিয়াক আক্ৰমণকাৰী বুলি অভিহিত কৰা হ'ল ৰাষ্ট্ৰসংঘত। ইংলেণ্ড, ফ্ৰান্স, অষ্ট্ৰেলিয়া আদি দেশে। এমুঠি জনতাৰ ওপৰত জঁপিয়াই পৰিল। বীজাণু-বোমা পেলোৱা হ'ল। শান্তিৰ সেৱক ভাৰতৰ পক্ষে ওচৰতে মানুহৰ জীয়াতেজ অসহ্য হ'ল। স্বৰ্গীয় প্ৰধানমন্ত্ৰী নেহৰু, উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি ৰাধাকৃষ্ণণ, বিখ্যাত গান্ধীবাদী জে চি কুমাৰাপ্পা আৰু কৃষ্ণ মেননে শান্তিৰ কাৰণে গোটেই বিশ্বৰ ওচৰত প্ৰাৰ্থনা জনালে। ভাৰতৰ অনুৰোধত জগতৰ সকলো দেশেই সঁহাৰি দিলে। আমেৰিকাৰো ভয় লাগিল। গতিকে শান্তিৰ প্ৰচেষ্টা চলিল। কৃষ্ণ মেননৰ প্ৰচেষ্টাক শান্তিকামী সকলো দেশে ভূৰি ভূৰি প্ৰশংসা কৰিলে। আমেৰিকাৰ প্ৰেচিডেণ্ট আইচেন হাৱাৰে তেওঁৰ বহতীয়া দক্ষিণ কোৰিয়াৰ প্ৰেচিডেণ্ট চিংমেনৰীক ভাৰতৰ বিপক্ষে বিযোদগাৰ কৰাত জগাই দিলে। কিন্তু প্ৰায় সকলো দেশেই যেতিয়া শান্তি বিচাৰে আমেৰিকাই কি কৰিব পাৰে? কোৰিয়াৰ ৰণ শিঙা নবজা হ'ল। ভাৰতীয় সৈনিকসকলে কোৰিয়াৰ যুদ্ধবন্দীসকলৰ ভাৰ ল'লে। ইফালে ইণ্ডোচীনত ৰণশিঙা বাজি উঠিল। ফৰাচী সাম্ৰাজ্যৰ

শিপা উভালিবলৈ আমেৰিকা সচেতন হৈ পৰিল। ৰাষ্ট্ৰসংঘই ভিয়েটনামীসকলক জগৰীয়া বুলি অভিহিত কৰিলে। সামান্য বুলি পৰিগণিত হোৱা ভিয়েটনামে আধুনিক অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰেৰে সুসজ্জিত হৈ আনৱিক বোমাৰ পিতৃ আমেৰিকাকো পৰাজিত কৰিলে। ইণ্ডোচীনৰ শান্তিৰ কাৰণে ভাৰতে যিখিনি কৰিলে তাক ভাৰতৰ শত্ৰুৱেও স্বীকাৰ নকৰি নোৱাৰে। মেনন আৰু নেহৰুৰ কাৰণেই অৱশেষত চীনৰ প্ৰধানমন্ত্ৰী চৌ এন্ লাই, ৰুছিয়াৰ প্ৰতিনিধি মনোটভ্, ফ্ৰান্সৰ প্ৰধানমন্ত্ৰী পীয়াৰে মেন্দিছফ্ৰান্সৰ লগত বহুত ক্ষেত্ৰত একমত হ'ব পাৰিছিল। ইণ্ডোচীনৰ শান্তিবিষয়ক কাৰ্যাবলীত তত্ত্বাৱধান ল'বলৈ যিকেইখন দেশক দিয়া হ'ল তাতো ভাৰতকেই সভাপতি পতা হ'ল। চলি থকা যুদ্ধ এখন আচম্বিতে বন্ধ হ'ল। এই শতিকাত যিকেইখন মহাপুৰুষে শান্তি-মৈত্ৰী আৰু প্ৰগতিৰ বাবে আহ্বান জনাইছিল সেইসকলৰ ভিতৰত নেহৰু আৰু কেনেডীৰ নাম বিশেষ উল্লেখযোগ্য। বিশ্বপ্ৰেমিক, ভাৰতীয় জাতিৰজনক মহাত্মাগান্ধীৰ উপযুক্ত উত্তৰাধিকাৰী নেহৰুৱে গোটেই বিশ্বজুৰি শান্তিৰ কঠীয়া সিঁচিবলৈ মহান প্ৰচেষ্টা চলাইছিল। চৌ এন লাইৰ লগত পঞ্চশীলৰ চুক্তি স্বাক্ষৰ কৰিলে। নেহৰুৰ মহান প্ৰচেষ্টাত ৰাছিয়াইও শ্ৰদ্ধা নজনাই থকা নাই। নহ'লেনো অকমিউনিষ্ট দেশৰ নেতা এজনক জেটবোমাৰ বৃহত্তম কাৰখানা দেখুৱায়নে? ৰাছিয়াই কৈছিল— 'এই শান্তিৰ অৱতাৰজনৰ পৰা লুকাবলৈ আমাৰ একো নাই।' পৃথিবীৰ সাধাৰণ মানুহে যুদ্ধ ভাল নাপায়। কাৰণ যুদ্ধৰ পৰা তেওঁলোকৰ লাভতো নহয়েই বৰং যুদ্ধৰ বলি-শালত তেওঁলোকেই প্ৰথমতে বলি যাব লাগে। হত্যাৰ তেজ পি ফিকি পৰা যুদ্ধনিষ্ঠসকলৰ লাভ-লালসাৰ বলিশালত জীৱনময়ী সংস্কৃতি বিপন্ন হ'ব ধৰিছে। যুদ্ধ মানে, মানুহৰ মৃত্যুৰ লগে লগে মৰম-চেনেহ, হাঁহি-আনন্দ প্ৰেম-প্ৰীতিৰো মৃত্যু। সংস্কৃতিৰ বৰঘৰটোত শান্তি হ'ল লাইখুঁটা। সেয়েহে সাধাৰণ মানুহে শান্তি ভাল পায়। কিন্তু ভাল পালেই কি হ'ব? পৃথিবীত এতিয়াও বহুতে যুদ্ধ বিচাৰে। গতিকেই পৃথিবীৰ মানুহে ভাল বুলিয়েই বা বিচাৰিছে দেখিয়েই তেওঁলোকে বোমা এৰি কমণ্ডলু হাতত ল'ব— এই ভাবতো এটা বন্ধ্যা কল্পনা। অন্য নালাগে শান্তিৰ কথা শয়নে-সপোনে ভৰা ভাৰতৰ ভিতৰত অশান্তিৰ তুঁহ-জুই জ্বলিছে। চীন-পাকিস্তানৰ বৰ্বৰোচিত আক্ৰমণে শান্তিপ্ৰিয় ভাৰতকো আত্মৰক্ষাৰ বাবে হ'লেও সামৰিক শিক্ষাৰ ব্যৱস্থা কৰিবলৈ বাধ্য কৰিছে। বিশ্বৰ চৌদিশে এতিয়াও কন্দল বাঢ়িহে আছে। যুদ্ধৰ আয়োজনহে চলিছে।

বিশ্বৰ ৰাজনৈতিক আকাশ মুকলি যেন দেখি আনন্দে উৰিব খোজা শান্তিৰ কপৌজনীৰ এতিয়াও ডাৱৰীয়া বতৰলৈ ভয় কমা নাই। তাতে আকৌ ডেউকাত বাৰুদৰ গোন্ধ লৈ উৰিলে জানো আনন্দ পাব? জীৱনৰ নাম কলা-সংস্কৃতিৰ নামত শান্তি-কামী ভাৰতৰ নাগৰিক হিচাপে কামনা কৰিছো— বিশ্বত স্থায়ী শান্তি প্ৰতিষ্ঠা হওক। মানৱতাৰ জয় হ'ক।

প্ৰথম বছৰৰ প্ৰথম সংখ্যাত প্ৰকাশিত (এপ্ৰিল,১৯৬৫)

জাতীয় সংহতি

শ্ৰীসহদেৱ ডেকা, বি এ বি টি

বিশ্ব ৰচনাৰ মূলতে সংহতি। য'তে সৃষ্টি, তাতেই সংহতি। সংহতি হীন হৈ একোৱেই বৰ্ত্তি থাকিব নোৱাৰে। জীৱ-জংগমেৰে পৰিপূৰ্ণ ধৰাখনি আৰু এনেকুৱা অগণন গ্ৰহ-নক্ষত্ৰৰে ৰচিত বিশ্বৰ মূলাধাৰ এক অদৃশ্য শক্তিয়েই বিশ্বৰ সংহতি। এই সংহতিৰ অবৰ্তমানত বিশ্বত মহাপ্ৰলয়ৰ সূচনা হয়— সৃষ্টিৰ বিনাশ ঘটে। সংহতিৰ অভাৱেই সকলোৰে ধ্বংসৰ কাৰণ। প্ৰেম-প্ৰণয়, মিলন,দয়া-দক্ষিণা-অনুকম্পা আদিয়ে সংহতিৰ খোৰাক জোগায়। হিংসা-দ্বেষ, অসূয়া-অপ্ৰীতিয়ে সংহতিৰ শক্তি দুৰ্বল কৰে। সংহতিৰ বান্ধ শিথিল হ'লে জগতত অশান্তিয়ে দেখা দিয়ে। বিশ্বজোৰা ইছলামৰ (শান্তিৰ) আজান (আহ্বান) অৰণ্য ৰোদন হয়। বিশ্ব-সংহতি যেনেকৈ বিশ্বৰ স্থিতি আৰু শান্তিৰ কাৰণ, জাতীয় সংহতিও ঠিক তেনেকৈ জাতিৰ অস্তিত্ব আৰু শান্তিৰ কাৰণ। সামাজিক নাইবা ব্যক্তিজীৱনো সংহতি বিহীন হ'লে অশান্ত অৱস্থাত পৰি ধ্বংসমুখী হয়।

ভাৰত বুৰঞ্জীৰ আদিৰ পৰা অন্তলৈকে চকু ফুৰালে এটি কথা ভালদৰে ওলাই পৰে— সেইটো হৈছে অন্তঃসলিলা ফল্‌গুৰ দৰে বৈ থকা ভাৰতীয় জাতীয় ঐক্য। এই জাতীয় ঐক্যৰ বুনিয়াদ হৈছে— ভাৰতীয় ধৰ্ম আৰু সংহতি। এই ধৰ্ম আৰু সংস্কৃতিৰ বাহন স্বৰূপ ৰামায়ণ আৰু মহাভাৰত এই মহাকাব্য দুখন উল্লেখযোগ্য। ভাৰতৰ কোনো এটি ভাষা নাই য'ত ৰামায়ণ বা মহাভাৰত ৰচিত হোৱা নাই; ভাৰতৰ কোনো এখন ঠাই নাই য'ত ৰামায়ণ আৰু মহাভাৰতৰ প্ৰভাৱ পৰা নাই ভাৰতৰ পৰ্বত-কন্দৰ, হাবি-বন, নৈ-নালা, সকলোতে ৰামায়ণ আৰু মহাভাৰতৰ প্ৰভাৱ পৰিছে। সকলো প্ৰদেশৰ, সকলো নগৰৰ, সকলো গাঁৱৰ নৰ-নাৰীয়ে ৰামায়ণ আৰু মহাভাৰতৰ ধৰ্ম আৰু সংস্কৃতিৰ মোহজালত জীৱন-নিৰ্বাহ কৰি আহিছে আৰু আজিও কৰিয়েই আছে। আৰ্য মনীষীসকলৰ এই অপূৰ্ব দানৰ অবিহনে ভাৰতৰ ঐক্য কেতিয়া কেনেভাৱে গঢ়ি উঠিলেহেঁতেন, তাৰ উত্তৰ সহজে দিয়া টান।

এইদৰে গঢ়ি উঠা ভাৰতৰ জাতীয় ঐক্যৰ মূল অন্তৰায় হ'ল ভাৰতৰ ভৌগোলিক পৰিস্থিতি অনুযায়ী গঢ়ি উঠা বিভিন্ন ভাষা-ভাষী লোকসকল। ভাৰতৰ বিভিন্ন পৰিস্থিতি— পৰ্বত-ভৈয়াম, গিৰি-গুহা, বন-উপবন,বিবিধ শস্যৰে পৰিপূৰ্ণ সেউজীয়া অঞ্চল, শুকান শিল-বালিৰে নিৰ্মিত মৰুভূমি আদি সকলোৱে আনি দিলে বিভিন্ন স্থানত বাস কৰা লোকসকলৰ মাজত নানা ধৰ্ম, আচাৰ-নীতি, চলন-ফুৰণ, বিধি-ব্যৱস্থা, খোৱা-লোৱা আদিৰ অনৈক্যৰ ভাব।

সেই যুগৰ যাতায়াতৰ অসুবিধা, প্ৰবল পৰাক্ৰমী লোকৰঞ্জক ৰজাৰ অভাৱ, বিজ্ঞানৰ আবিষ্কাৰৰ অভাৱ আদিয়েও এটি ডাঙৰ সুবিধা দিলে ভাৰতবাসীক বিভিন্ন স্থানত বাস কৰি সুকীয়া সুকীয়া ভাষা-সাহিত্য, আচাৰ-নীতি গঢ়ি লৈ একো একোখন নিজ নিজ সমাজ তৈয়াৰ কৰি ল'বলৈ। গতিকে এইবিলাক কাৰণত ভাৰতবাসীৰ মাজত কাল আৰু পৰিস্থিতিয়ে লৈ আহিল এটি মহা অনৈক্যৰ সূচনা।

একো একোজন শাসনকৰ্তাৰ অধীনত ভাৰতৰ বুকুতে দেখা দিলে একো একোখন সৰু সৰু ৰাজ্য। আকৌ এই ৰাজ্যবোৰৰ মাজতো উপজিল বৈৰী ভাব। এইবোৰ বৈৰী ভাবাপন্ন ৰাজ্যৰ মাজত গঢ়ি উঠিল একোখন সুকীয়া সমাজ। সমাজে ল'লে জীৱন প্ৰবাহৰ বাবে বিবিধ ধৰণৰ বিধি ব্যৱস্থা, আচাৰ-নীতি। ফলত সদৌ ভাৰতবাসীৰ অন্তৰেদি বৈ যোৱা এক ধৰ্ম-কৃষ্টি কলাৰ সোঁতত আহিল চীনৰ প্ৰাচীৰৰ ব্যৱধান। বিভিন্ন সামাজিক গোটৰ মাজত স্থান বিশেষে প্ৰকৃতিয়ে সমৰ্পণ কৰিলে তেওঁলোকৰ শিক্ষা-দীক্ষা আদিৰ ভাব। প্ৰকৃতিৰ নিৰ্দেশিত চলি বহিৰ্জগতৰ পৰা বিচ্ছেদ হৈ তেওঁলোকে গঢ়িলে একোখন নতুন নতুন সমাজ। সেইবোৰৰ বহুতেই ধৰ্মৰ বিকৃত অৰ্থ কৰি, ধৰ্মৰ নামতে দোহাই দি নানান কুসংস্কাৰ মূৰ পাতি ল'লে— তাকেই পৰম ধৰ্ম বুলি। ফলত ৰাজনীতি, ধৰ্মনীতি আৰু সমাজনীতিয়ে হেৰুৱালে সকলোৰে অন্তঃসাৰস্বৰূপ নিখিল ভাৰতীয় সংহতি।

আজিৰ দিনত পৃথিবীৰ উন্নত জাতিবোৰে অকল প্ৰকৃতিৰ নিৰ্দেশ মতে নচলি জ্ঞান-বিজ্ঞানৰ সহায় লৈ জগতত শ্ৰেষ্ঠ জাতি বুলি পৰিচয় দিব পাৰিছে। কিন্তু জ্ঞান-বিজ্ঞান চৰ্চা বা গৱেষণা কৰিবলৈ মানুহক কেবাটিও সা-সুবিধা লাগে। যি জাতিয়ে এই সা-সুবিধাবোৰ পোৱা নাই, তেওঁলোকে জ্ঞানৰ বিকাশ কৰি উন্নতিৰ বাটত আগুৱাই যাব পৰা নাই। এই সাসুবিধাবোৰ হ'ল— উন্নত ধৰণৰ আৰ্থিক অৱস্থা, স্বাধীনতা, ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ বাবে উপযুক্ত পৰিস্থিতি বা পৰিবেশ আৰু ধৰ্ম-কৃষ্টি-সাহিত্যৰ দৃঢ় ভেটি এইবোৰৰ একোটিৰ অভাৱেই মানুহৰ উন্নতিৰ বাটত ডাঙৰ বাধা, জাতীয় সংহতিৰ বিৰাট অন্তৰায়।

আৰ্থিক অৱস্থাৰ ফালৰ পৰা লক্ষ্য কৰিলে দেখা যায় যে উন্নত দেশবোৰৰ ভিতৰত ভাৰতেই পিছ পৰা। ইয়াৰ দেশবাসীয়ে অৰ্থৰ পিছে পিছে সদায় ঘূৰি ফুৰিছে; কিন্তু অৰ্থ কি উপায়ে আহিব পাৰে, সেই বিষয়ে চিন্তা কৰিছে কম। আজি ভাৰতবাসীৰ মাজত শ্ৰম আৰু অৰ্থ দুটা সুকীয়া বস্তু হৈ পৰিছে। স্বাধীনতাপ্ৰাপ্তিৰ পিছত দেশবাসীয়ে পূৰ্বৰ হেৰুৱা ধন বিচাৰি ফুৰিছে— দেশৰে কোনোবাই হৰণ কৰি নি ক'ৰবাত গোটাই থৈছে নেকি? সেই অপহৃত ধনখিনি পালে দেশৰ সকলোৰে ভগাই লৈ আৰ্থিক অৱস্থা উন্নত কৰিব পাৰিব। কিন্তু সেইটো জানো সম্ভৱ?— কেতিয়াও নহয়। ধনৰ প্ৰকৃত মাক কাঠি হ'ল মানুহৰ শাৰীৰিক আৰু মানসিক শ্ৰম। শ্ৰমহীন মানুহ কেতিয়াবা ক'ৰবাত ধনৰ গৰাকী হ'লে তেওঁক প্ৰকৃততে অপহৰণকাৰী বুলিহে কোৱা হয়। তেনেকুৱা মানুহ প্ৰকৃততে ধনীৰ গুণ-গৰিমাৰে বিভূষিত হ'ব নোৱাৰে। সাধুলোকে তেওঁলোকক ধনী বুলিতো

প্ৰশংসা নকৰেই এনেকি তেওঁলোকে নিজেও নিজক সাধুলোকৰ ওচৰত ধনী বুলি পৰিচয় দিব নোৱাৰে বা নিদিয়ে। শ্ৰমহীন হৈ অসৎ উপায়েৰে ধনৰ অধিকাৰী হোৱাৰ দুৰ্বলতাই ইয়াৰ মূল কাৰণ। এই ধনীবোৰে ধনৰ সৎ ব্যৱহাৰো কৰিব নোৱাৰে, নকৰে। তেওঁলোকৰ মনতধন কেৱল চাই থাকিবলৈহে। আমাৰ দেশত অৱশ্যে এনেকুৱা ধনীৰ সংখ্যা অতি নগণ্য। প্ৰায় .... বছৰৰো অধিক কাল ৰাজনৈতিক বিপৰ্যয়ৰ ফলত দেশৰ ধন স্থানান্তৰিত হৈছে। সেই ধনৰ অধিকাৰী বৰ্তমান বিদেশী বেপাৰীবোৰ। দেশৰ ভিতৰত কোনোবা এজন ওলায় যদিও তেওঁৰো ধনৰ পৰিমাণ সামান্য বুলিয়েই ক'ব লাগিব। গতিকে তেনেকুৱা লোকৰ কথা চিন্তা কৰি কোনো ফল নহ'ব। নিজৰ জীৱিকা নিৰ্বাহ কৰিবৰ বাবে যিমানখিনি শ্ৰমৰ দৰকাৰ, বৰ্তমান তাৰহে চিন্তা কৰা উচিত। মানসিক শ্ৰম আৰু শাৰীৰিক শ্ৰমৰ মূল্য সমান। শাৰীৰিক শ্ৰমৰ শ্ৰমীয়ে তেওঁলোকৰ শ্ৰমৰ দ্বাৰা চিন্তাশীলক চিন্তা কৰিবলৈ সুবিধা দিয়ে। সেই সুবিধা পাই চিন্তাশীলে চিন্তা কৰি নানান উপায় উদ্ভাৱন কৰি দৈহিক শ্ৰমৰ লাঘৱতা আনে। লাঘৱতাই বিনাশ্ৰম নুবুজায়। শ্ৰম লঘু হ'লে মানুহে তাক বেছি পৰিমাণে কৰিব পাৰে। এইদৰে দুয়োবিধ শ্ৰমিকে শ্ৰম কৰি দেশ বা সমাজক উন্নতিৰ বাটত আগুৱাই নিয়ে। শ্ৰম বা কৰ্মৰ প্ৰকৃত অৰ্থ বুজি নল'লে দেশবাসীৰ অন্তৰলৈ আহিব ডাঙৰ-সৰু, উচ্চ-নীচ, ধনী-দুখীয়াৰ ঠেক ভাব। আৰু এই ভাবেই দেশবাসীক জাতীয় সংহতি সাধনৰ বাটত বাধা জন্মাব। উন্নত আৰ্থিক অৱস্থাই মানুহৰ পেটৰ চিন্তা দূৰ হ'লেই মানুহে সৎ চিন্তাত থাকি দেশ আৰু সমাজক প্ৰগতিৰ বাটত মিলিতভাবে আগুৱাই নিব পাৰে। শ্ৰম, দেশৰ উন্নতিৰ প্ৰকৃত বুনিয়াদ— জাতীয় সংহতি অটুট ৰখাৰ অন্যতম উপায়।

স্বাধীনতা। স্বাধীনতাই ৰাজনৈতিক, আৰ্থিক আৰু মানসিক তিনিয়োকে সামৰে। ৰাজনৈতিক আৰু আৰ্থিক স্বাধীনতাৰ সৈতে মানসিক স্বাধীনতাৰ ঘনিষ্ঠ সম্বন্ধ। আগৰ দুয়োবিধ স্বাধীনতাৰ লক্ষ্য বা উদ্দেশ্য মানসিক স্বাধীনতাহে। বিদেশীৰ শাসনৰ পৰা মুক্তি লাভ কৰিলেই মানুহ স্বাধীন হ'ব নোৱাৰে। স্থূল অৰ্থত তেনেভাব প্ৰকাশ কৰিলেও স্বৰূপাৰ্থত স্বাধীনতাৰ ভাব অতি উদাৰ। পৃথিৱীৰ কোনো মানুহ পৰ নহ'লে মানুহ কেতিয়াও পৰাধীন নহয়। মানুহ জাতিৰ মাজত যেতিয়া আপোন ভাবৰ উদয় হয় তেতিয়া দেশ বা কোনো জাতিৰ আগত থকা কুলক্ষণীয় বিশেষণ 'পৰাধীন' এই শব্দটো পৃথিৱীৰ পৰা লুপ্ত হ'ব। তাতকৈ অলপ ঠেক ভাবত ক'বলৈ গ'লে, যেতিয়া কোনো এখন দেশৰ মানুহে অন্তৰত দেশবাসী সকলোকে আপোন ভাই-ককাই, বাই-ভনী বুলি স্থান দিব পাৰিব তেতিয়াহে সেই দেশৰ মানুহে নিজক স্বাধীন বুলি পৰিচয় দিয়া উচিত হ'ব। পৰ ভাবেহে পৰাধীনতাৰ ভাব জন্মায়। এই সূত্ৰতে আহি পৰে মানসিক স্বাধীনতাৰ কথাটো। স্বাধীন সুস্থ মনৰ মানুহ এজনে মানসিক বৃত্তি স্বদেশ হিতৈষণা, জাতীয় প্ৰেম, জন-কল্যাণ আদিৰ উৎকৰ্ষ সাধন কৰিবলৈ সুবিধা পায় আৰু সেইবোৰৰ উন্নতি সাধন কৰিব পাৰে। মানুহৰ অন্তৰৰ

এই সুকোমল বৃত্তিবোৰৰ উন্নতি সাধন নহ'লে দেশবাসী বা মানব জাতিৰ অন্তৰত কেতিয়াও ঐক্যৰ ভাব আহিব নোৱাৰে। জাতীয় ঐক্যৰ সৈতে আবেগিক ঐক্যৰ নেৰানেপেৰা সম্বন্ধ। কোনো এক জাতি আবেগিক ঐক্যৰ বান্ধেৰে বান্ধ খালে সেই জাতিৰ এক ক্ৰন্দনে সকলোৰে ক্ৰন্দনৰ কাৰণ আৰু এজনৰ হাঁহিয়েই সকলোৰে হাঁহিৰ কাৰণ হৈ পৰে। এই আবেগিক ঐক্য সাধন জাতিৰ প্ৰত্যেক ব্যক্তিৰে নিজ নিজ চেষ্টাৰ দ্বাৰাহে সম্ভৱ। গতিকে, অকলে ৰাজনৈতিক স্বাধীনতা লাভ কৰি জাতীয় সংহতিৰ সোৱাদ ল'বলৈ বিচাৰিলে মদাৰ ফুলৰ গোন্ধ ল'বলৈ কামনা কৰাটোহে হ'ব।

ভাৰতৰ জাতীয় সংহতিৰ অইন এটি ডাঙৰ অন্তৰায় হ'ল— ভাৰতৰ প্ৰাকৃতিক একো একোটি পৰিৱেশ বা প্ৰাদেশিক ভেটিত গঢ়ি উঠা বিভিন্ন ভাষা-সাহিত্য। অতীজৰ পৰাই ভৌগোলিক পৰিস্থিতিয়ে ভাৰতবাসীক বিভিন্ন গোটত বিভক্ত কৰি, তেওঁলোকৰ মাজত বিভিন্ন ধৰণৰ আচাৰ-নীতি, চলন-ফুৰণৰ ভাব সুমুৱাই দিছিল। আৰু সেইটোৱেই ৰুদ্ধ কৰিছিল আৰ্যসকলে গঢ়ি তুলিবলৈ চেষ্টা কৰা ভাৰতীয় জাতীয় ঐক্যৰ পথ। ৰামায়ণৰ যুগত শ্ৰীৰামচন্দ্ৰৰ বনবাস, লংকা বিজয়, মহাভাৰতৰ যুগত ৰাজসূয়যজ্ঞ, পঞ্চপাণ্ডৱৰ বনবাস, অশ্বমেধ-যজ্ঞ আদি কাৰ্য সাধনত বিভিন্ন প্ৰাকৃতিক পৰিৱেশত গঢ়ি উঠা নানান জাতি-উপজাতিৰ সম্ভেদ পোৱা যায়। কিন্তু এই জাতি-উপজাতিৰ আচৰণত মানুহ জাতিৰ সাধাৰণ গুণ কিছুমান— অতিথি সৎকাৰ, জনসেৱা আদি দেখিবলৈ পোৱা গৈছিল। ৰামায়ণ-মহাভাৰতে বিভিন্ন স্থানৰ ভাষা-উপভাষাৰ কোনো উল্লেখ নকৰিলেও সদৌ ভাৰতবাসীয়ে বুজিব পৰা এটি সৰ্বভাৰতীয় ভাষা থকা বুলি ধাৰণা কৰিব পাৰি।

আজি ভাৰতৰ বিভিন্ন প্ৰদেশত যিবোৰ প্ৰাদেশিক ভাষা-সাহিত্য গঢ়ি উঠিছে সেই সকলোবোৰৰে জননী প্ৰাকৃত বা সংস্কৃত। কিন্তু কালক্ৰমত এই ভাষা-সাহিত্যবোৰে এনে গঢ় ল'লে যে সিবিলাকৰ মাজত অভেদ্য প্ৰাচীৰ গঢ়ি উঠিল আৰু আজি স্বাধীন ভাৰতৰ জটিল সমস্যাবোৰৰ ভিতৰত ভাষা সমস্যাও এটা। এই সমস্যাৰ গুৰিতে বিভিন্ন প্ৰাদেশিক গোষ্ঠীয়ে নিজৰ নিজৰ ভাষা-সাহিত্য, কৃষ্টি-কলাক সৰ্বভাৰতীয় কৰি তোলাৰ চেষ্টা। কিন্তু গণতান্ত্ৰিক দেশ এখনত অধিক সংখ্যক লোকৰ কথিত ভাষাই যে সৰ্ব ভাৰতীয় ভাষাৰ স্থান পাব সেইটো স্বাভাৱিক। নাইবা ভাৰতৰ খ্যাতনামা ভাষাবিদসকলে বিশেষ চেষ্টা সাধন কৰি সকলো ভাষা-সাহিত্যৰ সাধাৰণ শব্দাৱলী গোটাই নিখিল ভাৰতবাসীৰ গ্ৰহণযোগ্য এক বিশেষ ৰচনা শৈলীৰে সৰ্বভাৰতীয় সাহিত্য সৃষ্টিত অগ্ৰসৰ হ'ব লাগিব। এনেকুৱা প্ৰচেষ্টা ভাৰতৰ ইতিহাসত বিদ্যমান। পাঁচশ বছৰ পূৰ্বে সনাতন বৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰচাৰ কাৰ্যত শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱে তেওঁৰ অংকীয়া ভাওনাবোৰ ৰচনা কৰিছিল এক সৰ্বভাৰতীয় সাহিত্যত। এনেধৰণৰ সাহিত্যে জাতীয় সংহতি ব্যপ্ত আৰু দৃঢ় কৰাৰ প্ৰয়াস প্ৰশস্ত উপায়। সাৰ্বজনীন উদাৰ ধৰ্ম, সাহিত্য, কলা-কৃষ্টিয়ে জাতিক ঐক্যৰ বান্ধেৰে নাবান্ধিলে কোনো জাতিয়েই বৰ্তি থাকিব নোৱাৰে। মহামতী আকবৰ 'দীন-ই-ইলাহি'

তেওঁৰ প্ৰজাবৰ্গই গ্ৰহণ নকৰিলেও সি আছিল ভাৰত-সম্ৰাটৰ জাতীয় সংহতি সুদৃঢ় কৰাৰ মহানুভৱতা।

আজি ভাৰতৰ জাতীয় ঐক্যৰ বান্ধ শিথিল হৈ পৰিছে। এই অৱস্থাত ঠেলি থৈ যাতে অদূৰ ভৱিষ্যতে ভাৰতৰ নৰ-নাৰীসকলে এক যোগসূত্ৰত বান্ধ খাই নিজৰ জাতীয় সংহতি ৰক্ষা কৰিব পাৰে, তাৰ বাবে এতিয়াৰ পৰাই সকলোৱে সচেষ্ট হ'ব লাগে। জাতীয় ঐক্যই বিজাতি-বিদ্বেষভাব প্ৰকাশ নকৰে। এইটো নিৰ্ঘাত সত্য যে নিজক ভাল পাবলৈ শিকিলেহে লোকক ভাল পাব পাৰে। যিয়ে নিজৰ দেশক, নিজৰ জাতিক ভাল পাবলৈ শিকিছে তেওঁ নিশ্চয় অইন দেশৰ দেশ-প্ৰেমিককো ভাল পাব। নিজৰ ঘৰটোৰ পৰা ভাল পোৱাৰ ভাব গোটেই জগতভে বিস্তাৰ কৰিব পাৰিলেহে প্ৰকৃত বিশ্বপ্ৰেমিক হ'ব পাৰি। ঠেক স্বাৰ্থৰ ভালপোৱাৰ কোনো মূল্য নাই। তাৰ শক্তি কম; সি কেতিয়াও এখন দেশবা জাতিক একতাৰ ডোলত বান্ধি ৰাখিব নোৱাৰে। গতিকে জাতীয় সংহতিৰ প্ৰেম-পাশ অতি উদাৰ হ'লেহে জাতিক দীৰ্ঘজীৱী কৰি প্ৰগতিৰ বাটত আগুৱাই নিব পাৰি।

বৰ্তমান নগৰে-চহৰে, গাঁৱে-ভূঁয়ে যিবোৰ সৰ্বসাধাৰণৰ শিক্ষা-ব্যৱস্থা হাতত লোৱা হৈছে, সেই সকলোবোৰৰ জৰিয়তে মানুহৰ আত্মামনৰ খোৰাক জগোৱা সাধাৰণ বিষয়-বস্তু প্ৰকাশ কৰিব লাগিব। কথা ছবি, আকাশবাণী, আন্তৰ্জাতীয় সংগীত-কলা-সভা আদিৰ উদ্দেশ্য আৰু বিষয়-বস্তুও জাতীয় সংহতি সুৰীয়া হ'ব লাগিব। মানুহৰ জীৱনৰ লগত যিবোৰ বস্তুৰ ঘনিষ্ঠ সম্বন্ধ সেই সকলোবোৰ বস্তুৱেই আমাৰ মন-আত্মাৰ পৰিতুষ্টি সাধন কৰিব পাৰে আৰু সেইবোৰৰ শিক্ষায়ো দেশবাসীৰ অন্তৰত যে স্বদেশ হিতৈষণা, উদাৰ জাতীয় প্ৰেমৰ ভাব ওপজাব পাৰে তাত অলপো সন্দেহ নাই।

আগতে উল্লেখ কৰা হৈছে যে ভাৰতবৰ্ষ এখন নানান জাতি, নানান ধৰ্ম, নানান বিশ্বাস আৰু সম্প্ৰদায়ৰ মানুহেৰে পৰিপূৰ্ণ দেশ। বিশ্বকবি ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰৰ সুৰত—

'হেথায় আৰ্য, হেথা অনাৰ্য, হেথায় দ্ৰাবিড় চীন
শক-হুন-দল পাঠান মোগল এক দেহে হ'ল লীন।'

এনেকৈয়ে দেশী-বিদেশী, আৰ্য-অনাৰ্যৰে মহা মিলন সূত্ৰত গঢ়ি উঠা ভাৰতীয় জাতিৰ জাতীয় সংহতি অতি উদাৰ ভাবৰ হ'লেহে জাতিৰ অস্তিত্ব অটুট থাকিব আৰু জাতীয় গৌৰৱো বাঢ়িব।

প্ৰথম বছৰৰ প্ৰথম সংখ্যাত প্ৰকাশিত (এপ্ৰিল,১৯৬৫)

পৃথিৱীত প্ৰথম আজান

হেকিম এ আহমেদ

'ও আজ্জিন ন ফিল্ নাছি; বিল্ হজ্জি, ইয়ায়তুকা ৰিজালান্, ও আলা কুল্লি জামিৰিন্, ইয়ায়তিনা মিন্, কুল্লি ফাজ্জিন্ আমীক।'

(আৰু আজান্ দিয়া মানুহৰ মাজত, হজ্জৰ বাবে; আহিব তোমাৰ ওচৰলৈ খোজ্ কাঢ়ি আৰু নানান তৰহৰ বাহনত চৰি, আহিব তেওঁলোক অনেক দূৰ-দূৰান্তৰ পৰা....)

যেতিয়া হজৰত ইব্ৰাহিমে (আঃ) আপোন পুতেক হজৰত ইছমাইল (আঃ)ক লৈ কাবাগৃহ বনাই হৈছিল, তেতিয়া আল্লাই হুকুম দিছিল, মানুহৰ মাজত আজান দিয়া (জনাই দিয়া) হজ্জৰ কাৰণে, তেতিয়া মানুহবোৰ আহিব খোজ কাঢ়িও আৰু নানান বাহনত উঠি, বহু দূৰ-দূৰান্তৰ পৰা।

সেই আদেশ অনুসৰি হজৰত ইব্ৰাহিমে (আ) পোন প্ৰথমে আজান দিছিল, বয়তুল্লাত মুকামে ইব্ৰাহিমত থিয় হৈ— 'হে মানৱগণ! তোমালোকে আহা, আল্লাৰ ঘৰলৈ হজ্জ কৰিবৰ বাবে' এইয়ে পৃথিৱীত পোনপ্ৰথম আজান, প্ৰায় আৰবৰ নগৰীত, বয়তুল্লাৰ মুকামে ইব্ৰাহিমত।

সেই আজান আছিল ইব্ৰানী (হিব্ৰু) ভাষাত। হজৰত ইব্ৰাহিম (আঃ)ৰ সেই সুললিত কণ্ঠস্বৰ, আধুনিক বিজ্ঞানৰ ৰেডিঅ' তৰংগত, হাই ওৱেভত প্ৰচাৰ হোৱা নাছিল যদিও প্ৰাকৃতিক শক্তিত এই তৰংগ। তেতিয়াও বিদ্যমান আছিল আৰু এনে ধৰণে প্ৰচাৰ হৈছিল যে পৃথিৱীত থকাসকলৰ উপৰিও আলমে আৰৱাহত থকাসকলেও শুনা পাইছিল। অৱশ্যে ইয়াৰ এটা বিশেষত্ব আছিল যে যাৰ ভাগ্যত হজ্জ কৰা নিৰ্ধাৰিত হৈছিল, মাত্ৰ তেওঁহে শুনিব পাইছিল আৰু সেই অনুসাৰেই, সেই লোকসকলেই, যাৰ যি সময়ত গৈ, হজ্জ কৰি আছেও আৰু পৃথিৱীত মুছলমান থাকে মানে, সেই ৰকমে গৈ হজ্জ কৰি থাকিবও।

সেই মহান আজানৰ (আহ্বানৰ) প্ৰতিক্ৰিয়া আজি প্ৰায় ছহেজাৰ বছৰ ধৰিয়ে চলি আছে, আৰু কিমান দিনলৈ চলি থাকিব তাৰ হিচাপ আমি নেজানো। এই প্ৰতি বছৰে পৰ্যায় ক্ৰমে, লাখ লাখ ধৰ্মপ্ৰাণ মুছলমান হজ্জলৈ যোৱাৰ মূলতে হ'ল হজৰত ইব্ৰাহিম (আঃ)ৰ সেই মহান আজানৰ প্ৰতিক্ৰিয়া মাত্ৰ।

২য় আজান হ'ল হিজৰী প্ৰথম চনত। হজৰত মহম্মদ (ছঃ) যেতিয়া মদিনাত প্ৰথম মছজিদ নবৱীৰ নিৰ্মাণ কাৰ্য সমাধা কৰিলে আৰু জমাতে নমাজ পঢ়াৰ নিৰ্দেশ হ'ল।

এই দিনৌ পাঁচবাৰ নমাজীসকলক নিৰ্দিষ্ট সময়ত নমাজৰ কাৰণে আহ্বান কৰাৰ উপায় উদ্ভাৱন কৰ্মে পৰামৰ্শ হ'ল। ছাহাবসকলে ইহুদী, খ্ৰীষ্টান, পাৰচিয়ানসকলৰ আহ্বান সংকেতৰ উদাহৰণ দাংগি ধৰিলে; কিন্তু ৰছুলে সেই, সকলো উপেক্ষা কৰি তৌহিদৰ মৰ্মস্পৰ্শী বাণীৰে আহ্বান কৰাটো স্থিৰ কৰিলে। এইয়ে ইছলামত আজানৰ প্ৰথম সূত্ৰ।

এই আজানত মাত্ৰ সাতটি বাক্য। এই বাক্য সাতোটা পৰ্যায়ক্ৰমে প্ৰতিবাৰ আজানত সোতৰবাৰ উচ্চাৰণ কৰা হয়। তাৰে প্ৰথম বাক্য হ'ল, 'আল্লাহ আকবৰ্'— আৰু শেষ বাক্য হ'ল 'লা-ই-লাহা ইল্লাল্লাহ'। এইয়া আজি ১৩৮৪ বছৰ আগৰ কথা।

সমগ্ৰ বিশ্বত আজি মুছলমানৰ মুঠ সংখ্যা হ'ল ৬৩,৭১,১৫,৩৬৮জন। এই বিৰাট সংখ্যক মুছলমান আজি বিশ্বৰ ১২২খন ৰাষ্ট্ৰত সিঁচৰতি হৈ আছে। তাৰে ৩৭খন আজি স্বাধীন মুছলিম ৰাষ্ট্ৰ; ২১খন আজি অৰ্ধ-স্বাধীন স্বায়ত্তশাসিত মুছলিম ৰাষ্ট্ৰ, আৰু ৬৪খন হ'ল অমুছলমি শাসিত ৰাষ্ট্ৰ, তাত মুছলমান সংখ্যালঘু।

এই বিৰাট সংখ্যক মুছলমান, প্ৰতি ৫০০জনৰ বসতিত এখনকৈ মছজিদ থকা ধৰিলেও, আজি পৃথিবীত মছজিদৰ মুঠ সংখ্যা হ'বগৈ ১২,৭৪,২৩১খন আৰু এই বিৰাট সংখ্যাৰ মছজিদ সমগ্ৰ পৃথিবীত সিঁচৰতি। সৰু-ডাঙৰ প্ৰত্যেক মছজিদতেই নিতৌ পাঁচবাৰকৈ আজান দিয়া হৈয়ে আছে। নমাজীসকলক জমাতে নমাজ আদায় কৰাৰ বাবে আজানৰ আহ্বান চলিয়ে আছে।

পৃথিবীৰ আকাৰ গোল, এইয়া জনাজাত কথা। এই কথাও নিশ্চিত যে পৃথিবীয়ে ২৪ ঘণ্টা সময়ত এবাৰ সূৰ্যক প্ৰদক্ষিণ কৰিছে আৰু যি অংস সূৰ্যৰ সন্মুখত পৰিছে সেই অংশতে তেতিয়া হয় দিন, অপৰ অংশত ৰাতি! সূৰ্যৰ গতিৰ লগতে অথবা পৃথিবীৰ গতিৰ পাকতে, এই দিন-ৰাতিৰ অৱস্থাও গতিশীল। এফালে প্ৰতি মুহূৰ্তেই সূৰ্য উদয় হৈছে। আনফালেদি সেই অনুপাতে সূৰ্য অস্ত গৈছে। আৰু তাৰ লগতে নমাজৰ নিৰ্ধাৰিত সময়ো চক্ৰাকাৰে ঘূৰিছে। অথচ প্ৰত্যেক নমাজৰ সময়তে পৃথিবীৰ প্ৰতিখন মছজিদতে এই আজান ধ্বনি উত্থিত হৈছে।

এতিয়া দিনটোৰ ২৪ ঘণ্টাত মিনিট হয় ১৪৪০, এবাৰ আজান দিয়াত, সেই বাক্য সাতোটি সোতৰবাৰ উচ্চাৰণ কৰোতে সময় লাগে কমেও ২ মিনিট। অৰ্থাৎ একে ঠাইতে যদি অনবৰত আজান দিয়া হয়, তেন্তে দিনটোৰ ২৪ ঘণ্টাত আজান দিব পাৰি মাত্ৰ ৭২০বাৰ।

পৃথিবীৰ যি ভাগত দিন হয়, সেই ভাগত ১৩ ঘণ্টাৰ ভিতৰত আজান দিয়া হয় পাঁচবাৰ। গড়েপ্ৰায় আঢ়ৈ ঘণ্টাত এবাৰ। তেন্তে এই প্ৰায় পৌনে চৈধ্য লাখ মছজিদৰ অৰ্ধেক প্ৰায় চাৰে ছয় লাখ মছজিদত প্ৰায় ১৩ ঘণ্টাৰ ভিতৰত আজান হয় প্ৰায় ৮৪ লাখবাৰ। অৰ্থাৎ গড়ে প্ৰতি মিনিটত ১২০০০বাৰ 'আজান চলিয়ে আছে। প্ৰতি মিনিটতে ১২ হেজাৰ মুৱাজ্জিন মিনাৰত থিয় হৈয়ে আছে। 'আল্লাহ আকবৰ, আল্লাহ আকবৰ'

কৈয়ে আছে। নমাজৰ কাৰণে মুছল্লীসকলক মাতিয়ে আছে। দিনে-ৰাতিয়ে বিৰাম নাই, অবিৰাম, অকল এজনে এঠাইতে নহয়, ১২ হেজাৰজনে ১২ হেজাৰ ঠাইতে প্ৰতি মিনিটতে লানি নিছিগাকৈ সমস্বৰে, একেই আজান, একেই আহ্বান, একেই শব্দ, একেই উচ্চাৰণ, একেই সুৰ, একেই ধৰণ, একেই উদ্দেশ্য, একেই কাৰণে, এই আজান অনবৰত দিয়ে আছে। আৰু পৃথিবীত মুছলমান থামে মানে দিয়ে থাকিব।

এই আজানৰ দ্বাৰা মানব গোষ্ঠীক যেনেকৈ নমাজৰ কাৰণে মতা হয়, তেনেকৈ ভাল কামৰ বাবেও আহ্বান জনোৱা হয়। আজান চতুৰ্থ পৰ্যায়ত হ'ল নমাজৰ আহ্বান আৰু পঞ্চম পৰ্যায়ত হ'ল, ভাল কামৰ বাবে আহ্বান....।

এই নমাজৰ অথবা ভাল কামৰ আহ্বান মানবগণৰ কাণত পৰে সঁচা, নমাজীসকলে নমাজ পঢ়াটো অবশ্যে কৰ্তব্য তথা মানব মাত্ৰেই ভাল কাম কৰাটো মানবতাৰ দাবী; তাকে সকলোৱে বুজি পায় সঁচা; কিন্তু এই আহ্বানত সঁহাৰি দিয়ে কিমানজনে? নমাজেই বা পঢ়ে কিমানজনে?....?'

এই মাৰ্চৰ পহিলা তাৰিখে সন্ধিয়া কেইজন ভদ্ৰলোকসহ বহি থকা অবস্থাতে, আমাৰ কৰ্পেটৰ বিশিষ্ট লীডাৰ মহম্মদ আলী চাহাবে কথা প্ৰসংগতে মোকে কৈছিল, '— মোৰ ধাৰণা হয় অচিৰেই মছজিদবিলাক মিউজিয়ামত পৰিণত হ'বগৈ—' মইও উত্তৰ দিলো 'নিশ্চয় আপোনাৰ ধাৰণাৰ লগত মইয়ো একমত আৰু তাৰ প্ৰমাণ হ'ল, আপোনালোকৰ এই ধৰণৰ অবহেলা....'

ইয়াতকৈ ডাঙৰ প্ৰমাণ আজি বিশ্বত অনেক মছজিদে একপ্ৰকাৰ মিউজিয়াম হৈছেই। সৈন্যাবাস, গৃহবাস ও নোহোৱা নহয়। আৰু সেই কাৰণেই মুছলমান জাতিটো আজি বিশ্বৰ অধঃপতিত, অবহেলিত জাতিত পৰিণত হৈছে।

যদি এই আজানৰ আহ্বানত প্ৰতিখন ঠাইৰে প্ৰত্যেকটি মুছলমানে, প্ৰকৃতভাৱে সঁহাৰি দিব পাৰে; তেন্তে বিশ্বৰ চাবি-কাঠি পুনৰ মুছলমানৰ হাতলৈ যাব নিশ্চয়, অন্যথায় কালৰ গতিত যেনেকৈ মছজিদবিলাক মিউজিয়াম হ'ব, মুছলমানো তেনেকৈ হাইবান হ'ব। তাত আচৰিত হ'বৰ একোৱেই নাই।

প্ৰথম বছৰৰ প্ৰথম সংখ্যাত প্ৰকাশিত (এপ্ৰিল, ১৯৬৫)

কোৰাণ আৰু হাদীছৰ সত্যতা

চাইন্ উদ্দিন আহমেদ

জগতৰ মানৱসকলক সাত আৰু সৰল পথত পৰিচালিত কৰিবলৈ করুণাময় আল্লাহতাল্লা যিসকল মহামানৱক পৃথিৱীলৈ পঠিয়াইছে। তেওঁলোককেই কোৱা হয় পয়গাম্বৰ বা ৰসুল। ৰসুলসকল আল্লাহতাল্লাৰ ওহি বা বাৰ্তাবাহক। ফেৰেস্তা জিব্ৰাইলে আল্লাহৰ আদেশ-নিষেধ প্ৰভৃতি ৰসুলসকলক সেইবোৰ তেওঁলোকে জগতত প্ৰচাৰ কৰিছিল। ইয়াত তেওঁলোকৰ স্বকীয় বা ব্যক্তিগত স্বাৰ্থসিদ্ধিৰ কোনো প্ৰতাৰণা নাই। কোৰাণ পাক আৰু হাদীছ একেটা বস্তুৰে ইফাল-সিফাল মাত্ৰ। হাদীছৰ বাণী ৰসুলে কৰিম (ছঃ)ৰ ব্যক্তিগত বাণী। হাদীছৰ বাণী যে আল্লাহৰ বাণীৰ বিস্তৃত প্ৰকাশ আৰু তাৎপৰ্য কোৰাণৰ সুৰা কিয়ামতৰ ১৭-১৯ নং আয়ত তাৰ অকাট্য প্ৰমাণ। মানৱ জাতিক অজ্ঞান অন্ধকাৰৰ পৰা মুক্ত কৰিবলৈ জিব্ৰাইল (আঃ)ৰ জৰিয়তে হজৰত মোহম্মদ (ছঃ)ৰ ওপৰত নাজিল কৰিছিল এই কোৰাণ, যাৰ ভিতৰত নিহিত আছে সমাজতান্ত্ৰিক ভিত্তিত সমাজৰ নিম্ন স্তৰৰ পৰা উচ্চতম স্তৰলৈ অৰ্থনৈতিক সমস্যাৰ সমাধান, জাতি-ধৰ্ম নিৰ্বিশেষে মানৱ সেৱা, বিশ্ব-ভাতৃৰ আৰু মানৱ-আত্মাৰ পৰলৌকিক উন্নতিৰ বিধান। কিন্তু মক্কাৰ পৌত্তলিক জনসাধাৰণে আৰু মহা মহা পণ্ডিতসকলে কোৰাণ বা ৰসুলৰ হাদীছ মোহম্মদ (ছঃ)ৰ ব্যক্তিগত মত বা ধৰ্ম বুলি দলিয়াই পেলাবলৈ চেষ্টাৰ ত্ৰুটি কৰা নাই। কোৰাণতকৈ গভীৰ ভাব বা অৰ্থযুক্ত সুন্দৰ সুন্দৰ কবিতা বা ছন্দ ৰচনা কৰিব পাৰিব বুলি আপ্ৰাণ চেষ্টা কৰি ব্যৰ্থমনৰোধ হৈ আৰবৰ ডাঙৰ ডাঙৰ কবি আৰু পণ্ডিতসকলক আহ্বান কৰিলে মোহম্মদ (ছঃ)ৰ কোৰাণক প্ৰতিযোগিতাত লেহেম কৰি দিবলৈ। সেই সময়ৰ সমগ্ৰ আৰবৰ কবিৰ সম্ৰাট লেবিদে বহুত চেষ্টাৰ পিছত হজৰত মোহম্মদ (ছঃ)ৰ পুত্ৰৰ মৃত্যুৰ কাহিনী উল্লেখ কৰি সুদীৰ্ঘ সুললিত বিদ্ৰোহাত্মক কবিতা এটা ৰচনা কৰিলে। আৰববাসীসকলে নিৰক্ষৰ মোহম্মদক (ছঃ)ক এইবাৰ প্ৰতিযোগিতাত পৰাজিত কৰিব পাৰিব বুলি আনন্দত আত্মহাৰা। কিন্তু পৰাজিত কৰিব পাৰিলে জানো? অনভিজ্ঞ জনসমাজ তেতিয়াও প্ৰতিযোগিতাৰ স্বপ্নত বিমুগ্ধ। কাৰ লগত প্ৰতিযোগিতা? কিহৰ প্ৰতিযোগিতা? তাক তেওঁলোকে বুজিবলৈ যত্ন কৰা নাই। হজৰত মোহাম্মদ (ছঃ)এ করুণাময় আল্লাহতাল্লাৰ নিৰ্দেশ মতে তিনিটা সৰু সৰু বাক্যৰে লেবিদৰ কবিতাৰ উচিত উত্তৰ দিবলৈ চেষ্টা কৰিলে। তেওঁ প্ৰথমেত দুটা বাক্য আবৃত কৰিলে— 'ইন্না আ'তায়না কাল্‌কাওছাৰ। ফাসাল্লি লিৰাব্বিকা ওয়ানহাৰ'। এই দুটা বাক্য আবৃত কৰি ইয়াৰ তৃতীয় বাক্যটো জনসাধাৰণক পূৰণ কৰিবলৈ ক'লে। তেতিয়া লেবিদে উক্ত বাক্য দুটাৰ ভাব,

ছন্দ আৰু অৰ্থৰ গভীৰতা অনুমান কৰি উত্তেজিত হৈ আবেগপূৰ্ণভাৱে থিয় হৈ কৈছিল— 'নিশ্চয় ই মনুষ্য শক্তিৰ অতীত'। পিছত হজৰতে নিজেই, 'ইন্না-শা-নিয়াকা হুওয়াল্ আবতাৰ।' এই বাক্যৰে তৃতীয় ছন্দটো পূৰণ কৰিলে। কোৰাণ-হাদীছৰ প্ৰতিদ্বন্দ্বী তথাকথিত আবুজেহেলেও ইছলামৰ জ্যোতিজগতৰ পৰা মুচি পেলাবলৈ ৰাজকীয় শক্তি বিপন্ন কৰিও ব্যৰ্থ হ'ল। এইদৰে যুগে যুগে নমৰুদ, ফেৰাউন, শ্বাদাদ্ আদি ইছলামৰ চিৰ শত্ৰু আৰু প্ৰতিযোগীসকলেও আল্লাহ প্ৰদত্তবাণী বা ধৰ্মৰ বিৰোধিতা কৰি স্বকীয় মতবাদ বাহাল কৰিবলৈ আজীৱন যুঁজ-বাগৰ কৰি আল্লাৰ অভিশাপত সংহাৰ হ'ল।

এইদৰে নানা ঘাত-প্ৰতিঘাত আৰু জীৱন-মৰণ সমস্যাৰ মাজেদি ইছলাম পূৰ্ণতা প্ৰাপ্ত হৈ আজিও জগতত জিয়াই আছে আৰু শেষ নিদলৈকে থাকিবও। আজি জগতৰ বিভিন্ন ধৰ্মাবলম্বী পণ্ডিতসকলেও নিজৰ নিজৰ গণ্ডীৰ ভিতৰত আবদ্ধ থাকিও কোৰাণৰ পৰিপক্কতা আৰু শ্ৰেষ্ঠতাৰ প্ৰমাণ দাণ্ডি ধৰিছে। জাৰ্মানৰ বিখ্যাত পণ্ডিত মিঃ গোথিএ পবিত্ৰ কোৰাণ অধ্যায়ন কৰি কৈছে— 'যিমানেই কোৰাণ অধ্যায়ন কৰোঁ সিমানেই মোক জ্ঞানৰ পোহৰলৈ লৈ যায়। .... ই মন-প্ৰাণ মুগ্ধ কৰে...." শিখ শাস্ত্ৰৰ 'জনক সাখী কলাৰ' ২২২ পৃষ্ঠাত নানকে কৈছে— 'তোমালোকে ত্ৰিশ পাৰা কোৰাণ শুনি বিশ্বাস কৰা। অন্যান্য ধৰ্ম শাস্ত্ৰতো কোৰাণ এটি ধৰ্মগ্ৰন্থ আৰু ত্ৰাণ পোৱাৰ বাট বুলি বৰ্ণনা থকা সত্বেও যিসকলে অমান্য কৰে তেওঁলোকেই ধৰ্মভ্ৰষ্ট মানৱ।' মহাত্মাজন ডিকন্ গোটে কৈছে— 'কোৰাণ যি ধৰ্ম স্থাপন কৰিছে ই খাটি একেশ্বৰবাদ।' আকৌ 'তওৰাত' কিতাপৰ ৩৩ অধ্যায়ত হিব্ৰু ভাষাত লিখা আছে—

লামাহো কিয়ে মেহাৰ পৰাণ বে আসামেৰ বাবুসে কোদেশ মেমিনো এসদা সেলামো।

অৰ্থাৎ— পৰাণ পৰ্বতৰ পৰা উত্তৰ হৈ যিজনে নিজৰ নূৰ (পোহৰত) প্ৰকাশ কৰিলে, তেওঁ (মোহাম্মদ ছঃ) সোঁহাত শৰীয়তৰ উজ্জ্বল কোৰাণ আৰু বহু সংখ্যক লামায়েক লৈ আবিৰ্ভূত হ'ব।

বংগালী, ইৰাজী, আৰবী, উৰ্দু আৰু পাচী ভাষাৰ সুপ্ৰসিদ্ধ পণ্ডিত গোপাল চন্দ্ৰ শাস্ত্ৰীয়ে কৈছে,— 'আৰবী ভাষাৰ মূল গ্ৰন্থ কোৰাণ শৰিফ, ইহা পড়িবাৰ, পৰাইবাৰ, শিখিবাৰ ও শিখাইবাৰ গ্ৰন্থ বটে। আমি নিজে হিন্দু, কিন্তু হিন্দু হইয়াও এই গ্ৰন্থৰে শতমুখে প্ৰশংসা কৰিতেছি। এক কথায় বলিতে পাৰি, কোৰাণ এক অমূল্য ৰত্ন, এই অমূল্য ৰত্ন কোৰাণ শৰিফেৰ আদেশ ও উপদেশ যে ব্যক্তি গ্ৰহণ কৰে না, সত্য ধৰ্মে তাহাৰ সম্পূৰ্ণ অধিকাৰ নাই। কোৰাণেৰ দ্বাৰায় যে ধৰ্ম গঠিত হইয়াছে, তাহাই সত্য ধৰ্ম, ইহাতে বিন্দুমাত্ৰ সন্দেহ নাই।

কোৰাণ-হাদীছ সম্বন্ধে জগতৰ বিভিন্ন ধৰ্মাবলম্বী পণ্ডিতসকলৰ উক্তি আৰু কোৰাণ বা ৰসুলৰ হাদীছৰ সভ্যতাৰ স্পষ্ট প্ৰমাণ থকা সত্বেও আধুনিক শিক্ষিত যুৱকসকলে সমাজৰ আত্মচেতনা বা ক্ৰম পৰিবৰ্তনৰ লগে লগে আধুনিক শিক্ষা আৰু জাকজমকতাৰ

আওপাকত পৰি তেওঁলোকৰ সমাজ নীতি আৰু জীৱনৰ দৈনন্দিন গতি কোৰাণ-হাদীছৰ নির্দেশিত পথৰ পৰা বিচ্যুতি হৈ স্বেচ্ছাচাৰিতাভাৱে বিশৃংখল অৱস্থালৈ গতি কৰিলে। কোৰাণ-হাদীছৰ আদেশ নিষেধ চৰিতার্থ কৰাত অপমানবোধ কৰিব ধৰিলে। ধৰ্মৰ আদেশ-উপদেশ কিছুমান অযুক্তিকৰ বুলি তেওঁলোকৰ স্বকীয় মতবাদৰ তৰ্কজাল মেলি সেইবোৰ লেহেম কৰি দিবলৈও চেষ্টা নকৰা নহয়। কিছুমানে আকৌ কোৰাণৰ আদেশ আৰু ৰসুলৰ হাদীছৰ প্রতি এতিয়াও সন্দেহ পোষণ কৰি নিজৰ আধুনিক আৰু বৈজ্ঞানিক মতবাদৰ আলম লৈ সেইবোৰ পুনৰ সোধৰাই ল'বলৈ এখোজ-দুখোজকৈ আগবাঢ়িব খোজে। তেওঁলোকৰ মতে হজৰত মোহাম্মদ (ছঃ) আজিকালি থকা হ'লে ধৰ্মৰ ৰীতি-নীতি দুটা-এটা পৰিবৰ্তন কৰিলেহেঁতেন। কিন্তু লেবিদৰ কবিত্ব শক্তি আল্লাৰ বাণীৰ ওচৰত কেনেকৈ হাৰ মানিলে তেওঁলোকে দেখা নাই নে? আৰু অবৰাহাই আল্লাৰ বাণীৰ বিৰোধিতা কৰি মক্কা ধ্বংস কৰিবলৈ গৈ সৰু সৰু আবাবিল পখীৰ জৰিয়তে সসৈন্যে বিনাশ প্রাপ্ত নহ'ল নে? আল্লাহতালা অবিশ্বাসকাৰীসকলক কৈছে,— 'মই যি আপোন দাসৰ প্রতি নাজিল কৰিছো, তাত যদি তোমালোকৰ সন্দেহ থাকে তেনেহ'লে কোৰাণৰ ছুৰাৰ নিচিনা এটি ছুৰা উপস্থিত বা প্রস্তুত কৰা' (ছুৰা সেজদাৰ ১ম ৰুকু)। দেশ-বিদেশৰ বিদ্বানসকলে ছুৰা 'ইন্না আ'তায়ানাৰ' নিচিনা এটি ক্ষুদ্র ছুৰাও ৰচনা কৰিবলৈ সক্ষম হোৱা নাই; সেই কাৰণে আল্লাহতা'লাই কৈছে— 'তোমালোকে ইয়াৰ এটাও নোৱাৰিলা। তেনেহ'লে, (নৰকৰ ইন্ধন মানুহ আৰু পাথৰ), সেই নৰকাগ্নিৰ পৰা সাৱধান হোৱা (ছুৰা সেজদাৰ ১ম ৰুকু)। অবিশ্বাসকাৰীসকলক ছুৰা ময়দাৰ একাদশ ৰুকু ৮৬ আয়তত কৈছে— 'আল্লাজিনা কাফাৰু আকাজ্জাবু বে আয়াত্তেনা উলায়কা আছহাবুল জাহিম।'

অৰ্থাৎ যিসকলে কোৰাণ অবিশ্বাস কৰি ধৰ্মদ্রোহী আৰু কাফেৰ হয়, তেওঁলোকৰ স্থান দোজখত। কোনো এজন কবিয়ে কৈছে— 'সাচতু জানলে এ খোদাকা কালাম ন্যায়, হ'ব কওম ইসলিয়ে আৱতক্ গওয়াহি হ্যায়।

আগতেই উল্লেখ কৰি আহিছো কোৰাণ ৰসুলে কৰিম (ছঃ)ৰ ব্যক্তিগত বাণী নহয়। করুণাময় আল্লাহতা'লাৰ নির্দেশ মতে কোৰাণৰ ধৰ্মবাণী তেওঁ জগতত প্রচাৰ কৰিছিল। আল্লাহতা'লা তিনিটা উপায়েৰে তেওঁ পাক কালামক আমালোকৰ ওচৰত উপস্থিত কৰিছে। (১) তেওঁ (আল্লাহ) ৰসুলে কৰিম (ছঃ)ৰ কলব মোবাৰকত তাক সঞ্চিত কৰিছে, (২) তাৰ পিছত সেইবোৰ যি দৰে পাঠ কৰিব লাগে সেইভাৱে গঠন প্রণালী শিক্ষা দিছে আৰু (৩) নবীকৰিম (ছঃ)ৰ মাধ্যমত তাৰ বিৎতফসিল বয়ান বা মৰ্মাৰ্থ প্রচাৰ করিছে (আল কোৰাণ)। ৰসুল পাক (ছঃ)ৰ ইছলাম প্রচাৰৰ কাৰণে সৰ্বশেষ নবী হিচাপে প্রেৰিত হৈছিল। তেওঁ এই তিনিটা উপায়েৰেই পাক কোৰাণ মজিদক প্রচাৰ কৰিছিল আৰু ওম্মাতে মোহাম্মদীয়াক শিক্ষা দিছিল। এই তিনিবিধ কাৰ্যৰ কোনো এটিও অসম্পূর্ণভাৱে ৰাখি যোৱা নাই। ছাহবে কাৰামসকলৰ বহু প্রশ্ন আৰু উত্তৰ-প্রত্যুত্তৰৰ মূল উৎসই আছিল এই

ব্যাখ্যা আৰু বয়ান। এতেকে এই স্বকীয়তা শূন্য অবিসংবাদিত সত্য যে ৰসুলে কৰিম (ছঃ)ৰ হাদীছ পাক কালামুল্লাক কেন্দ্র কৰি হৈছে তাত কোন সন্দেহ নাই। এতেকে অনস্বীকার্য যে কেবল .. নহয, ৰসুলে কৰিম (ছঃ)ৰ চলন-ফুৰণ, আচাৰ-ব্যবহাৰ আৰু জীৱনৰ প্ৰতিটো অনুচ্ছেদ আল্লাৰ ইচ্ছাত নিয়ন্ত্রিত আৰু আল্লাৰ ইচ্ছা তাত ৰূপায়িত হৈছিল তাক কোনেও নুই কৰিব নোৱাৰে। এতিয়া ৰসুলৰ ছুন্নত যিসকলে ত্যাগ কৰে বা তাৰ যথাযোগ্য মর্যাদা দিবলৈ সন্মত নহয় তেওঁলোকে মুছলমানৰ শাৰীত পৰে নে নপৰে সেইটোৱেই বিচার্য।

এইটো নিশ্চয়কৈ জানি ৰখা উচিত যে যিটো সত্য সেইটো কেতিয়াও কালৰ কুটিল গতিত বা যুগৰ প্ৰভাৱত কৃত্রিম সত্যৰ ৰূপ ল'ব নোৱাৰে। সত্যক কেতিয়াও ৰিফৰম্ কৰিব নোৱাৰি। যি সত্য সি আজিও সত্য কালিও সত্য। তেওঁলোকে আঙুলিৰ মূৰটো ভূমণ্ডল ভাবি আৰু মৰুভূমিত মৰীচিকা দেখা দি সত্যক সুধৰাবলৈ অহাৰ আগতে নিজকেই সুধৰাই লোৱা উচিত হ'ব। ৰবখুণ ৰজৰত ৰ'দ দিয়া নাই বুলি ক'লে ভুল কৰা হ'ব। ৰ'দ মানে সূর্যৰ ৰশ্মি। সূৰ্যই ৰশ্মি বিকিৰণ কৰিয়েই আছে। ডাৱৰেহে পৃথিৱীত আহিব দিয়া নাই। এইক্ষেত্রত সূর্যক সুধৰাবলৈ যোৱাটো ভুল নহ'ব জানো ? নিজৰ টপা মূৰৰ মতবাদৰ ক'লা ডাৱৰ গুচাব পাৰিলেই আচল সত্যৰ ৰূপ দেখা যাব। তাক আকৌ সুধৰাব নেলাগে।

প্ৰথম বছৰৰ প্ৰথম সংখ্যাত প্ৰকাশিত (এপ্রিল, ১৯৬৫)

ইক্‌বালৰ প্ৰাৰ্থনা

অনুবাদ ঃ ইছমাইল হোছেইন

বিবিধ ৰঙৰ অলেখ হৃদয়-গ্ৰাসী
আনন্দৰ আকৰ্ষণে ভৰা এই পৃথিৱীত
যুগে যুগে মানুহৰ হিয়াৰ
কান্দোনমুৱা বীণাৰ দৰে
দেখা যায় বিয়াকুল হোৱা,
আকুল বিৰহ আৰু মৰ্মান্তিক দুখ-বেদনাত।
নিগূঢ় ক্ষুধাৰ্ত অগ্নিশিখা হেন
এক বহ্নি-জ্বালা জ্বলাই ৰাখে অন্তৰ কোণত—
এজন বন্ধুৰ বাবে
এজন প্ৰাণৰ লগৰীৰ বাবে
এজন দৰদীৰ বাবে
এটি অন্তৰতম বাসনা.....
আৰু
এই বাসনাৰ আবেগত
ঝংকাৰি উঠে যি বেদনাৰ সংগীত
তাৰ অমৃত-মধুৰ সুৰে
হৃদয় পৰশি যায়।
* * *
কিন্তু এই মূক উদাসীন মমতাবিহীন
মাটি আৰু পানীময় বাস্তৱৰ কঠিন ধৰাই
এটি অনুভূতিশীল হৃদয়ক
নোৱাৰে বিলাব
এফেৰি মৰম।
* * *

সীমাহীন সাগৰ, বিশাল চাহাৰা প্ৰান্তৰ
মৌন, স্তব্ধ পৰ্বত পাহাৰ—
অনন্ত-বিস্তৃত আকাশ সূৰুয আৰু জোনবাই
জাগি আছে নিৰ্বাক বোবা অসাৰ।
আকাশত ৰূপালী তৰাৰ মেলা
তথাপি সিহঁত পৰস্পৰ বিচ্ছিন্ন;
অকলে অকলে নিজতে নিজে আত্ম নিৰ্বাসিত
মোৰ দৰেই অসহায় দুৰ্ভগীয়া;
প্ৰত্যেক আপোন কক্ষত বৈ
ভ্ৰমণ কৰিছে অন্তহীন আকাশ-পথেৰে।
এই যাত্ৰাপথত যাত্ৰীদলৰ নাই কোনো পাথেয়
তথাপি সিহঁতে আগবাঢ়িছে
লক্ষ্যহীন অলক্ষ্যৰ পিনে—
তাত কল্পনাতীত মহাশূন্য আৰু
আদিম নিশাৰ দুৰ্ভেদ্য এন্ধাৰ
নিজকে সোধো—
পৃথিবী জানো জীৱনৰ হৰিণী
আৰু মই তাৰ চিকাৰী।
অথবা
মই ইয়াত এক শৃংখলিত বন্দী
যাৰ সকলো অতীত স্মৃতি
গৈছে হেৰাই??
আহা! চকুলোৰে বুকু তিতিয়াই
কিমানযে কান্দিছো মই
কিন্তু সাৰ্থকতা পালো জানো তাত?
এই দীন, ব্যথাতুৰ মানৱ-সন্তানক
এজন বন্ধু লাগে!
কিন্তু সিজন ক'ত?
মই সকলোতে দেখোঁ;

দেখিছো সকলোতে সকলো ফালেৰে
এই বাস্তৱ পৃথিৱীৰ দিন,
পোহৰে উদ্ভাসিত কৰে তাৰ—
ঐশ্বৰ্যপূৰ্ণ প্ৰাসাদ আৰু দীনতম গলিপথ।
এটি নক্ষত্ৰৰ গতিৰ পৰাই
লৈছে সি তাৰ সত্তাৰ স্বৰূপ...
ওহো নহয়, ই নহয় সঁচা ঃ
ইয়াৰ অস্তিত্ব সম্বন্ধে মাথোঁ ক'ব পাৰো
ই 'নাছিল' নাইবা 'আছিল';
কিয়নো ই সদায় এনে অনিত্য।
কিন্তু মই প্ৰতীক্ষা কৰিছো সেই শুভদিন,
এই বস্তু-ব্যাকুল পৃথিৱীৰ
মৃত্যুশীল কালৰ স্বভাৱত নহয় সি বন্দী—
দুপৰীয়া নাইবা বিষাদ-ঘন-সন্ধিয়াত
হেৰাই নাযায় সেই শুভ দিনৰ প্ৰভাত।

প্ৰথম বছৰৰ প্ৰথম সংখ্যাত প্ৰকাশিত (এপ্ৰিল,১৯৬৫)

সৃষ্টি আৰু নাৰী

ছাকিনা খাতুন

সৃষ্টিৰ ৰূপ বিৰাট! তাক সহজে কল্পনা কৰা নাযায়। ইমান অসাধাৰণ আৰু ইমান ৰহস্যঘন যে সাধাৰণ বুদ্ধিত, সেই গভীৰ ৰূপক কোনেও ঢুকি নাপায়। কিন্তু সৃষ্টিৰ আদিম অৱস্থাৰ পৰা আৰম্ভকৰি নাৰীৰ জীৱন চলি আহিছে আৰু বেছি ৰহস্যঘন হঁাৰ মাজেদি। নাৰীৰ মনৰ প্ৰকৃত বাতৰি, যুগ যুগ ধৰি তপস্যা কৰিও কোনেও সঠিকভাৱে পাবলৈ সক্ষম হোৱা নাই। বিশ্বকৰ্মাই যিদিনা বিশ্ব গঢ়াৰ কল্পনা লৈ, সৃষ্টি কৰিলে মানৱজাতিক— প্ৰথমেই জীৱন পালে পুৰুষে (মুছলিম মতে)। বেহেস্তৰ (স্বৰ্গৰ) সুন্দৰ, চিৰ বসন্ত জাগ্ৰত বাগানত তেওঁ পালে অধিকাৰ। কিন্তু বিধাতাৰ লীলাতেই হয়তো পুৰুষৰ মনত আহিল উদাসীনতা, সেয়েহে প্ৰকাশ পালে অস্থিৰতা। তেওঁক যেন কি লাগে— ! সেয়ে মানস কল্পনাৰ ৰূপ দিবলৈ, সৃষ্টিৰ সৌন্দৰ্য বিকাশ কৰিবলৈ যি সপোন আছিল বিশ্ব-নিয়ন্তাৰ— সেইটোৰ ৰূপ দিলে নাৰীৰ মাজত। পুৰুষৰ লগত জীৱন পালে আদি মানবীয়েও। এয়ে নৰ-নাৰীৰ প্ৰথম সৃষ্টি কাহিনী! কিন্তু বেহেস্তৰ বাগানত থাকিলে, এই পৃথিৱীত বিশ্ব-নিয়ন্তাৰ মাহাত্ম্য প্ৰকাশ পাব কেনেকৈ? বিধাতাৰ কল্পনাৰ চক্ৰান্তই মহাজাল বিস্তাৰ কৰিলে সেই প্ৰথম সৃজিত নৰ-নাৰীৰ মাজত। বাগানৰ এটি ফল যি ফল নিষেধ হ'ল আদি মানৱ-মানবীৰ কাৰণে, সেই ফল কিন্তু চয়তানৰ অনুপ্ৰেৰণাত ঠাই দিলে এদিন দুয়ো। কাৰ মহাচক্ৰান্তত, কাৰ খেয়ালৰ খোৰাক জোগাবলৈ সিদিনাৰ সেই ভুল হ'ল আদি মানৱ-মানবীৰ সেইটো কোনে বুজিব! কিন্তু স্পষ্টৰূপে দোষী হ'ল নাৰী নিজে। নাম পালে আদিম প্ৰভাতৰ পৰা নাৰী অবুজ... নাৰী দুষ্টমতি... নাৰী চঞ্চলা। সিদিনাৰ পৰা বিশ্বৰ মহা সৌন্দৰ্যৰ মাজত নাৰী যিদৰেই চলি আহক, কোনো কথা নাই— কিন্তু উপাধিবোৰ ঠিক ঠিক পাই আহিছে। আশ্চৰ্য! নাৰী ৰহস্যময়ী, নাৰী ৰাক্ষসী... নাৰী ভয়ংকৰী, নাৰী কালনাগিনী.... নাৰী বিশ্বাসঘাতকিনী! আৰু যে কিমান! অথচ বিচাৰ কৰি কোনেও ইখিনি বুজিব নুখোজে যে সৃষ্টিৰ নিয়মৰ ঘাত-প্ৰতিঘাতত নাৰী, তাইৰ ৰূপ সলাবলৈ বাধ্য হৈছে। নাৰী-মন ইমানেই কোমল যে তাই অলপো বিচ্ছেদ সহিব নোৱাৰে। আৰু এনেকি কঠিন যে হাজাৰ আঘাততো ভাগি নপৰে। আৰু এই সকলোবোৰ হৈ থাকে সময় আৰু প্ৰাকৃতিক ৰূপ পৰিবৰ্তনৰ লগে লগে। নাৰী মহাশক্তি— বহুতো সমাজ-সম্প্ৰদায়ত নাৰীৰূপিনী শক্তি পূজা চলি আহিছে যুগ যুগ ধৰি। সঁচাইতো সৃষ্টিৰ শক্তি নাৰী। নাৰীৰ ৰূপ নাথাকিলে সৃষ্টি থাকিলেইতেন অসম্পূৰ্ণ.... অসুন্দৰ। নাৰী কোমল... নাৰী কমল, নাৰীয়ে কঁইট.... নাৰীয়েই সৌন্দৰ্যৰ আকৰ। প্ৰকৃতিৰ গোটেইখিনি

সৌন্দৰ্য যোগাযোগ লৈয়ে সৃষ্টি হৈছে আচল নাৰী সৌন্দৰ্য। সেয়ে বিধাতাই নাৰীৰ অবিহনত বিশ্বৰ ৰূপ কল্পনাই কৰিব পৰা নাছিল। যদি অকল পুৰুষক লৈ বিধাতাই বহি থাকিলহেঁতেন, তেন্তে ধৰণীৰ পূৰ্ণাংগ ৰূপ দিবলৈ 'তেওঁ' কেতিয়াও নোৱাৰিলেহেঁতেন। পুৰুষ আৰু প্ৰকৃতি... প্ৰকৃতি আৰু পুৰুষ! এটিৰ অবিহনে এটি অসম্পূৰ্ণ অসুন্দৰ। আজি ভাবিলে— যিমান ডাঙৰ ভাবুকেই নহয় কিয়, ভাবিবলৈ বাধ্য যে সৃষ্টিৰ সৃষ্টিত্ব ঠিক আছে নাৰীৰ ধৈৰ্যৰ পৰা। ধ্বংসৰ বীজ ছটিয়াই দিবলৈ নাৰীৰ যোগ্য কোনো শক্তি হ'ব নোৱাৰে; যেনে— তেনেকৈ ৰক্ষাৰ বেলিও নাৰীৰ সমকক্ষ কোনেও নহয়। কিন্তু নাৰীয়ে ধ্বংস কৰাতকৈ গঢ়িবলৈ ভাল পায়। সেয়ে নাৰীৰ মাজত যি শক্তি আছে— সেই অটল শক্তিই হ'ল মাতৃ। এই মাতৃত্বৰ মাজতে নাৰীত্বৰ পূৰ্ণ বিকাশ— আৰু এই বিকাশৰ ৰূপতেই বিশ্বৰ সৌন্দৰ্য শোভা পায়। বিশ্ব টিকি থাকে। নাৰী শক্তি বুজাওঁতে যি শক্তিক বুজায়, আচলতে সেইটো বিশ্বৰ এটি সম্পূৰ্ণ শক্তি। যি শক্তিৰ দ্বাৰা ৰক্ষা হৈছে, বিশ্বৰ শান্তি আৰু শৃংখলা। সেয়ে অতি সৰু কালৰ পৰাই ছোৱালীৰ মাজত বিচাৰি পাওঁ শক্তি আৰু শান্তিৰ ছাঁ। কাৰণ জন্মৰ পৰাই সিহঁতৰ মনত নাৰীৰূপিনী শক্তি লুকাই থাকে। সকলো সময়তে, সকলো ক্ষেত্ৰতে নাৰীয়ে বিশেষকৈ এফালে চায়— সেই ফাল হ'ল সৃষ্টিৰ ৰক্ষাফাল। সৰু সৰু দুজন ল'ৰা-ছোৱালীক যদি খেলিবলৈ দিয়া যায়— তেন্তে দেখা যায় ল'ৰাটিয়ে ঘৰ বান্ধিছে, বাহিৰ ফালে লক্ষ্য কৰিছে— ঘূৰি ফুৰিছে ইফালে সিফালে। কিন্তু ছোৱালীজনীয়ে সেই ঘৰৰ মাজত বহি সকলো সজাই তুলিছে— সৰু পুতুলাটোক ধুৱাই-পখলাই, খুৱাই-বুৱাই বিছনাত শোৱাই দিছে। ভাত ৰান্ধিছে, সকলোকে খুৱাইছে.... সকলো কামতে বিয়পি পৰিছে তাইৰ মুখত এটি গম্ভীৰ সৌন্দৰ্য। কাৰণ তাই চায় শান্তি... চায় বিৰাট শৃংখলা। তাৰ পিছত যেতিয়া ডাঙৰ হয়, তাইৰ মনটোত লাগে সৃষ্টিৰ হাবা। কল্পনাত অইন এটি ঘৰৰ ছবি আঁকি লয় মনে মনে। সেই অদেখা ঘৰৰ, অদেখা এজন পুৰুষৰ সকলো দায়িত্ব আৰু সেৱাৰ ভাৰ তাই সুন্দৰকৈ হিচাপ কৰি লয় নিজৰ জীৱনত। আৰু এদিন কল্পনা তাইৰ বাস্তৱত পূৰণ হয়! সেই ছোৱালীজনীয়েই নতুন উছাহত স্ত্ৰীৰূপে পুৰুষৰ জীৱনত ঢালি দিয়ে পূৰ্ণাংগ ৰূপ। তাৰ পিছত ঠিয় দিয়ে মাতৃৰূপে; বিশ্বৰ মহাকল্যাণ আৰু ৰক্ষাকৰ্ত্ৰীৰ যত্নলৈ। সৃষ্টি জীয়াই ৰাখে এইদৰেই। কিন্তু নাৰীয়ে ৰহস্যঘন মন লৈ খেলা কৰোতে ভালপায় তেওঁৰে লগত— যিজনে তেনেটি কুটিল মন লৈ নাৰীৰ জীৱনত ঠিয় দিয়ে। নহ'লে যি নাৰীয়ে বিশ্বৰ ৰূপ দিয়ে চিৰকাল— সেই নাৰীয়েই ৰহস্যৰ ধ্বংস-লীলা মনত লৈ সৃষ্টিৰ ক্ষতি কৰে কোন হৃদয়ত? নাৰী ভয়ংকৰী আৰু ৰাক্ষসী নাম পায় কোন বাটত? যুগে যুগে যি নাৰীয়ে, তাইৰ বুকুৰ কেঁচা তেজ ঢালি সৃষ্টিক জীয়াই ৰাখিছে, সেই নাৰী নিজে ৰাক্ষসী হৈ বিশ্বৰ তেজ পান কৰিলে, বিশ্ব টিকি ৰ'ব কেনেকৈ? এটি ডাঙৰ কথা— নাৰীক প্ৰকৃতিৰ লগত তুলনা কৰাৰ বিশেষ কাৰণ বৈ আছে। প্ৰকৃতিৰ লগত নাৰীৰ পূৰ্ণাংগ সম্বন্ধ আছে। প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্যই

যেনেকৈ সৃষ্টিৰ সৰ্বাংগ সুন্দৰতম, বাটৰ খোৰাক যোগাই চলিছে, তেনেকৈ নাৰীও চলিছে। প্ৰকৃতিয়ে যেনেকৈ ফলে-ফুলে সৌন্দৰ্যত বিশ্বক জিলিকাই ৰাখিছে— নাৰীয়েও তেনেকৈ তাইৰ বিশেষ ৰূপগুণত বিশ্ব-সৌন্দৰ্যত প্ৰাধান্য বিস্তাৰ কৰিছে। প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্যত যেনে মানৱ আপোনা-আপুনি মুগ্ধ হয়, নাৰীৰ ৰূপ-গুণতো তেনেকৈ মানৱৰ মন আকৰ্ষিত হৈ থাকে। সেয়ে নৰে নাম পালে পুৰুষ; নাৰী কিন্তু নাম পালে প্ৰকৃতি। বিশ্বৰ মাজত পুৰুষ অকলশৰীয়া হ'লে হৈ যায় অসহায় আৰু অসুন্দৰ। সকলো বাটত অসমাপ্ত হৈ থাকে। যি অকলে বিশ্বক ঠিক ৰাখিব নোৱাৰে। পুৰুষৰ অৰ্ধাংগিনী নাৰী সকলো কামতে, সকলো সাজতে নাৰী চলিছে এটি মূল্যবান ভাগ লৈ। কোনো দেশত, কোনো সমাজত, কোনো এটি মহৎ বা ডাঙৰ কাম অকল পুৰুষে সমাধা কৰিব নোৱাৰে। কৰিলেও সুন্দৰ আৰু পূৰ্ণ হ'ব নোৱাৰে। প্ৰকাশ্যে বা অপ্ৰকাশ্যে, নাৰীৰ উৎসাহ-উদ্দীপনা একান্তই প্ৰয়োজন। সেয়ে হয়তো বিদ্ৰোহী কবি নজৰুল ইছলামে লিখিলে—

'বিশ্বে যা কিছু মহান সৃষ্টি কল্যাণকৰ।
অৰ্ধেক তাৰ কৰিয়াছে নাৰী অৰ্ধেকনৰ।'

সঁচাকৈয়ে এজনৰ অবিহনে আৰু এজনে সম্পূৰ্ণ কৈ মূল্য পাব নোৱাৰে। অৱশ্যে নাৰী চৰিত্ৰ জটিল আৰু ৰহস্যময় বুলিয়ে সকলো প্ৰকাৰ কবি আৰু লেখক মনৰ উক্তি। নাৰীৰ মন পোৱা সিমান সহজ নহয় যদিও— সৰলতাৰে তাক জয় কৰা একো অসাধ্যও নহয়। বিশ্বৰ সকলো বাটৰ ৰহস্য ভৰাই যদি নাৰীৰ হৃদয় সৃষ্টি হৈ থাকে, তেন্তে সেই মনটো যাৰে তাৰে ওচৰত এৰি দি নিজে অসহায় হ'ব কেনেকৈ? বিশেষকৈ পুৰুষৰ মনত যদি অবিশ্বাসৰ বীজ সোমাই থাকে— 'স্ত্ৰীচৰিত্ৰৰ কি বুজিবাহে! আচল কথা কেতিয়াও স্ত্ৰীক নক'বা, বিপদত পৰিবা।' তেন্তে নাৰীয়ে কোন বিশ্বাসৰ ফলত তাইৰ মনৰ চাবিপাত এৰি দিব পুৰুষৰ হাতত? যিমান ডাঙৰ বন্ধু হওক— এনেকুৱা কথাত আহিলে দুয়োৰে মন দুয়োৰে ওচৰত সম্পূৰ্ণ শত্ৰু। নাৰীয়ে এনেয়ে পাই আহিছে চিৰকাল কম মূল্য। প্ৰথমৰ পৰা বাট ধৰি বিচাৰ কৰি কৰি আহিলে— নাৰীৰ জীৱন, সন্মান, হৃদয়লৈ খেলাৰ দৃশ্য যুগে যুগে বহুত দেখিবলৈ পোৱা যায়। কোনোবা দেশৰ ৰজাই যুদ্ধত হাৰিলে— ক্ষতিপূৰণ স্বৰূপে উপ-ঢৌকনৰূপে নাৰীহে বলি হ'ব লাগিব। তাত প্ৰশ্ন নাথাকিল সমাজৰ, বিচাৰ নুঠিল নাৰীৰ মতামতৰ। কেতিয়াবা কোনো যুগত যুদ্ধত নাৰীক পুৰুষৰ কামনাৰ সামগ্ৰী ৰূপে ব্যৱহাৰ কৰিলে— কীট-পতংগৰ নিচিনা আওবাই দিয়া হ'ল ঘৃণিত বাটলৈ। দুখ নাথাকিলে নাৰীৰ দেহৰ... বিচাৰ নুঠিল জঘন্য লালসা বহ্নিৰ। পৃথিৱীত পুৰুষে যি খুচী তাকেই কৰিব পাৰে নাৰীক লৈ— তাত নাৰীমনৰ সুখ-দুখৰ একো মূল্য নাথাকে। নাৰী অসহায়া চিৰকাল। নাৰীৰ সৌন্দৰ্য্য হ'ল সতীত্ব। পবিত্ৰ গাখীৰৰ লগত এই সতীত্বৰ তুলনা হৈ থাকে। গাখীৰত গোবৰৰ ছিটা পৰিলে যেনে অপবিত্ৰ হৈ নষ্ট হৈ যায়— ঠিক নাৰী চৰিত্ৰও তেনেটি। কিন্তু দোষ বা ভুল সকলো জীৱ মাত্ৰৰেই হয়। নাৰী-শক্তি বিৰাট

হ'লেও, নাৰী সৰলা নামে জ্ঞাত। নাৰী বুজে কম.... গভীৰভাৱে নেকি কোনো কথা হজম কৰিব নোৱাৰে। সেয়ে বিপদত পৰে। কিন্তু পুৰুষে সেই বিপদত নাৰীৰ ত্ৰাণকৰ্তা হোৱাটো একান্তই কৰ্তব্য। সেইটো নকৰি যদি নাৰীক আৰু কুবুদ্ধি দি অপবিত্ৰ খালত পেলাই তামচা চাবলৈ মন কৰে, তেন্তে বিশ্বত শান্তি আৰু সৌন্দৰ্যৰ পৰিৱৰ্তে কলংকৰ ডাৱৰে ছাটি ধৰা একো বিচিত্ৰ নহয়। সেই কাৰণে এনে কিছুমান ক্ষেত্ৰত নাৰী ভয়ংকৰী ৰূপ থিয় দিবলৈ বাধ্য হয়। বিশ্ব-সৌন্দৰ্ৰ মাজত সেয়ে নাৰীৰ ৰূপ কেতিয়াবা হৈ উঠে কাল স্বৰূপ— ধ্বংসমুখৰ! আৰু নাৰীয়ে সৃষ্টিক যেনেকৈ ৰক্ষা কৰি আহিছে— তেনেকৈ সৃষ্টিৰ প্ৰলয় ৰূপ টানিবলৈকেও নাৰীয়ে ৰূপ ল'ব পাৰে ভয়ংকৰীৰূপে। এইটো পৰম সত্য কথা যে শান্তিদানে, সেৱায়, মহত্ব নাৰী যেনে সকলোতকৈ অগ্ৰগণ্যা, তেনেকৈ অশান্তি দিবলৈয়ো নাৰীৰ তুলনা নাই। সেয়ে আজি বিচাৰ কৰি সকলোৱে ইখিনিই বুজা উচিত নাৰী বিশ্ব সৃষ্টিৰ এটি চলন্ত উৎস। এই উৎসক বাদ দি সৃষ্টি, তথা সমাজ, ধৰ্মলৈ কোনেও টিকি থাকিব নোৱাৰে। আৰু শেষ মীমাংসাত স্বীকাৰ কৰিব লাগিব যে সৃষ্টিৰ সৌন্দৰ্য নাৰীৰ মাজত জীয়াই আছে। গতিকে সেই শক্তি অৱহেলা কৰি সৃষ্টিক জীয়াই ৰাখিব নোৱাৰে।

প্ৰথম বছৰৰ প্ৰথম সংখ্যাত প্ৰকাশিত (এপ্ৰিল,১৯৬৫)

ইসলাম ও মুসলিম মহিলা'ৰ ওপৰত 'জিজ্ঞাসা' প্ৰসংগত

এম ইলিম উদ্দিন দেৱান

'কোৰ-আন প্ৰচাৰ' পত্ৰিকাৰ ১৬শ বৰ্ষ ঃ ১২শ সংখ্যাত মহম্মদ আৰু তোৰাব চাহাবৰ 'জিজ্ঞাসা' নামৰ সমালোচনাটো পঢ়ি দুকলম লিখিবলৈ বাধ্য হ'লো। কাৰণ, ইছলামৰ নীতি-নিয়মলৈ যেন আজিকালি খেলা আৰম্ভ হৈছে। সৰু সৰু ল'ৰা-ছোৱালীয়ে খেলাৰ সময়ত কাজিয়া লাগিলে যেনেকৈ সিহঁতৰ মা-বাবাৰ ধমকি দি দেমাগ দেখুায়, অসম-বংগৰ মুছলমানসকলৰ মাজতো ইছলামিক নীতি-নিয়মলৈ মজহাবী তেনে দেমাগ বা শ্ৰেষ্ঠত্বৰ জিগিৰ পেশ কৰা হৈ থাকে। ফলত আমি মুছলমানসকলেই ইছলামক ত্যাগ কৰি চলিছোঁ। পাঁড়াগাঁৱৰ মৌলবী-মোল্লাসকলে আৰু অহংভাবী কিছুমান নামধাৰী আলেম সমাজে কোৰাণ-হাদীছৰ বাণী সদায় মুখত আওৰাইও ইছলামৰ বিধি-বিধানক অমান্য কৰি চলিছে। অথচ, অ-মুছলিম বিচক্ষণ পণ্ডিতসকলে ইছলামৰ প্ৰতিটো বিধি-বিধানৰ মাজত আধুনিক যুগোপযোগী বৈজ্ঞানিক সত্য-তত্বৰ আলোক দেখিবলৈ পাইছে।

বৰ্তমান প্ৰবন্ধত আমি 'জিজ্ঞাসা'ৰ এটা সমালোচনা কৰি ঐছলামিক এটি সত্যৰ ওপৰত আলোকপাত কৰিবলৈ প্ৰয়াস পাম।

'কোৰ-আন প্ৰচাৰ'ৰ ১৬শ বৰ্ষ ঃ ১১শ সংখ্যাত জনাবা মাহমুদা খাতুনে 'ইসলাম ও মুসলিম মহিলা' নামৰ এটি প্ৰবন্ধত নাৰী স্বাধীনতাৰ বৰ্তমান স্বৰূপ বিশ্লেষণ কৰিছে। জনাবা খাতুনে 'নাৰী-স্বাধীনতাৰ নামে নাৰীদেৰ অসংযত উচ্ছৃংখল আচৰণ, পৰ পুৰুষদেৰ সহিত অবাধ মেলা-মেশা, হাঁহি-ঠাট্টা, ইয়াৰ্কী, কৰ মৰ্দন, গীত, বাদ্য, নৃত্য,প্ৰেমালাপ, ক্ৰীড়া-কৌতুক, অভিনয়, যথেচ্ছ বিচৰণ, বে-পৰোৱা, অহংকাৰপূৰ্ণ উদ্ধত ভাব, ধৰ্ম-সুনীতি সদাচাৰে অৰুচি, গুৰুজনে অভক্তি-অশ্ৰদ্ধা, পৰিবাৰ ও সমাজৰ প্ৰতি অৱহেলা, উলংগভাব, বেহায়াপানা, এই সব হইতেছে ইসলাম বিৰুদ্ধ দুৰ্নীতি ও অসভ্যতা' বুলি যেনে ৱজ্ৰদ্ গম্ভীৰ কণ্ঠে ঘোষণা কৰিছে, তেনেকৈ পুৰুষসকলে নাৰীসকলক 'তালাক দিয়া অপৰেৰ সহিত নেকাহ পড়াইয়া তাৰ দ্বাৰা সহবাস-সংগম কৰাইয়া তাহাৰ নিকট তালাক লইয়া আবাৰ নেকাহ কৰা; ইহাও ইসলাম বিৰুদ্ধ, মহা অনিষ্টকৰ, মহা অপৰাধ, মহাপাপ' বুলি প্ৰচাৰ কৰিছে।

তোৰাব চাহাবে খাতুন চাহাবাৰ এই মতক মানি ল'ব পৰা নাই। কাৰণ 'ইহা এমাম আবু হানিফা (ৰহঃ) এৰ বিধান। ইহাৰউপৰ কোন মন্তব্য কৰা চালেনা'। সেয়ে তেওঁ

'জিজ্ঞাসা' কৰিছে— 'তালাক অতি জঘন্য, নিন্দনীয় ও ঘৃণা তাহাতে কোন সন্দেহ নাই। কিন্তু যখন মিলন সম্ভৱপৰ হয় না, বিবাহ অশান্তিকৰ হয়, ঝগড়া বাটিৰ সৃষ্টি কৰে তখন কি উপায় হইবে তাহা লেখিকাৰ নিকট হইতে জানিতে চাই'। জনাব তোৰাব চাহাবে মুৰ্গী যবেহৰ সময়ত জানাজাৰ নিয়ত কিয় কৰিলে তাক আমি বুজিব পৰা নাই! খাতুন চাহেবায়তো তালাকক ইছলাম বিৰুদ্ধ বুলি কোৱা নাই— কৈছে 'হিল্লা' (হালালা) দিয়াৰ আজিকালিৰ সেই জঘন্য ৰীতিকহে।

তোৰাব চাহাবক মই আগতেই জনাই থও যে মোৰ চৈধ্য পুৰুষ হানাফী মজহাবৰ দোহাই দি আহিছে। তথাপি মই 'ইহা এমাম আবু হানিফা (ৰহঃ) এৰ বিধান। ইহাৰ উপৰ কোন মন্তব্য কৰা চলেনা'— এই কথা স্বীকাৰ কৰি মানি ল'ব নোৱাৰো।

'ইছলাম' শব্দৰ অৰ্থই হ'ল শান্তি। জগতত শান্তি প্ৰতিষ্ঠা কৰিবলৈ আৰু তাক বজাই ৰাখিবলৈ যিবোৰ ৰীতি-নীতি, নিয়ম-কানুন আৰু আচাৰ-ব্যৱহাৰ পালন কৰা হয়— সেই ৰীতি ধৰ্মই হ'ল ইছলাম। ইছলামৰ এই শান্তিপ্ৰদ নিয়ম-কানুনবোৰ যেয়ে মানি চলে তেওঁৰেই মুছলিম। মুছলমানৰ ঘৰত জন্মিলেই বা মুছলমানী কৰি নাম ৰাখিলেই মুছলমান হোৱা নাযায়— মুছলমানৰ পৰিচয় কাম আৰু আৰু কাজত। যিসকল সৰ্বপ্ৰকাৰ শান্তিকামী আৰু নিজে শান্ত— কোৰাণ-হাদীছত তেওঁলোকেই মুছলমান বুলি কোৱা হৈছে। বিশ্বৰ শান্তিদূত হজৰত মহম্মদ (ছাঃ) মে মুছলমানসকলৰ কৰণীয় আৰু বৰণীয় সকলো প্ৰকাৰৰ খুটি-নাটি বিষয়কো খৰচি মাৰি কৈ গৈছে। কিন্তু আদাৰ বেপাৰীয়ে জাহাজ ভৰি পৰাত মহাজনৰ মাল পাৰতেই ৰৈ গৈছে।

কোৰাণৰ— 'অন্তৰ যদি সে তাহাকে তালাক প্ৰদান কৰে, তবে ইহাৰ পৰে অন্য স্বামীৰ সহিত বিবাহিতা না-হাওয়া পৰ্যন্ত সে তাহাৰ জন্য বৈধ হইবে না'— ছুৰা 'বকৰ' ঃ ২৩০ আয়াতটোক লৈয়ে মৌলবী-মোল্লাসকলে নাচি আছে। অথচ, তাৰ নিগূঢ়-তত্ত্ব আৰু ঐতিহাসিক বাতাবৰণৰ কথা মুঠেই ভাবি নাচায়।

ইছলাম প্ৰচাৰ আগতে জগতত নাৰী জাতিৰ স্বতন্ত্ৰ অস্তিত্ব বা অধিকাৰেই নাছিল; খৃষ্টানসকলে নাৰী-জাতিৰ আত্মাৰ অস্তিত্ব সম্বন্ধেই সন্দিহান আছিল; অৱশ্যে কিছুদিন আগতে তেওঁলোকেও স্বীকাৰ কৰিব লগা হৈছে যে পুৰুষৰ নিচিনা নাৰীৰো আত্মা আছে। নাৰীজাতি সম্বন্ধে তদানীন্তন পৌত্তলিক আৰু প্ৰকৃতি-পূজক সকলৰ বিশ্বাসও প্ৰায় খৃষ্টানসকলৰ অনুৰূপেই আছিল। স্বামীৰ মৃত্যু হ'লে তেওঁৰ লগত স্ত্ৰীক জীৱন্ত দগ্ধ বা সতী যোৱা প্ৰথায় তাৰেই ইংগিত দিয়ে।

নাৰী জাতিৰ এনে সংকটপূৰ্ণ অৱস্থাত কোৰাণ নাজেল হয়। নাৰী জাতিৰ দুৰ্দশা আৰু হীন অৱস্থা দেখি ইছলামেই সৰ্বপ্ৰথম নাৰী স্বাধীনতাৰ বাট মুকলি কৰি স্বতন্ত্ৰ অধিকাৰ দান কৰে। তেতিয়াৰ পৰা নাৰী কেৱল পুৰুষৰ ভোগ বিলাসৰ সামগ্ৰী নহে— পুৰুষৰ অৰ্ধাংগ ৰূপে স্বীকৃতি পায়। পুৰুষে নাৰীক কদৰ কৰিবলৈ আদেশ আৰু শিক্ষা

পায়। ফলত নাৰীৰ ওপৰত পুৰুষৰ অধিকাৰ আৰু ক্ষমতাৰ সাম্রাজ্য সীমিত আৰু সংকোচ হৈ পৰে— অবলা নাৰীয়ে সৱল হ'বলৈ সুযোগ আৰু সুবিধা পায়। উপৰোক্ত আয়াতটোৰ মাজেৰে মহান আল্লাই নাৰীৰ ওপৰত পুৰুষৰ সীমিত অধিকাৰৰ কথাই ঘোষণা কৰিছে— আয়াতটো পুৰুষ জাতিক উদ্দেশ্য কৰি কোৱা হৈছে। ইয়াৰ মাজেৰে তেনে মনোভাৱী পুৰুষক লজ্জা আৰু ঘৃণা দিয়া হৈছে— প্ৰকাৰান্তৰে তেনে কামৰ পৰা বিৰত থাকিবলৈ কোৱা হৈছে। কাৰণ, তালাক-প্ৰথাই ইছলামৰ নিকৃষ্টতম বিধান বুলি অভিহিত হৈছে আৰু 'তালাক বৈ। হ'লেও আল্লাহ পাকৰ ওচৰত ই অপ্ৰিয়' বুলি হজৰত মহম্মদ (ছাঃ)মে ঘোষণা কৰি গৈছে।

চোৰে ধৰ্মৰ কাহিনী নুশুনাৰ দৰে যদি কোনো পুৰুষে 'আল্লাৰ অপ্ৰিয়' কাম কৰিও তালাকী-স্ত্ৰীক পুনৰ প্ৰিয়াৰূপে আনিব বিচাৰে আৰু তালাক প্ৰাপ্তা স্ত্ৰীয়েও যদি সেই মনোভাৱকেই পোষণ কৰে, তেনেহ'লে সিহঁতে এই লজ্জাজনক পাশৱিক বিধানটো পালন কৰিহে পুনৰ মিলিত হ'ব পাৰিব। কিন্তু ইছলামে এই জঘন্য ৰীতিটোক প্ৰশ্ৰয় দিয়া নাই। ইছলাম জগতৰ দ্বিতীয় খলিফা হজৰত ওমৰ ফাৰুখ (ৰাঃ)এ তেনে ব্যক্তিক প্ৰস্তৰাঘাতেৰে নিহত কৰাৰ যোগ্য বুলি অভিমত দিছে আৰু হজৰত এবনে আব্বাস (ৰাঃ)এ সিহঁতক 'মালাউন' বুলি অভিহিত কৰিছে।

আমি প্ৰশ্ন কৰো— ইছলামৰ বহুত উৎকৃষ্ট ৰীতি-নীতি আছে, সেইবোৰ বিধিসম্মতভাৱে পালন কৰাবলৈ আমাৰ মুখত বিৰ নুঠে; অথচ এই নিকৃষ্ট বিধানটোক লৈ কিয়নো ইমান মাতা-মাতি? পুৰুষে শিক্ষা-দীক্ষাৰ মাত এৰি ভীক্ষাৰ ভাত খাবলৈ ধৰাতো আমাৰ চেতনা আহিছে নে? আনহাতে নাৰীহৰণ, তালাকীকৰণ আৰু নানা দুৰ্নীতিৰ অপৰাধত কাৰাবৰণৰ যোগ্য আজি কোন জাতে? সমাজত ব্যভিচাৰ, অনাচাৰ আৰু দুৰাচাৰৰ সীমা-সংখ্যা নাই— তাত কোৰাণ-হাদীছৰ অনুশাসন চলোৱাৰ কোনো সদ্ প্ৰচেষ্টা নাই। কেৱল অবলা নাৰীৰ ওপৰত কোৰাণ-হাদীছৰ নামলৈ চলোৱা অনুশাসন সকলৰ অনুচিত হোৱা নাই নে? বিবাহ আৰু তালাকৰ সময়ত কোৰাণ-হাদীছ মোতাবেক নাৰী স্বতন্ত্ৰতাৰ নিৰ্দেশসমূহ পালন কৰা হয় নে?

বিবাহৰ সময়ত নাৰীৰ নিজৰ ইচ্ছা আৰু পছন্দ মতে স্বামী নিৰ্বাচন কৰাৰ অধিকাৰ ইছলামে দিছে (লিখকৰ 'ধৃষ্টতাকাৰ?' দ্ৰষ্টব্য)। ইছলামে ইয়াকো স্পষ্ট কৰিছে যে প্ৰেমবিহীন পৰিণয় আত্মাহীন দেহৰ নিচিনা। কিন্তু আমাৰ আজিৰ সমাজে জানো ইয়াৰ স্বীকৃতি দিছে? দেহা দানৰ আগমুহূৰ্তত স্বামীৰ বাবে কিমানখিনি প্ৰেম-প্ৰণয় জগাব পাৰে?

তালাকৰ ক্ষেত্ৰতো নাৰীৰ বিশেষ অধিকাৰ আছে। স্বামীয়ে স্ত্ৰীক তালাক দিয়াৰ দৰে স্ত্ৰীয়েও স্বামীক তালাক দিব পাৰে। স্বামী-স্ত্ৰীৰ দাম্পত্য জীৱনত সুখ-শান্তিৰ বিপৰীতে, সহ্য আৰু ধৈৰ্য ধাৰণ কৰাৰ পিছতো যদি মনোমালিন্য, কাজিয়া-পেচাল, অশান্তি আৰু জীৱন-অনিষ্টৰ সম্ভাৱনা থাকে, তেতিয়াহে তালাকৰ প্ৰয়োজনীয়তা ইছলামে স্বীকাৰ

কৰিছে। তাতো উভয়ৰ সন্মতি থাকিব লাগিব। স্ত্রীৰ ইচ্ছাৰ বিৰুদ্ধে তালাক হ'ব নোৱাৰে। হাদীছ শ্বৰীফত আছে 'অপ্রিয়ভাৱে দাস মুক্তি আৰু স্ত্রীৰ বর্জন (তালাক) হ'ব নোৱাৰে।' স্ত্রীকো এইদৰে সাৱধান কৰি দিয়া হৈছে— 'দুঃখ, ক্লেশ বা অপৰিহার্য বিপদৰ বাহিৰে যি নাৰীয়ে তালাক প্রার্থনা কৰে, বেহেস্ত তাৰ কাৰণে হাৰাম (অবৈধ)'।

এই পৰিপ্রেক্ষিতে দেখা যায় যে বিবাহ আৰু তালাকৰ ক্ষেত্রত আল্লাহ-ৰচুলৰ বাণীক পুৰাভাৱে, ছহী অর্থত অনুসৰণ কৰিবলৈ যোৱা নাই। অথচ, ইমাম আবু হানিফাই অসহিষ্ণু, অধৈর্যশীল আৰু চঞ্চল মতিৰ মুছলমানৰ কাৰণে, সিহঁতে স্ত্রীৰ লগত সামান্য কিবা এটা হ'লেই 'তিনি তালাক বাইন' বুলি কয়, সেইবোৰৰ ওপৰত অলপ দয়াপৰৱশ হৈ অস্পষ্ট বিধানটোক স্পষ্ট কৰি দিয়াতেই কোৰাণ-হাদীছ অশুদ্ধ হ'ব নে?— কোৰাণ-হাদীছৰ পৰা কেৱল 'বিবি তালাকৰ ফতোৱা চাহ' কৰাসকলে ভাবিলে ভাবিব পাৰে; কিন্তু অইনে নেভাবে। এইদৰে প্রকৃত মুছলমানে তালাক দিয়া স্ত্রীক পুনৰ প্রিয়া ৰূপে অনাৰ কথা মুখত উচ্চাৰণো নকৰে। কাৰণ, সেইটো ইছলামৰ ঘৃণীত বিধান।

কাজেই খাতুন চাহেবাৰ অভিমত, তালাক দিয়া স্ত্রীক আনৰ ওচৰত 'হিল্লা' দি পুনৰ বিবাহ কৰা নীতি ইছলাম বিৰুদ্ধ বুলি কোৱাত, তোৰাব চাহাবৰ দৃষ্টিত সি জঘন্য বুলি প্রমাণিত নহ'ব পাৰে; কিন্তু ইছলামৰ দৃষ্টিত ই জঘন্যতম জঘন্য বুলি ভূৰি ভূৰি প্রমাণ আছে।

প্রথম বছৰৰ প্রথম সংখ্যাত প্রকাশিত (এপ্রিল,১৯৬৫)

ৰিক্তা

এম হবিবৰ ৰহমান

মাজেদাই দিনৰ দিনটো ইন্তাজ গাঁওবুঢ়াৰ ঘৰত বন কৰি সন্ধিয়া সাত বজাত ঘৰ পালেহি। তাঁই গোটেই দিনৰ পৰিশ্ৰমৰ মজুৰি হিচাপে ইন্তাজ গাঁওবুঢ়াৰ ঘৰৰ পৰা পালে এক সেৰ চাউল, এক ছটাক নিমখ, পাঁচটা মান কেঁচা মৰিচ, দুটা আলু, আৰু কেইটামান পিঁয়াজ। মাজেদাই ঘৰ পাই দেখিলে ছোৱালীবোৰে ভোকত কান্দি আছে আৰু পিয়াৰ আলীয়ে মাক আহি আছে বুলি কৈ সিহঁতক সান্ত্বনা দি আছে। তাই ততাতৈয়াকৈ চাউলকিটা ধুই চৰুত জুই জ্বলাই দিলে। আধা ঘণ্টাৰ ভিতৰত ভাত হ'ল আৰু মাজেদাই আলুৰ ছাট্‌নি কৰি সিহঁতক খাবলৈ দিলে। ২০/২৫ মিনিটৰ মাজত সিহঁতে খাই উঠিল, মাজেদাই ধাৰি-পাটি পাৰি সিহঁতক শুৱলৈ দিলে। ইয়াৰ পিছত মাজেদাই অলপ সময় জিৰণি লৈ ভাত এমুঠি খাই সৃষ্টিকৰ্তাৰ আৰাধনা কৰি শুলেগৈ। ল'ৰা-ছোৱালীবোৰে টোপনিত লাল-কাল দিছে। কিন্তু তাই বহু চেষ্টা কৰিও টোপনি যাব পৰা নাই। তাইৰ মনত ভাঁহি উঠিছে এটাৰ পিছত এটাকৈ অতীতৰ চিত্ৰবোৰ।

মাজেদাৰ পিতা ৰহিম চৰকাৰ আছিল এজন মধ্যবিত্ত অৱস্থাৰ মানুহ। তেওঁৰ দুজন ল'ৰা আৰু দুজনী ছোৱালী,— তাৰ ভিতৰত মাজেদাই কনিষ্ঠা। পিতা-মাতা আৰু ককাই-বাইহঁতে তাইক অতি মৰম কৰিছিল। ওচৰতশিক্ষানুষ্ঠান আৰু শিক্ষিত মানুহৰ নথকাত মাজেদাক লিখা-পঢ়া শিকাব নোৱাৰিলে আৰু তাৰ বাবে পিতাকৰ মনত দুখ। মাজেদাই লগৰীয়া ল'ৰা-ছোৱালীবিলাকৰ লগত খেলা-ধূলা কৰি দিনবোৰ কটাইছিল। পিতাকে তাইৰ খেলাৰ প্ৰতিটো সাজ-সঁজুলি কৰি দিছিল। তাই কোনোদিনা কোনো বস্তুৰ অভাৱ অনুভৱ কৰা নাছিল। মাজেদাৰ বয়স যেতিয়া ৯ বছৰ বেকী নদীৰ বানপানীয়ে ৰহিম চৰকাৰ আদি কৰি গাঁৱৰ গোটেই মানুহৰ পলসুৱা খেতি পথাৰ বালি চৰত পৰিণত কৰে। তাৰে দুবছৰ পাছত ৰহিম চৰকাৰৰ ঘৰ উটুৱাই নিয়ে বেকী নদীৰ গৰাখহনীয়াই। এতিয়া ৰহিম চৰকাৰৰ ভূ-সম্পত্তিৰ ভিতৰত বেকী নদীৰ পৰা আধা মাইল দূৰত থকা দুবিঘা মাটি। তাতে তিনিটা খেৰি ঘৰ কৰি থকা কৰিলে ৰহিম চৰকাৰে। ৰহিম চৰকাৰে ডাঙৰজনী ছোৱালীক আগতে বিয়া দিছিল আৰু ডাঙৰ ল'ৰাজনকো বিয়া কৰোৱাইছিল সুমাহ আগতে। মাজেদাই চৈধ্য বছৰত ভৰি দিলে, পিতাকে চিন্তাত পৰিল তাইক বিয়া দিয়াৰ কাৰণে। হাতত টকা-পইচা একো নাই তাতে আকৌ ধান কিনিহে খাব লাগে, এতিয়া তাইকনো বিয়া দিয়ে কেনেকৈ? এনেবোৰ চিন্তা কৰে বুঢ়া ৰহিম চৰকাৰে। আজি কেইমাহমান ধৰি তেওঁ ভাবিছে মাজেদাক বিয়া দিব একে গাঁৱৰে ৰমজান আলীৰ ওচৰত। সিদিনা ৰহিম

চৰকাৰে এই বিষয়ে গাঁৱৰ কেইজনমান মুখীয়াল মানুহৰ লগত পৰামৰ্শ কৰি এই সিদ্ধান্তত উপনীত হ'ল যে ৰমজান আলী যদিও মাউৰা যি দেখনীয়াৰ আৰু কৰ্মঠ। কৰ্মী মানুহ অভাৱত নপৰে। গতিকে তালৈকেই মাজেদাক বিয়া দিব। টকা-পইচাও সংগ্ৰহ কৰিলে— সৰুজন পুতেকক এবছৰৰ বাবে চাকৰিত দি পালে ৩০০ টকা আৰু ৫০ টকা ধাৰ কৰি বিয়াৰ সাজ-সৰঞ্জাম কৰিলে।

পুহ মাহৰ ২৫ তাৰিখ, দিনটো বৰ খৰ, ৰহিম চৰকাৰৰ ঘৰত ২৫/৩০জন মুনিহ তিৰোতাৰ উলহ-মালহ শুনা গ'ল। এইয়া ৩০০ টকা খৰচ কৰি আয়োজন কৰা মাজেদাৰ বিয়া উৎসৱৰ উলহ-মালহ। বৰযাত্ৰীসকলেও আহিছে। ৰহিম চৰকাৰে ওচৰ-চুবুৰীয়া আৰু আত্মীয় স্বজনৰ সহায়ত বৰযাত্ৰীসকলক সাদৰে অভ্যৰ্থনা কৰিলে। এঘন্টাৰ ভিতৰত খোৱাৰ ধুম-ধাম শেষ হ'ল আৰু মুঞ্চী চাহাবে বিয়াৰ নিয়ম-কানুন বৰ্ণনা কৰি বিবাহ-বন্ধনত বান্ধিদিলে ৰমজান আৰু মাজেদাক। অলপ পিছতে বৰযাত্ৰীবিলাকে বৰ-কইনাক লৈ ঘৰমুৱা হ'ল। ৰমজান আৰু মাজেদাই অনুভৱ কৰিলে স্বৰ্গীয় সুখ। দুয়ো দুয়োৰে মাজত পাৰ্থক্য পাহৰি যোগ-সূত্ৰে আবদ্ধ হ'ল। নৱ-দম্পত্তিৰ দিনবোৰ যায় আনন্দৰ মাজেদি। ৰমজান আলীয়ে কৃষি অলপ অচৰপ কৰিছিল যদিও ব্যৱসায়তে তেওঁৰ হাত আছিল বেছি। সি যি উপাৰ্জন কৰে তাতে মহাসুখে দিন কটায়ে দুয়ো। বৈবাহিক জীৱনৰ ২ বছৰৰ মূৰত তেওঁলোকৰ মহব্বত বা ভাল পোৱাৰ ফুল হিচাপে জন্ম হ'ল এটি ল'ৰাৰ। পিতাকে তাৰ নাম ৰাখিলে পিয়াৰ আলী। পিয়াৰ মাকৰ চকুৰ মণি আৰু পিতাকৰ আশাৰ বন্তি আছিল। পিয়াৰ আলীৰ জন্মৰ ১৮ মাহ পিছত এজনী ছোৱালী জন্ম লাভ কৰে। তাইৰ নাম ৰখা হ'ল ভানু। এইদৰে বৈবাহিক জীৱনৰ ৯ বছৰৰ ভিতৰত মাজেদাৰ গৰ্ভত ৫টা সন্তান জন্ম গ্ৰহণ কৰে— পিয়াৰ আলীৰ বাহিৰে গোটেইকেইজনী ছোৱালী। পিয়াৰে এই বছৰ দ্বিতীয় শ্ৰেণীৰ পৰা তৃতীয় শ্ৰেণীলৈ প্ৰমোচন পালে আৰু ভানুই প্ৰথম শ্ৰেণীত পঢ়ে। পিতা-মাতাৰ ইচ্ছা ল'ৰা-ছোৱালীবোৰক উচ্চ শিক্ষা দি ডাঙৰ মানুহ কৰিব। ৰমজান আলীৰ উপাৰ্জন যদি ভাল তেওঁ ভৱিষ্যতৰ কাৰণে সঁচা নাছিল একো— দৈনন্দিন ভোগ-বিলাসতেই উপাৰ্জন খৰচ কৰিছিল।

কাতি মাহৰ ১৩ তাৰিখ, ৰমজানৰ জ্বৰ উঠিল। সেই দিন গ'ল পিছ দিনাও জ্বৰ এৰা নাই। মাজেদাই খলিলক মাতি আনি ডাক্তৰক মাতি পঠিয়ালে। সেই ঠাইৰ বিখ্যাত ডাঃ বীৰেণ চৌধুৰীক খলিলে মাতি আনিলে ৰমজানৰ চিকিৎসাৰ বাবে। ডাঃ বীৰেণ চৌধুৰীয়ে ৰোগী চাই নিৰ্দেশ লিখি দি এটা ইনজেকছন দি টকা ৩৫টা লৈ গুচি গ'ল। ডাক্তৰে দিয়া নিৰ্দেশ মতে ৰমজানক ঔষধ খুওৱা হ'ল, কিন্তু ঔষধে কোনো কাম কৰা নাই, ৰোগীৰ অৱস্থা বেয়াৰ ফালেহে। আজি সাত দিন ৰমজানৰ জ্বৰ এৰা নাই। মাজেদাই আকৌ খলিলক পাচিলে ডাক্তৰক মাতিবলৈ। সেইদিনা ডাঃ বীৰেণে কম্পাউণ্ডাৰক পঠিয়াই দিয়ে। কম্পাউণ্ডাৰে ইন্জেকছন দি ঔষধ আদি দি গ'ল আৰু অলপতে ৰোগীয়ে আৰোগ্য

লাভ কৰিব বুলি কৈ গ'ল। কম্পাউণ্ডাৰৰ কথাত মাজেদাই আশ্বস্তবোধ কৰিছিল। কিন্তু ৰাতি বেছি হোৱাত লগে লগে ৰমজানৰ হাত-ভৰি চেঁচা হ'বলৈ ধৰে। ৰমজানৰ বাইদেউ দুদিন আগতে আহিছিল তেওঁক চাবলৈ। খোৱা বস্তুও অলপ লৈ আহিছিল ৰমজানৰ কাৰণে কিন্তু ৰমজানৰ আহাৰ বন্ধ হৈছিল তাই অহাৰ আগতেই। মাজেদা আৰু ৰমজানৰ বাইদেৱে গৰম কাপোৰ সেকি আৰু মিঠা তেল গৰম কৰি ৰমজানৰ হাত-ভৰিত দিব ধৰিলে। আধা ঘণ্টাৰ পিছত ৰমজানে শেষ নিশ্বাস ল'লে। প্ৰমাণ কৰিবলৈ অক্ষম যদিও এই কথা কৈ :থোৱা ভাল যে ডাঃ বীৰেণ চৌধুৰী ৰমজানৰ মৃত্যুৰ বাবে বহু পৰিমাণে দায়ী। মাজেদাৰ মূৰত স্বৰ্গভাগি পৰিল। তাই ৰমজানৰ মৃত দেহ সাবটি ধৰি চিঞৰিব ধৰিলে। মেঘ মুক্ত আকাশখন কুঁৱলীয়ে ঢাকি পেলোৱা দি তাইৰ অন্তৰখনি ঢাকি পেলালে অজানিতভাবে।

হাতত যি টকা-পইচা আছিল ৰমজানৰ চিকিৎসা লওঁতেই শেষ হৈছে। এতিয়ানো তাই ল'ৰা-ছোৱালীবোৰক লৈ খায় কি? ৫ মোন ধান আছিল তাৰে দুমাহ নিয়ায়। হালৰ বলদ দুটা আৰু গাইজনী বিক্ৰী কৰি কোনোমতে এবছৰ নিলে। এতিয়া উপায়? পিয়াৰে এই বছৰ নিম্ন প্ৰাথমিক স্কুলৰ শেষ পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হৈ টকা-পইচাৰ অভাৱত লিখা-পঢ়া এৰি দিয়ে। গাঁৱৰ কেইজনমান মানুহে ৰজমানৰ পৰা ৩০০ টকা ধাৰে নিছিল; কিন্তু সিহঁতে এতিয়া টকা নিয়া নাই বুলি কয়। মাজেদাই মহাবিপদত পৰিল। তাই ওচৰ-চুবুৰীয়াৰ ঘৰত বন কৰে আৰু যি পায় তাকেই ল'ৰা-ছোৱালীকলৈ খায়। কোনো দিন আধাপেটে আহাৰ খায়, কোনো দিন নেখাই থাকে এনেকৈয়ে যায় এই পৰিয়ালটোৰ দিনবোৰ। ওচৰ-চুবুৰীয়াৰ ধান মাহ চপোৱা সময়ত তাই কামো পায় বহুত আৰু খাবলৈও পায় পেটে ভৰাই ল'ৰা-ছোৱালীবোৰক লৈ। যেতিয়া ঠিকমতে কাম-বন আদি নাপায় তেতিয়া প্ৰায়ে নেখাই থাকিব লাগে। ল'ৰা-ছোৱালীবোৰে নিয়মমতে খাবলৈ নাপাই লেৰেলা হৈ পৰিছে। ওচৰ-চুবুৰীয়াই যে তাইক সহায় নকৰে এনে নহয়। তেওঁলোকে গাইক মাহ খুওৱায় গাইৰ মংগলৰ কাৰণে নহয়, গাখীৰৰ লোভত। মানুহে মানুহৰ দুখ-নুবুজে বুজে নিজৰ স্বাৰ্থক।

কিনো বুজিব সুখীজনে,
দিন কটায় যি আনন্দ মনে;
দুখী, কঙাল, অকিঞ্চনৰ কথা,
দিন-ৰাতি পায় কিমান ব্যথা?
জানিবৰো প্ৰয়াস নাই,
সহায় কৰে কৰ্ম চাই;
এইয়া জগতৰ নীতি,
নাহে ইয়াৰ পৰিণতি।

জগতৰ প্ৰতিজন মানুহ অইনজনৰ বন্ধু। আজি মাজেদাই ভাবিছে জগতৰ কোনেও যেন তাইৰ আপোন নহয়, যদি হ'লহেঁতেন তেন্তে তাইৰ সন্তানবিলাকক ভোকাতুৰ অৱস্থাত দেখি মানুহবোৰেনো মহা সুখত দিন কটায় কেনেকৈ? মানুহ মানুহৰ শত্ৰুহে, তাই কয়। কিয়নো তাইক মানুহে সহায় নকৰে কিন্তু তিতা কথা কোবাত কোনেও পিছ নোহোঁকে। ওচৰ চুবুৰীয়াই হেনো কয় 'সেই নোদোকা পিয়াৰ আলীয়েইতো কাম কৰিলে সংসাৰখন সুন্দৰকৈ চলাব পাৰে। তাকে নকৰি সিহঁতে বহি বহি খাব আৰু ৰাইজে সিহঁতক আৰ্জ্জি খুৱাব। পাৰিলে আৰ্জ্জি খাওক নহ'লে শুকাই মৰক ৰাইজৰ নো তাত কি? তাই আকৌ ভাবে তাইক নিৰ্দেশ কৰি ৰজমানে মৃত্যুৰ আগত কৈ যোৱা কথা কেইষাৰ— 'তুমি পিয়াৰ আৰু ছোৱালীকেইটিলৈ লক্ষ্য ৰাখিবা। তুমি আৰু কালৈকে বিয়াত নোসোমাবা।' তাইৰ চকুজুৰিয়েদি চকুলো ববলৈ ধৰে। ওচৰৰ ৰেছমফাৰ্মৰ বেলত কোব পৰিল— ৰাতি তিনিটা বাজিছে। মাজেদাৰ সৰু ছোৱালীজনী টোপনিৰ পৰা কান্দি উঠিল। মাজেদাৰ ধ্যান ভাগিল। তাই ছোৱালীজনীক বুকুৰ মাজত গুজি ল'লে।

প্ৰথম বছৰৰ প্ৰথম সংখ্যাত প্ৰকাশিত (এপ্ৰিল, ১৯৬৫)

আমি লাচিতৰ দেশৰ ল'ৰা

দেৱান মোকাৰ্ৰম হুচেইন

আমি লাচিতৰ দেশৰ ল'ৰা
আছে আমাৰ বাহুত যোৰ
আমি মুক্তি কামী ল'ৰা
দেশ-শত্ৰুক কৰিম দূৰ।
আমি পৰিও নহয় পৰা
শক্তি আছে দুবাহুত ভৰা
দেশৰ হকে যুঁজিব পৰা।
হ'ব পাৰো দুখীয়া আমি
নেথাকিব পাৰে সজ্জা দেহে
ভয় দেখালেই থাকিম দমি
আমি যে কাপুৰুষ নহয়হে।
জানানে যে অসমী, বীৰৰ জাত
সামান্য শৰাই ঘাটত হৈছিল
অলেখ-লেখ মোগল নিপাত।
খেদিবই লাগিব চীনা শত্ৰুক
মিলি সকলো ডেকা-বুঢ়া-ল'ৰা
উলিয়াবই লাগিব বৰ্বৰ শত্ৰুক
ভাৰতৰ প্ৰতিকণা মাটিৰ পৰা।

প্ৰথম বছৰৰ প্ৰথম সংখ্যাত প্ৰকাশিত (এপ্ৰিল, ১৯৬৫)

দৃষ্টিপাত

ফণী দাস

— আক নবজাবা বীণা তুমি
অৰ্ধ নগ্ন নতুন ৰাগেৰে।
ই এক কৃত্রিম ৰাগ,
ভেজাল ছাৱনি।
ৰকেট কেতিয়াবা চন্দ্ৰ হয় জানো?
কৈলাস শিখৰত নাথাকে
বৈজ্ঞানিক,— কিম্বা যন্ত্ৰপাতি;
আবিষ্কাৰৰ মহান দৃষ্টিৰে
কালজয়ী মহৎ অভিযানৰ।
ৰোমাণ্টিক দৃষ্টিভংগী লৈ
নাগাবা গীত, নক'বা কথা
নাভাবিবা গাগাৰিণ, টেনজিংগৰ কথা।
মাটিৰ মানুহ আমি,
স্বৰ্গ-মৰ্ত আমাৰ নহয়
সি এক অন্য মনুষ্যৰ।
পাতাল—
মনত পেলোৱা সীতাৰ পাতাল-যাত্ৰা কাহিনী
যদিও করুণ এই
মৰ্মভেদী আহে হুমুনিয়াহ
আছে ইয়াত দিগন্তজয়ী উহ্য ৰহস্য।
— সেয়েহে কৈছো প্ৰিয়া,
মৌ-গুটিৰ দৰে, তিলোত্তমাৰ দৰে
তিল্ তিলকৈ প্ৰদান কৰা
বাস্তৱমুখী পাতাল অভিযান।
তেতিয়া— তেতিয়া তুমি কগাব পাৰিবা

অনেক পৰ্বত,— বহুত পাহাৰ।
আমেৰিকা, ৰাছিয়া, জাপান,টোকিঅ'
আৰু কিবা কিবি বহুতো,—
তোমাৰ নিজা ঘৰ হ'ব।
বহু কথা ক'লো
বহু গীত গালো— তোমাৰ কাৰণে
এয়া নতুন পৃথিবীৰ।
সেইবাবে এৰা তুমি
পুৰণি বীণা, পুৰণি ৰাগ, পুৰণি দৃষ্টি
কল্পনাবিলাসীৰ ছাঁবনিৰে
নাচাবা মোক সমুলি।
সেই প্ৰেম লাগে মোক—
মন আৰু দেহৰ মিলনে
তেজ আৰু চকুৰ আহ্বানত
যি প্ৰেমে সৃষ্টি কৰে এক নতুন
জোৱাৰ ভাটা।
সেই প্ৰেম—
মোহনা মুখতো যেন নহয় দুৰ্বল
এৰা, সকীয়াই দিছো
তোমাৰ আত্মাৰ দাপোণ বুকুত বান্ধি লোৱা
তেহে সতৃষ্ণ নয়নে চাই থাকিম মই
এই দুৰণিৰ পৰা
এই ইউনিভাৰচিটিৰ পৰা।

প্ৰথম বছৰৰ প্ৰথম সংখ্যাত প্ৰকাশিত (এপ্ৰিল,১৯৬৫)

গান গাওঁ নতুন সৃষ্টিৰ

— আবু ছায়েদ

শিল্পী মই
গান গাওঁ
নতুন সৃষ্টিৰ।
জীৱনৰ বেদনাৰে
সুৰৰ ঝংকাৰ তুলি
গান গাওঁ মই
পৃথিৱীৰ আকাশ-বতাহ কঁপাই।
অনাগত ভৱিষ্যতৰ সপোন ৰচো।
ছন্দৰ তুলিকাৰে।
মৌন হিয়াৰ অফুট কলি
মুখৰিত হ'ল মোৰ গান শুনি....
যোগালে প্ৰেৰণা—
মৰতত স্বৰগ ৰচাৰ।
কিন্তু সমাজৰ আদিম দৈত্যই
ৰুদ্ধ কৰি দিব খোজে
কণ্ঠ মোৰ।
তথাপি মইয়ে গাবই লাগিব
এন্ধাৰৰ ৰন্ধ্ৰে ৰন্ধ্ৰে
পোহৰৰ কথা ছটিয়াই....
সেয়ে,
দুৰ্বাৰ মোৰ গতি,
মোৰ গানৰ গতি অবিৰাম
চলিয়ে থাকে—
ইথাৰৰ বুকুত তুলি সুৰৰ লহৰী।

প্ৰথম বছৰৰ প্ৰথম সংখ্যাত প্ৰকাশিত (এপ্ৰিল, ১৯৬৫)

অসম্পূৰ্ণ

আঞ্জুম আনোৱাৰা বেগম

(১)

ভিতৰ ঘৰৰ ওৱাল ক্লকে টিং টিং কৈ চাৰিটাৰ কোব মৰাৰ লগে লগে গজেনে চকু দুটা মোহাৰি 'চুইছ'টো টিপি লাইটটো জ্বলাই ল'লে আৰু টেবুলত থকা পানী গিলাছেৰে চকু-মুখ ধুই কিতাপ পঢ়াত লাগি গ'ল।

গাঁওলীয়া ল'ৰা সি। বিধবা মাকৰ মৰম-স্নেহৰ মাজেৰে ডাঙৰ দীঘল হৈ কোনোমতে গাঁৱৰ হাইস্কুলতেই পঢ়ি প্ৰৱেশিকা পৰীক্ষাটো পাছ কৰিছিল। আপোন বুলিবলৈ বিধবা মাক, এজনী ডাঙৰ আৰু এজনী সৰু ভনীয়েকত বাদে সংসাৰত আৰু কোনো নাছিল। স্কুলীয়া জীৱনত মাকে খুজি-মাগি, বায়েকে-ভনীয়েকে কাপোৰ-কানি বুই দুবেলা দুমুঠি মিলাইছিল আৰু হাইস্কুলৰ আধা মাচুলৰ যোগান ধৰিছিল। বৰ্তমান মগনীয়া চোতালত থিয় হ'লে দুবাৰ জপোৱা যুগত মাকে ব্ৰজেনক উচ্চ শিক্ষা দিয়াৰ কল্পনা কৰিব পৰা নাছিল। কেনেকৈ জীয়েকহঁতক লোকলৈ উলিয়াই দি বাচি থাকিব পাৰে তাৰেহে চিন্তা কৰিছিল।

কলেজত পঢ়িবলৈ গজেনৰ অতি হেঁপাহ; কিন্তু উপায় নেদেখি সি বৰ চিন্তিত হৈছিল। গৌহাটীৰ নিচিনা টাউন এখনত থাকি কলেজৰ শিক্ষা লাভ কৰা তাৰ বাবে অলিক কল্পনা। তাৰ উচ্চ শিক্ষা লাভত মাকৰ অন্তৰ ভৰা আশীৰ্বাদ, ভনীয়েকহঁতৰ মৰম, স্নেহতবাদে সম্বল একো নাছিল। ইয়াকে সাৰোগত কৰি সি আগবাঢ়িল গৌহাটীৰ পিনে— সুবিধাৰ অনুসন্ধানত।

বৰ্তমান যুগ খাতিৰৰ যুগ, ধনীৰ যুগ— নিঃকিনৰ যুগ নহয়। গজেনে এপাচি আশা বুকুত বান্ধি দহ মাইল খোজ কাঢ়ি চৈঁচামুখৰ পৰা এদিন যাত্ৰা কৰিলে গৌহাটীলৈ— চাকৰি বিচাৰি; কিন্তু তাৰ 'ৰাম কাহিনী' শুনিবলৈ কোনো সাজু নাছিল। সি ('ফুটবল মেটচৰ') বলৰ নিচিনা অফিচে অফিচে ঘূৰি ফুৰিবলৈ ধৰিলে; নানাজনৰ নানা কথা শুনি কাণ কলা কৰিলে, তথাপি সি ধৈৰ্য্য নেহেৰুৱালে। মনতে ভাবিলে— লোকৰ গালি-মাত নেখালে একো শিকিব নোৱাৰি। কথাতে কয় 'ঘূৰোতে ঘূৰোতে চাকুৰি আৰু ফুৰোতে ফুৰোতে চাকৰি।' অৱশেষত প্ৰাইমাৰী স্কুলৰ ট্ৰেইনিং ভেকেন্সিত দহ মাহৰ কাৰণে কাম কৰাৰ সুবিধা সি পালে কিন্তু বিনিময়ত দিব লাগিব তাৰ গাৰ নতুন এডি কাপোৰখন যিখন মাকে নথ ক্ষয় কৰি তাৰ কাৰণে বই উলিয়াইছিল।

চাকৰিত ভৰ্তি হৈ গজেনে প্ৰায় এমাহ কঠোৰ পৰিশ্ৰম কৰি খোজ কাঢ়ি স্কুল কৰিলে। ইয়াৰ ভিতৰতে ভূঁই-মাটি দুই বিঘা বন্ধকি দি নগদ ২০০ টা হাতত লৈ নাইট কলেজতো এডমিছন ল'লে কিন্তু থকা-খোৱাৰ অসুবিধাত এদিনো ক্লাছ কৰিব পৰা নাই। ৬৫ টকা বেতনেৰে গৌহাটী চহৰত খাই বৈ ঘৰভাৰা দি কলজেত পঢ়া অসম্ভৱ! তাৰোপৰি ঘৰ এখনো আছে। গতিকে সি কোনো সদাশয় ভদ্ৰলোকৰ ঘৰুৱা শিক্ষক হৈ থাকি কোনোমতে দুটি বছৰ কটাই দিবলৈ মনস্থ কৰিলে। লগৰ শিক্ষককেইজনেও তেনেকুৱা সুবিধা বিচাৰি উলিয়াই বেচেৰাৰ দুখ-মোচন কৰিবলৈ যথাসাধ্য চেষ্টা কৰিলে।

(২)

গোলক বৰুৱা উজনি নগাঁৱৰ মানুহ। গৌহাটীৰ ভৰলুমুখত মাটি কিনি ঘৰ-দুৱাৰ সাজি থকাৰ এটি স্থায়ী সংস্থান কৰি লৈছে। কেবাটিও ল'ৰা-ছোৱালী তেওঁৰ। পঢ়া-শুনাত তত্বাৱধান ল'বলৈ তেওঁৰ মুঠেই সময় নাই, অফিচৰ কামতেই আজৰি নাই। মাকজনীও 'ক'ত কাণ দিব নেজানে। আনফালে 'টিউছন' দিবলৈ হ'লেও ২/৩জন শিক্ষকৰ আৱশ্যক হয়। সেয়ে এজন উপযুক্ত ল'ৰা ঘৰতেই শিক্ষক হিচাপে ৰাখি দিবলৈ ভিতৰে ভিতৰে বিচাৰ কৰি আছিল।

দীপক তেওঁৰ তৃতীয় ল'ৰা। প্ৰাইমাৰী স্কুলৰ ৩য় মান শ্ৰেণীত পঢ়ে। এইবাৰ সি বৃত্তি পৰীক্ষা দিব। সেই কাৰণে হেড্ পণ্ডিতে পিতাক বৰুৱাক, টিউছনৰ ব্যৱস্থা কৰিবলৈ ক'লে; টিউছন সম্পৰ্কে বৰুৱাৰ মতামত বুজি পাই হেড পণ্ডিতে গজেনৰ বিষয় উলিয়ালে। গজেনে সেই স্কুলৰ ৩য় শিক্ষকৰ ছুটীত কাম কৰে। মেট্ৰিক পাছ ল'ৰা, শিকোৱাৰ ধৰণ বেয়া নহয়। দেখাত ল'ৰাজনৰ বৰ অমায়িক। এইদৰে হেড্পণ্ডিতে গজেনৰ এখন ভাল চাৰ্টিফিকেট বৰুৱাৰ আগত দাঙি ধৰিলে। তেওঁৰেই যত্নত গজেনে গোলক বৰুৱাৰ ঘৰুৱা শিক্ষক হিচাপে থাকি চাকৰি কৰা আৰু কলেজত পঢ়া সুবিধাখিনি লাভ কৰিলে।

কমল, ৰমেন হাইস্কুলৰ ৭ম মান আৰু ৪ৰ্থ মানৰ ছাত্ৰ। পুৱা গজেনে ৫টাৰ পৰা ৭টালৈ ইহঁতক শিকায়। তাৰ পিছত চাহখিনি খাই চাকৰি কৰেগৈ নিজৰ স্কুলত। সেই স্কুলতে দীপক, বুলু আৰু বাপ্কেশ পঢ়ে। ছুটীৰ পিছত ঘৰলৈ আহি ৪টা বজালৈ ইহঁতক পঢ়ুৱায়। তাৰ পিছতনিজে ছাত্ৰৰূপে নাইট্ কলেজলৈ গৈ অধ্যয়নত লাগে। এই কাৰ্যসূচীৰেই আৰম্ভ হ'ল গজেনৰ টাউনীয়া জীৱন। ইয়াৰ উপৰি সপ্তাহত এদিন ঘৰলৈ আহি খা-খবৰ লৈ যোৱাটোও তাৰ কাৰ্যসূচীৰ ভিতৰত আছিল। এই কৰ্ম তালিকাৰ মাজেৰেই গজেনৰ অজানিতে গুচি যায়— এটি বছৰ। নতুন নিযুক্তি-পত্ৰ লাভ কৰে অইন এটা স্কুলৰ।

সময় পাখি লগা কাঁড়ৰ নিচিনা। কৰ্মৰত মানৱে কৰ্মৰ জৰিয়তে সময় বান্ধে। গজেনেও কৰ্মৰ মাজত থাকি ক'ব নোৱাৰে দিন, মাহবোৰ যে কেনেকৈ গৈ আছে। নিষ্কৰ্মাৰ দিন নেযায় ৰাতি নুপুৱায়। কিন্তু গজেনৰ ক্ষেত্ৰত আজি বিপৰীত। যিমানেই দিন, মাহবোৰ বছৰৰ কোলাত লয় পাবলৈ ধৰিলে সিমানেই বৰুৱা পৰিয়ালৰ লগত গজেনৰ আত্মীয়তা

বাঢ়ি যাবলৈ ধৰিলে। বৰুৱাই গজেনক নিজ ল'ৰা যেন জ্ঞান কৰে। গজেনহঁতৰ গাঁৱৰ মানুহ লগ পালে, গজেনৰ বিষয় নানা কথা সোধে, আনকি বিয়া-বাৰু পতা-নপতা কথাও সুধিবলৈ বাকী নেৰাখে। মানুহবিলাকে গৈ এই কথাবোৰ গজেনৰ মাকৰ আগত দাঙি ধৰে, ঠাট্টা কৰিব পৰাবোৰে নানান ঠাট্টা কৰে। মাকেও এই কথাবোৰ শুনি বৰ আনন্দ পায়, পুতেকৰ দীৰ্ঘায়ু কামনা কৰে। পুতেকৰ বিয়া চাবলৈ মাৰু মাত্ৰেই ইচ্ছা কৰে। গতিকে গজেনৰ মাকেও বাঞ্ছা কৰা স্বাভাৱিক। পুতেক ঘৰলৈ আহিলে ভাত খাবলৈ দি ওচৰতেই বহি বহু কথা সোধে। বায়েক-ভনীয়েকে বৰুৱাৰ ল'ৰা-ছোৱালীৰ লগত লৈ আহিবলৈ কয়। মাকৰ আগ্ৰহ আৰু ভনীয়েকহঁতৰ মৰমৰ অৰ্থ সি ভালদৰে উপলব্ধি কৰে। কিন্তু ঘৰৰ তলত বহি স্বৰ্গৰ তৰা লেখিব পৰা ভঙা পঁজাটো দেখুৱাবলৈ তাৰ মুঠেই ইচ্ছা নাই। ইফালে বুলু-বাপ্‌কণহঁতে লগত আহিবলৈ ওলালে— 'আমাৰ ঘৰ বহুত দূৰত, খোজকাঢ়ি যাব লাগে, তহঁত সৰু ল'ৰা যাব নোৱাৰ, ডাঙৰ হ'লে যাবি' আদি কথাৰে সান্ত্বনা দিয়ে; সিহঁতেও— 'ডাঙৰ হ'লে আমাক নিব লাগিব' বুলি কৈ মনে মনে থাকে।

(৩)

মঞ্জু বৰুৱাৰ দ্বিতীয় সন্তান, ছোৱালীৰ ভিতৰত প্ৰথমজনী। হাইস্কুলৰ ষষ্ঠ শ্ৰেণীত পঢ়ে। বৰ বেছি বুধিয়ক নহ'লেও পৰীক্ষাৰ দেওনা পাৰ হ'বৰ জোখে বুদ্ধি বৃত্তি থকা যেন লাগে। দেখাত বস্তা, তিলোত্তমা নহ'লেও বেয়া নহয়। ধীৰ, স্থিৰ; ছেলচেলিয়া বিধৰ ছোৱালী নহয়। এতিয়া অপৰিচিত ডেকা ল'ৰা এজন নিজৰ ঘৰতেই থকা দেখি আৰু বেছি গম্ভীৰ হৈ পৰিছে। তাতে আকৌ লাজটো নাকৰ আগতেই। মুখ তুলি কথা নকয়। মায়েকৰ লগত ইখন-সিখন ঘৰুৱা কাম কৰোতেই ব্যস্ত। কিতাপ খুব কম সময়হে পঢ়িবলৈ পায়। তাৰ মাজেৰেই আগবাঢ়ি আছে তাইৰ স্কুলীয়া জীৱন।

এদিন পুৱা গজেনে কমলহঁতক শিকাই আছে। এনেতে বৰুৱাই এটা বহী গজেনৰ আগত ৰাখি ক'লে— 'আমি গণিতৰ বহু নিয়ম ভুলিয়েই গৈছো, 'অনভ্যাসে হতবিদ্যা'। বাৰু তুমি এই অংকটো ডাঙৰ মাইক কৰি দিবা।' এই বুলি কৈ বৰুৱা নিজ কমত বহিলগৈ। গজেনে গণিতটো ভালদৰে কৰি ৰমেনৰ হাতত দি পঠাই দিলে। সেই দিনাৰ পৰা মঞ্জুৰ নোৱৰা অংশৰ দায়িত্বও গজেন ছাৰৰ ওপৰতেই পৰিল। মঞ্জুই আজি গণিতটো, কালি ব্যাখ্যাটো ৰমেনৰ জৰিয়তেই মাষ্টৰৰ হতুৱাই কৰি নিয়ে; কিন্তু নিজে এদিনো মাষ্টৰৰ আগলৈ আহি 'কৰি দিয়ক' বুলি কোৱা নাই। এইদৰেই গজেনৰ এটি বছৰ উৰ্ৱাল গৈ দ্বিতীয় বছৰৰ পাতনি মেলে— গোলক বৰুৱাৰ ঘৰতেই। নতুন বছৰৰ কৰণি হিচাপে তাৰ মনলৈ আহে আই এ পাছৰ পৰিকল্পনা আৰু কিবা কিবি....। নোপোৱাৰ বেদনা বৰ মধুৰ। আঁৰৰ পৰাই মঞ্জুই তাইৰ প্ৰেম লতা ৰোপণ কৰিলে গজেনৰ অন্তৰস্থলীত আৰু পৰস্পৰৰ আদান- প্ৰদানে সাৰ-পানী যোগাই লতা জুপি সজীৱ কৰি ৰাখিলে। আনফালে

মঞ্জুৰো তদ্ৰূপ অৱস্থা। গজেনে মঞ্জুৰ পৰা কিবা কাম পাবলৈ সদায় বাট চাই থাকে আৰু মঞ্জুৱেও গজেনক কিবা কাম দিবলৈ চেলু বিচাৰি থাকে। প্ৰেমৰ গভীৰতা কাৰ কিমান সেইটোৰ জোখ মাপ কৰিবৰ সুবিধা সিহঁতে পোৱা নাই। মঞ্জুই আঁৰৰ পৰা গজেনৰ কথাবোৰ বৰ মনোযোগোৰে শুনে আৰু বহু কথাকেই ভাবে। ইপিনে গজেনেও পূৰ্ণ যৌবনা মঞ্জুজনীলৈ এবাৰ চাবৰ কাৰণে সুবিধাৰ অপেক্ষাত বৈ থাকে— স্কুলৰ খিৰিকী মুখত। ছাত্ৰী বেশত স্কুলমুখী মঞ্জুজনীক দেখি সি পাহৰি যায় তাৰ কৰ্তব্য, ভুলি যায় সি যে ছাত্ৰ, শিক্ষকৰ মাজত। তাৰ মনত নানা কথাই লুকা-ভাকু খেল খেলিবলৈ ধৰে। এইদৰেই আগবাঢ়ে তাৰ দ্বিতীয় বছৰটো পূৰ্ণ পৰ্যায়েৰে।

গধূলি সদায় সি ফাঁচী বজাৰ আৰু পাণবজাৰৰ মাজেৰে কলেজলৈ যায়। ফুটপাথত ভিৰ ঠেলি সি আগবাঢ়ে তাৰ গন্তব্য পথত। বহু মানুহ সি লগ পায় দেখে; পুৰুষে 'প্ৰকৃতি'ৰ পিছে পিছে বোজা কঢ়িয়াই লৈ যোৱা সি সদায় লক্ষ্য কৰি থাকে; কিন্তু কোনো দিনেই কোনো কথা তাৰ মনলৈ অহা নাছিল। সেইদিনা দহটকীয়া নোটখন জেপত ভৰাই সি আগবাঢ়ি গৈ আছে বজাৰৰ পিনে, এনেতে এজন ডেকাৰ অৱস্থা দেখি সি ভাবিলে— এইবিলাকৰ দৰে সি তাৰ মঞ্জুক বজৰুৱা ভদ্ৰ মহিলা নকৰে আৰু সিও 'কান্‌ছাৰ' দৰে বোজা বৈ ঘূৰি নুফুৰে। সি নিজে আজিৰ দৰে বস্তু কিনি দি সজাই তাইৰ মনোবাঞ্ছাপূৰ্ণ কৰিব আৰু লগতে চাই নয়ন সাৰ্থক কৰিব।

যিমানেই দিন গৈছে সিমানেই দুয়ো দুয়োৰে প্ৰতি আকৃষ্ট হৈ পৰিছে। লজ্জা সুঁতিৰ দুয়ো পাৰে থিয় হৈ মিলনৰ অপেক্ষাত বৈ আছে দুয়ো। মুখ খুলি এজনেও ক'ব পৰা নাই নাই, সাহসে নুকুলায়; দেই পুৰি মৰিছে তথাপি মুখ খোলা নেযায়।

(৪)

গজেনৰ বুঢ়ীমাক গাঁৱলীয়া তিৰোতা। টাউন কোনো দিনে দেখা নাই। গাঁৱৰ মানুহ, চহৰীয়া হাল-সাকিন কি বুজিব। পুতেকলৈ টাউনীয়া ধনী, মানী ঘৰৰ ছোৱালী আনিব, এই ভাৱতেই নিজে আপোন পাহৰা। নাম-সভাইত গাঁৱৰ লগৰ বুঢ়ীবিলাকৰ লগত এইটোৱেই কোৱা মেলা। পাৰিলে যেন আজিয়েই বোৱাৰীয়েকক লৈ আহি ভঙ্গা পজাত চাকি জ্বলাব। লোকৰ আগত কৈ বুঢ়ী পায় শান্তি। কিন্তু মানুহে পাঙে, ঈশ্বৰে ভাঙে। গজেনহঁতৰ গাঁৱৰ এজনী ছোৱালী বিয়া দিছিল বৰুৱাৰ ঘৰৰ ওচৰতেই। এদিন ঘৰলৈ আহোতে গজেনৰ মাকে তাইক লগ ধৰি গোলক বৰুৱাৰ ঘৰ সম্পৰ্কে বহু কথা সুধিলে, ছোৱালীজনী কেনে, ভাল হ'বনে নহ'ব আদি কথাবোৰ গম ল'লে। লগতে গজেনলৈ বিয়া দিব বুলিও ক'লে আৰু বুঢ়ীয়েও যে বৰ আশা কৰি আছে তাকো প্ৰকাশ কৰিলে। পৰীক্ষাৰ পিছত বিয়া হ'ব বুলি কৈ বুঢ়ীয়ে ৰংমনে ঘৰমুৱা হ'ল।

কথা বুলিলে বতাহ। লাহে লাহে এই কথাবোৰ বৰুৱাৰ ঘৈণীয়েকৰ কাণত পৰিল। লিখা-পঢ়া নেজানিলেও ধনী মানুহৰ ছোৱালী তেওঁ। অভিজাত্যৰ অভিমান তেওঁৰ

গাত থকা একো আচৰিত কথা নহয়। ভাল-বেয়া বিবেচনা কৰিব পৰা শক্তি তেওঁৰ আছে কিন্তু সৎ ব্যবহাৰ নেজানে। সেয়ে বহু সময়ত ভুল কৰা দেখা যায়। অবশেষত এদিন সেই তিৰোতাজনীৰ মুখত গজেনৰ মাকৰ অন্তৰৰ কথাবোৰ শুনিবলৈ পালে। মঞ্জুই কথাবোৰ শুনি ভাল পাইছিল যদিও মাক ৰুক্মবানীয়ে মুঠেই সহ্য কৰিব পৰা নাছিল। অচিৰে বাওনা হৈ জৰালৈ হাত মেলাৰ অবসান ঘটাবলৈ দৃঢ় সংকল্প ল'লে।

(৫)

গজেনৰ ৎ বাজিৰ পৰা পৰীক্ষা— আই এ ফাইনেল পৰীক্ষা। পৰীক্ষাৰ ভয়ত চকুত টোপনি নাই, পেটত ভোক নাই তাৰ। কেবল এই পানীৰ সিপাৰ পাবলৈহে তাৰ উঠি-পৰি চেষ্টা। তাৰ ভবিষ্যৎ নিৰ্ভৰ কৰিছে এই পৰীক্ষা ওপৰতেই। দুবছৰৰ পৰিশ্ৰম, এবছৰৰ কল্পনাৰ সাৰ্থকতা এই পৰীক্ষাৰ সু-ফলৰ ওপৰতেই। সি ভাবিছিল, আই এ পাছ কৰাৰ পিছত মঞ্জুক সাৰথি কৰি জীৱন-ডিঙা মেলি দিব সংসাৰ সমুদ্ৰত পাৰ বিচাৰি। গঢ়ি তুলিব এটি সুখৰ জীৱন। মেট্ৰিক পাছ কৰাৰ পিছত মঞ্জু হ'ব এজনী শিয়য়িত্ৰী আৰু সি পাছ কৰিব বি এ কিন্তু নিয়তিৰ কাল চক্ৰৰ গতি বেখাৰ কথা সি কোনো দিনেই ভবা নাছিল।

সি বৰ মনোযোগেৰে কিতাপ চাই আছিল। প্ৰায় সাতমান বজাত ৰুক্মবানী লাহে লাহে আগফালৰ বাৰাণ্ডালৈ ওলাই আহিল। সিদিনা ৰুক্মবা ঘৰত নাছিল। অফিচৰ কামত মফচল ফুৰিবলৈ গৈছিল। ৰুক্মবানীয়ে ইফালেৰেই গজেন থকা কোঠাটোলৈ চাই পঠিয়ালে। তেতিয়াও লাইট জ্বলিয়েই আছে। ৰুক্মবানীয়ে অলপ আগবাঢ়ি গৈ গজেনক ক'লে— 'কি হে! কিতাপ পঢ়িছ নে কিবা ভাবিছ? লাইট দেখো জ্বলি আছে। এনে হ'লে এছ ডি চিৰ জোঁবায়েক কেনেকৈ হ'বা। পৰীক্ষাৰ পিছত অইন ব্যবস্থা কৰি ল'বা'— বুলি কৈ ৰুক্মবানী ভিতৰলৈ সোমাই গ'ল। গজেনৰ মূৰত স্বৰগ ভাঙি পৰিল, জ্বৰ ঘামে ঘমালে তাক, হাতৰ কিতাপ বিছনাত সৰি পৰিল। সি গাৰুত মূৰ থৈ আকাশ পাতাল ভাবিবলৈ ধৰিলে। আন পিনে মঞ্জুই চাহ দিবলৈ ট্ৰেখন লৈ আগবাঢ়িছে— এনেতে মাকে ক'লে— 'তই যাব নেলাগে' এই বুলি হাতৰ পৰা ট্ৰেখন আনি ৰমেনক দি পঠাই দিলে। মঞ্জুই লাজত বস্তা-চিণ্ডা পৰি বিছনাত আশ্ৰয় ল'লে।

য'ৰে চাহ ত'তে থাকিল। গজেনে উদাসীনভাৱে বাহিৰলৈ ওলাই গ'ল। পৰীক্ষা হ'লত বহিল; কিন্তু পৰীক্ষা দিয়া নহ'ল। এবাৰ এবাৰকৈ দুবাৰ মূৰ্চ্ছা গ'ল। পৰীক্ষক, পৰীক্ষাৰ্থী সকলোৰে মনত উদ্বিগ্নতাৰ চিন ফুটি ওলাল। সি আছিল 'নাইট ক্লাছৰ ফাৰ্ষ্ট বয়'। আজি হঠাতে তাৰ এনেকুৱা অবস্থা দেখি প্ৰিন্সিপাল নিজে অবাক হ'ল। আজৰ আহিল। চাই চিন্তি হাস্পতাললৈ নিবলৈ নিৰ্দেশ দি প্ৰিন্সিপালৰ মনত বাহিৰলৈ ওলাই গ'ল।

প্ৰথম বছৰৰ প্ৰথম সংখ্যাত প্ৰকাশিত (এপ্ৰিল, ১৯৬৫)

জীৱনৰ বাটত

খবিৰ উদ্দিন আহমেদ

'বাপু ! আজি কোনো এজন ল'ৰাৰ ছাতাৰ তলত গৈ কোনোমতে স্কুলত পঢ়াগৈ। কাইলৈ যিকোনো প্ৰকাৰেই হওক তোমাক এটা ছাতা কিনি দিম'' পিতাকে কৰিমক ক'লে। কৰিম ১০ম শ্ৰেণীত পঢ়ে। তেওঁৰ পিতাক অতি সাধাৰণ পোছাক পিন্ধি স্কুললৈ যায়। আনকি ছাতাৰ অভাৱত তেওঁ মাজে সময়ে বৰষুণত তিতি তিতি স্কুলত যাব লগাত পৰে। তেওঁ এজন মেধাবী ল'ৰা। শ্ৰেণীত তেওঁ সদায় ১ম বিভাগত পাছ কৰে। সেইবাবে তেওঁ শিক্ষকসকলৰ আদৰৰ পাত্ৰ।

কৰিমৰ একেটি মাত্ৰ ভনী— গোলাপী পাঠশালা পাছ কৰি ঘৰতে আছে। কৰিমৰ ইচ্ছা তাইকো তেওঁ পঢ়া স্কুলৰ ৪ৰ্থ শ্ৰেণীত ভৰ্তি কৰাই দিব। কৰিমৰ পিতাকেও তেওঁৰ কথাত সন্মত হৈছিল। কিন্তু ছোৱালীবিলাকক স্কুলত দি পৰ্দা ভাঙিলে জাতি যাব বুলি গাঁওলীয়া মানুহে বৰকৈ গৰিহণা দিয়াত তেওঁ তাইৰ পঢ়া বন্ধ কৰিবলৈ বাধ্য হ'ল। তেওঁ আগৰ যুগৰ মানুহ যদিও আধুনিক শিক্ষাৰ মূল তেওঁ ভালকৈ উপলব্ধি কৰে। তেওঁ জানে— 'শিক্ষাই উন্নতিৰ মূল, শিক্ষা নহ'লে যায় জাতি কূল'। তেওঁ বহুত কষ্ট কৰি কৰিমৰ পঢ়াৰ খৰচ যোগায়।

এবাৰ স্কুলৰ বাৰ্ষিক আৰু বঁটা বিতৰণী অধিৱেশনত কৰিমে শ্ৰেণীত ১ম আৰু গোটেই স্কুলত ১ম হোৱা বাবে দুখন কিতাপ পুৰস্কাৰ পালে। কৰিমে মহা আনন্দেৰে কিতাপ দুখন নি আই-দেউতাকক দেখুৱালে। তেওঁলোকে কিতাপ দেখি বৰ আনন্দিত হ'ল আৰু পিতাকে কৰিমৰ উৎসাহৰ নিমিত্তে ক'লে— 'মেট্ৰিক পাছ কৰিলে বাবাক কলেজত বি এছ চি পঢ়িবলৈ দিম।' এই কথা শুনি কৰিমে দুগুণ উৎসাহেৰে পঢ়িব ধৰিলে। টেষ্ট পৰীক্ষাৰ পিছত ফাইনেলৰ নাম পঠাবৰ কাৰণে কৰিমৰ পিতায় একেলগে প্ৰায় ৫০ টকা দিব লগাত পৰিল, কিন্তু তেওঁৰ হাতৰ এক পইচাও নথকাত সেই গাঁৱৰ এজন মহাজনৰ পৰা মাহিলি ৫ টকা সুত হিচাপে টকা ধাৰ কৰি কৰিমৰ পৰীক্ষাৰ খৰচ বহন কৰিলে।

বিধিৰ বিধান অখণ্ডনীয়। কৰিমৰ পিতাকে কঠোৰ পৰিশ্ৰম কৰাৰ ফলত বা ভাগি পৰিল আৰু অলপতে টান নৰীয়াত পৰিল। কৰিমে পাৰেমানে পিতাকৰ সেৱা-শুশ্ৰূষা কৰিব ধৰিলে কিন্তু নৰীয়া দিনক দিনে বাঢ়িব ধৰিলে। টকাৰ অভাৱত চিকিৎসা কৰিব নোৱৰা হ'ল। শেষত উপায় নাপাই ওচৰৰ চৰকাৰী ডাক্তৰ খানালৈ লৈ গ'ল। আচামীক উকীলে জবানবন্দী কৰাৰ দৰে চাৰ্জনে কিছু সময় প্ৰশ্ন কৰি কিছুমান ইনজেকছন লিখি

দিলে আৰু ওচৰৰ প্ৰাইভেট ডাক্তৰৰ হতুৱাই সেইবোৰ ল'বলৈ পৰামৰ্শ দিলে। কিন্তু তেওঁৰ পিছতো কেইবাটাও ৰোগীক ছিট দিয়া কৰিমে নিজ চকুৰে দেখিবলৈ পালে। কৰিমে হতাশ মনেৰে ঘৰলৈ উভতি আহিল। ৰোগী দিনক দিনে শোচনীয় অৱস্থাত পৰিল আৰু হঠাৎ এদিন স্বৰ্গধামলৈ গমন কৰিলে। কৰিমৰ মূৰত বজ্ৰপাত হ'ল।

কিছু দিনৰ পিছত কৰিমৰ প্ৰবেশিকা পৰীক্ষাৰ ফল ওলাল। কৰিমে ১ম বিভাগত পাছ কৰিছে আৰু গণিতত Letter পাইছে। পাছ কৰা ছাত্ৰবিলাকে আনন্দত বিভোৰ হ'ল কিন্তু কৰিমৰ চকুয়েদি লো বৰলৈ ধৰিলে এই ভাবিয়েই যে যিজন পিতাকে বুকুৰ তেজ পানী কৰি পঢ়াৰ খৰচ যোগাইছিল আৰু 'মেট্ৰিক পাছ কৰিলে বাবাক কলেজত বি এছ চি পঢ়িবলৈ দিম' বুলি কৈছিল সেইজন পিতা আজি পৰীক্ষাৰ খবৰ শুনি কিমান আনন্দিত হ'লহেঁতেন!

কৰিমৰ কলেজত পঢ়িবলৈ ইচ্ছা আছিল। কিন্তু খৰচৰ অভাৱত তেওঁ কলেজত পঢ়িব নোৱাৰিলে। ইপিনে ঘৰৰ পৰিয়ালৰ খোৱা-পিন্ধাৰ পৰিচালনা তেওঁ নিজে কৰিব লগাত পৰিল। শেষত একো উপায় নাপাই তেওঁ প্ৰাইমাৰী স্কুলৰ শিক্ষকৰ কাৰণে দৰ্খাস্ত কৰিলে। তেওঁতকৈ কম অভিজ্ঞতা থকা বহুতে চাকৰি পালে। কিন্তু তেওঁৰ ভাগ্যত নঘটিল। শেষত তেওঁ ভালকৈ উপলব্ধি কৰিব পাৰিলে যে 'টকাৰ দ্বাৰায় হে টকা ধৰিব পাৰি।'

লাহে লাহে তেওঁৰ মন সামাজিকতাৰ ফালে ঢাল খালে। গাঁৱত এখন পুথিভঁৰাল নথকাৰ কাৰণে অৰ্ধশিক্ষিত মানুহবিলাকে একো নতুন জ্ঞান লাভ কৰিব নোৱাৰে। তাৰ উপৰি এখন এম ই স্কুলৰ অভাৱত দুই-চাৰিজনী ছোৱালী যদিও প্ৰাইমাৰী স্কুলত পঢ়ে সিহঁতৰ ভাগ্যত কোনো উচ্চ শিক্ষা নিমিলে। তেওঁ গাঁৱৰ যুৱকসকলক লগ কৰি এখন 'সমাজ সেৱক যুৱক সমিতি' গঠন কৰিলে আৰু গাঁৱৰ পৰা চান্দা তুলি এখন পুথিভঁৰাল আৰু এখন এম ই স্কুল স্থাপন কৰিলে। তেওঁ নিজে দৰমহা নোলোৱাকৈ সেই স্কুলৰ প্ৰধান শিক্ষকতাৰ কাম কৰিব ধৰিলে।

ইপিনে কৰিমৰ প্ৰভুত্ব সমাজত বিস্তাৰ হোৱা বাবে পানু দেৱানীৰ চকুৰ পোৰণি উঠিল। পানু সেই গাঁৱৰে এজন ডাঙৰ দেৱানী। তেওঁ কৰিমৰ অনিষ্ট সাধনৰ চিন্তা কৰিব ধৰিলে। ইয়াৰ প্ৰধান কাৰণ হ'ল— পানু দেৱানীৰ এজনী অশিক্ষিতা ছোৱালী আছিল। তাইক কৰিমৰ লগত বিয়া দিব খুজি কৰিমৰ পিতাকক বহুতো ধনৰ লোভ দেখুৱাইছিল। কিন্তু কৰিমে অস্বীকাৰ কৰাত তেওঁ তাৰ পোটক তুলিবলৈ কাণ ছুই থয়। ২য় কাৰণ হ'ল কৰিমে ছোৱালীবিলাকক এম ই স্কুলত পঢ়াই পৰ্দা ভাঙিবৰ দিহা কৰিছে। তাৰ উপৰি কৰিমে সমাজৰ ভুলবোৰ আঙুলিয়াই দেখুৱাত তেওঁলোকৰ প্ৰভুত্ব লাহে লাহে কমি আহিছে।

কৰিমৰ এজন বাল্যবন্ধু আছিল। তেওঁৰ নাম শ্ৰীঅজিত কুমাৰ। সৰু কালত দুয়ো

একে স্কুলত পঢ়িছিল। এতিয়া অজিত কলেজত পঢ়ে। অজিতৰ পিতাকে কৰিমক বৰ মৰম কৰিছিল আৰু তেওঁৰ সামাজিক কামত সদায় উৎসাহ-উদগনি দিছিল। কৰিমে অজিতৰ ঘৰত মাজে সময়ে গৈছিল আৰু তেওঁৰ লগত একেলগে খোৱা-লোৱাও কৰিছিল। এই কথাত গাঁৱলীয়া দেৱানীবিলাকে কৰিমৰ ওপৰত অভিযোগ কৰিব ধৰিলে। কৰিমৰ বিৰুদ্ধে এখন মেল বহিল। মেলত কৰিমে অইন ধৰ্মৰ মানুহৰ ঘৰত খোৱা বাবে জাতি যোৱা বুলি সমাজত এঘৰীয়া হ'ব লগা হ'ল। কিন্তু সাধাৰণ গাঁৱলীয়া মানুহবিলাকে কৰিমক বৰ ভাল পাইছিল। কৰিমৰ অশেষ চেষ্টাৰ ফলত স্কুলখন গবৰ্ণমেণ্টৰ লিষ্টভুক্ত হ'ল। কিন্তু তাৰ বিৰুদ্ধে কেইবাটাও অভিযোগ পৰাত তেওঁ স্কুলৰ শিক্ষকতাৰ চাকৰিৰ পৰা বঞ্চিত হ'ল। ইপিনে সময় মতে টকা পৰিশোধ কৰিব নোৱৰাত মহাজনে তেওঁৰ বিৰুদ্ধে মোকৰ্দমা কৰিলে। কৰিমে জীৱনৰ বাটত ঘোৰ অন্ধকাৰ দেখিবলৈ পালে।

প্ৰথম বছৰৰ প্ৰথম সংখ্যাত প্ৰকাশিত (এপ্ৰিল,১৯৬৫)

আমাৰ কৰ্তব্য

সম্পাদকীয়

আমাৰ বহুত কষ্টৰে আৰ্জিত স্বাধীনতা আৰু গণতন্ত্ৰ আজি চৰম পৰীক্ষাৰ সন্মুখীন হৈছে। কাশ্মীৰ ওপৰত পাকিস্তানে বৰ্বৰ ৰূপে আক্ৰমণ চলাই দুনাই হিন্দু-মুছলিম জাতিভিত্তিক এক 'ভূ-স্বৰ্গ'ক দ্বি-খণ্ড কৰিবলৈ ষড়যন্ত্ৰ আৰু বল প্ৰয়োগ কৰি আছে। ইছলামৰ নামলৈ প্ৰতিষ্ঠিত অনৈছলামিক ৰাষ্ট্ৰ, পাকিস্তানৰ এই দানবীয় কাৰ্যৰ বাবে মুছলমানসকল মানৱতাৰ আগত লাঞ্চিত। আমি ভাৰতীয় মুছলমানসকলে, পাকিস্তানৰ এই নগ্ন আক্ৰমণৰ গ্লানি ধুবাই ইছলামৰ নিকা সাজপাৰ পৰিধান কৰি মজলীচলৈ যোৱাত কুণ্ঠাবোধ কৰিছোঁ। ইছলাম আৰু মানৱতাৰ আগত পাকিস্তানৰ বৰ্বৰতাৰ বাবে মুছলিম আজি লজ্জিত। বিশ্বমুছলিম-জাহানৰ পৰা পাকিস্তানে ইয়াৰ বাবে গৰিহণা পাইছে— আৰু পোৱা উচিত।

কাশ্মীৰ আমাৰ— কাশ্মীৰ ভাৰতৰ। কাশ্মীৰ যুগ যুগ ধৰি ভাৰতৰ এক অবিচ্ছেদ্য অংগ। এই কাশ্মীৰত মুছলিম জন সংখ্যা সৰহ দেখিয়েই পাকিস্তানে ইয়াক গ্ৰাস কৰিবলৈ ষড়যন্ত্ৰ আৰু যুদ্ধ অভিযান কৰিছে। গতিকে কাশ্মীৰৰ ওপৰত পাকিস্তানৰ আক্ৰমণ চলিছে মানে ভাৰতীয় মুছলমানৰ ইমানৰ পৰীক্ষা আহিছে। 'হুব্বুল ওতানে মিনাল্ ইমানঃ স্বদেশ-প্ৰেম ইমানৰ অংশ বিশেষ।'— হাদীছেও এই কথাৰ প্ৰমাণ বিচাৰিছে।

অসমৰ মুছলমান সম্প্ৰদায়ক, বিশেষকৈ ন-অসমীয়া মুছলমান সমাজক পাকিস্তান সৃষ্টি হোৱাৰ পিছৰ পৰাই কোনো কোনো মহলত সন্দেহৰ চকুৰে চোৱা হয় আৰু ক'বলৈ দ্বিধা নাই যে বৰ্তমান এই সন্দেহ আৰু বেছি হৈ গৈছে। অৱশ্যে এই সন্দেহ একে দিশৰ পৰা বিবেচনা কৰিলে একেবাৰে অস্বাভাৱিক আৰু অমূলক নহয়। প্ৰাকস্বাধীন যুগত অসমক মুছলিম লীগে পাকিস্তানৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰিবলৈ অহোপুৰুষাৰ্থ কৰিছিল আৰু তাত সৰহ সংখ্যক মুছলমানৰেই যে সম্মতি আছিল তাক অস্বীকাৰ কৰি লাভ নাই; কিন্তু যদি তদানীন্তন ইতিহাস পৰ্যালোচনা কৰি চোৱা যায়, তেনেহ'লে স্পষ্টকৈ দেখা যায় যে অসমৰ মুছলমান কংগ্ৰেছী নেতা আৰু স্বতন্ত্ৰবাদী উদাৰ মনোভাবীসকলৰ প্ৰচেষ্টাৰ ফলতেই পাকিস্তানত নগৈ ভাৰতত ৰৈ গৈছে। এতেকে অতীত ইতিহাসৰ ভালৰ বাবে ভালৰি নজনাই কেৱল দোষৰ বাবে গৰিহণা আৰু সন্দেহ পোষণ কৰি গৈ থাকিলে স্বাধীনোত্তৰ যুগৰ মুছলমান আৰু তদানীন্তন জাতীয়তাবাদী মুছলমানসকলৰ লগত অন্যায় আচৰণ কৰা হ'ব।

স্বাধীনোত্তৰ যুগত দেশৰ প্ৰতি সংকটপূৰ্ণ অৱস্থাতেই অসম তথা ভাৰতৰ মুছলমানসকলে দেশবাসীৰ লগত সমস্বৰে গান গাইছে। দেশ আৰু স্বাধীনতাৰ মান ৰক্ষাৰ বাবে জাতি ধৰ্মৰ বিচাৰ কৰিবলৈ মুছলমানী ধৰ্মমতে মানা আছে। সেয়ে কাশ্মীৰী মুছলমানসকলে পাকিস্তানৰ ষড়যন্ত্ৰ ধৰা পেলোৱাই ইমানৰ প্ৰমাণ দেখুৱাইছে। অসমৰ মুছলমানসকলেও এই প্ৰমাণ দেখুৱাবলৈ সাজু হৈ আছে আৰু ইতিমধ্যে তেওঁলোকৰ আচৰণৰ দ্বাৰা প্ৰমাণ দিছেই।

অৱশ্যে, কৈ থোৱা ভাল যে, 'দেশদ্ৰোহী', 'জাতিদ্ৰোহী' আদিৰ জাতেই বেলেগ— তাত জাতি বা ধৰ্মৰ দোহাই নেখাটে। সি স্বতন্ত্ৰ। যেনেকৈ 'মীৰ জাফৰ' আছিল আৰু যি চুকে কোণে আজিও জীৱিত থাকিব পাৰে; তেনেকৈ হৰনাথ দাৰোগাও উপজিছিল আৰু তাৰ প্ৰেতাত্মা হয়তো আজিও উক্ দিব খোজে।

গতিকে চতুৰে কঠাল খাই বৰ্বৰৰ মুখত যাতে আঠা লগাব নোৱাৰে, তাৰ বাবে আমি অহঃৰ্নিশে সজাগ হৈ থকা বাঞ্ছনীয় আৰু দেশৰ এই সংকটপূৰ্ণ অৱস্থাত যাতে আমি জাতি-ধৰ্মৰ ভেদ-ভাব পাহৰি এক দেহ এক প্ৰাণ একতাৰ পৰিচয়ৰে হীন পাকিস্তানক ক্ষীণ আৰু লীণ কৰিব পাৰো— তাৰ কামনা কৰো। জয় হিন্দ।

প্ৰথম বছৰৰ ২য় সংখ্যাত প্ৰকাশিত (ডিচেম্বৰ,১৯৬৫)

জনমভূমি

ইছমাইল হোছেইন

জননী মোৰ জনমভূমি শিৰত ৰাখো তোমাৰ ধূলি,
তুমি স্বৰ্গাদপি গৰীয়সী এইকথা যেন নাযাও ভুলি।
বসুধা বুকুত নাই ক'তো তোমাৰ নিচিনা আপোন ঠাই,
ক্ষুদ্ৰ জীৱন ধন্য মোৰ তোমাৰ কোলাত জনম পাই।

এই পৃথিৱীৰ প্ৰথম পোহৰ তোমাতে পালো ভাৰতী আই,
বিশ্ব-মিলন-তীৰ্থ তুমি, তোমাৰ ভূমিৰ বিনাশ নাই।
যত অভিযান পাৰহৈ যায় শেষত সদায় তোমাৰ জয়,
অপৰাজেয় শক্তি তোমাৰ নোৱাৰে কোনেও কৰিব লয়।

হে পুণ্যময়ী মাতৃভূমি ' সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ তোমাৰ মান,
তোমাৰ বুকুতে জপতপ মোৰ তোমাৰ বুকুতে ঈশ্বধিয়ান।
বেদ, বাইবেল, গীতা, ত্ৰিপিটক সকলোতে তোমাৰ গান,
ঘোষে কোৰাণে 'হোব্বুল্ ওয়াতানে ঈমান'।

বন্দে-মাতৰম কৰি উচ্চাৰণ মৰণ জয়ৰ পণ,
সত্য, ন্যায়ৰ আমি চন্তৰী, নতুন আশাত দৃপ্তমান।
চিৰ আজাদ পুত্ৰ তোমাৰ আমি কোটি বীৰ সন্তান,
শত বিভেদতো বাজিব সদায় মাতৃ মংগল ঐক্যতান।

সউ সীমান্ত শুনো অশান্ত বহিঃশত্ৰুৰ হীন গচকত,
বীৰ বাহিনী হোৱা তৈয়াৰ বিনাশী হাতিয়াৰ লৈ হাতত
ব'লা যাওঁ আগুৱাই, খোজত বিশ্ব কঁপাই, গাই জাতীয় গান।
আমি ন-জোৱান, ত্যাজিম প্ৰাণ, ৰাখিম দেশৰ মান।

প্ৰথম বছৰৰ ২য় সংখ্যাত প্ৰকাশিত (ডিচেম্বৰ,১৯৬৫)

জন সাহিত্যত নাৰী

শ্ৰীৰাম চন্দ্ৰ দাস

তিৰোতা আৰু পুৰুষক লৈয়েই সংসাৰ। ইয়াৰ কোনোটোকেই এৰি সংসাৰ বৰ্তি থাকিব নোৱাৰে। কোনো কোনো বিষয়ত নাৰীক পুৰুষতকৈ আগতহে স্থান দিয়া হয়। যেনে— সীতাৰাম আৰু লক্ষ্মী নাৰায়ণ আদি। ঘৰ বা সমাজ গঢ়াত নাৰীৰ অপৰিসীম ক্ষমতা। এখন আদৰ্শ ঘৰলৈ মন কৰক, তাৰ মূলতেই পাব নাৰী। আকৌ পৃথিৱীৰ মহৎ লোকসকলৰ জীৱনীলৈ লক্ষ্য কৰক। নেপোলিয়ন বোনাপাৰ্টৰ বীৰত্ব আৰু মহাত্মা গান্ধীৰ মহত্ত্বৰ গুৰিতেই হ'ল তেৰাসকলৰ মাতৃসকলৰ সৎ শিক্ষাৰ প্ৰভাৱ। মহাপুৰুষ শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱক 'জগৎ গুৰু' বোলা হয়। তেৰাৰ এই 'জগৎ গুৰুত্ব'ৰ মূলতেই হ'ল বুঢ়ীমাক খেৰসুতী আইৰ আদৰ্শ শিক্ষা। এনে ধৰণৰ নানা কথালৈ লক্ষ্য কৰিয়ে বিজ্ঞসকলে কয়—

তিৰীয়ে পুৰুষে হৈবা এক মতি।
তেবেসে সিজিব হৰিত ভকতি।

আৰু কৈছে—

য'ত সতীৰ পূজা হয়, সেয়েই ইন্দ্ৰৰ অমৰাবতী।

ঋষি-মুনি সকলৰো বাণী আছে—

য'ত নাৰীৰ পূজা, ত'ত দেৱতাৰ নিবাস।
য'ত নাৰীৰ অপমান, ত'ত সৰ্ব কৰ্ম বিনাশ।

অৱশ্যে এইটোও ঠিক যে পুৰুষৰ ভিতৰত যেনেকৈ দেৱ, মানৱ আৰু অসুৰ আছে, নাৰীসকলৰ ভিতৰতো তেনেকৈ দেৱী, মানৱী আৰু অসুৰী আছে। সাধনাৰ বলতহে মানুহে দেৱত্ব অৰ্জন কৰিব পাৰে।

আমাৰ জন-সাহিত্যিতৰ ক্ষেত্ৰ অতি বিশাল। এই জন-সাহিত্যই নাৰীসমাজকো বাদ দিয়া নাই। ভাবি আচৰিত হ'ব লাগে যে অপ্ৰত্যক্ষভাৱে নাৰীসকলেহে জন-সাহিত্যিৰ চৰ্চা বেছিকৈ কৰে। ভিতৰুৱা গাঁৱৰ নাৰীসমাজলৈ গৈ গভীৰভাৱে গৱেষণা কৰিলেই তাৰ প্ৰমাণ পোৱা যাব। তিৰোতাৰ পৰাই ঘৰৰ শ্ৰী বা গৌৰৱ বাঢ়ে। সেয়েহে কয়—

তিৰীয়েই গিৰি, তিৰী নহ'লে হয় হতচিৰী।

কেনেকুৱা ছোৱালী চাব লাগে—

মাক চাবা জীয়েক ভাল,
ভুঁই চাবা হিয়া খাল।

ছোৱালী ক'ত বিয়া দিব—
দূৰৈত বেটী, ওচৰত মাটি।
নাৰীৰ মনৰ দৃঢ়তা চাওক—
টৌতে ঢপলিয়াওঁ,
কটনা কাটি মুনিহটো পাইছোঁ,
কলৈকো নাযাওঁ।
ভাগ্যৰ ফেঁৰ চাওক—
'কোনটোৰ কোন জনী?
ধদুবাটোৰ চাৰিজনী,
ভালেটোৰ এজনীও নাই।
আৰু চাওঁক—
তিনি যোৱাদিয়া নাঙল যুৱলী
তিনি যোৱা দিয়া মৈ,
তিনি যোৱা দিয়া যাচনী তিৰোতা,
তিনি যোৱা দিয়া পৈ।
কেনেকৈ বাটলু তিৰোতাৰ লগত ঘৰ পাতিলে চাওক—
উজাই ভটিয়াই মাৰিলো লৰ।
সাতজনী বাটলুৰে পাতিলো ঘৰ।
আৰু কেনে দশা চাওক—
নলগাকৈ ৰুগৰী তল ভৰি সৰিল।
নোখোজাকৈ ছোৱালী নজনী মৰিল।
মানুহৰ যৌৱন কালছোৱা জোৱাৰৰ দৰে। এই সময়ত মন অস্থিৰ হৈ থাকে।
গাভৰু ছোৱালীৰ মন—
বহোঁ তাঁতত, চকু আলি বাটত
মাকো সৰি সৰি পৰে।
ডেকা-গাভৰুৰ মনৰ মিল হ'লে তথাকথিত জাতি বিভাগৰ বেৰ উৰি যাব পাৰে—
তোৰো মন গ'লে মোৰো মন হ'লে,
কি কৰিবকলিতা কুলে।
এওঁ আকৌ কেনেকুৱা কামিলা ছোৱালী চাওক—
বান্ধে, নৰিয়া মোৰ টান,
খাবও পাৰো, শুবও পাৰো,
বান্ধিব নোৱাৰো ধান।

মতা-মাইকীৰ জোৰ মিলিছে নে নাই, তাৰ তুলনা দি কয়—

কাঁহৰ খাৰুৰে শুৱায় কি নশুৱায়,
আগে পিছে কৰি যাওঁ।

যেন শাহু তেনে চকুৰ জোৰাই, চাওক—

জোৰাই, কঠীয়া ধানৰে ভাত,
শাহু, মইও নহও ভাল মানুহৰ জাত।

অতিশয় ভাল পোৱাৰ নমুনা—

আঠীয়া কলৰে পাত নেকাটিবা,
চিটিকি পৰিব এঠা,
লোকক দেখুৱাই কেতেৰাই মাতিবা,
ভিতৰি নেৰিবা লেঠা। (বা বেথা)

তিৰোতাই হ'ল ঘৰৰ লখিমী। কিন্তু সেয়ে নহৈ তিৰোতাৰ অতপালি বা অত্যাচাৰ হ'লে কয়—

অঘৈণীয়ে ঘৈণী হ'ল দুপৰে বগালে চাং।
তামোল নাখাতীয়ে তামোল খালে,
পোকতে বোৱালে বাং।।

ছোৱালী খুজিবলৈ যোৱা ডেকা এজনে নিজৰ ঘৰৰ বৰ্ণনা দি ভাবী শহুৰেকক এইদৰে কৈছে—

হাতীৰ দাঁতৰ কৰা, ৰ'দ জিলিকে পূৰা।
দুহাল বাবলৈ তিনিটা (গৰু) লাগে,
শহুৰ ছোৱালী দিবা নে নিদিয়া?

ওপৰত যোজনাৰ ভিতৰত এটি চুটি চুটি সাধু সোমাই আছে। নিজৰ স্বামীকেই ধন বুলি কেনে আশা কৰিছে চাওক—

ধন গৈছে মিকিৰ চাওঁলৈ
আনিব কচুপাতত জোন,
মই বৈ লম বিহালে মেখেলা,
ধনক বৈ দিম চোলা।

তাৰ বিপৰীতে কয়—

ধন মহগুলৈ গ'ল,
সোণ ভাৰ দি মাটি ভাৰ আনিলে
ঠাই মচিবৰে হ'ল।

কোনো কোনো গাভৰুৱে কিবা কাৰণত কোনো ডেকাক পচন্দ নকৰিলে ডেকাই এইদৰে কৈ সান্ত্বনা লাভ কৰে—

বাচোতে বাচোতে লাগিব পোক।
মোতকৈ অধমে নিব তোক।

দোষে গুণেই মানুহ। সম্পূৰ্ণ নিৰ্দোষ মানুহ খুব কমহে আছে। এই ফকৰা-যোজনাবিলাকৰ ভিতৰত কোনোটোত হয়তো পুৰুষৰ আৰু কোনোটোৰ ভিতৰত তিৰোতাৰ চৰিত্ৰৰ ইংগিত দিছে। সেই বাবে আপচোচ কৰাৰ থল নাই। এইবোৰ হ'ল গাঁওবাসী অনাখৰী জন-সাধাৰণৰ মাথাৰ পৰা বাহিৰ হোৱা উমৈহতীয়া জনসাহিত্য। এই শ্ৰেণীৰ সাহিত্যৰ কোনো নিৰ্দিষ্ট ৰচক ৰচয়িত্ৰী নাই। কিন্তুমান ফকৰা-যোজনাই চিৰ সত্য কথাৰেই ইংগিত দিয়ে।

আজিকালি আমাৰ দেশত স্ত্ৰী-শিক্ষাৰ বহল প্ৰচাৰ হ'ব ধৰিছে। ই সন্তোষৰ বিষয়। এই শিক্ষিতা ছোৱালীবিলাকেও এনে ধৰণৰ জনসাহিত্যৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিব পাৰে। তাকে কৰাত হয়তো মাটিৰ চপৰা বিচাৰোতে সোণৰ খনিও বাহিৰ হ'ব পাৰে।

প্ৰথম বছৰৰ ২য় সংখ্যাত প্ৰকাশিত (ডিচেম্বৰ,১৯৬৫)

অমৰ ছহিদ

এম ইলিম উদ্দিন দেৱান

'আপুনি নগ'লে নহয় জানো!'

'কিয় ? ভয় কৰিছা নেকি ?— আৰিফে মিঠা মিঠা হাঁহিৰে হালিমাক প্ৰশ্ন কৰিলে। হালিমাৰ হৃদয়-আকাশত তেতিয়া হাঁহাকাৰ ধ্বনি উঠিছে। আৰিফৰ হাঁহিখিনি মিঠা মিঠা যেন লাগিলেও তাই হাঁহিৰে প্ৰত্যুত্তৰ দিব নোৱাৰিলে। তাই আৰিফৰ বাবে হাঁহিবলৈ গৈ নীৰবে কান্দি পেলালে। প্ৰশ্নৰ উত্তৰ তাই মুখ ফুটাই একো ক'ব নোৱাৰিলে— মুখত তাইৰ মাত নুফুটিলে। কেৱল আৰিফৰ ফালে কৰুণভাৱে চকু হাল মেলি চালে। অন্তৰৰ বেদনা দৃশ্যমান 'চকুলো' ৰূপ ধৰি ওলাই আহিল।

আৰিফে যুদ্ধত যাব ওলাইছে। কাশ্মীৰৰ ওপৰত পাকিস্তানৰ নগ্ন আক্ৰমণে তাক ৰণক্ষেত্ৰলৈ মাতিছে। ছাত্ৰ জীৱনৰ সামৰিক শিক্ষা আৰু শিক্ষক-জীৱনত বিশেষ ট্ৰেইনিং লোৱাত, আৰিফে ৰণক্ষেত্ৰৰ উপযোগী হৈছে। যোৱা কালি আবেলি সি এখন টেলিগ্ৰাম পাইছে— আজি পুৱা ৰণযাত্ৰাৰ উদ্যোগ কৰিছে। তাৰ ৰণদ্যোগত হালিমাই কিং কৰ্তব্য বিমূঢ় হৈ পৰিছে। দেশ-মাতৃৰ আহ্বানত যাব ওলোৱা স্বামীক তাই বাধা দিব নোৱাৰে; আকৌ নিজৰ মনেও স্বামীক বিদায় দিব নিবিচাৰে—তাইৰ মন আকাশত এচপৰা কলীয়া ডাৱৰে আহি ঘূৰপাক লগাইছে।

হালিমাই জানে— আৰিফক তাই বাধা দি ৰাখিব নোৱাৰে। বৈবাহিক জীৱনৰ অতিবাহিত হোৱা সাতটি বছৰত তাই স্বামীৰ স্বভাৱ আৰু চাৰিত্ৰিৰ দৃঢ়তা বাৰুকৈয়ে লক্ষ্য কৰি আহিছে। তাই ইমান দিনেই দেখি আহিছে,— আৰিফে নিজৰ আৰু পৰিয়ালৰ সমস্যা-চিন্তাতকৈ সমাজ-দেশ আৰু দহৰ কথাই বেছিকৈ ভাবে। তেনে খেলায়ী স্বামীক যে আজি দেশৰ এনে সংকটপূৰ্ণ অৱস্থাত হাক বচন দি বিৰত কৰিব— তেনে আশা হালিমাই নকৰে; কিন্তু তাই স্থিৰে ৰ'ব নোৱৰা হৈ পৰিছে— তাইৰ অন্তৰখনক বেদনাই চিৰাচিৰ কৰিব ধৰিছে।

আৰিফে হালিমাৰ বেদনাক নুবুজাকৈ থকা নাই; কিন্তু সি ভাবিছে— স্বাভাৱিক দাম্পত্য জীৱনৰ ই এটি মধুৰ অভিব্যক্তি— দুটি যুগল প্ৰাণৰ ই ক্ষন্তেক বিচ্ছেদৰ অনুভূতি। আৰিফৰ মানস পটত দেশ-মাতৃৰ উদাস ছবি স্পষ্ট— সেই ছবিৰ আঁৰত পতিপ্ৰাণা হালিমাৰ প্ৰেম-বিহ্বলা মুখমণ্ডলক সি ঢাকি ৰাখিব বিচাৰিছে।

কিন্তু! হালিমাৰ মুখৰ ফালে চাই আৰিফ হতভম্ব হৈ গ'ল। হালিমাৰ তেজে ফুটো

ফুটো কৰা মুখমণ্ডলৰ এয়া কি হ'ল?— হালিমা ম্লান পৰি গৈছে, শেঁতা পৰা দুগালেৰে দুধাৰী লোকত বাগৰি আছে। তাইৰ অন্তৰে কান্দি আছে— প্ৰাণে আকুলি-বিকুলি কৰি আছে। আৰিফে লক্ষ্য কৰিছে, যোৱা গোটেই ৰাতি তাই বিছনাত ছটফটাই আছিল— টোপনি যাব পৰা নাই। চেহেৰা মলিন হৈ পৰিছে। কিবা এটি দুঃস্বপ্নই যেন তাইক খুলি খুলি খাই আছে।

হালিমাৰ এই অৱস্থা দেখি আৰিফৰ মন সেমেকি গ'ল। সি বিহ্বলতা অনুভৱ কৰিলে। হালিমাক শান্ত চাবে সান্ত্বনা দিবলৈ তাৰ মুখত মাত নুফুটা হ'ল।

আৰিফে গভীৰভাৱে ভাবি চালে— এই যাত্ৰাৰ পৰিণতি কি হ'ব পাৰে?— 'তৰিলে দেশ; মৰিলে স্বৰ্গ।' 'মৰিলে!' তাৰ অন্তৰখন কঁপি উঠিল। সি চিন্তা কৰিলে— হালিমাৰ ভয় ইয়াতে নেকি? তাৰ অন্তৰত হাঁহাকাৰ ধ্বনি এটি বাজি উঠিল। 'তেনেহ'লে' আৰিফে ভাবিলে, 'তেনেহ'লে এইটোৱেই আমাৰ চিৰ বিদায়ৰ ক্ষণ নেকি?'

প্ৰাণৰ মমতা কাৰ নাই? সকলোৰে আছে— আৰিফৰো আছে। সুখী পৰিয়াল, প্ৰাণাধিক পৰিবাৰ আৰু পুত্ৰ-কন্যাৰে পৰিবেষ্টিত সোণৰ সংসাৰখনলৈ আৰিফৰ মমতা জাগিল। এটি খিয়ালৰ বশৱৰ্তী হৈ অকালতে জীৱনটো দিবলৈ তাৰ উৎসাহ নোহোৱা হ'ল— তাৰ মন দমি গ'ল। সি ঠাকুৰৰ কবিতা এফাঁকি মনে মনে আওৰালে :

'মৰিতে চাহিনা এই সুন্দৰ ভুবনে
বাছিবাৰে চাই শুধ মানৱেৰ তৰে।'

কবিতা ফাঁকি আৰিফৰ বেচ ভাল লাগিল। সাধাৰণ অৰ্থখিনিত সি উৎফুল্লিত হৈ উঠিল। তাৰ মনোভাবে খোৰাক পালে। উপযাচি মৃত্যুৰ মুখলৈ আওৰাই যোৱাৰ কোনো অৰ্থ সি বিচাৰি নাপালে। সি কবিতা ফাকি মনে মনে আকৌ এবাৰ আওৰালে আৰু নিজে নিজে অৰ্থ কৰি গ'ল— 'এই সুন্দৰ পৃথিৱীখনৰ পৰা মই মৰিব নুখুজো, মানৱৰ বাবে মই বাচি থাকিব বিচাৰো।' আৰিফৰ মনত প্ৰশ্ন জাগিল, মানুহ নমৰাকৈ চিৰদিন বাচি থাকিব পাৰে নে?— ই অসম্ভৱ কথা! জগতৰ চিৰন্তন নিয়ম— জন্মিলে মৰিব লাগে। তেনেহ'লে, ঠাকুৰে কি কৈছে?— তাৰ মনত আউল লাগি গ'ল।

আৰিফৰ বাবে এটা নতুন পথ মুকলি হ'ল। সি বুজি পালে, মৃত্যুৱেই জীৱনৰ শেষ নহয়— মানুহ মৰিও অমৰ হ'ব পাৰে। মানৱৰ সেৱা, দেশ আৰু দহৰ উপকাৰ আৰু মংগলাৰ্থে যিজনে আত্মবলিদান দিব পাৰে— সেইজন মৰিও অমৰ। কাৰণ, তেওঁৰ কৰ্মৰ সোঁৱৰণী মানৱৰ মাজত ৰৈ যায়। মানুহে তেওঁক স্মৰণ কৰে। সেয়ে তেওঁ মানৱৰ মাজত বাচি থাকে।

আৰিফে আৱিষ্কাৰ কৰিলে যে সি এটা ভীৰু— কাপুৰুষ! নহ'লে, মৃত্যুক দেখি ভয় ভীৰু— কাপুৰুষ! নহ'লে, মৃত্যুক দেখি ভয় কৰিছে কিয়? পাকিস্তানে কাশ্মীৰৰ ওপৰত বৰ্বৰ আক্ৰমণ চলাই, ধৰ্মৰ নামত 'জেহাদ' ঘোষণা কৰি যি ভণ্ডামী চলাই আছে, তাৰ

মুহতোৰ জবাব দিবলৈ, তাৰ তেজ এতিয়াও কিয় গৰম হোৱা নাই? ভাৰতীয় মুছলমান হিচাপে তাৰ মনৰ এই নিঃতেজতাই জানো ইছলামিক নামবাহী অনৈছ্লামিক ৰাষ্ট্ৰ পাকিস্তানৰ আশাত গৰম পানী ঢালা হোৱা নাই? আয়ুব খাঁৰ ৰণ-যজ্ঞত যে মানবতা আৰু ইছলামৰ বিপৰ্যয় হ'ব ধৰিছে— এজন মুছলমান হৈ সি জানো মৃত্যুৰ ভয়ত এইটো নীৰৱে সহ্য কৰিব? 'হুব্বুল ওতানে মিনাল ইমান ঃ স্বদেশ-প্ৰেম ইমানৰ অংশ বিশেষ'— ইছলামে জানো তাক এই শিক্ষা দিয়া নাই?

আৰিফৰ গা-মূৰ গৰম হৈ উঠিল। তাৰ মনৰ উত্তেজনা বাঢ়ি গ'ল। তাৰ মনৰ পৰা মৃত্যুৰ বিভীষিকা আঁতৰি গ'ল— সি মনৰ হেৰুৱা উদ্যম ঘূৰাই পালে। লগতে মনৰ দুৰ্বলতাৰ বাবে সি লাজও অনুভৱ কৰিলে— পত্নী-প্ৰেমত বিহ্বল হৈ পৰা ব্যক্তিয়ে মাতৃ-সেৱাৰ কি পৰিচয় দিব!

আৰিফে মনে মনে হাঁহিলে। মনৰ গধুৰ ভাবটো পাতল পাতল যেন বোধ কৰিলে। হালিমাৰ পৰা হাঁহি হাঁহি বিদায় লোৱাৰ সাহস কণ সি ঘূৰাই পালে। যি হালিমাৰ মুখৰ ফালে চাই মৃদু-মধুৰকৈ হাঁহিলে আৰু ক'লে— 'হালিমা মই ৰব নোৱাৰোঁ; মই যাবই লাগিব। পাকিস্তানৰ 'জেহাদ'ত আমি ভাৰতীয় মুছলমানে তেজ নিদিলে ইছলামে আমাক ক্ষমা নকৰে। তুমি অধিৰ নহ'বা। ইমান কুল-বালা ছকিনাই ফুলশয্যাৰ ৰাতিয়েই স্বামী কাছিমক এজিদৰ লগত হোৱা 'জেহাদ'ত খুচী মনেৰে সজাই-পৰাই বিদায় দিয়াৰ কথা পাহৰি গ'ল কিয়? মুছলিম মহিলা আৰু ভাৰতীয় ৰমণীৰ মান ৰক্ষা কৰিবলৈ তুমি অপাৰগ হ'ল নে?'

হালিমা ইমানপৰ স্তব্ধ হৈ আছিল। আৰিফৰ মৌনতা আৰু গভীৰ অৰ্ন্তদ্বন্দ্বৰ গাম্ভীৰ্যতাত তাই ব্যথিত হৈ পৰিছিল। এই শুভ-যাত্ৰা উদ্যোগত তাই 'অমংগল অশ্ৰুজল' পেলাই, স্বামীৰ মনত আঘাত দিয়া বুলি অপৰাধিনীৰ দৰে হৈ পৰিছিল। পুনৰ স্বামীৰ মুখমণ্ডলত হাঁহিৰ ৰেখা আৰু আদৰ্শৰ একা-বেঁকা কথাবোৰ শুনি তাই প্ৰকৃতিস্থ হৈছে। তাই আৰিফৰ চকুত চকু ৰাখি, লোতক বৈ পৰা মুখমণ্ডলতো হাঁহি বিৰিঙাবলৈ চেষ্টা কৰিলে আৰু ক'লে— 'মই পাৰিম। আপুনি আশীৰ্বাদ কৰক।'— এই বুলি হালিমাই স্বামীপদত তছলিম কৰিলে। আৰিফে হালিমাক আশীৰ্বাদ কৰিলে, হাত বুলনি আৰু বুকুৰ উমেৰে— মুখ মূক হৈ ৰ'ল।

আৰিফে আৱশ্যকীয় বস্তুবোৰ লৈ হালিমাক বিদায় বাণী শুনালে— 'হালিমা! মোৰ যদি কোনো অঘটন ঘটে তেনেহ'লেও দুখ নকৰা যেন। মৰণ এদিন আহিবই, তাৰ পৰা আমি হাত সাৰিব নোৱাৰিম। আমেনা, ছৰিফ আৰু ৰছিদক চাবা। মোৰ অভাৱ পূৰাই সিহঁতক মানুহ কৰিবলৈ যত্ন কৰিবা।'— এই বুলি কৈ ল'ৰা-ছোৱালীবোৰক মৰমৰ চুমা যাঁচি মাক আৰু পৰিয়ালৰ আন আনসকলৰ পৰা বিদায় লৈ ওলাই গ'ল।

* * * *

আৰিফ কাশ্মীৰ সীমান্তৰ ৰণাংগনত গ'ল— ইফালে আৰিফৰ গৃহাংগণত হালিমা একপ্ৰকাৰ বাউলী হ'ল। তাইৰ মনৰ শান্তি, পেটৰ ভোক আৰু চকুৰ টোপনি নোহোৱা হ'ল। আউলী-বাউলী শুষ্ক কেশ, মলিন চেহেৰা আৰু বেদনাকাতৰ চকু দুটাই তাইৰ হিয়াৰ ইতিহাস ৰচি আছে।

ল'ৰা-ছোৱালী তিনিটাক চকুৰ আগত ৰাখি তাই আৰিফৰ উপস্থিতিৰ উমান ল'বলৈ চেষ্টা কৰে; কিন্তু আকাশৰ উপৰেদি উৰি যোৱা যুদ্ধবিমানৰ গুউম্ গুউম্ ধ্বনিয়ে হালিমাৰ দিবাস্বপ্ন ভাঙি গৈয়ে— কিবা এটি আশংকাত তাইৰ হৃদয় কঁপি উঠিছে। আৰিফৰ বিচ্ছেদ আৰু ৰণাংগণৰ ভয়াবহতাই তাইক ম্ৰিয়মান কৰি তোলে।

হালিমাই নিতৌ নামাজান্তে খোদাৰ দৰ্গাহত মোনাজাত কৰে— আৰিফৰ মংগলৰ বাবে। কেতিয়াবা তাই আল্লাৰ ওচৰত ফৰিয়াদ কৰে— 'হে পাক্ পৰোৱাৰ দেগাৰ! তুমি মানৱক সভ্যতাৰ উচ্চ-শিখৰত তুলি তোমাৰ আৰশলৈ ৰকেটেৰে যাবলৈ ইমান জ্ঞান-বুদ্ধি আৰু বিবেক-বিবেচনা দিলা; কিন্তু মানৱৰ পৰা হিংসা-দ্বেষ আৰু দানৱতা ৰহিত নকৰিলা কিয়? নে তুমি যুদ্ধৰ নৃসংশ হত্যাকাণ্ড চাই তৃপ্তি পোৱা?.... হে পৰোৱাৰ দেগাৰ! তোমাৰ যি খুচী তাকেই কৰা; কিন্তু মোৰ স্বামীৰ উভতি আহিবলৈ দিয়া।'

হালিমাৰ ফৰিয়াদত আল্লাৰ আৰশ নকঁপে— ধৰণীয়েও ফাট নেমেলে; তথাপি তাই আপোন মনত ক্ষন্তেক সান্ত্বনা পায়। এনেকৈ কেবাটিও দিন-ৰাতি হালিমাৰ চকুৰ সম্মুখেদি পাৰ হৈ গ'ল। এনেতে সম্মিলিত ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ নিৰাপত্তা পৰিষদৰ পৰা শান্তি ৰক্ষাৰ প্ৰস্তাব আহিল— যুদ্ধ বিৰতি ঘোষণা হ'ল। হালিমাই স্বস্তিৰ নিশ্বাস পেলালে। তাই যেন অপাৰ সমুদ্ৰৰ পৰা কুল পালে।

হালিমাই আৰিফৰ প্ৰত্যাগমনৰ আশাত বাট চাই ৰ'ল। এদিন হালিমাৰ নামত এখন টেলিগ্ৰাম আহিল। তাই আনন্দত আত্মহাৰাৰ দৰে হৈ পৰিল। তাই ভাবিলে এয়া নিশ্চয় আৰিফৰ প্ৰত্যাগমনৰ আগজাননী। অতি আনন্দ আৰু আগ্ৰহেৰে তাই টেলিগ্ৰামৰ লিখাখিলাত চকু ফুৰালে : आरीफ बाहादुरी के साथ जंग में शहीद हो गया।

'ছহিদ হো গয়!' হালিমাই 'আহ!' বুলি আৰ্তনাদ কৰি উঠিল। তাইৰ মূৰৰ ওপৰত যেন বজ্ৰপাত হ'ল আৰু ভৰিৰ তলৰ পৰা যেন পৃথিৱী খহি পৰিল। হালিমা মূৰ্চ্ছিত হৈ পৰি গ'ল।

প্ৰথম বছৰৰ ২য় সংখ্যাত প্ৰকাশিত (ডিচেম্বৰ, ১৯৬৫)

নাৰী-জীৱন সফল হয় কেতিয়া?

বেগম হাজেৰা খাতুন আহমেদ, বি এ

'দুটিৰ মিলনত সুন্দৰ উজ্জ্বল হওঁ আমি;
শুভ-পৰিণয়ত বান্ধ খালোঁ মই আৰু তুমি?'

বিধাতাৰ স্পষ্ট জগত। এই পৰিদৃশ্যমান জগতত, প্ৰকৃতিৰ যি বিশ্ব-বিনন্দীয়া সৌন্দৰ্য দেখা যায় তাৰ প্ৰকৃত ৰূপৰ পূৰ্ণ ছবিটি কাহানিও দেখিবলৈ পোৱা নাযায়। কিন্তু বিধাতাৰ স্পষ্ট জগতৰ ক্ষুদ্ৰ অংশ এটিৰ সৌন্দৰ্য দেখি মানুহৰ মন প্ৰাণ আনন্দত নাচি উঠে। সেই আনন্দৰ যি পুলক, সি বৰ্ণনাৰ অতীত— সঁচাকৈ অনিৰ্বচনীয়। বিশ্ব-সৃষ্টিৰ অন্তৰালত থকা সৌন্দৰ্য ভৰা সেই ৰূপ, সদায় মানুহৰ ভাল লগা বেয়া লগা, সুখ-দুখৰ মাজত বৰ্তমান।

প্ৰকৃতিৰ ৰীতি— দিন আৰু ৰাতি। ৰাতিৰ অন্ধকাৰ আঁতৰাই পুব পিনে উঠি অহা সূৰ্যৰ হেঙুলীয়া কিৰণ ভাহি আহে। প্ৰকৃতিৰ জগতত এক আলোড়ন সৃষ্টি হয়। উষাৰ অৰুণে বন-উপবনত, পশু-পক্ষী, চৰাই-চিৰিকটিৰ মাজত আনন্দৰ সৃষ্টি কৰে। নিৰ্জীৱ জগত সজীৱ হৈ উঠে। নিস্তব্ধ জগতে পায় আনন্দ উৎসৱৰ আগজাননী। ডালত থকা চৰাই-চিৰিকটিয়ে সেই উৎসৱত যোগ দি গান গায়। পুৱাৰ পোহৰে ৰাতিৰ নিৰ্জীৱ জগতত প্ৰাণৰ সঞ্চাৰ কৰে। বিহগ-বিহগীয়ে গাই উঠে গান। প্ৰত্যেক প্ৰাণীয়ে পায় প্ৰাণশক্তি। সেই প্ৰাণশক্তি জগতৰ জীৱজন্তু পশু-পক্ষীয়ে সম্পূৰ্ণ উপলব্ধি কৰে। চৰাই-চিৰিকটিয়ে গায় অন্তৰৰ আনন্দ সংগীত— প্ৰকৃতিৰ জয় গান।

জীৱন বসন্তৰ প্ৰথম পুৱাতে মানুহৰ মনতবিশেষ আনন্দ। যৌৱনৰ জোৱাৰ আহিলে সেই আনন্দত মানুহ মতলীয়া হৈ উঠে। বাস্তৱতে মানুহে যৌৱনত বিশেষভাৱে উপলব্ধি কৰে মনুষ্য শক্তিৰ আত্মবীৰ্য আৰু বল। শিৰাই শিৰাই সেই শক্তিৰ প্ৰভাৱ অনুভৱ কৰে— ৰন্ধ্ৰে ৰন্ধ্ৰে সি প্ৰকাশ হৈ পৰে। এয়ে ফুটন্ত যৌৱন— নৱ-নাৰীৰ জীৱন-বসন্ত।

পত্নীক লৈ পতিৰ সুখ হয় য'ত
পত্নীৰ সুখ অত পতিৰ আলয়,
চিৰকল্যাণ তাত ধ্ৰুৱ নিশ্চয়।

যৌৱনৰ জোৱাৰত নৰ হৈ উঠে বেচ দেখনিয়াৰ হৃষ্ট-পুষ্ট, সবল সুন্দৰ আৰু স্বাস্থ্যবান চফল ডেকা। নাৰী হয় দীপ-লিপ চেহেৰাৰ ধুনীয়া গাভৰু-ৰূপ যৌৱনে ভৰা সৌন্দৰ্যৰ সঁফুৰা। যৌৱনে সিহঁতৰ চকুত দীপ্তি, গাত বল, হৃদয়ত সাহস, মনত বাসনা আৰু অন্তৰত

কামনা আনে। যৌৱনৰ জোৱাৰত কেতিয়াবা কেতিয়াবা কোনো কোনো ডেকা-গাভৰু হয় কামনা-বাসনা ভৰা মিলনৰ আশাত উন্নাউল। সিহঁতৰ শৰীৰত ছিটিকে কামাগ্নিৰ ফিৰিঙতি— যৌৱনৰ জুয়ে দুয়োৰে অন্তৰ দহে। চুম্বকে লো আকৰ্ষণ কৰাৰ দৰে যৌৱনে যুৱক-যুৱতীক আকৰ্ষণ কৰে। সেই আকৰ্ষণ অপূৰ্ব। সেই অপূৰ্ব আকৰ্ষণত, পৰস্পৰৰ প্ৰাণৰ টানত, শৰীৰত বিজুলীয়ে তিৰবিৰায়। যৌৱনৰ জোৱাৰত সিহঁত ঠেকেচা খাই জোৱাৰৰ উত্তাল তৰংগমালাত উটি-ভাহি যায়।

ডেকা-গাভৰুৰ যৌৱনৰ গতি অবাধ। যৌৱনত ইন্দ্ৰিয় সুখ-লিপ্সাৰ প্ৰবৃত্তি স্বাভাবিক। ই প্ৰকৃতিৰ ৰীতি। মানুহ আৰু পশু উভয়ৰ মাজতে এই প্ৰবৃত্তি বৰ্তমান। মানুহ বিবেক-বুদ্ধি আৰু সংযমৰদ্বাৰা পৰিচালিত হয়। নহ'লে, ইন্দ্ৰিয়-সুখ লিপ্সাৰ প্ৰবৃত্তিৰ মাৰ্গত মানুহ আৰু পশুৰ একো পাৰ্থক্য নাথাকিলহেঁতেন। মানুহৰ অন্তৰত মানবিক প্ৰবৃত্তি বিৰাজমান। সেইকাৰণে প্ৰাণীজগতত মানুহ শ্ৰেষ্ঠ। জ্ঞানী মানুহে সংযমেৰে পাশৱিক প্ৰবৃত্তি দমন কৰি, মানবিক প্ৰবৃত্তি বিকাশৰ দ্বাৰা চৰিত্ৰবান হৈ সমাজত সমাদৰ লাভ কৰে।

সংযমহীন উতনুৱা ডেকা-গাভৰুৱেই যৌৱন-জোৱাৰত উটি যায়। যৌৱনৰ বাধাহীন গতিত কোনো কোনো ডেকা-গাভৰুৱেই নিজক সমূলি পাহৰি যায়। ইন্দ্ৰিয় সুখৰ পাশৱিক প্ৰবৃত্তি পূৰণ কৰাই সিহঁতৰ চৰম উদ্দেশ্য হৈ পৰে। এই প্ৰবৃত্তি পূৰণৰ পৰিণতি দকৈ ভাবিবলৈ সিহঁতৰ শক্তি নাইকিয়া হয়। বাস্তৱতে, সিহঁতে বিবেক-বুদ্ধি-সংযম ৰহিত হয়। যৌৱনৰ মাদকতাত সিহঁতে আনকি বন-উপবন-কুঞ্জ-কাননতো কৰিব খোজে বিহাৰ। গভীৰ চিন্তাৰে কোনো কথাই ভাবি নাচায়— আনন্দ স্ফূৰ্তিত মতলীয়া। সিহঁতে কেৱল প্ৰবৃত্তি-পূৰণৰ ৰঙীন সপোন দেখে। সেই সপোন কেতিয়া দিঠকত পৰিণত হয় তাৰ চিন্তাতে অহৰহ মগ্ন থাকে। মিলনৰ তীব্ৰ কামনাই সিহঁতক পীড়ন কৰে। মিলনৰ আশাত উভয়ে বিচাৰে দৰ্শন। দৰ্শনৰ প্ৰতীক্ষাত উভয়ে উদ্বিগ্ন হয়। অজানিতভাৱে পৰস্পৰৰ সান্নিধ্য লাভ হয়। যৌৱনৰ জোৱাৰত হোৱা সেই স্পৰ্শত, সিহঁতৰ গাত হৈ যায় ফাগুনৰ নিলাজ পবনৰ এজাটি 'বা'।

স্পৰ্শ-সুখৰ আনন্দত উভয়ে ক্ৰমাৎ ওচৰ চাপি আহে। ইজনে সিজনক আঁকোৱালি ধৰে। স্পৰ্শ লাভৰ মাদকতাত ডেকা-গাভৰুৰ দুটি শৰীৰ মিলি যাব খোজে এটি শৰীৰত। দৈহিক মিলনৰ ইচ্ছাত যুৱক-যুৱতীয়ে অংগে অংগে মিলি যাবলৈ ব্যাকুল হৈ পৰে।

সাধাৰণতঃ ডেকা-গাভৰুৰ এইদৰে চেগ চাই হোৱা মিলন বৈধ নহয়। ডেকা-গাভৰুৰ এই অবৈধ বাস্তৱ মিলনত হয় যুৱক-যুৱতীৰ লিপ্সা পূৰণ আৰু ইন্দ্ৰিয় চৰিতাৰ্থ। উত্তেজনাপূৰ্ণ ডেকা-গাভৰুৱেই এনেকৈ যৌন-মিলনৰ চেগ বিচাৰি ফুৰে। এনেকৈ হোৱা মিলনৰ আগতে, স্বামী-স্ত্ৰীৰ সম্বন্ধ স্থাপন নহয়। ই বাধাহীন যৌৱনৰ জোৱাৰত হোৱা অবৈধ মিলন তেনেই ক্ষণস্থায়ী। এনেকুৱা মিলনৰ পিছত আহে বিৰাগ আৰু উভয়ে কৰে প্ৰত্যাগমন।

যৌৱন-জোৱাৰৰ ঢৌত উটি যোৱা সংযমহীন, বিবেকহীন ডেকা-গাভৰুৰ এনেকুৱা

মিলনৰ পৰিণতিত উভয়ে হয় অনুতপ্ত আৰু অৱশেষত সিহঁতে কটাবলগীয়া হয় এক অভিশপ্ত উৎসৱ।

বিয়া মানুহৰ জীৱনত এটি প্ৰধান উৎসৱ। বিবাহ উৎসৱত আনন্দৰ উখল-মাখল লাগে। বিয়াৰ আয়োজনৰ আগতে, কোনোৱে কৰে মধুৰ কল্পনা, কোনোৱে কৰে অনৰ্থক জল্পনা। যথা—

কইনাৰ ইচ্ছা স্বামী হ'ব লাগে ৰূপবান;
মাকে ইচ্ছা কৰে দৰা যাতে হয় ধনবান।
দেউতাকে চায় বৰৰ যশ আৰু খিয়াতি;
ইষ্ট-কুটুমে চায় দৰাৰ কুল আৰু জাতি।
বিয়াৰ মিঠাই বিচাৰে অহঁন যত সবে;
নানাজনে নানা কথা কয় বিয়া পাতে যেবে।

কিন্তু :

য'ত নাৰী হয় সন্মানিতা
তাতে থাকে সন্তুষ্ট বিধাতা

নাৰীৰ আৰাধনা নহয় য'ত; বৃথা ফল সকলো কাজত। যৌৱন জীৱনৰ বসন্ত। বিয়াৰ দিনটো মানব জীৱনৰ অতি শুভদিন— জীৱন-বসন্তৰ প্ৰধান উৎসৱ। এই শুভদিনৰ শুভ লগনত ডেকা-গাভৰুৰ শুভ মিলন।

মোৰ চিত্তত তোমাৰ চিত্ত কৰিলো বৰণ;
মোৰ মনত কৰিলো বৰণ তোমাৰ মন।
মোৰ প্ৰীতিৰে কৰিলো বৰণ তোমাৰ প্ৰীতি;
প্ৰেম-প্ৰীতিৰ ই হেন সম্প্ৰীতি, দুৰ্লভ অতি।
মোৰ আত্মাৰে তোমাৰ আত্মা কৰিলো বৰণ;

আজি হন্তে তোমাৰ কৰিলোঁ আত্ম সমৰ্পন। বিশ্ববিনন্দীয়া সংসাৰৰ কোটি কোটি প্ৰাণীৰ মাজত এনেকৈ হয় দুটিৰ মিলন। শুভ-বিবাহত হোৱা কোটিৰ মাজত এই যে দুটিৰ মিলন— ই অৰ্থহীন নহয়। ই পতি-পত্নীৰ মিলন। এই বিবাহ বন্ধনেই ধৰ্ম-বন্ধন। দম্পতীৰ এই শুভ মিলন— সৃষ্টিৰ কাৰণ, আজীৱন-আমৰণ। নৰ-নাৰীৰ উত্তেজনা সম্ভূত যৌন-মিলনৰ ক্ষণিক প্ৰেম আৰু বিবাহ শুভ-মিলনত হোৱা দাম্পত্য প্ৰেমৰ তুলনা নহয়। এই দুই প্ৰেমৰ ব্যৱধান স্বৰ্গ-মৰ্ত।

ভাৰতৰ সতী-স্ত্ৰীয়ে পতিৰ মংগলৰ কাৰণে কৰিব নোৱৰা কাম একো নাই। সতী-সাধ্বী স্ত্ৰীয়ে স্বামীৰ কল্যাণৰ কাৰণে সকলো ত্যাগ কৰিব পাৰে। স্বামী-স্ত্ৰীৰ সংসাৰত সতী-নাৰী ত্যাগৰ জ্বলন্ত প্ৰতীক। ভাৰতীয় সংস্কৃতিৰে হোৱা আৰ্যসকলৰ বৈদিক বিবাহৰ এয়ে বিশেষত্ব।

বিধাতাৰ ইচ্ছাত সৃষ্টি। ই বিধিৰ বিধান। সৃষ্টি কৰ্তাৰ ইচ্ছাতেই হয় প্ৰাণীৰ মাজত পুৰুষ-স্ত্ৰীৰ মিলন।

সংসাৰ সমৰ ক্ষেত্ৰ। সংসাৰত জীৱন-যাপন কঠোৰ কৰ্তব্য ব্ৰত। দিনৰ পিছত ৰাতি, ৰাতিৰ পিছত দিন— প্ৰকৃতিৰ নীতি। গতিকে সংসাৰৰ ধুমুহাত ভাগৰি নপৰিবলৈ, স্বামী-স্ত্ৰীয়ে পৰস্পৰ মন আৰু হৃদয় বান্ধি লয়। কিয়নো জীৱনত দুখ-শোক সকলো জয় কৰিব পাৰিলেহে স্বামী-স্ত্ৰীয়ে জীৱন যাত্ৰাত আগবাঢ়িব পাৰে। বৈচিত্ৰ্যময় সংসাৰ— ই অতি জটিল। সংসাৰত বিপদ-বিঘিনি থকাটো স্বাভাবিক। বিপদক ভয় নকৰি ধৈৰ্যৰে যাতে বিপদৰ সন্মুখীন হ'ব পাৰে সেই উদ্দেশ্যে বিয়াৰ দিনত সংসাৰ যাত্ৰাত উভয়ে সংকল্প কৰে। ইটোৱে সিটোক যাতে কেতিয়াও এৰা নিদিয়ে আৰু সৃষ্টিকৰ্তাই পত্নীক যাতে স্বামীৰ সুখে-দুখে বিপদে-সম্পদে অতি আপোন কৰি নিয়ে তাৰ বাবে প্ৰাৰ্থনা কৰা হয়। দুখ-শোক ব্যথিত চিত্তত কাৰোপৰা সান্ত্বনা নাপালেও স্বামী-স্ত্ৰীয়ে বিশ্ব-প্ৰভুৰ কৃপাত মতি ৰাখি, দুখ জয় কৰাৰ শক্তি লাভৰ কামনা কৰে। স্বামীৰ সকলো শুভকাজত স্ত্ৰী যাতে কায়-মন-বাক্যে অনুগামী হয়, তাৰ বাবে মিলনৰ শুভ দিনত প্ৰাণৰ প্ৰিয়তমাক স্বামীয়ে কয়—

মোৰ সকলো শুভ কাজত তুমি প্ৰিয়া;
অৰ্পণ কৰা আজি হস্তে তোমাৰ হিয়া।
তোমাৰ চিত্তে মোৰ চিত হক মিলিত;
জিনিম দুখ-শোক জীৱনত হয় য'ত।
শুনা মোৰ বাণী প্ৰিয়া হই একমন
সৃষ্টিকৰ্তাৰ বিধান আমাৰ মিলন।
চলো যেন আমি বিধিৰ বিধান মানি;
আজীৱন হোৱা জীৱন সংগিনী।

স্বামী-স্ত্ৰীৰ শুভ মিলনত বিয়া। বিয়াত হয় ধৰ্মবন্ধন। উভয় ধৰ্মবন্ধনত বান্ধ খাই হৈ পৰে অতি আপোন—। পত্নীয়ে ছায়াৰ দৰে স্বামীৰ পিছে পিছে ফুৰে আৰু সৰ্বান্তঃকৰণে সকলো প্ৰকাৰ সহায় কৰি পতিৰ প্ৰাণত প্ৰেৰণা জগাই পত্নী ধৰ্ম পালন কৰে।

ছায়া সম তেওঁ অনুগামী হই
চলে স্বামী জীৱনত;
নিৰ্মল চৰিত্ৰা পবিত্ৰ সুন্দৰ
পত্নী ধৰ্ম ব্ৰতত।
সাধে হিত কাজ, সতীভাৱে নিতে
জীৱন লগৰী হই;

স্বামীৰ প্ৰাণত জগায় প্ৰেৰণা
প্ৰধান সহায় হই।

নৰ-নাৰীৰ মিলন, প্ৰকৃতিৰ ৰীতি-নিয়তিৰনীতি। পতি-পত্নীৰ মিলন-সৃষ্টিৰ কাৰণ— বিধিৰ বিধান। সেয়ে স্বামী-স্ত্ৰীৰ মিলন।

বিয়াৰ পিছত, ৰাইজৰ আশীৰ্বাদ লৈ দৰা কইনাই সংসাৰত প্ৰৱেশ কৰে। নতুন সংসাৰত স্বামী-স্ত্ৰীয়ে মধুৰ জীৱন যাপন কৰে। নৱ-দম্পতীৰ ৰঙীন, সপোন— মধুৰ কল্পনাৰ সোণৰ সংসাৰ। সমুখত উজ্জ্বল ভৱিষ্যৎ। প্ৰিয়তমা ভাৰ্যাই মিলনৰ কাৰেং ৰচনাও, স্বামীক নানাভাৱে নানা প্ৰকাৰে, সৰ্বান্তঃকৰণে সহায় কৰে। এতেকে দম্পতীৰ মিলন নিতৌ মধুৰতৰ হয় আৰু দৰা-কইনাৰ নতুন সংসাৰত, দাম্পত্য জীৱন হয় জয় জয় ময় ময়।

প্ৰথম বছৰৰ ২য় সংখ্যাত প্ৰকাশিত (ডিচেম্বৰ,১৯৬৫)

বুজাত ভুল

মোহাম্মদ নবীৰ হুছেইন

মহচৰা এখন গাঁও। গাঁওখন অতি পুৰণি। তাৰ বাসিন্দাসকল অতি সৰল-সহজ প্ৰকৃতিৰ মানুহ। পুৰণি হ'লেও গাঁওখনত সুখ শান্তিৰ ছায়া সদায় বিৰাজ কৰে।

সেই গাঁওতেই ৰেজিত মণ্ডলৰ ঘৰ। ঘৰখনত বেছ সুখ-শান্তিৰ খলকনি আছেই। মণ্ডলৰ একেটি মাত্ৰ পুত্ৰ। নাম তাৰ গাদু মণ্ডল। সি লাহে লাহে যৌৱনৰ সীমাত ভৰি দিছে। বাপেকে এজনী ধুনীয়া ছোৱালীৰ লগত গাদুৰ বিবাহ পাতি দিলে। আনন্দ-উৎসবেৰে বিবাহ কাৰ্য সমাধা হৈ গ'ল। গাদু নৱ পত্নীৰে সৈতে সুখ-শান্তিৰে জীৱন যাপন কৰিবলৈ ধৰিলে।

কিছুদিন পিছৰ কথা। গাঁৱত বসন্ত বেমাৰে কালৰূপ ধাৰণ কৰি দেখা দিলে। বহুতেই এই মায়াময় সংসাৰ এৰি— চিৰতৰে বিদায় লৈ সিপুৰিলৈ গমন কৰিলে— সেই সুবিধাতেই। ইঘৰ-সিঘৰ কৰি বসন্তই গাদুহঁতৰ ঘৰতো সুদৃষ্টি পঠিয়ালে।

যোৱা শনিবাৰৰ পৰাই ৰেজিত মণ্ডলৰ বসন্ত ওলাইছে। আজি দুদিন পাৰ হৈ যায়। বেমাৰ কমক চাৰি দিনক দিনে বাঢ়িহে আছে। গাদুয়ে বাপেকৰ চিকিৎসা ভালকৈ কৰাব পৰা নাই। কিয়নো গাঁৱতে তেনেকুৱা বসন্ত ৰোগৰ ভাল চিকিৎসক পোৱা টান। গাঁৱলীয়া বেজৰ দ্বাৰাই চিকিৎসা কৰাই আছে। কিন্তু বেমাৰীৰ লক্ষণ সিমান ভাল যেন দেখা নাযায়।

বেমাৰ হোৱাৰ তৃতীয় দিনাখন। মণ্ডলে বুজিলে যে তাৰ অন্তিম সময় ওচৰ চাপি আহিছে। গতিকে সি বিধাতাৰ নিৰ্মম ৰীতি অনুযায়ী ইহধামৰ পৰা মেলানি মাগিব লাগিব।

বুঢ়াই মৃত্যু শয্যাত ইকাতি-সিকাতি কৰি লাহে লাহে সৃষ্টি কৰ্তাৰ নাম ল'লে। তাৰ পিছত, ইফালে সিফালে লক্ষ্য কৰি অলপ ঠাণ্ডা পানী খাব খুজিলে। ঘৈণীয়েক গাদুলীয়ে অলপ পানী মুখত দিলে। মণ্ডল বুঢ়াই এটি দীৰ্ঘ নিশ্বাস পেলালে। তাৰ পিছত, গাদুক অন্তিম শয্যাত ওচৰলৈ মাতি আনি সেহাই সেহাই অলপ ভগা ভগা মাতেৰে বুঢ়াই গাদুক এই কেইআষাৰ কথা ক'লে :

(১) 'বেল্ তলালৈ চহিবা।

(২) মাছৰ প্ৰত্যেক কামোৰত মুৰা খাবা।

(৩) মাজ সমুদ্ৰত পানী খাবা।

(৪) তাতো যদি নোৱৰা তিনিমূৰীয়া বুঢ়াৰ ওচৰলৈ যাবা।'

এই অন্তিম আদেশ আৰু উপদেশ দিওঁতে দিওঁতেই বুঢ়াৰ মাত বন্ধ হৈ আহিল। দুচকুৰেদি দুধাৰী চকুলো বাগৰিল আৰু বুঢ়াই চিৰি কাললৈ চকু মুদিলে।

গাদুয়ে বাপেকৰ একমাত্ৰ সন্তান বুলি গৌৰৱ কৰি আগৰে পৰাই অলৌ টলৌকৈ ঘূৰি ফুৰিয়ে বেছিভাগ সময় অতিবাহিত কৰিছিল। বাপেকৰ নিয়মীয়া কঠোৰ পৰিশ্ৰমৰ ফলত গাদুহঁতৰ সাংসাৰিক অৱস্থা নদন বদন আছিল।

গাদুয়ে ফিতাহি মাৰি ঘূৰি ফুৰিয়ে সোণালী সময় পাৰ কৰি দিবলৈ ধৰিলে। সি কৃষিকাৰ্যত সিমান মনকাণ নিদিয়াকৈ থাকিল। বাপেকৰ মৃত্যুৰ পিছত গাদুয়ে পিতৃবাক্য আখৰে আখৰে পালন কৰি চলিবলৈ ধৰিলে— স্বজ্ঞানে স্বইচ্ছাই। সিহঁতৰ এজোপা বেল গছ আছিল— ঘৰৰ সন্মুখফালে, তাৰে তলত সি নিতৌ চহ কৰিবলৈ ধৰিলে। খেতিৰ বাকী মাটি ছন পৰিল। প্ৰতিদিন ডাঙৰ ডাঙৰ ৰৌ, কাতল, বাহু আদি মাছ কিনি আনি তাৰ মূৰা প্ৰত্যেক কামোৰে মহানন্দে খাবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। তিনিজন নাৱৰীয়াসহ এখন নাও ভাৰা কৰি মাজ সাগৰৰ পৰা নিতৌ খোৱা পানী আনি খাবলৈ ধৰিলে।

এনেকৈ কিছুদিন চলাৰ পিছত গাদুৰ প্ৰায় বস্তি নন্ধলা অৱস্থা হ'ল। গাদুই এতিয়া উপায় কৰে কি? সি চাৰিওপিনে অন্ধকাৰ দেখিবলৈ ধৰিলে। এসাঁজ অনাহাৰে থাকি সি নিস্তেজ হৈ পৰিল। সি বিছনাত দীঘল দি পৰিল। কিন্তু তাৰ টোপনি নাহিল। ভোকত তাৰ পেট কলমলাবলৈ ধৰিলে। তাৰ মনত পৰিল ঃ 'ধন চিন্তা মন চিন্তা, চিন্তা বৰ ৰোগ।

কোনো কাৰ্যই ভাল নালাগে,

যদি লাগে ভোক।।'

ইকাতি সিকাতিকৈ ওৰে নিশা গাদুৰ টোপনি নাহিল। সি তাৰ অতীত জীৱনৰ কথা আৰু বাপেকৰ আদেশ-উপদেশৰ কথা মনত কৰি চকুলোৰে গাৰু তিয়ালে। সি দীৰ্ঘ নিশ্বাস ত্যাগ কৰিবলৈ ধৰিলে। গাদুৰ দুখৰ ৰাতি নোযোৱা নুপুৱা হ'ল। অৱশেষত তাৰ মনত পৰিল বাপেকৰ অন্তিম উপদেশ।

ৰাতি পুৱাৰ লগে লগে গাদুই যাবলৈ ধৰিলে— তিনিমূৰীয়া বুঢ়া বিচাৰি। গৈ আছে গৈ আছে। গৈ গৈ এডৰা জলকীয়া খেতিৰ ওচৰ পালে। তাত এজন তিনিমূৰীয়া বুঢ়াই পিটিকি পিটিকি নিকাই আছে। গাদুই লাহে লাহে বুঢ়াৰ কাষলৈ গ'ল।

তিনিমূৰীয়াবুঢ়াই লাহে লাহে ওপৰলৈ মূৰ ডাঙি চাই গাদুক সুধিলে— 'কিহে বোপাই তুমি কোন? কি সকামত এই অভাগাৰ ওচৰলৈ আহিলা? গাদুই বিনয়ভাৱে নিজৰ পৰিচয় দিলে। তাৰ পিছত নিজৰ দুখৰ কথা বিতংকৈ বিবৰি ক'লে। তেতিয়া জ্ঞানী বুঢ়াই ক'লে— বোলে, 'বুঢ়াৰ কথা নুশুন ডেকা টানত পৰি কিয় কেকা।।'

বোপাই! তোমালোক ডেকাবোৰে আমাৰ দৰে বুঢ়াৰ কথালৈ মন-কাণ নিদিয়া নহয়। সেয়ে তোমালোকৰ এনে হ'বলৈ পায়। নহ'লে বাপেকৰ সোণৰ সংসাৰ ধ্বংস কৰানে? বাৰু, সি যিয়ে নহওক বোপাই, তোমাৰ বুজাত ভুল হৈছে। সেয়ে তুমি দুখত পৰিছা।

এতিয়া কওঁ শুনা: তুমি তোমালোকৰ খেতিৰ গোটেইখিনি মাটি বেল দলিমাৰি দিলে তল যোৱাকৈ চহ কৰিবা। বজাৰৰ পৰা সদায় সৰু সৰু টাটকা মাছ আনি প্ৰতিগৰাহত মুৰা খাবা আৰু আধা ভাত খোৱাৰ পিছতেই পানী খাবা। তেতিয়া হ'লে তোমাৰ পিতৃবাক্য পালন কৰা হ'ব আৰু তোমাৰ সাংসাৰিক অৱস্থা নিশ্চয় ভাল হ'ব। এতিয়া যোৱা।

প্ৰথম বছৰৰ ২য় সংখ্যাত প্ৰকাশিত (ডিচেম্বৰ,১৯৬৫)

ভাৰতৰ ধৰ্ম নিৰপেক্ষতা

ছিৰাজুল হক (আলিগড়)

ধৰ্ম নিৰপেক্ষতা ভাৰতৰ এটি জাতীয় ঐতিহ্য। বেলেগ বেলেগ জাতি আৰু ধৰ্ম বিৰাজমান দেশ এখনত ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা সুকলমে পৰিচালনা কৰিবৰ একমাত্ৰ উপায় হৈছে সকলো গোত্ৰৰে আনুগত্য স্বীকাৰ। ভাৰতৰ অসংখ্য ভাষাভাষী আৰু বেলেগ বেলেগ ধৰ্মীয় লোকে কেতিয়াও এই সূত্ৰক মানি নল'ব যদিহে কোনো এটি বিশেষ ধৰ্মক, ৰাজ্যিক ধৰ্ম হিচাপে মানি লোৱা হয়। ধৰ্ম নিৰপেক্ষতা বুজোতা বহুতোৰে কিছু নহয় কিছু আঁসোৱাহ ৰৈ যায়। বহুতে ভাবে ধৰ্ম নিৰপেক্ষতা ধৰ্মৰ বিৰোধী ভাব নহ'লেও অন্ততঃ পক্ষে ধৰ্মৰ প্ৰতি এটি অমনোযোগী ভাব। এইটো ভুল ধাৰণা। কিয়নো ধৰ্মীয় ঐতিহ্য ভাৰতত ইমান শক্তিশালী যে ইয়াৰ গুৰুত্ব অস্বীকাৰ কৰিলে ভাৰতীয় নাগৰিকে ধৰ্ম নিৰপেক্ষতা নীতিৰ মূল উৎপাদন কৰিব। গতিকে ভাৰতত ধৰ্ম নিৰপেক্ষতা বুলিলে কোনো এটি বিশেষ ধৰ্মক ৰাজ্যিক ধৰ্ম হিচাপে গ্ৰহণ নকৰাকে বুজায়।

এইটো স্বতঃসিদ্ধ যে প্ৰত্যেক সংখ্যাগৰিষ্ঠ সম্প্ৰদায়েই নিজৰ ধৰ্ম আৰু জীৱন নিৰ্বাহ অন্যান্য সম্প্ৰদায়তকৈ গৌৰবান্বিতকৰিবলৈ প্ৰলোভিত হয়। কিন্তু এই প্ৰলোভন সদায় বিপদ সম্পন্ন। ভাৰতীয় আৰু পৃথিবীৰ সকলো ইতিহাসে এয়ে শিকায় যে সংখ্যালঘুয়েও তেওঁলোকৰ সংখ্যাৰ মান হিচাপে জাতীয় জীৱন আৰু সংস্কৃতিত অৰিহণা যোগাই থাকে। ভাৰতত মুছলিম, খৃষ্টান আদি সংখ্যালঘু সম্প্ৰদায়ৰ দান সংখ্যা মান হিচাপে (অনুপাতে) কোনো ক্ষেত্ৰতে কম নহয়। যদিও ভাৰতত হিন্দুৰ সংখ্যা শতকৰা প্ৰায় ৮০জন, তথাপি ধৰ্মীয় একচেতিয়া প্ৰশ্ন তোলা উচিত নহ'ব। হিন্দু সমাজৰ অসাধাৰণ সমাজ ব্যৱস্থাই— বিভিন্ন শাখা, বিভিন্ন দৰ্শন আৰু সভ্যতাই এই প্ৰশ্নক কেতিয়াও ইচ্ছাকৃতভাৱ মানি নলয়।

ধৰ্ম নিৰপেক্ষতা ভাৰতত যুগ যুগৰে পৰা চলি আহিছে। আদিম যুগৰে পৰা ভাৰতত বিভিন্ন ধৰ্মৰ সমাৱেশ হৈছিল, কিন্তু কোনো শাখাই নিজ নিজ পদ্ধতিত বাধাপ্ৰাপ্ত হোৱা নাছিল। খৃষ্টীয় প্ৰথম শতাব্দীতে খৃষ্টান আৰু ইহুদিবিলাকে উল্লেখযোগ্য আদৰ-অভ্যৰ্থনা পাইছিল। কেবাশতাব্দীৰ পিছত পাৰ্চীয়ান আৰু মুছলিমবিলাকে ভাৰতৰ এক আন্তৰিক আহ্বান পাইছিল আৰু এতিয়াও উল্লেখযোগ্য যে বিভিন্ন ধৰ্মবিশ্বাসীলোক বিৰাজমান দেশ এখন একে পথেৰে উন্নতিৰ বাটলৈ আগবাঢ়ি আছে।

হিন্দু সমাজখন চৰিত্ৰগত হিচাপে নিয়ম-তন্ত্ৰ প্ৰণালীবাদী। এই মতবাদে সামাজিক আৰু অৰ্থনৈতিক সম্বা যেনে— জাতিধৰ্ম, লগতে ধৰ্মীয় মনোভাব আৰু বিশ্বাসতা আৰোপ হয়। হিন্দু ধৰ্ম বেলেগ বেলেগ ঠাল-ঠেঙুলিৰে ভৰা। এক শাখাৰ লগত অইন শাখাৰ ইমান পাৰ্থক্য যে পৃথিৱীৰ দুটা পৃথক সংঘবদ্ধ ধৰ্ম বুলিহে অনুমান হয়। কিন্তু গৌৰৱৰ বস্তু এয়ে যে যদিও বৌদ্ধ, জৈন, শিখ আদি হিন্দু ধৰ্মৰ বহুতো শাখা ভাৰতৰ কোণে কোণে গঢ়ি উঠিছিল, তথাপি এক শাখাৰ লগত অইন শাখাৰ খোৱা-কামোৰাৰ দৃষ্টান্ত কম। অশোকে যদিও বৌদ্ধ ধৰ্মক ৰাজধৰ্ম হিচাপে ঘোষণা কৰিছিল তথাপি তেওঁ সকলো ধৰ্মৰ লোকসকলক নিৰাপত্তা দিছিল আৰু সকলো ধৰ্মৰ প্ৰতি উদাৰ আছিল। বিজয়াপুৰিৰ ইক্ষাকু ৰজাবিলাকেও বৌদ্ধ আৰু হিন্দুবিলাকক একে চকুৰে চাইছিল। প্ৰবাদ আছে যে তেওঁলোকৰ ৰজা হিন্দু আৰু ৰাণী বৌদ্ধ আছিল। পূজাৰীবিলাকে ৰজাৰ পৰা আৰু ভিক্ষুকবিলাকে ৰাণীৰ পৰা সহায় আৰু সহানুভূতি পাইছিল। পৰধৰ্মৰ প্ৰতি সহিষ্ণুতা তেওঁলোকৰ থকালৈকে দেশত উন্নতি আৰু শান্তি বিৰাজ কৰিছিল। যেতিয়াই এই মতৰ পৰিবৰ্তন কৰিছিল তেতিয়াই দেশত গণ্ডগোল আৰম্ভ হৈছিল আৰু অৱশেষত সেই ৰাজ্য পতন হৈছিল।

মোগল আৰু পাঠান সাম্ৰাজ্যৰ যুগতো একে মতবাদকে অৱলম্বন কৰা হৈছিল। পাঠানসকলে ভালদৰে উপলব্ধি কৰিব পাৰিছিল যে হিন্দুসকলৰ আনুগত্য নহ'লে কেৱল ভীতিৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত ৰাজ্য এখন অধিককাল তিষ্ঠি থাকিব নোৱাৰে। সুবিধাবাদী আকবৰে এই মতক জীৱনৰ দৰ্শন কৰি ল'লে আৰু ইয়াতেই তাৰ মহত্ব। যেতিয়াই এই মাতবাদ এৰি দিলে, মোগল সাম্ৰাজ্যৰ পতন তাৰ পৰাই আৰম্ভ হ'ল।

শিৱাজীৰ কৃতিত্ব ধৰ্ম-নিৰপেক্ষতাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিছিল। তেওঁৰ উত্তৰাধিকাৰী কিছুমান নিজ ধৰ্মৰ প্ৰতি বেছি দৰদ থকাৰ ফলত ধৰ্মীয় আভিজাত্যৰ সৃষ্টি হৈছিল আৰু হিন্দুবিলাকেই তেওঁলোকৰ বিপক্ষে গৈছিল।

এইদৰে আমি বুৰঞ্জীয়ে শিকোৱা— ঐতিহ্যকে গ্ৰহণ কৰি আছোঁ। ভাৰতীয় সংবিধানে ধৰ্মৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি—সামাজিক আৰু অৰ্থনৈতিক শিক্ষা মানি নলয়। ইংৰাজীত এই নীতিক Secularism (চেকুলাৰিজিম) বোলা হয়। Secularismৰ আভিধানিক অৰ্থ ভাৰতত মানি লোৱা হ'লে দেশত এক মহা আলোড়নৰ সৃষ্টি হ'ব বুলি আগেয়ে কৈ অহা হৈছে। তেনেহ'লে ভাৰতত Secularism বুলিলে কি বুজো? ভাৰতীয় সংবিধানত ইয়াৰ কোনো সূত্ৰ নথকাত Secularism পক্ষপাতিসকলে কেতিয়াবা বিমোৰত পৰে। সংবিধানে ধৰ্মীয় আৰু সাংস্কৃতিক স্বাধীনতা বৰ্ণনা কৰোতে Secularismৰ গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছে। 'ভাৰতত কোনো ধৰ্ম ৰাষ্ট্ৰিক ধৰ্ম নহ'ব। চৰকাৰে কোনো ধৰ্মক আতিথ্য নকৰিব কিন্তু সকলো ধৰ্মক সমান চকুৰে

চাব'— আৰু এইবোৰেই হৈছে Secularismৰ সাৰমৰ্ম।

আমাৰ সংবিধানৰ অন্তৰ্ভূক্ত Secularism মতবাদ মৰুভূমিৰ বালিকণাৰ দৰে শুকান নহয়। ইয়াৰ লক্ষ্য গতিশীল। জাতি, ধৰ্ম, সামাজিক সংস্কৃতি আদি যিয়েই নহওক লাগে— নিজৰ নিজৰ ধৰ্ম, কৃষ্টি আৰু সংস্কৃতিৰ দ্বাৰা নিজ ব্যক্তিত্ব প্ৰকাশ কৰিবলৈ ভাৰতৰ বিশাল পৰিয়ালৰ প্ৰত্যেক নাগৰিককে ই সুবিধা দিব বিচাৰে; যদিহে ইয়াৰ দ্বাৰা অইনৰ স্বাধীনতাত ব্যাঘাত নজন্মে আৰু এইদৰে, ভাৰতৰ সাংস্কৃতিক আৰু বিশ্বজনীন উন্নতিত অৰিহণা যোগায়।

সঁচা গণতন্ত্ৰ বুলিলে আমি যিয়েই নুবুজো, ইয়াৰ উন্নতিৰ কাৰণে, লৌকিক, যুক্তি-সংগত, ধৰ্ম নিৰপেক্ষ আৰু অসাম্প্ৰদায়িক নীতিৰ ওপৰত ভিত্তি কৰিব লাগিব। ভাৰত গণৰাজ্যৰ উন্নতি কল্পে যুক্তি— ধৰ্মৰ সকলো শাখা সবল কৰিব লাগিব আৰু তেতিয়াহে ই অজেয় হ'ব।

Secularism ৰ সৃষ্টি বিজ্ঞান, যুক্তি আৰু জীৱনৰ বাস্তৱ ধৰ্মৰ;— বিশেষকৈ নাগৰিক জীৱনৰ (Citizenship) আৰু জাতীয় কৰ্মধাৰাৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত। নাগৰিক জীৱনত প্ৰীতি, বন্ধুত্ব আৰু পৰম্পৰাগত সহায় সহানভূতি আদিয়ে খুব সহায় কৰে আৰু সকলোৰে পক্ষে ই উপকাৰী। Secularism য়ে ধৰ্ম, আধ্যাত্মিকতা আৰু অনুভৱ যোগ্য বস্তুৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি নাগৰিক জীৱন প্ৰভাৱান্বিত বা বাধা বিপত্তিৰ সৃষ্টি কৰিবলৈ নিবিচাৰে। পাৰ্থিব দৰকাৰী বস্তুৰ ওপৰত ইয়াৰ অবাধ প্ৰতিক্ৰিয়া আছে। বাস্তৱ জীৱনৰ উত্থান পতনত আধ্যাত্মিকতাৰ স্থান নাই। সেই বুলি Secularism কোনো মতেই ধৰ্ম বিৰোধী নহয়। পাৰ্থক্য এইখিনিতেই যে মানুহৰ পাৰ্থিব লাভ নহ'লে কেৱল আধ্যাত্মিকতাৰ নাম লৈ ই ধৰ্মক নামানে। বাস্তৱিকতে Secular নীতিৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত নহ'লে প্ৰকৃত গণতন্ত্ৰ চলিব নোৱাৰে। কিয়নো গণতন্ত্ৰ দেশৰ আইনৰ আগত প্ৰত্যেক নাগৰিকৰ সম অধিকাৰক বুজায়। ভাব প্ৰকাশ স্বাধীনতা ব্যক্তি সমতাৰ অন্তৰ্ভূক্ত আৰু ই সকলো নাগৰিকৰ প্ৰতি সমান অধিকাৰ, দায়িত্ব আৰু সুবিধা আৰোপ কৰে। এনেকি গৱৰ্ণমেণ্টেও আইনৰ হাত এৰাই চলিব নোৱাৰে। কিছুমান বিষয়ত ৰাজ্যৰ কৰ্মকৰ্তাসকলে স্বাধীনতা ভোগ কৰিলেও তেওঁলোকে আইনৰ পৰা মুক্ত নহয়। তেওঁলোকে আইনৰ পৰা পৃথক হ'লে ৰাজ্যত বিভাজন আৰু কন্দলৰ সৃষ্টি হ'ব।

সাধাৰণতে Secularism ধৰ্মীয় ভিত্তিত নহয় যদিও ইয়াৰ স্থিতি আৰু প্ৰগতিত নৈতিকতা আছে। এই নৈতিকতা ধৰ্মৰ পৰা লোৱা হোৱা নাই। সংগবদ্ধ আৰু পৰম্পৰাগত সুখ আৰু সমান অধিকাৰ বিচাৰি বিচাৰি ইয়াৰ জন্ম।

ভাৰতীয় সংবিধানৰ আগ কথাতেই ব্যক্তি সমতা আৰু ন্যায় বিচাৰৰ প্ৰতি অধিক জোৰ দিছে। মৌলিক স্বাধীনতা অধ্যায়ত (Chapter of the Fundamental Righrs) ভাৰতৰ সকলো অধিবাসীক কিছুমান অধিকাৰ দিছে। ইয়াৰ মাজত ধৰ্ম পালন আৰু ইয়াৰ প্ৰচাৰৰ অধিকাৰ অন্তৰ্ভুক্ত। দৰাচলতে এই অধিকাৰ সকলো ধৰ্মকে দিয়া হৈছে। সেয়েহে নিজ বিশ্বাসত কোনোৱে বাধাপ্ৰাপ্ত হ'ব নোৱাৰে।

এইদৰে দেখা যায় যে ধৰ্ম নিৰপেক্ষতা ভাৰতত আদিম যুগৰে পৰা চলি আহিছে আৰু বৰ্তমানে সেই পুৰণি ঐতিহ্যক বহুতো উন্নত ধৰণে আৰোপ কৰা হৈছে; নহ'লে ৰাষ্ট্ৰ সংঘৰ প্ৰগতিশীল জাতিৰ লগত আমাৰ হাত মিলাই চলা টান হৈ পৰিব। ভাৰতৰ প্ৰত্যেক নাগৰিকে ইয়াক ভালদৰে উপলব্ধি নকৰিলে বৰ্তমান যুগত গণতন্ত্ৰৰ কৃতকাৰ্যতা আশা কৰিব পৰা নেযায়।

প্ৰথম বছৰৰ ২য় সংখ্যাত প্ৰকাশিত (ডিচেম্বৰ,১৯৬৫)

ঈদ-ই-কোৰবানী

সম্পাদকীয়

কালৰ চকৰিটো চক্ৰপাকে অবিৰাম ঘূৰি থকাৰ ফলত প্ৰতি বছৰে আমি কালৰ হেৰুওবা অতীতক ঘূৰাই পাওঁ—বিভিন্ন উৎসব-পাৰ্বণ আদিৰ আয়োজন কৰি অতীতৰ হেওুলি ৰহণেৰে আমাৰ মন-প্ৰাণক জগাই তোলো; প্ৰাকৃতিক জগতখনে নব-ৰেহ ৰূপ লোৱাৰ দৰে আমিও মনত নব-চেতনা লাভ কৰো— ফলত সুপ্ত মনৰ লুপ্ত ভাবনা দীপ্ত হৈ উঠে।

ঈদ-ই-কোৰবানী (ত্যাগৰ ঈদ) মুছলমানসকলৰ তেনে এটি পৰ্ব। ইছলাম অনুগামীসকলৰ পৰ্ববোৰৰ ভিতৰত ই অন্যতম। মুছলমানসকলে ইয়াক পবিত্ৰ জ্ঞানে পালন কৰে। এই পৰ্বটি পালনৰ মাজেৰে মুছলমানসকলে অতীত ইতিহাসৰ এটি ঘটনাক স্মৰণ কৰি শিক্ষা লভে আৰু মনক পবিত্ৰ কৰে।

বিশ্ব নবী হজৰত মহম্মদ (ছঃ)ৰ পূৰ্বপুৰুষ হজৰত ইব্ৰাহিম খলিলুল্লাহ (আঃ)য়ে এদিন ৰাতি সপোনত খোদাৰ পৰা আদেশ প্ৰাপ্ত হয় কিবা প্ৰিয় বস্তুক আল্লাৰ নামত কোৰবান কৰিবলৈ। সপোন প্ৰদত্ত খোদাৰ এই আদেশ পালন কৰিবলৈ তেওঁ পোনতে দুম্বা দ্বিতীয়তে উট কোৰবানী কৰাৰ পিছতো যেতিয়া তৃতীয়বাৰ সেই একে আদেশেই প্ৰাপ্ত হয়, তেতিয়া বুকুৰ ধন, কলিজাৰ টুকুৰা পুত্ৰ ইছমাইল (আঃ)ক কোৰবানী কৰিবলৈ গলত ছুৰি চলায়। জাগতিক মায়া-মোহক কোৰবান কৰি, পিতা হৈ পুতেকৰ গলত ছুৰি চলাই পৰমপিতা (আল্লা)ৰ কঠিন পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হয়— বিনন্দীয়া সংসাৰৰ মায়াৰ বন্ধন কাটি আল্লাৰ খাচ পিয়াৰা বান্দা ৰূপে প্ৰমাণ ছাবিত কৰে। এয়া খলিলুল্লা (আল্লাৰ বন্ধু)ৰ প্ৰমাণ কাহিনী।

যুগ পৰিবৰ্তনত ই আজি অস্বাভাবিক যেন লাগে; কিন্তু প্ৰাচীন কালত নৰবলিৰ প্ৰথা চলিছিল। ভাৰতৰ বুকুতো এই ৰীতিৰ প্ৰচলন আছিল। হজৰত ইব্ৰাহিম (আঃ) প্ৰাচীন পশ্চিম ভাৰতীয় নবী। হিন্দু শাস্ত্ৰত তেওঁক ব্ৰহ্মা বোলা হৈছে, 'কোৰাণ'ত ইব্ৰাহিম আৰু 'বাইবেল'ত আব্ৰাহাম নামে পৰিচিত। তেওঁৰ দুইপুত্ৰ ইছমাইল আৰু ইছহাক হিন্দু শাস্ত্ৰত যথাক্ৰমে অথবা আৰু অংগিৰা কোৱা হৈছে। তেওঁৰ দুগৰাকী পত্নী সাৰা আৰু হাজেৰাক যথাক্ৰমে সৰস্বতী আৰু পাৰ্বতী নামে জনা যায়।

ইব্ৰাহিম (আঃ) কোৰবানী নৰবলি প্ৰথাৰেই অনুৰূপ কাহিনী। তদানীন্তন আল্লাৰ পিয়াৰা বান্দাসকলে ভক্ত-প্ৰাণৰ বিগলিত শ্ৰদ্ধা আৰু ত্যাগ এইদৰেই দেখুৱাইছিল।

পুৰাকালত ই বৰ পুণ্যময় আছিল। পৰবর্তী কালত এই নির্মম ধর্মীয় প্রথাটো বন্দ হৈ যায়।

হজৰত মহম্মদ (ছ:)য়ে পূর্বৰ সকলো ধর্মৰ সাৰ সংগ্ৰহ কৰি ইছলাম প্ৰচাৰ কৰে। কোৰাণত আছে— 'ছুহুৰ্ফ কাম মুতাহ-হাৰাতান ফীহা কুতুবুন কাই-মিয়াতঃ পবিত্র কিতাপ (কোৰাণ), যি সকলো পূর্ববর্তী ধর্মগ্রন্থৰ সংশোধিত সাৰ।' — (ছুৰা 'বাই-ইনাত' : ৯৮ : ২৩)। তেখেতে ইব্রাহিম (আঃ)ৰ শিক্ষাপ্ৰদ এই মহান ত্যাগৰ আদর্শক জীয়াই ৰাখি, মানৱক ত্যাগ-আদর্শৰ প্ৰতি অনুৰাগ বঢ়াবলৈ ভক্ষ্য পশু-বলি (যবেহ)ৰ বৈধতা ইছলামত স্থান দিয়ে। বে-তিয়াৰে পৰা ই মুছলমানসকলৰ এটি পবিত্র উৎসৱত পৰিগণিত হৈছে।

এই উৎসৱৰ ঘাই শিকনি হ'ল— ইহলৌকিক মায়া-মোহ, স্বার্থ-লোভ আদিৰ বন্ধনৰ পৰা মনক আঁতৰাই পৰলৌকিক চিৰ সুখ আৰু আনন্দৰ বাবে ত্যাগ আৰু দানেৰে মনক শুচি কৰা আৰু ধর্ম পথত পৰিচালিত হৈ মানৱ জাতিৰ কল্যাণ সাধনত অৰিহণা যোগোৱা। কিন্তু আজিকালি আমাৰ সমাজৰ বেছি সংখ্যক মানুহেই ইয়াৰ মূল শিক্ষাত গোলযোগ কৰে— মনত পবিত্রতা পাবলৈ ত্যাগ নকৰি খাবলৈহে ত্যাগ কৰা যেন আচাৰ-ব্যৱহাৰে প্ৰমাণ কৰে। ফলত, ই এতিয়া মুছলমানৰ 'গৰু খোৱা উৎসৱ'ত পৰিণত হৈছে। সেয়ে কোনো কোনো অস্বাভাৱিক মনোভাব ধাৰীলোকে 'গো-হত্যা-ৰোধ' আন্দোলন কৰিবলৈ সম্বল পায় আৰু ঠাই বিশেষে চেলুৱে সাম্প্রদায়িক হাংগামা সৃষ্টি কৰে।

অধর্মীকসকলেই সুবিধা বুজি ধর্মৰ নাম বেছিকৈ মুখত লয় আৰু ধর্মৰ দোহাই দি সমাজত অশান্তিৰ সৃষ্টি কৰে। সিহঁত হিন্দুও নহয়, মুছলমানো নহয়— সিহঁত চয়তান। এই চয়তানবোৰৰ ফেৰেৰ পৰা জনসাধাৰণক আঁতৰাই ৰাখিবলৈ ইমানদাৰ সাধুসকলে সক্ষম হোৱা উচিত। মুছলমান সমাজক আমাৰ অনুৰোধ, কোৰবানীৰ সময়ত কেৱল গৰু কোৰবানী নকৰি, মনৰ আসোৱাহ-অহংকাৰ, লোভ, স্বার্থপৰতা আদিকো কোৰ্বান কৰে যেন। তেহে, আল্লাই আমাৰ ওপৰত করুণাবর্ষণ কৰিব। আল্লাহ মহান— আল্লাহ আকবৰ।

প্ৰথম বছৰৰ ঈদ সংখ্যাত প্ৰকাশিত (মাৰ্চ, ১৯৬৬)

ন-অসমীয়া

আতাউৰ ৰহমান- এম এ, এল এল বি

(লিখক নিজেই এজন ন-অসমীয়া আৰু এই প্ৰবন্ধত তেখেতে নিবেদন কৰিছে এটা প্ৰাণৰ অনুভূতি— সম্পাদক।)

জমীদাৰীৰ জ্বালাতন, মহাজনৰ মহতালি, অন্ন-কষ্টৰ পোৰণি আদিৰ হাত সাৰিবৰ মানসে প্ৰথম মহাযুদ্ধৰ সময়েৰে পৰা পূৰ্ববংগ (বৰ্তমান পূব বাংলাদেশ)ৰ পৰা অসমলৈ দেশ স্বাধীন হোৱাৰ আগলৈকে আগমন কৰি থকা লোককে সাধাৰণতঃ আৰু বিশেষকৈ তাৰে মুছলমান অংশক 'ন-অসমীয়া' আখ্যা দিয়া হৈছে— যিহেতু তেওঁলোকে অসমত স্থায়ীভাৱে বসবাস কৰি ইয়াৰ জনসমুদ্ৰৰ লগত মিহলি হৈ গৈছে বা যাবৰ কাৰণে প্ৰয়াস কৰিছে। অন্যান্য নবাগতসকলেও নিগাজিকৈ থকাৰ উদ্দেশ্যে আহিলেও মুছলমানখিনিৰ ক্ষেত্ৰত এটা বিশেষত্ব আছে যে তেওঁলোকে শিক্ষাৰ মাধ্যমকে আৰম্ভ কৰি হাৰে-মিহজুৰে অসমীয়া ভাষা আৰু কৃষ্টিক সাঙুৰি লৈছে। আৰু এইদৰেই তিনি-চাৰি পুৰুষ তেওঁলোকে ইয়াতে কটালেই। তেওঁলোকৰ দুখ-কষ্ট, হাঁহি-কান্দোন, আশা-আকাংক্ষা ইয়াত আন দহজন তথাকথিত থলুৱা অসমীয়া দুখ-কষ্ট, হাঁহি-কান্দোন, আশা-আকাংক্ষাৰ লগত একাকাৰ হৈছে আৰু কি ৰাজনীতি, কি সমাজনীতি, কি অৰ্থনীতি সকলোতে তেওঁলোকে আন দহজনৰ লগতে খোজত খোজ মিলাই, সুৰত সুৰ মিলাই যাবলৈ আগবাঢ়ি আহিছে। তেওঁলোক আমাৰ, আমি তেওঁলোকৰ।

১৮৯৭ ইং চনৰ ভূঁইকঁপৰ ফলস্বৰূপে আৰু অন্য প্ৰকাৰে জংঘলাকীৰ্ণ হৈ থকা ঠাই মোকলাই, তাহানিৰ থলুৱা ভাইসকলৰ সৌজন্যত বা দুৰ্যোৰ পৰিশ্ৰমেৰে ঘটা অৰ্থেৰে যোগাৰ কৰি লোৱা সা-সম্পত্তিৰে অথবা আনৰ খাটুৱা লোকৰ অভাৱ পূৰণ কৰি এই মুছলমান কৃষক শ্ৰেণী সিঁচৰতি হৈ আছে অসমৰ চুকে-কোণে পুৰণি বাসিন্দাসকলৰ গাতে গা মিলাই গাঁওবোৰত, সামান্য পৰিমাণে চহৰে-বজাৰে আৰু হয়তো কায়েম খেতিৰ চৰ-চাপৰিবোৰত, যদিওবা প্ৰকৃতিৰ প্ৰত্যাহ্বান গ্ৰহণ কৰিবলগীয়া হৈছে তেওঁলোকে শেষৰ ঠাইবোৰত। বাহুবলীয়া কৃষক সন্তান হ'লেও সমস্যা তেওঁলোকৰ আনৰ তুলনাত ঢেৰ বেছি। খোৱা-পৰাৰ সমস্যা, বুনিয়াদী নিৰক্ষৰতা দূৰ কৰা সমস্যা, আন দহ ভাইৰ তেওঁলোকলৈ বৰ্তি থকা কাৰণে-অকাৰণে কটাক্ষ চাবনিৰ সমস্যা আৰু কেতিয়াবা অস্তিত্বৰ সমস্যা।

অক্লান্ত পৰিশ্ৰমী আৰু পুৰণি কলীয়া ধৰণে হ'লেও একাগ্ৰতীয়া খেতিয়ক এই শ্ৰেণী লোকৰ সাধাৰণতঃ হয়তো খাবৰ জোখাৰে এডৰা মাটিৰ অভাৱ আৰু নহ'লে

পেটে-ভাতে খাই থকা অৱস্থা। কিন্তু নিজৰ পেট প্ৰৱৰ্তনৰ লগতে স্বভাৱ দোষতে হওক বা এটা একপ্ৰকাৰ হীনতাৰ ভাব পৰিহাৰ কৰিব নোৱৰাৰ কাৰণে হওক তেওঁলোকৰ অধিকাংশই আন বিশেষ শ্ৰেণীকেইটামানক পুহি আহিছে বা আহিকলগীয়া হৈছে। সেয়ে হৈছে আমোলা শ্ৰেণী— মাটিৰ লগত সম্বন্ধ থকা, আইন-শৃংখলাৰ ভাৰপ্ৰাপ্ত হৈ থকা বা যিকোনো প্ৰকাৰে তেওঁলোকক অনুগ্ৰহ-নিগ্ৰহ দি থাকিব পৰা। আকৌ আছে তেওঁলোকৰ মাজতে বসুমলা কিছুমান তেওঁলোকৰ ইহকাল আৰু পৰকালত বাস্তা দেখুৱাই— মাতব্বৰ, পীৰ চাহেব। ১ ন্দ বিচাৰ বা 'কাজীৰ বিচাৰ' কৰা ধৰণৰ মাতব্বৰ হ'লেও ভালেই, অথবা সদাচাৰ শিক্ষা দিয়া বা ধৰ্মীয় নিয়ম কানুনৰ দিহা দিয়া পীৰ চাহেব হ'লেও ক্ষতি নাই; কিন্তু কাজিয়া-পেচাল লগাই দি সুবিধা আদায় কৰা মাতব্বৰ বা ধৰ্মৰ নামত গাজা-খুৰি কৰাই টকা ঘটাৰ সুযোগ পোৱা পীৰ চাহেবৰ ৰাজত্ব হ'লে কি ফল ফলিব পাৰে সহজে অনুমেয়। মুঠতে শোষণ বৃত্তি তেওঁলোকৰ মাজত বিৰাজমান।

আনৰ তুলনাত জীৱনমান তেওঁলোকৰ উন্নত হ'ব পৰা নাই। আমৰ মওচুমত টুকুৰিয়ে টুকুৰিয়ে আম কিনি খোৱাৰ বা মাঘ মাহ পৰিলেই জোঁৱাই-জীয়ৰী লৈ দুধ পিঠা খোৱা অভ্যাস আছে যদিও আৰ্থিক টেঁকাতে হক বা অন্য কাৰণেই হক তেওঁলোকৰ অধিকাংশৰে নিজৰ ঘৰৰ গাখীৰ টুলি বা হাঁহ-কুকুৰাৰ কণীকেইটা বা অত্যাৱশ্যকীয় জোঁৱাইক খোৱাবলৈ দুই-এটাৰ বাহিৰে মুৰগীকিটি বজাৰত বিক্ৰী কৰি নিজৰ ল'ৰা-ছোৱালীক ভিটামিন হীনতাত ভোগোৱা নিত্য নৈমিত্তিক ঘটনাৰ ছোৱা নাই এখোন। ফলত কেঁচুৱা মৃত্যু, কোটৰাগত চকু, বুদ্ধি বৃত্তিৰ হ্ৰাস লক্ষ্যমান তেওঁলোকৰ মাজত। খেতিৰ বাহিৰে ব্যৱসায়-বাণিজ্য, ...কাটন আদি শিল্পত মনোনিবেশ কৰাৰ আৱশ্যকতা নীচেই কম বোধ কৰে তেওঁলোকে। বস্তুতঃ তেওঁলোকৰ আৰ্থিক সংস্থাই সৌচৰা কাথিৰ আকাৰ ধাৰণ কৰি আনকো বিপৰ্যস্ত কৰাৰ উপক্ৰম। দেখিলে দুখ লাগে, ভাবিলে আকাশ-পাতাল, শুনিলে মধ্যযুগকেন লাগে তেওঁলোকৰ চৰে-চাপৰিয়ে অধিক শোচনীয়তা। এখনত বাহিৰ দুখন কাপোৰ নোহোৱা, শুবলৈ কঠ এখনো নোহোৱা, মাটিৰ বিছনা, চৰু-কাহি-বাটি বুলিবলৈ মাটিৰ সাজ অধিকাংশৰে ভাগ। খান বুলিবলৈ চিনা, আজা বুলিবলৈ আলুক, প্ৰসাধন বুলিবলৈ ধূলি-মাকতি যেন স্বতঃসিদ্ধ কথা তেওঁলোকৰ ক্ষেত্ৰত। আধুনিকতাৰ ৰ-বতাহে দুৰ্ভেদ্য প্ৰাচীৰ ভাংগিহে যেন প্ৰৱেশ কৰিব লাগিব তেওঁলোকৰ মাজত।

সামাজিক চাল-চলনো কম দায়ী নহয় ন-অসমীয়াৰ আশানুৰূপ উন্নতিৰ ক্ষেত্ৰত। আলেম-উলামাৰ মুখে ওবেনিশা বহি ওৱাজ নছিহত শুনা এই শ্ৰেণী লোকৰ বহুতৰে মাজত (অন্য সমাজৰো তেনেকুৱা নোহোৱা নহয়) তিৰোতাক লৈ টনা-আঁজোৰা আৰু মাৰি-মোৰ্কৰ্মাৰ অন্ত নাই। পৰ্দাৰ বাড়া-বাড়ি থকাৰ কাৰণেই সৌহৰেৰ অঘটন হ'বলৈ পায় নে নেপায় ঠিক ঠাৱৰ কৰা টান; কিন্তু এইটো ঠিক যে যি ধৰণৰ পৰ্দা প্ৰচলিত আছে সি তেওঁলোকৰ তিৰোতা শ্ৰেণীত আনি দিছে এটা হীনতা আৰু দৈন্যতাৰ বাতাবৰণ।

আওকলীয়া .... যত্ন বিবৰ্জিত কেশৰাশি তেনেই পৰিষ্কাৰ বুলিব নোৱৰা আচ্ছাদন আৰু লেতুসেতু অথচ সৰলতাৰ প্ৰতীক হৈ বাটে-পথে চলাব ভংগীয়ে সূচায় সিহঁতৰ অধিকাংশ বেলিকা এটা যুগৰ লগত সমন্ধহীনতা আৰু এটা জাপি দিয়া ভীৰুতা। পুৰুষসকলৰ মাজতো পিন্ধন-উৰণত উদাসীনতা ন-অসমীয়া। এখন লুংগি পিন্ধি এখন কান্ধত ৰখা, শুদা গাৰে থাকি চোলা কান্ধত বৈ থকা, প্ৰদৰ্শনীৰ বাবে জোতাযোৰ হাতত ভৰ দিয়া ইত্যাদি যে তেনেই সকলোৰে বেলিকা সৰ্বসম্মত তাকো ক'ব নোৱাৰি। হওঁতে শিক্ষাৰ লগে লগে কিয়দাংশেই পৰিহাৰ কৰিছে সেই চলন; কিন্তু পিন্ধন-উৰণৰ ধৰণে মৰ্যাদা বৃদ্ধি কৰে এইটো যদি স্বীকাৰ কৰা হয় তেন্তে স্বভাব পৰিবৰ্তনত ক্ষিপ্ৰতাৰ অভাব নিশ্চয় আছে। ন-অসমীয়াৰ মালি মোকৰ্দমাৰ আশ্ৰয় লোৱা আৰু কু-ফলদায়ক খণ্ডৰ মাত্ৰা— খুনা-খুনি মাৰা-মাৰি অহৰহ তেওঁলোকৰ সা-সম্পত্তি বিনাশৰ কাৰণতো হৈ আছেই, তেওঁলোকৰ সা-সম্পত্তি বিনাশৰ কাৰণতো হৈ আছেই, তেওঁলোকৰ সমাজখনৰো মৰ্যাদাৰ হানি কৰিছে। অৱশ্যে ক্ৰমাগত শিক্ষিত হৈ অহা যুৱক শ্ৰেণীৰ প্ৰভাৱত অৱস্থাৰ ক্ৰমোন্নতি হৈছে— কিন্তু প্ৰয়োজন আছে গতি ত্বৰান্বিত কৰাৰ।

শিক্ষিত ন-অসমীয়া চাম ৰাজনীতি, সমাজনীতিত বলিষ্ঠ মতাৱলম্বী আৰু দুবাহু মেলি তেওঁলোকে আঁকোৱালি লৈছে তেওঁলোকৰ স্বতঃগ্ৰহণ কৰা বা পিতৃ-পুৰুষৰ দেশ অসমখনক। পুৰণি অসমীয়া পৰিয়ালৰ সৈতে বিয়া-সবাহ, সোচ সম্বন্ধ স্থাপন আৰু আন প্ৰকাৰে চলাচল অবাধ গতিত আৰম্ভ হৈছে যদিও পুৰণি চামে নতুন চামৰ ছোৱালী গ্ৰহণ কৰাৰ মনোবৃত্তি গঢ়ি তুলিব নোৱৰাটো পৰিতাপৰ বিষয়। মুঠতে তথাকথিত থলুৱা সমাজৰ লগত ওতঃপ্ৰোতভাৱে মিলি যাবলৈ আৰু দেশৰ সংহতিত সমল যোগাবলৈ এটা প্ৰবল স্পৃহা তেওঁলোকৰ অকৃত্ৰিম, কিন্তু অন্তৰায় যে নাই তাকো নুই কৰিব নোৱাৰি। অসমীয়া ভাষাটো যিমান দ্ৰুত গতিত তেওঁলোকৰ মাজত প্ৰচলন কৰিব পাৰি তিমানেই সকলোৰে কাৰণে মংগল, অথচ শিক্ষাৰ প্ৰথম সোপান প্ৰাথমিক স্কুলবিলাকৰ প্ৰতি থকা সংশ্লিষ্টসকলৰ নজৰ বেদনাদায়ক। তেওঁলোকৰ নিজৰ অৱহেলা আৰু স্কুলবোৰৰ শোচনীয় ৰক্ষণা-বেক্ষণৰ কথটো বাদ দিলেও বহু ক্ষেত্ৰত শিক্ষকসকলৰ কৰ্তব্যৰ প্ৰতি কৰি থকা আওকাণেই তাৰ পৰিচায়ক। মাধ্যমিক স্কুলবিলাকতো যে অৱস্থা উন্নতৰ ডাঠি ক'ব নোৱাৰি। আকৌ উৎসাহ-উদ্দীপনা দিয়াকৈ শিক্ষিত ডেকাসকলক দেশৰ আনৰ লগতে দুই চাৰিটা মনত লগা চৰকাৰী চাকৰি-বাকৰিত সোমাই লোৱাৰ প্ৰচেষ্টা নোহোৱাটোও লক্ষ্য কৰিবলগীয়া।

ন-অসমীয়াক লৈ ভুল বুজা বুজিও সময়ে সময়ে হেঙাৰ হৈ থিয় দিছে মিলন আৰু সংহতিৰ ক্ষেত্ৰত। অতীতত পাৰ হৈ যোৱা বিশেষ ধৰণৰ এটা ৰাজনীতিৰ গোন্ধৰ দোহাই দি ১৯৫০ ইং চনত তেওঁলোকৰ এক অংশক ভিঠা মাটি উচ্ছন্ন কৰি স্থানচ্যুত আৰু হাৰাশাস্তি কৰাটো বৰ্তমান বুৰঞ্জীত পৰিণত হৈছে। অথচ এইটো জল্ জল্ পট্ পট্ হৈ

পৰিছে যে তেওঁলোক কোনো ক্ৰমেই অবাঞ্ছিত অধিবাসী নাছিল বা নহয়। কিন্তু পংকোচাৰ দুৰ্ঘটনাত ন-অসমীয়া আৰ্থিক আৰু শিক্ষা বিষয়ত যি অপূৰণীয় ক্ষতি হ'ল তাৰ বাবে ভিন সমাজেও চকুলো টুকিলে। অতীত— অতীত হৈ গৈছে। কিন্তু বৰ্তমানেও যেন তেওঁলোকৰ কিছু ভুল বুজাৰ জেৰ টনা টানি চলিছে। দেশ-প্ৰেম তেওঁলোকৰ নোহোৱা নহয়। আৰু আন দহজনৰ দৰে দেশখনক বহিৰাগত সমাজৰ পৰিপন্থী প্ৰভাৱৰ পৰা মুক্ত ৰখাত তেওঁলোক কোনো ক্ৰমেই পৰামুখ নহয়। আকৌ তেওঁলোকৰ লোভনীয় নহয়' আৰ্থিক অবস্থাকো বহিৰাগত লোক বৃদ্ধিৰ দ্বাৰা তেওঁলোকে হীন কৰিব খোজাৰ কোনো ৰাজনৈতিক উদ্দেশ্যও তেওঁলোকৰ নাই। অথচ গোটেই ন-অসমীয়া সমাজতো আজি এটা অপবাদৰ সম্মুখীন হয় যে তেওঁলোকৰ মাজত বহু বিদেশীয়ে আশ্ৰয় লৈ আছে। যাৰ ফলত এক প্ৰকাৰ চালনিৰে চলা হৈছে—তেওঁলোকক, সাধাৰণ আইনৰ গণ্ডিৰ বাহিৰত পেলাই দেশৰ পৰা তেওঁলোকক উচ্ছেদ কৰা হৈছে— তেওঁলোকৰ ন্যায়-অন্যায়ৰ বৰ বেছি লেখ নলৈ আৰু ঠাই বিশেষে মানৱতাকো অলপ নেওচি। এই বিষয়ত খেনৰ মতে ন-অসমীয়াসকল এটা ৰাজনৈতিক খেলাৰ পুতলা হৈ পৰিছে। কোনো বিশেষ উপদল ৰাজনৈতিক ক্ষমতা আয়ত্ত কৰাৰ পৰা বিমুখ হৈ আইন এটা উপদলক পৰ্যুদস্ত কৰাৰ উদ্দেশ্যে হেনো ইন্ধন যোগায়। সি যিকি নহওক, ইয়াৰ কাৰণে অকল ন-অসমীয়াসকলেই যে বিপাঙত পৰিছে সেয়া নহয়, ইয়াৰ ফলত তথাকথিত থলুৱা অধিবাসী সকলোৰো বহুতৰে মানসিকতাৰ ওপৰত এনেকুৱা প্ৰভাৱ বিস্তাৰ হৈছে যি দেশৰ কাৰণে মংগলদায়ক নহয়। দায়িত্বশীল মহলবোৰত এটা আশাৰ উদ্ৰেক হৈছে যে 'তাছখণ্ড চুক্তি'ৰ আওতাত এই সমস্যাৰ এটা সু-মীমাংসা হ'ব।

ন-অসমীয়াসকলক আনৰ দৰেই দেশৰ সম্পদ আৰু যুগৰ প্ৰয়োজনে হাত বাউলি দি কৈছে তেওঁলোকক সমতাৰ ভিত্তিত মানৱতাৰ আদৰ্শত আৰু সংহতিৰ খাতিৰত ন্যায়সংগত ব্যৱহাৰ দিবলৈ।

প্ৰথম বছৰৰ ঈদ সংখ্যাত প্ৰকাশিত (মাৰ্চ, ১৯৬৬)

ইছলাম আৰু বিশ্বভাতৃত্ব

আতাউৰ ৰহমান, বি এ

'ইছলাম' শব্দটি আৰবী 'ছলম' ধাতুৰ পৰা ওলাইছে। ই এটা গুণবাচক শব্দ। মানুহৰ নৈতিক, সামাজিক আৰু আধ্যাত্মিক গুণৰ কিছু পৰিমাণে আভাস দিয়াই 'ইছলাম'ৰ উদ্দেশ্য। ইয়াৰ সাধাৰণ অৰ্থ হৈছে 'শান্তি'— সম্পূৰ্ণ শান্তি, অবিৰাম শান্তি, অবিশ্ৰান্ত শান্তি— কিন্তু প্ৰকৃত আধ্যাত্মিক অৰ্থ 'আল্লাহ তালাত আত্ম সমৰ্পণ'। 'ইছলাম' নামটি কোনো মানুহে দিয়া নহয়। জগতৰ খৃষ্টান, বৌদ্ধ, হিন্দু আদি ধৰ্মৰ নিচিনা বৈশিষ্ট্য শূন্য, ব্যক্তিগত নামবাচক ধৰ্ম নহয়; ই সকলো যুগৰ সাৰ। ই কোনো নতুন ধৰ্ম নহয়। কিন্তু এই 'ইছলাম' নামটি আদিৰে পৰা নাছিল। হজৰত ইব্ৰাহিম (আঃ)ৰ দিনতহে এই নামৰ উৎপত্তি হয়।

সৃষ্টিৰ শ্ৰেষ্ঠ জগতত অশান্তি হওক বা বিশৃংখলা ঘটক— এইটো সৃষ্টিকৰ্তাৰ উদ্দেশ্য নহয়। গতিকে বিশ্বমানৱ জাতিৰ নিমিত্তে এটা ধৰ্মৰ আৱশ্যক, যাৰ অভাৱত মানৱ জগতত শান্তি, শৃংখলা আৰু সৌন্দৰ্য থাকিব নোৱাৰে— জাতিৰ অস্তিত্ব ৰক্ষা হ'ব নোৱাৰে। পদাৰ্থ জগতৰ ধৰ্ম যেনে এটা, বিশ্ব মানৱ জাতিৰ ধৰ্মও তেনে এটা— এটাতকৈ বেছি হ'লেই জাতিৰ মাজত পাৰ্থক্য বা বিভিন্নতা হোৱা স্বাভাৱিক। পাৰ্থক্য আহিলেই, জাতিৰ বীৰত্ব নেথাকে— অশান্তি-বিশৃংখলাই তাৰ মাজত খোপনি পুতিব। অসমৰ অসমীয়া, বংগদেশৰ বঙালী, পঞ্জাবৰ পঞ্জাবী, আৰব দেশৰ আৰবী— এইদৰে দেশ হিচাপে ভাগ কৰা জাতিবোৰ মুখ মানৱৰ স্বাৰ্থজনিত এটা সংকীৰ্ণতা মাথোন আৰু এই সংকীৰ্ণতাই হৈছে বিশ্ব মানৱ জাতিৰ মাজত বিশৃংখলা আৰু অশান্তিৰ একমাত্ৰ মূলীভাত কাৰণ। সৃষ্টি কৰ্তা এজন, দৰাচলতে তেওঁৰ ওচৰত বিশ্বমানৱ জাতি এটা আৰু তেওঁৰ নিয়মানুৱৰ্তীতাৰ নিমিত্তে প্ৰাকৃতিক ধৰ্মও এটা। এই প্ৰাকৃতিক বিশ্বমানৱ ধৰ্ম হৈছে ইছলাম বা শান্তি। এই ধৰ্ম কোনো দেশ হিচাপে বিভাগ কৰা জাতিৰ ধৰ্ম নহয়। ই বিশ্বমানৱ জাতিৰ একমাত্ৰ ধৰ্ম। সেয়েহে ইছলামৰ মহাগ্ৰন্থ পৱিত্ৰ কোৰআন শৰিফে কৈছে,— 'ইন্নাদ্দিনা এনদাল্লাহেল্ ইছলাম'— অৰ্থাৎ নিশ্চয়, আল্লাৰ ওচৰত একমাত্ৰ ইছলামৰ বাহিৰে আন কোনো ধৰ্ম গ্ৰহণীয় নহয়। এই ইছলাম হজৰত মোহাম্মদ (ছাঃ) বা কোনো ব্যক্তি বিশেষৰ প্ৰৱৰ্তিত নিজস্ব ধৰ্ম নহয়; ই যীশুৰ প্ৰচাৰিত খৃষ্টান ধৰ্ম নহয়, বুদ্ধৰ বৌদ্ধ ধৰ্ম নহয়, নাইবা মুছাৰ প্ৰচাৰিত ইহুদী ধৰ্মও নহয়;— বৰং ই মানৱ জগতৰ সৃষ্টিৰ আৰম্ভণিৰে পৰা যুগে যুগে অৱতীৰ্ণ হজৰত আদম (আঃ), মুছা (আঃ), ইছা (আঃ), হজৰত মোহাম্মদ (ছাঃ) আদি সকলো ধৰ্ম প্ৰচাৰকৰ প্ৰচাৰিত একমাত্ৰ বিশ্ব মানৱ ধৰ্ম। মানৱ সৃষ্টিৰ আদি

কালৰে পৰা এই ধৰ্ম জগতখনত আছে আৰু যিমান দিন মানৱৰ অস্তিত্ব জগতত থাকিব, সিমান দিনলৈকে ইছলাম জগতত থাকিব। ইয়াৰ ধ্বংস বা কোনো পৰিৱৰ্তন নাই। এই বিষয়ে মাদ্ৰাজৰ M Venkata Raman এ লিখিছে— 'Islam is the most natural and reasonable religion of all, and is the most acceptable to all thinking men. Its strength lies in this, While the pure religion, that is, Monotheism, preached by Jesus Christ, was corrupted at its very source by his followers, Muslims have always been strictly loyal to God and are scrupulously preserving. His pure worship taught them by their Prophet in all its integrity. Neither Hinduism nor Buddhism has any chance whatever of becoming the World Religion.... Islam alone is the purest and best of all the Religions now existing. And it alone stands the best chance of winning the world to itself, if only the Muslims wisely set about teaching it to others and show its graces in their life and character.'

জগতৰ আন আন ধৰ্মৰ নিচিনা ইছলাম এটা ধৰ্ম। ইছলামৰ শিক্ষা আৰু সৌন্দৰ্যৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিলে ভালকৈ বুজিব পাৰি যে, আজিকালিৰ প্ৰজাতন্ত্ৰ শাসন (Democracy) এই ইছলামৰেই শিক্ষা মাথোন। বিশ্বনবী হজৰত মোহাম্মদ (ছাঃ)ৰ মতে একত্ব, ভাতৃত্ব, সাম্য আৰু স্বাধীনতাইহে মানুহক মানুহ কৰিব পাৰে। তেখেতৰ শিক্ষা— স্বাধীনতা মানুহৰ জন্মগত অধিকাৰ, মানুহৰ মাজত জাতিগত আৰু সাম্প্ৰদায়গত— বিশেষ কোনো পাৰ্থক্য নাই; মানুহ বুলিলেই ইজনে সিজনৰ ভাই-ককাই। এজন ধনী আৰু এজন নিছলা ভুকহীয়া ইছলামৰ চকুত কোনো পাৰ্থক্য হ'ব নোৱাৰে। কাৰণ সিহঁত দুয়ো মানুহ, একে মূলৰ পৰা উৎপন্ন। আল্লাই মানুহৰ পদ-মৰ্যাদা, ধন-দৌলত, বংশ-গৌৰৱৰ ফালে লক্ষ্য নকৰে। আল্লাৰ বিধানমতে কোনোৱে কাৰো অধীনত থাকিব নোৱাৰে। ইয়াত সৰু-ডাঙৰ নাই আৰু এজনে আনজনক সৰু বুলি ভবা মহাপাপ। শুদ্ধ চিত্ত পৰিত্ৰাত্মা হ'লে, এজন অস্পৃশ্য জাতিৰ মানুহো আল্লাৰ ওচৰত অপবিত্ৰ চিত্ত ৰাজাধিৰাজতকৈও বেছি প্ৰিয়। মুছলিম সমাজত জন্মগত কোনো ইতৰ ভাব ভেদ নাই। আল্লাৰ ঘৰত ৰাজাধিৰাজ আৰু টোকোনা ভুকহীয়া ভিক্ষুক একে শাৰীতে থিয় হৈ প্ৰকৃত ভাতৃভাৱে অনুপ্ৰাণিত হৈ একে পিতাৰ ককণা ভিক্ষা মাগিব পাৰে। পবিত্ৰ কোৰআনত আছে— 'কানান্নাছু উম্মাতওঁবা-হেদাতাও'— অৰ্থাৎ সকলো মানুহ এক সমাজৰ ভিতৰৰ আৰু আল্লাৰ ওচৰত মানুহ এক সমাজৰ ভিতৰৰ আৰু আল্লাৰ ওচৰত সকলো সমান। এইবাৰ কথা স্বীকাৰ কৰি Carlyle চাহাবে কৈছে,— 'Islam is the perfect equaliser of mankind.' ইছলামৰ এই মূল নীতিৰ ওপৰতে ইয়াৰ শিক্ষা সৌন্দৰ্য চিৰ-প্ৰতিষ্ঠিত।

কালক্ৰমে হজৰত মোহাম্মদ (ছাঃ)ৰ এই বাণী গোটেই জগতত বিয়পি মহান ইছলামৰ অতুলকীৰ্তি ঘোষণা কৰিছে। ১৯২৯ চনত Mr. C F Andrew এ কৈছিল— 'A principle parallel in itself to that of the unity of God is the ideal of the brotherhood of Islam– brotherhood of every one who accepts the sacred name of God. The brotherhood in Islam pulls down racial and colour prejudices so much so that upto the present no other religion has been able techniques and overcome. The moment when any one of whatever race, colour or nationality embraces Islam, that moment he is taken into the brotherhood. He is taken into the brotherhood in the real sense of the word.'

বহুতে ধাৰণা কৰে যে ১৭৮৯ চনত হোৱা ফৰাচী বিপ্লৱ (French Revolution) পৰাহে জগতে স্বাধীনতা, ভাতৃত্ব আৰু সাম্যভাব,— এই তিনিটা সাধাৰণতন্ত্ৰৰ মৌলিক বিষয়ৰ শিক্ষা পালে। কিন্তু দৰাচলতে সেইটো নহয়। বুৰঞ্জীয়ে ফটফটীয়াকৈ সাক্ষী দিয়ে যে ১৩০০ বছৰৰ আগেয়ে মৰু আৰবৰ নিৰক্ষৰ হজৰত ৰছুলেহে সম্পূৰ্ণৰূপে এই বিষয়ে শিক্ষা দি গৈছে। এই সম্পৰ্কে Professor Lake চাহাবে কৈছে— 'It is a singular fact that whilst the rest of the world was sunk in seriatim, Islam Practised Liberty, Fraternity and Equality. It was Mohammed and his disciples who helped democracy in rising to a higher rung– i.e. socialism.' বাস্তৱিকতে সেই অসত্য যুগত যেতিয়া গোটেই জগতক নৈতিক, মানসিক আৰু আধ্যাত্মিক মৃত্যুই অধিকাৰ কৰিছিল, তেতিয়া এই নিৰক্ষৰ হজৰত মোহাম্মদে (ছাঃ) গণতন্ত্ৰৰ বিষয়ে যি শিক্ষা দান দি গৈছে, এই সভ্য যুগত যোৱা ১৩০০ বছৰৰ ভিতৰতো তেনে শিক্ষা কোনেও দিব পৰা নাই। এই প্ৰসংগত সুপ্ৰসিদ্ধ বুৰঞ্জী লিখক Simth এ কৈছে,— 'Without a standing army, without a body-guard, without a palace, without a fixed, revenue, if every any man had the right to say he ruled by a Divine Right, it was Muhammad, for he had all the power without its instrument and without its support.'

ইছলামৰ উপাসনা পদ্ধতিৰ ভিতৰতো এই গণতন্ত্ৰৰ আভাস পোৱা যায়। মানুহ একেলগে কিছু সময় থাকিলে স্বভাৱতঃ সিহঁতৰ মাজত এটা চেনেহ, প্ৰীতি, ভক্তি আৰু শ্ৰদ্ধা আহি পৰে। সেয়েহে ইছলামে আদেশ দিছে যে গাইগুটীয়াকৈ অকলশৰীয়াহৈ নামাজ নপঢ়ি দল বান্ধি নামাজ পঢ়িব। এই একত্ব, ভাতৃত্ব–সাম্যক চিৰ প্ৰতিষ্ঠিত কৰিবলৈ ইছলামে ইয়াৰ উপাসনা পদ্ধতিৰ মাজেদি ইয়াক চিৰ উন্নত কৰি ৰাখিছে। ইছলাম যে কৰ্মময় ধৰ্ম আৰু ধৰ্মময় কৰ্ম, ইয়াতে তাৰ জ্বলন্ত প্ৰমাণ পোৱা যায়। এইদৰে প্ৰত্যেক শুক্ৰবাৰে জুম্মা

নামাজত, প্রত্যেক বছৰত ঈদৰ নামাজত, জীৱনৰ ভিতৰত এবাৰ অনন্ত মুকলি নীলা আকাশৰ তলত, মুকলি হজৰ পথাৰত (আৰফাত) মুকলি হিয়াৰে ইজন সিজনে মনৰ সকলো কলুষ পাহৰি ভাই ভাই বুলি ডিঙিত ধৰা-ধৰি, বুকুত মিলামিলি আৰু ভাবৰ আদান-প্ৰদান কৰা হয়। বিশ্বৰ সকলো দেশৰ মুছলমানৰ লগত চিনা পৰিচয় হ'বলৈ, ভাই-ভাই বুলি প্ৰাণে প্ৰাণে মিলিবলৈ ঈছলামে যেনে সোণালী সুযোগ দিছে, তেনে সুযোগ কোনো যুগতে কোনো জাতিয়ে দেখুৱাব নোৱাৰে।

বিশ্ব জগতৰ সকলোৱে এবাৰ ভাবক— ইছলামে কেনেকৈ জগতৰ সকলো মানুহকে আপোন কৰি ল'ব পাৰে; গোটেই বিশ্বক নিজৰ মাতৃভূমিৰ দৰে সন্মান দিব পাৰে। ১৩০০ বছৰৰ আগেয়ে এজন ধৰ্মগুৰুৱে যি প্ৰচাৰ কৰিছিল, তাৰেই প্ৰতিধ্বনি আজি কেউফালে প্ৰচাৰিত হৈ বিশ্ববাসীৰ কল্যাণ সাধন কৰিছে। ইছলামৰ আদৰ্শত অনুপ্ৰাণিত হৈহে বিশ্ব শান্তি স্থাপন কৰিব পৰা হ'ব।

প্ৰথম বছৰৰ ঈদ সংখ্যাত প্ৰকাশিত (মাৰ্চ, ১৯৬৬)

ঈদৰ স্মৃতি

এম এ পাটগিৰী

আজি পবিত্ৰ খুচীৰ ঈদ। ঈদত আমীৰ-গৰীবৰ প্ৰশ্ন উঠিবই নোৱাৰে। পৱিত্ৰ ঈদটো আহিছে বিশ্বৰ মুছলিম নৰ-নাৰীৰ কাৰণে। প্ৰত্যেকেই এই ঈদত আনন্দ উপভোগ কৰিব লাগিব ক্ষুদ্ৰ স্বাৰ্থ পৰিত্যাগ কৰি। জিন্দেগী ভিতৰত নামাজ পঢ়াৰ অভ্যাস নাছিল নেছাৰ এৰা, তেওঁৰ নামটো জেবুন্নেচ্ছা। প্ৰত্যেক বছৰত অৱশ্যে তেওঁ ঈদৰ নামাজ মৰদৰ ইমামতীত পঢ়িবলৈ পাহৰা নাছিল। কিন্তু, আজি আন নেছাই ঈদৰ নামাজ পঢ়িব নোৱাৰে— কাৰণ তেওঁ বৰ্তমান হাস্পতালত আবদ্ধ! পেটটো কাটি পেলাইছে আৰু গ্লাইছ লগাই শুই থাকিবলৈ এইমাত্ৰ নিৰ্দেশ কৰি গৈছে ডাক্তৰ ভঁৰালীয়ে আৰু কৈছে— 'আপুনি সঘনে উঠা-নমা নকৰিব— দৰকাৰ হ'লে নাৰ্চক মাতিব বুজিছে।' এই বুলি কৈ ওখ বুকুখনি লৈ ডাক্তৰনীজনী ওলাই গৈছিল বিপৰীত কোঠাটোলৈ— নাৰীসকলক পৰীক্ষা কৰিবলৈ।

জেবুন্নেচ্ছাৰ প্ৰাণটো উৰা মাৰিছিল মৰহা অতীতটো লৈ। এৰা, তেওঁৰ বাপেক আছিল ছমছেৰ মোল্লা। ২য় শ্ৰেণীত দুবাৰ ফেইল কৰি ঘৰতে আছিল খেতি-বাতিকৰি। তাৰ পিছত তেওঁৰ জীৱনটো লৈ নামি আহিছিল নিলাজ পৰনবোৰ। ইতিমধ্যে ওপৰৰ কছাৰী গাঁওখনিৰ বাইজে গাভৰু ছোৱালী এজনীক গাঁৱৰ পৰা একেবাৰে উলিয়াই দিলে। কাৰণ, তেওঁ হেনো কোনাবা ডেকাৰ লগত হ'লি গ'লি কৰিছিল আৰু বাইজে হাতে-লোটে ধৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। ছোৱালীজনী ধুনীয়া আছিল যদিও পেটৰ সন্তানটিৰে সৈতে কোনেও তেওঁক জাগা নিদিলে। ঘটনাটো দেখা পাই ডেকা ছমছেৰৰ বুকুত দুনিয়াৰ সাহসবোৰ জমা হৈছিল। লগে লগেই তেওঁ গাভৰুজনীক ঘৰলৈ লৈ আহিলে আৰু মুছলমান কৰাই নাম দিলে মৰিয়ম বিবি। বিয়াৰ কেইমাহমান পিছত জেবুন্নেচাৰ জন্ম হ'ল আৰু লগে লগেই মাৰেক মৰি থাকিল। গাঁৱৰ বাইজে কবৰ দিলে। আৰু সেই কাৰণেই আজি পৰিমিত নেছাৰ মুখৰ পৰা মাৱেকৰ হুবহু সাঁচটো নাইকিয়া হোৱা নাই। এৰা, জেবুন্নেছাৰ মুখৰ প্ৰতিকৃতি কছাৰিণী মাকৰ দৰে হ'লেও সদ্যহতে তেওঁ ইছলাম ধৰ্মাৱলম্বী। বৰ্তমান নেছাৰ ইতিহাস চহৰখনৰ কোনেও জানিব পৰা নাই— জানিব নোৱাৰিবও! এৰা, বাপেকে তেওঁক কিবা-কিবি শিকাইছিল। নেছাই প্ৰায়ে বাপেকৰ পৰাহে দৰকাৰী কথাবোৰ শিকিছিল।.... ......নেছাই 'আৰ-ৰহমান'

চুৰাহ্ কণ্ঠস্থ কৰি পেলাইছিল সন্ধতে। তাৰ পিছত তেওঁ গম নোপোৱাকৈ হাইস্কুলত প্ৰৱেশ কৰিছিল কিতাপবোৰ উদ্ধৃত বুকুখনিত গুজিলে। হাই স্কুলত নেছাই বহুতে ল'ৰাৰ লগত কথা-বতৰা পাতিছিল। আবেদ আলীক কেন্দ্ৰ কৰি তেওঁ প্ৰথম কবিতাটি ৰচনা কৰিছিল। এৰা, সেই স্মৃতিবোৰ আজিও পাহৰা নাই নেছাই— পাহৰিব নোৱাৰিবই কিজানি গোটেই জীৱনত। ইমান আপোন আপোন লগা যৌৱনৰ প্ৰথম চিকাৰীজনক তেওঁ পাহৰিব পাৰে কেনেকৈ? আৰু সেইবাবেই 'তোমাক পাহৰা নাই' নাম দি গল্প এটিও লিখিছিল। গল্পটো অসমীয়া আলোচনী এখনত ছপা হৈ গৈছে! উক্ত আলোচনীখন তেওঁ সযতনে ৰাখিছে! কিন্তু, আবেদ আলীয়ে প্ৰকৃত কথা জানিব পাৰি হঠাৎ বিয়া কৰাই পেলালে।

১০ম মানত পঢ়োতে নেছাই কবিতা প্ৰতিযোগিতাত প্ৰথম স্থান অধিকাৰ কৰিছিল। মহেন্দ্ৰ কলিতাক কেন্দ্ৰ কৰিয়েই সেই কবিতাটি ৰচিত হৈছিল। অৱশ্যে মহেন্দ্ৰ মাষ্টৰে শেষত বেলেগ ছোৱালীৰ পানি গ্ৰহণ কৰিছিল। নেছাই বিফলতাবোৰক শিৰৰ ভূষণ কৰি লৈ আগুৱান হৈছিল।

কলেজৰ ১ম বাৰ্ষিকত তেওঁ লগা পালে ছাহ আলামক। ছাহ আলাম তেতিয়া ৩য় বাৰ্ষিকৰ ছাত্ৰ! নেছাই তেওঁক কেন্দ্ৰ কৰি সৃষ্টি কৰিলে এটি কথা-কবিতাৰ! প্ৰবন্ধটো সম্পাদক ছাহ আলামে কলেজৰ আলোচনীত ছপাই দিলে। যৌৱনৰ নৃত্যবোৰৰ পৰশ পাইছিল পাহাৰে-পৰ্বতে— সিহঁতবো বুকুবোৰত উম্ লাগিছিল। ছাহ আলামে তেওঁৰ গল্পৰ নায়কৰ জৰিয়তে কোৱাইছিল— 'আমি দুয়ো চলি যাব পাৰিম সোণ ভয় নকৰিবা।' এইদৰেই তেওঁ 'নতুন জীৱন' শীৰ্ষক গল্পৰ জৰিয়তে নেছাৰ কথা-কবিতাটিৰ জবাব দিলে। নেছাই সেই গল্পটো পঢ়ি আনন্দত অভিভূত হৈ পৰিছিল; কিন্তু ডিব্ৰুগড়ৰ এছ ডি চিৰ ছোৱালী চৰিনাক ঠগি অহাৰকথা সমূলি হৃদয়ংগম কৰিব পৰা নাছিল। কাৰণ ছাহ আলাম আছিল এজন প্ৰাইভেট টিউটৰ। সেই কথাষাৰ নেছাই জানিবই বা কেনেকৈ?

শেষত ছাহ আলামে কিছু কথা জানিব পাৰি নেছাৰ ওচৰৰ পৰা আঁতৰি আহি জামিলাহঁতৰ সান্নিধ্য লভিবলৈ চেষ্টা কৰা তেওঁৰ দৃষ্টিত পৰিছিল। কিন্তু নেছাই সেই সুবিধাটো হেৰুৱাব নোৱাৰিলে। দুদিনমান পিছত দুজনমান বন্ধুৰ জৰিয়তে ছাহ আলামক এশিকনি দি কোৱালে যে— 'ইমান লেটি-পেটিৰ পিছত আৰু সেইবোৰ হেৰি ফেৰি নচলিব— আপুনি নেছাক বিয়া নকৰালে আমি নেৰিছোঁ— ইয়াত থাকিব নোৱাৰিব।....' দুই-এজনে ক'লে 'কথা বৰ বেয়া হ'ব' ইত্যাদি ইত্যাদি। এমাহ পিছত উভয়ৰে শুভ-বিবাহ হৈ গ'ল। ছাহ আলামে বিয়াৰ পিছত গল্প এটি লিখিছে— 'যেতিয়া উভটি

চাওঁ।' গল্পৰ জৰিয়তে ছাহ আলামে নিজকে বুজনি দি কৈছে যে কলী হ'লেও ছোৱালীহে! কছাৰিণীৰ দৰেই মুখৰ প্ৰতিচ্ছবি হ'লেও মানুহহে! গল্পটো পঢ়ি নেছাৰ এই কাৰণেই বেয়া লাগে যে তেওঁ সঁচাকৈয়ে বেমাৰী হৈ গৈছে। অন্যথাই তেওঁ নিশ্চয় মৰমৰ কেশৱদাইতৰ লগত অফিচৰ পৰাই মেটিনী শ্বো চাব পাৰিলেহেঁতেন। অথচ গল্পটোত ছাহ আলামে চকিনাক বেমাৰী বুলি অভিহিত কৰি চেকেণ্ড শ্বো চোৱা বুলি কৈছে— পাঞ্জাৱী লগত! নেছাই কিন্তু এইবোৰ মানিব নোৱাৰে— বন্ধুৰ লগত ফুৰিবলৈ তেওঁ নেযাবই বা কাৰ হুকুমত? মিটিঙত বুকু নচুৱাই কবিতা পাঠ নকৰিলে তেওঁক চিনি পাব কোনে? মৃত্যুৰ পিছত জানো এইদৰে তেওঁ আৰু পাইতাৰা দিবলৈ পাৰিব?....

এদিন পৰ্দাৰ বিষয়ে মহিলা মহলত বক্তৃতা দি উঠাৰ শেষত কেইজনীমান গাভৰুৱে প্ৰশ্ন কৰিছিল— 'বাইদেউ, আপুনিও দেখোন ডেকা ল'ৰাবিলাকৰ লগত পৰ্দাবিহীন হৈ অনবৰত ঘূৰি ফুৰে— সঁচাকৈয়ে জানো সেইটো সমীচীন হৈছে? আমাক নামাজ পঢ়িবলৈ কোৱাৰ আগতেই আপুনি পাঞ্জাগানা কায়েম নকৰে কিয়? আপুনি ৰছুলৰ বাণী প্ৰচাৰ কৰে— সিফালে আপুনি ৰছুলক নেমানে, ইয়াৰ প্ৰকৃত কাৰণ কি? আপোনাৰ বক্তৃতাই কেইজনীৰ গাত আচাৰ কৰিব?' এইবোৰ প্ৰশ্নৰ জবাব দিব নোৱাৰি তেওঁ অবাক হৈ গৈছিল। তেওঁৰ চকুৰ পৰা পানীবোৰ সৰ সৰকৈ পৰিবলৈ ধৰিলে।

এদিন এখন চিঠি পাইছিল— 'আপোনালৈ চিঠি লিখাৰ বাবে আচৰিত নহ'ব। আপোনালোকে প্ৰত্যেক বছৰতে ঈদৰ নামাজ পঢ়ে— কিন্তু ঈদৰ পবিত্ৰ দিনটো পাৰ হৈ গ'লেও দেখোন আৰু একো নাই। ঈদৰ দিনত ব্যতীত আপোনালোকৰ ওপৰত আল্লাই নামাজ ফৰজ কৰি দিয়া নাই নেকি? গোটেই বছৰটো বাৰু আপোনালোক থাকে ক'ত? ৰোজাৰ দিনত ৰোজা নেৰাখি বুট ভজা খাবলৈ আল্লাই কাণত ধৰি কৈ গৈছে নেকি? ঘৰলৈ এজন ভদ্ৰ মানুহ গ'লেই আপোনালোক পৰ্দাত থাকে— সিফালে মিটিঙত তপিনা নচুৱাই কবিতা আবৃত্তি কৰোঁতে মূৰত কাপোৰ নেথাকে— ছবি ল'বলৈ মূৰটো উদং কৰি দিয়ে নহয় জানো? সাহিত্য কৰক, সাহিত্য কৰক, সাহিত্য অবিহনে এই জিন্দেগীত আৰু সকলোৰে মিছা। ইতি— 'নুৰুদ্দিন'

ছাহ আলাম আৰু বাবুলৰ মাত শুনি স্মৃতিবোৰ ধীৰে ধীৰে আঁতৰি যায়।

প্ৰথম বছৰৰ ঈদ সংখ্যাত প্ৰকাশিত (মাৰ্চ, ১৯৬৬)

মৃত্যু বাতৰি

জালাল উদ্দিন আহম্মদ, বি এ

তোমাৰ দিন-ৰবী গৈ আছে টিং টিং কৈ।
উমান কৰিছা নে এতিয়া লৈ?
মঞ্চত যেতিয়া ক'লা ভোমোৰা আহিব।
উমা তেতিয়া ভালকৈয়ে দিব।।
নদীৰ কুলত কৰিছা বসতি।
এতিয়াই কৰা ভাই অন্যত্ৰ গতি।
দিন থাকোঁতে বিচাৰি লোৱা কল্পনাৰ ঠাই
পৰা খহনীয়াই পালে আৰু গতি নাই।

প্ৰথম বছৰৰ ঈদ সংখ্যাত প্ৰকাশিত (মাৰ্চ, ১৯৬৬)

ৰসায়ন শাস্ত্ৰ আৰু আমাৰ সমাজ

খন্দকাৰ এম্‌ৰেইন হুছেইন

আজিৰ জগতত বিজ্ঞানৰ অৱদানৰ কথা ক'বলৈ গ'লেই দেখিবলৈ পোৱা যায় যে, সভ্যতাৰ মূলতে আছে ৰসায়ন। প্ৰাকৃতিক বিষয়ৰ সম্পূৰ্ণ আৰু শৃংখলাবদ্ধ জ্ঞানকে বিজ্ঞান বোলে। ৰসায়ন শাস্ত্ৰ বিজ্ঞানৰ এটি বিভাগ। ৰসায়নক ইংৰাজীত 'কেমেষ্ট্ৰী' (Chemistry) বোলে।

মানৱৰ দৈনন্দিন জীৱনৰ লগত ৰসায়ন শাস্ত্ৰৰ ওতঃপ্ৰোত সম্বন্ধ। বৰ্তমান সভ্যতাৰ প্ৰধান উপকৰণ আৰু ৰহন হৈছে কাগজ। এই কাগজ প্ৰস্তুত কৰোতে ৰসায়নে যথেষ্ট বৰঙণি যোগাইছে। বৰ্তমান যুগৰ যান্ত্ৰিক সভ্যতাই বহুতো মানুহ একেলগে একেখন ঠাইতে থুপ লাগি থাকিবলৈ বাধ্য কৰাইছে। তেনে জনবহুল অঞ্চলত পৌৰস্বাস্থ্য অক্ষুণ্ণ ৰাখিবলৈ ৰোগবীজাণু-নাশক পদাৰ্থৰ অত্যন্ত আৱশ্যক। ৰসায়নৰ সহায়ত বহু প্ৰকাৰৰ বীজাণুনাশক পদাৰ্থ প্ৰস্তুত কৰা হৈছে আৰু সেইবিলাকৰ প্ৰয়োগত সংক্ৰামক বেমাৰৰ পৰা মানুহে হাত সাৰিব পাৰিছে। মেলেৰিয়াৰ ম'হ মাৰিবলৈ ডি ডি টি (DDT), টাইফইড ৰোগৰ মহৌষধ ক্লৰামাইচেটিন, পেনিচিলিন, ষ্ট্ৰেপ্টোমাইচেটিন, বিভিন্ন ৰকমৰ চালফা ড্ৰাগছ আদি অত্যাৱশকীয় আচৰিত ঔষধসমূহ ৰসায়ন গৱেষণাৰে ফল। যক্ষ্মাৰোগৰ চিকিৎসাৰ অৰ্থেও ঔষধ গৱেষণাগাৰত ৰসায়ন উপায়েৰে প্ৰস্তুত কৰিয়েই আছে আৰু ইমান দিনে দুৰাৰোগ্য আখ্যাপোৱা ৰোগৰ পৰাও আৰোগ্য লাভ কৰাটো সম্ভৱপৰ হৈছে।

জনসংখ্যা বৃদ্ধিৰ লগে লগে সেই অনুপাতে মাটিৰ উৰ্বৰতা বঢ়োৱা আৱশ্যকীয় হৈ পৰিছে, গতিকে মাটিত সাৰ যোগানৰ অতি প্ৰয়োজন। সেয়ে ৰসায়নৰ সহায়ত বহুতো উৎকৃষ্ট সাৰ প্ৰস্তুত কৰা হৈছে আৰু সেইবিলাকৰ প্ৰয়োগত মাটিৰ উৎপাদিকা শক্তি বহুগুণে বঢ়াব পৰা হৈছে; ফলত খাদ্য শস্য অধিক উৎপন্ন কৰি অনাটনৰ পৰা মানুহে মুক্তি লাভৰ উপায় পাইছে আৰু আনহাতে দেশৰ এই জৰুৰী সময়ত খাদ্যৰ চাহিদা পূৰণত সহায়ক হৈছে।

এইবিলাকৰ উপৰি ৰসায়ন বিদ্যাৰ সহায়ত জুইশালা, চিমেন্ট নানা প্ৰকাৰৰ ধাতু আৰু ধাতৱ পদাৰ্থ, কাচ, চীনামাটিৰ পাত্ৰ, তেল-চাবোন আদি প্ৰসাধনৰ বস্তু বিভিন্ন ৰোগৰ দৰৱ জাতি, পেট্ৰ'ল, হৰেকৰকমৰ ৰং, কৃত্ৰিম পাট, চেনি, লোণ, ভেজিটেবুল, ঘিউ প্ৰভৃতিৰ বহুল পৰিমাণে উৎপাদনৰ দ্বাৰা মানুহৰ সুখ সাচ্ছন্দ্যত বৰঙণি আগবঢ়াইছে।

ৰাসায়নিক তত্ত্বজ্ঞসকলে নিতৌ বেলেগ বেলেগ পদাৰ্থৰ মাজত ৰাসায়নিক ক্ৰিয়া ঘটাই দৈনন্দিন জীৱনৰ আৱশ্যকীয় নতুন নতুন পদাৰ্থ প্ৰস্তুত কৰিয়েই আছে। সাধাৰণতে আমি যিবিলাক অলাগতিয়াল বস্তু তৈয়াৰ কৰা হয় এই ৰসায়নৰ সহায়ত। কদাকাৰ আলকাতৰাৰ পৰা নানা ৰকমৰ বহুমূলীয়া উজ্জ্বল ৰং, নানাবিধ সুগন্ধ চেনিৰ সলনি বহুমূত্ৰ ৰোগীয়ে ব্যৱহাৰ কৰা চেকাৰিণ আদি প্ৰস্তুত কৰা হৈছে।

বিজ্ঞানৰ বহুতো শাখাৰ ভিতৰত ৰসায়ন শাস্ত্ৰ এটা স্বতন্ত্ৰ শাখা হ'লেও অইন অইন শাখাৰ লগত ইয়াৰ সম্পৰ্ক নোহোৱা নহয়। সেয়ে ৰসায়ন শাস্ত্ৰৰ উন্নতিৰ লগে লগে বিজ্ঞানৰ আন আন শাখাবিলাকো উন্নতিৰ সোপানত আগবাঢ়ি আছে। আহাৰ জীনযোৱা কাৰ্যটো এটা ৰাসায়নিক ক্ৰিয়া। তেজৰ উপাদানত কি কি, দেহত কি বস্তুৰ অভাৱ হ'লে বা বেছি হ'লে কি প্ৰতিক্ৰিয়াই দেখা দিব পাৰে ইত্যাদিৰ বিষয়ে জ্ঞান ৰসায়ন শাস্ত্ৰৰ পৰাই হয়। সেয়ে ৰসায়ন শাস্ত্ৰৰ উন্নতি মানে শৰীৰ বিজ্ঞানৰো উন্নতি।

এটম বোমা, হাইড্ৰোজেন বোমা আদি যিবিলাক বিস্ফোৰক পদাৰ্থ উৎপন্ন কৰা হৈছে, সিও ৰসায়নৰে দান। এইবোৰ আগ্নেয়াস্ত্ৰই যে অকল মানৱ সভ্যতা ধ্বংস কৰিব পাৰে এনে নহয়; ইইতৰ সংব্যৱহাৰত বিশ্বত শান্তি সুপ্ৰতিষ্ঠিত আৰু উন্নতিও সাধন কৰিব পাৰে।

একে আষাৰতে ক'বলৈ গ'লে এখন দেশৰ শক্তি আৰু সমৃদ্ধি নিৰূপণ কৰিবলৈ হ'লে সেইখন দেশত ৰসায়ন শাস্ত্ৰৰ কিমানদূৰ প্ৰসাৰ আৰু তাৰ প্ৰয়োগ প্ৰণালীয়ে কিমানদূৰ উন্নতি লাভ কৰিছে তাক জানিব লাগিব। ৰসায়ন বিজ্ঞানৰ প্ৰয়োগৰ উন্নতিসাধনৰ দ্বাৰা দেশৰ যিকোনো এপদ প্ৰাকৃতিক সম্পদক যথাৰ্থভাৱে কামত লগোৱাটো সম্ভৱ।

(সহায়লৈ)

প্ৰথম বছৰৰ ঈদ সংখ্যাত প্ৰকাশিত (মাৰ্চ, ১৯৬৬)

আমাৰ সাধনা

সম্পাদকীয়

অসমৰ জনসমষ্টিৰ এটা বৃহৎ সংখ্যাই মুছলমান। অসমৰ ভাষা-সংস্কৃতি, কৃষ্টি আৰু ক'লাত তেওঁলোকৰ অবদান নুইকৰিব লগীয়া নহয়। অসমৰ অতীত ইতিহাস মেলিচালে নবাগত (ন-অসমীয়া) মুছলমান আৰু তেওঁলোকৰ সতি-সন্ততিৰ অবদানৰ কথা জানি আজিৰ মুছলমানে নিশ্চয় গৌৰব অনুভৱ কৰিব পাৰে; কিন্তু কথা হৈছে সেই খবৰ ৰাখি আনক জনাবলৈ আমাৰ সমাজৰ পৰা কেইজনে আগ বাঢ়িছে আৰু যদি কোনোবাই সেই খবৰ ৰাইজ জনাবলৈ সাধনা কৰিছেই তাকেই কিমানে সহায় কৰিছে! আমাৰ জনসংখ্যা দিনক দিনে বাঢ়ি আহিছে; কিন্তু সেই অনুপাতে শিক্ষা-দীক্ষাতে আমাৰ মান বঢ়া নাই। আমাৰ মাজত যিসকল শিক্ষিত ব্যক্তি আছে তাৰ বেছিভাগে আত্মকেন্দ্ৰিক মনোভাবী; সমাজ আৰু দেশ মংগলৰ কথা মুখতেই মাথোন কয়,— কৰিবলৈ যেৱাৰ আগতেই দাম আদায় কৰি লয়। সমাজ দৰদী আদৰ্শনীয় শিক্ষিত ব্যক্তিৰ অভাৱ আৰু সাংগঠনিক ঐক্যৰ শিথিলতাৰ ফলতেই আজি আমাৰ জাতীয় জীৱনত ঘূণে ধৰিছে। মা-মোকৰ্দ্দমা, মাৰামাৰী, খুণা-খুণী, চুৰি-ডকাইতী, যেলচনী ৰাহাজানী আদিৰ পাৰা-পাৰ নাই,— জৰিপ নকৰাকৈয়ো কব পৰা যায় যে ইয়াৰ শতকৰা নৱৈবটাই মুছলমান সমাজত এটি আছে। দেখা গৈছে আমাৰ সমাজত মানসিক শুদ্ধিৰ উৎকৰ্ষ উৰ্দ্ধগামী হোৱাৰ পৰিবৰ্ত্তে অধোগামীহে হ'ব ধৰিছে। এইবোৰ দেখি-শুনি- যি মনত বেদনা অনুভৱ কৰিছিলোঁ; কিন্তু তাক সাৰ্বজনিক ভাবে প্ৰকাশ কৰিবলৈ কোনো মাধ্যম বিচাৰি পোৱা নাছিলোঁ। আজিৰ পৰা এবছৰ আগতে এই অভাৱেই 'আজান' আবিস্কাৰ কৰিছে।

'আজানে' দীপ্ত কণ্ঠত বহু ছন্দৰ মূৰ্চ্ছনা আগ বাঢ়িছে; ইয়াৰ সুদূৰ প্ৰসাৰী ধ্বনিত দ-দিগন্ত মুখৰিত হৈ উঠিছে বুলি কবৰ স্থল আছে। 'আজান'ৰ ধ্বনিত গোটেই অসমত সুৰৰ প্ৰতিধ্বনি হ'ল ভূ-ৰাধৌতাসকলে তাক নিশ্চয় জানে। আমাৰ 'আজানে' যোৱা এবছৰত কৰ্ত্তব্যৰ আহ্বান জনাই জাগৰণ গীত কিমানখিনি গালে, সাম্প্ৰদায়িকতাবাদীসকলৰ ভাবৰ মূৰত ৰাম-টাঙোন সোধাই সাম্প্ৰদায়িক সম্প্ৰীতি গঢ়ি তুলিবলৈ কিমানখিনি সংগ্ৰাম কৰিব পাৰিছে,— তাক ৰাইজে ইতিমধ্যে বিচাৰ কৰিব পাৰিছে।

'আজান'ৰ প্ৰতি ৰাইজৰ মৰম-স্নেহ আশাতীতৰূপে কৰিছে,— ইয়াৰ বাবে ৰাইজলৈ আমি কৃতজ্ঞতা জনাইছোঁ। ৰাইজৰ সেৱাত একনিষ্ঠ ভাবে লাগি থকাৰ মানসে 'আজান'ক

এই সংখ্যাৰ পৰা মাহেকীয়া পৰ্য্যায়লৈ অনা হ'ল। পত্ৰিকা এটি পৰিচালনাৰ ক্ষেত্ৰত অৰ্থনৈতিক অৱস্থা টনকিয়াল নহ'লে যে সূঁতিকা গৃহতেই মহা কালৰ সোঁতত ভাহি যায়,— সেই সম্পৰ্কে আমাৰ ৰাইজ সিমান সচেতন নহয় বাবেই প্ৰথম বছৰটোত আমি বেয়া ভাবে লোকচান খালোঁ। এতিয়াও যদি আমাৰ ৰাইজে আগৰ দৰেই ধনেৰে সহায় কৰে তেনেহ'লে অচিৰেই ইটা সুৰ্‌কি, মিনাৰ ভাঙি পৰি, 'আজান' দিবলৈ যোবা মুৱাজ্জিন বেচেৰা খতম হ'ব। খোদা নাখাস্তা! 'আজান' জিন্দাবাদ!!

২ য় বছৰৰ প্ৰথম সংখ্যাত প্ৰকাশিত (মে'- ১৯৬৬)

পঞ্চায়ত প্ৰথা— এটি সমীক্ষা

আতাউৰ ৰহমান, এম. এ. এল. এল. বি

(লিখক সুদীৰ্ঘকাল লোকেলবোৰ্ড চেয়াৰম্যান আৰু মহকুমা পৰিষদ ও আঞ্চলিক পঞ্চায়তৰ সভাপতি থকা হিচাপে অভিজ্ঞতাৰ পৰা কোৱা কথাবোৰ প্ৰণিধান যোগ্য।— সম্পাদক)

স্বাধীন ভাৰতৰ সংবিধানত থকা নিৰ্দ্দেশক্ৰমে দেশত বিকেন্দ্ৰীকৰণৰ নামত 'পঞ্চায়ত' প্ৰতিষ্ঠা হৈছে আৰু আমাৰ অসমত ই চালুকীয়া অৱস্থা পাৰ হওঁ হওঁ হৈছে। কিন্তু আজিও যেন ইয়াৰ দৰ্শন আমাৰ সমাজত শিপাব পৰা নাই; ইয়াৰ উৎসই প্লাবন আনিব পৰা নাই আৰু ইয়াৰ কাৰ্য্যকাৰিতা জনসাধাৰণৰ সম্যক বোধগম্য হোৱা নাই। কাৰণ কি, কেৰোণ ক'ত আৰু চালুকীয়াতে ইয়াক মৃত্যুৰ মুখৰ পৰা ৰক্ষা কৰিবৰ উপায় কি?

ভাৰত এখন সংযুক্ত (Federal) ৰাষ্ট্ৰ আৰু তাৰ অংশ (Unit) বিলাক স্বায়ত্ব শাসিত (Autonomous) যাৰ বাবে প্ৰয়োজনতকৈ অধিক ক্ষমতা কেন্দ্ৰত নাৰাখি ৰাজ্য বিলাকত দিয়া হৈছে। তদ্ৰূপ ৰাজ্যবিলাকেও স্থানীয় স্বায়ত্বশাসন চহৰবোৰত আৰু গ্ৰামাঞ্চলত দিছে। এয়েই বিকেন্দ্ৰীকৰণ আৰু তাহানিৰ গ্ৰীক্-গণতন্ত্ৰৰ আদৰ্শ প্ৰাপ্তিৰ পিনে প্ৰথম আৰু ভাৰতৰ অতীতৰ লিপিবদ্ধ নহ'লেও যুগ যুগ সমাজ চলাই ৰখা স্বাভাৱিক গণতান্ত্ৰিক পদ্ধতিৰ আদৰ্শলৈ আধুনিক পদক্ষেপ। থুলমূল দৰ্শন হ'ল,— প্ৰকৃত গণতন্ত্ৰত ৰাইজে যিমান দূৰ সম্ভৱ নিজকে নিজে শাসন কৰা কথাটো উপলব্ধি কৰিব লাগিব আৰু সেইভাবে ব্যক্তিসকলৰ আশে-পাশে দেখা সমস্যা আৰু বিষয়বোৰ সমাধান কল্পে বিকেন্দ্ৰীকৰণৰ মাধ্যমত ক্ষমতা সৰ্বাসাধাৰণৰ ব্যৱহাৰ্থে দিব লাগিব। চূড়ান্ত উদ্দেশ্য- তাহানিৰ দাৰ্শনিক কৈছেই বৰ্ণোৱা এখন শাসন (পুলিচ) বিহীন সমাজ গঢ়ি তোলা য'ত বিৰাজ কৰিব অনবদ্য শান্তি, বৈষম্যৰ অভাব আৰু সমতা।

আমাৰ অসমতো প্ৰতিষ্ঠা হ'ল তিনিমহলীয়া পঞ্চায়তী প্ৰথা,— গাওঁ পঞ্চায়ত, আঞ্চলিক পঞ্চায়তআৰু মহকুমা পৰিষদ। আঞ্চলিক পঞ্চায়ত ছোৱাত লগতে জুটি দিয়া হৈছে উন্নয়ন খণ্ডবোৰ। গাঁও সভাবোৰৰ নিয়ন্ত্ৰাধীনত গাঁও পঞ্চায়তবোৰে কাকতে-পত্ৰে আৰু ক্ষেত্ৰবিশেষে বাস্তৱতঃ অসাৰিল স্বায়ত্ব শাসন ভোগ কৰিবলৈ ল'লে, আঞ্চলিক পঞ্চায়তবোৰ তাহানিৰ লোকেল বোৰ্ডত কৈ অপেক্ষাকৃত কম ক্ষমতাৰে আৰু মহকুমা পৰিষদবোৰ নাম মাত্ৰ অনুষ্ঠান হিচাপে কাম কৰিবলৈ ল'লে, যদিও পৰৱৰ্তীকালত মহকুমা পৰিষদ অনুক্ৰমে অধিকতৰ ক্ষমতাৰে বিভূষিত হ'বলৈ ধৰিছে।

সাংবিধানিক নিৰ্দ্দেশত বৰ্ণিত হ'লেও অন্ততঃ অসমত পঞ্চায়ত-আইন প্ৰণেতাসকলক একপ্ৰকাৰ ধৰোঁ মাছ নোছোঁও পানী ধৰণৰ ভাব লোৱাটো দৃশ্যমান। দেশত বিভিন্ন পাঁচ বছৰীয়া পৰিকল্পনা চালু থকা অৱস্থাত পঞ্চায়ত তিনি পৰ্য্যায়ৰ সৰ্ব্বোচ্চ পৰ্য্যায় মহকুমা পৰিষদখনক মহকুমাৰ পৰিকল্পনা ভাৰ যদিও দিবলৈ যঁচা হৈছে, প্ৰকৃততে মহকুমা পৰিষদখনক সকলো বিষয়তে উপদেষ্টাৰ শাৰীত ৰখাৰ কাৰণে চৰকাৰ বা চৰকাৰৰ বিভিন্ন দফতৰৰ স্থানীয় আৰু ওপৰৱালা মুৰব্বীসকলে ইয়াক বেছি গুৰুত্ব দিয়া দেখা নাযায়; আইন প্ৰণেতাসকলৰ কহতৰ মাজত পঞ্চায়তক তুচ্ছ তাচ্ছিল্যকৰণ চকুত নপৰাকৈ থকা নাই আৰু সেয়েহে বোধ কৰোঁ অভিজ্ঞতাৰ পৰা দেখা যায় যে মহকুমা পৰিষদৰ সুচিন্তিত অভিমতবোৰো ব্যক্তিবিশেষৰ আইন সভাৰ সদস্যৰ প্ৰভাৱত বানচাল হৈ যায়। বিভাগীয় মুৰব্বীসকলে বিবেচনাৰ কাৰণে তেওঁলোকৰ বছৰেকীয়া প্ল্যানবোৰ মহকুমা পৰিষদত দাখিল নকৰা বা তেওঁলোকৰ ত্ৰুটি-বিচ্যুতি সম্বন্ধে সমালোচনাৰ সন্মুখীন নহ'ব খোজা ভাব-ভঙ্গিতেই মহকুমা পৰিষদক এটা নাম মাত্ৰ অনুষ্ঠানত পৰিণত কৰি থৈছে। ফলতঃ কাকতে-পত্ৰে অভিজ্ঞলোকৰ সমাবেশ হ'লেও মহকুমা পৰিষদ প্ৰকৃততে অকৰ্ম্মণ্য অৱস্থাত আছে। আনহাতে পৰিষদৰ সম্পাদক আৰু তেওঁৰ ওপৰৱালা মহকুমাধিপতিয়ে ক্ষেত্ৰ বিশেষে ক্ষমতাৰ প্ৰয়োগ বা অপ-প্ৰয়োগৰ দ্বাৰা গাঁও পঞ্চায়তৰ অপ্ৰিয়ভাজন হ'ব লগা হৈছে আৰু তাৰ কাৰণেও টানি-টুনিহে আইনৰ গণ্ডীত সুমুৱাই ৰখা কামৰ বাবেহে। প্ৰকৃততে গাঁও পঞ্চায়তবোৰক সুচাৰুৰূপে নিয়ন্ত্ৰণ কৰিবলৈ পঞ্চায়ত আইনখন নিৰ্দ্দিষ্ট ধাৰাৰ অভাৱ পৰিলক্ষিত হৈছে। মহকুমা পৰিষদখনত পোন পটীয়া ভাবে থকা কৰিবলৈ কোনো পুঁজি নিদিয়া বাবেও একাধিক অঞ্চলৰ স্বাৰ্থ নিহিত ৰাজহুৱা অনুষ্ঠান যেনে, হাট-বজাৰ, দেশত দ'কলীয়া ৰাস্তাবোৰ আৰু উৎপাদনৰ বৃহৎ আঁচনিবোৰ অৱহেলিত হৈ থাকিবলগীয়া হৈছে। অৱশ্যে এই আইন চিৰদিনীয়া নহয় আৰু অন্য ক্ষেত্ৰৰ দৰে ইও পৰিবৰ্ত্তন যোগ্য বিবেচিত হ'লে পৰিবৰ্ত্তন হ'বই।

আঞ্চলিক পঞ্চায়তৰ ক্ষেত্ৰত গাঁও পঞ্চায়তৰ সভাপতি, বিদ্যমান অভিষিক্ত সদস্য, মহিলা মনোনীত সদস্যা। অনুসূচিতভুক্ত জাতিৰ প্ৰতিনিধি আৰু সমবায় সমূহৰ প্ৰতিনিধি একেলৈ আঞ্চলিক পঞ্চায়ত সভাখন গঠিত হৈছে। সভাপতি জন সদস্যসকলৰ দ্বাৰা নিৰ্বাচিত যদিও প্ৰত্যক্ষ ৰূপে সৰ্ব্বসাধাৰণৰ ভোটাৰসকলৰ দ্বাৰা নিৰ্বাচিত হ'লে পঞ্চায়তৰ প্ৰতি ৰাইজৰ আকৰ্ষণো অধিক হ'লহেঁতেন। সম্পাদকৰ বাবটো দ্বৈত শাসনৰ পৰিচায়ক, কিয়নো তেওঁ উন্নয়ন খণ্ডৰ বিষয়া আৰু একেজন গেজেটেড মৰ্য্যাদাৰ বিষয়া যাৰ নিয়ন্ত্ৰণ চৰকাৰৰ ওপৰতহে ন্যস্ত। যথা বিহিত ভিত্তিৰে হৈছে সম্পাদক জন আঞ্চলিক পঞ্চায়ত সভাৰ নিয়ন্ত্ৰণাধীন হোৱা হ'লে পঞ্চায়তখন অধিকতৰ ৰাইজৰ কেন লাগিলহেঁতেন। বাস্তৱ ক্ষেত্ৰত বিশেষ ব্যক্তিত্ব নোহোৱা সভাপতিৰ লগত সম্বন্ধ ফলদায়ক নোহোৱাটো অস্বাভাৱিক নহয় যিহেতু গেজেটেড পদমৰ্য্যাদাৰ সম্পাদক জনৰ ওচৰত সভাপতিজন

তেনেকুৱা ক্ষেত্রত সেও মানি থাকিবলগীয়া অৱস্থাহে পৰিলক্ষি হয়। অথচ আঞ্চলিক পঞ্চায়তৰ দৰ্শন-প্ৰকৃত সভাপতি-সম্পাদনৰ বুজা-পৰাৰ ওপৰতেই নিৰ্ভৰশীল। কৰ্ম্মচাৰী সুলভ (Bureaucrative) ভাৱধাৰা সেই অৱস্থাত একৰাই চলাটো টান হৈ পৰে। অনুৰূপ অঞ্চলিক পঞ্চায়ত, তথা, উন্নয়ণখণ্ডৰ বিভিন্ন বিভাগৰ বৰমুৰীয়াসকল আৰু নিম্নতম ডেপুটিকমিচনাৰ বা মহকুমাধিপতিসকলৰ নিয়ন্ত্ৰণাধীন। ফলত আঞ্চলিক পঞ্চায়তৰ প্ৰশাসনত এটা খেলি-মেলি আৰু প্ৰায় অৰাজকতাৰ ভাব বিৰাজ কৰে। বহু সমালোচনাৰ লক্ষ্য গ্ৰামসেৱকজনৰ বিৰুদ্ধে কোনো কৰ্ম্ম পন্থা অবলম্বন কৰিবলৈ সভাপতিৰতো কোনো ক্ষমতাই নাই সম্পাদকজনো হিচাপতঅকামিলা গণ্য হৈছে আৰু বাকী সম্প্ৰসাৰণ বিষয়া বিলাকৰো নিয়ন্ত্ৰণ তথৈবচঃ। গতিকে পঞ্চায়তৰ বিভিন্ন দিশ আশানুৰূপ ভাবে আগ নবঢ়াত আচৰিত হ'বলগীয়া একো নাই। আকৌ পঞ্চায়তৰ অন্তৰ্নিহিত উদ্দেশ্যৰ লগত সমন্বয় নাৰাখি কিছুমান আধুনিক পোচাক পিন্ধা আৰু ৰাইজে পৰ-পৰ ভাবা আমোলা নিয়োগৰ ফলত আঞ্চলিক পঞ্চায়তখনেই ৰাইজৰ আপোন হৈ উঠিব পৰা নাই। পঞ্চায়তী ভাৱত ৰাইজক উদ্বুদ্ধ কৰিবলৈ হ'লে এই অৱস্থাৰ পৰিবৰ্ত্তন সধাটো অৱশ্যে কৰ্ত্তব্য। অভিজ্ঞতাৰ পৰা দেখা গৈছে যে পঞ্চায়তৰ অগ্ৰাধিকাৰ লব্ধ কৃষি আদি বিষয় আমোলাতান্ত্ৰিক গৰাহত পৰি বান্‌চাল হৈ গৈছে।

গাঁওপঞ্চায়ত পৰ্য্যায়ত বয়স্ক ভোটাধিকাৰ ভিত্তিত নিৰ্বাচিত সদস্যৰে আৰু সদস্যসকলৰ দ্বাৰা নিৰ্বাচিত আৰু নিয়োজিত সম্পাদকৰে গাঁওসভাৰ কাৰ্য্যনিৰ্বাহক গাঁওপঞ্চায়ত কমিটিখন গঠন হৈছে, যদিওবা সভাপতিজনক পোণতে কৰাৰ্‌ দৰে প্ৰত্যক্ষ ভাৱে নিৰ্বাচিত নকৰাৰ ফলত তেওঁৰ দায়িত্ববোধ কমাৰ লগে লগে তেওঁক ভঙ্গা-পতাৰ অৱকাশো যথেষ্ট ঘটিছে আৰু বহু ক্ষেত্ৰত 'লৰা বজাৰ' সৃষ্টি হৈছে। সম্পাদকজন শিক্ষাৰ ফালেদি বহুক্ষেত্ৰত উপযুক্ত স্তৰৰ নোহোৱা কাৰণে আৰু দৰমহাৰ ফালেদি অৱহেলিত হোৱা বাবে আৰু বিশেষকৈ কোনো নিৰ্দ্ধাৰিত মানদণ্ডৰ (Staudard). গণ্ডীৰ ভিতৰত নপৰাৰ কাৰণে গাঁও পঞ্চায়ত কাৰ্যাৱলী লেহেম আৰু নভিৰবিহীন আৰু প্ৰকৃততে চকুত নলগাকৈ চলাটো দেখোন কথা যদিও দুই চাৰিখন গাঁও পঞ্চায়তৰ ভিন্ন অৱস্থাও পৰিলক্ষিত নোহোৱা নহয়। গাঁও সভাৰ গোটিবোৰ সৰু সৰু হোৱাত, গাঁও পঞ্চায়তৰ নিজস্ব আয় প্ৰায় ভাগতে শূণ্যৰ ঘৰত থকাত আৰু চৰকাৰী সাহায্য বা অনুদান আশানুৰূপ নোহোৱাত এইটো অধিক কোৱা নহ'ব যে বেচিভাগতে সম্পাদকৰ দৰমহা দি উঠাৰ ইপচত যি অলপ অচৰপ পইচা ৰয়গৈ সদস্যসকলে তাক হৰিলুটকৰি বাতাসা ভগোৱা দি কিছুমান কামত ভগাই লয় যাৰ কোনোটোৱেই মনত নালাগে বা চকুত নপৰে। চৰকাৰেও এপাল ল'ৰা-ছোৱালীক একোখনকৈ কাপোৰ দি বহুত দিয়া হ'ল বুলি হয়ৰাণ হোৱা ভাব দেখুৱাই ক'বলৈ প্ৰায়াস পায় যে গাঁও পঞ্চায়তত কিনো দিয়া নাই আৰু প্ৰদত্ত ধনেৰে গাঁও পঞ্চায়তৰ গোট বেচি হৈছে আৰু গোটবোৰ সৃষ্টি কৰাতো কোনো কুণ্ঠা নোহোৱাকৈ ক'ব

পাৰি যে বহু আগতীয়াকৈ চিন্তা দিয়া হৈছে যাৰ লগত আমাৰ ৰাইজ খোজ মিলাই চলিব পৰা নাই। কাৰণ, অভিজ্ঞতাৰ পৰা দেখা গৈছে যে সৰ্বসাধাৰণে গাঁও সভাৰ একাধিকাৰ তাতো বিশেষ অনুৰোধ সত্ত্বেও যোগদান উন্নতি-অৱনতিৰ ফালে নজৰ বৰ কথা। চৰকাৰী হিচাপ পৰীক্ষকে ৰখাটো টান যেন দেখা গৈছে। ভাব-ধাৰা যেনেঃ— আত্মসহায়, শ্ৰম-বিভাজন অন্য প্ৰকাৰে দান সংগ্ৰহ আদিৰ যেন লাগিছে। সামূহিক চিন্তাৰ পৰিবৰ্তন ঘটোৱাটো নেহাত প্ৰয়োজন আছে আৰু এটা উপায় বোধ কৰো গাঁও গোটবোৰ বৃহত্তৰ কৰা যাতে প্ৰশাসন কমাৰ লগে লগে কৰ্ম্ম-কুশলতাও বাঢ়ে।

কল্যাণমূলক ৰাষ্ট্ৰত অধুনা পঞ্চায়তৰ অন্য কোনো অনুষ্ঠান নাই যি ৰাইজৰ উন্নতিৰ কাৰণে প্ৰচেষ্টা চলায়। গড়-কাপ্তানী বিভাগে টকাৰ স্তূপৰ ওপৰত গৈছে হয়; কিন্তু আশাশুধীয়াৰূপে আগবঢ়োৱা নাই। গতিকে এই সন্দৰ্ভত পঞ্চায়তৰ ভূমিকা যুগান্তকাৰী কিন্তু যোৱা ১০ বছৰে পঞ্চায়ত আৰু উন্নয়ণখণ্ডৰ পিতানিত খৰচ কৰা টকাৰ পৰিমাণ আৰু সেই অনুপাতে সফলতাৰ হিচাপ পূৰ্ব্ববদুখীয়া লোকেলবোৰ্ড বিলাকৰ কতৃকাৰ্য্যতাৰ লগত বিজাই চালে কেতিয়াবা কেতিয়াবা হতাশগ্ৰস্তহে হৈছে। উন্নয়ণখণ্ডৰ কাৰ্যালয়, গাঁও পঞ্চায়ত কাৰ্যালয়বোৰ আৰু অন্যান্য অফিচবোৰ চকুত পৰাৰ বাহিৰে অন্য কোনো বা কিবা ফলপ্ৰসু কাম পঞ্চায়তৰ পৰা হৈছে বুলি হঠাতে মনলৈ নাহে। অথচ এইটোও ঠিক নহয় যে ভালদৰে নচলা বাবেই স্থানীয়স্বায়ত্ত্বশাসন পৰিহাৰ কৰিব লাগে। সমস্যাৰ সমাধান অন্য উপায়েৰে কৰিব লাগিব আৰু এই লিখকৰ মতে পঞ্চায়তৰ প্ৰশাসনীয় পৰিবৰ্তণ সধাৰ লগে লগে কিছুক্ষেত্ৰত আমাৰ ৰাইজৰ ফুৰামীয়া এলাহ আৰু ৰক্ষণশীলতা গুচাবৰ বাবে পঞ্চায়তৰ লগত কৃষি আদি কাৰ্য্যৰ বৈদিকা সহযোগিতাত অগণতান্ত্ৰিক হ'লেও বাধ্যতামূলক ব্যৱস্থাৰ আশ্ৰয় ল'ব লাগিব। অন্যথাই পঞ্চায়তৰ আৰু ৰাইজৰ কল্যাণ সাধনৰ ভৱিষ্যত অন্ধকাৰ।

২ য় বছৰৰ প্ৰথম সংখ্যাত প্ৰকাশিত (সে- ১৯৬৬)

কালিদাসৰ নাটকৰ আভাস

অধ্যাপক শ্ৰীহৰিনাথ শৰ্মা দলৈ

অতীতৰ পৰা আজিলৈকে যিসকল শ্ৰেষ্ঠ মনীষীয়ে তেওঁলোকৰ সাহিত্যিক অৱদানেৰে বিশ্ব-সাহিত্যৰ দৰবাৰত খলকনি লগাই আছে, তেওঁলোকৰ ভিতৰত মহাকবি কালিদাসো আগশাৰীৰে এজন। অকল কবি হিচাপেই নহয়, বিশ্ব-সহিত্যৰ মন্দিৰত শ্ৰেষ্ঠ নাট্যকাৰ হিচাপেও তেওঁ সোণ-ৰূপৰ আসন পাই আহিছে। মালবিকাগ্নিমিত্ৰ, বিক্ৰমোৰ্ৱশী আৰু অভিজ্ঞান-শকুন্তলা-কালিদাৰ এই তিনিখন নাটক বিশ্ব-সাহিত্যৰ মন্দিৰত মণি-মুকুতা স্বৰূপ।

কালিদাসাৰ এই তিনিখন নাটকৰ ভিতৰতে বিষয়বস্তু গ্ৰহণৰ কৌশল, কাহিনী ভাগৰ বিকাশ আৰু পৰিণতি, চৰিত্ৰ-অংকন, প্ৰেম-তত্ত্বৰ পৰিণতি আৰু আন আন নাটকীয় কৌশল আদি কেউপিনৰ পৰা প্ৰথমখনতকৈ দ্বিতীয়খন শ্ৰেষ্ঠ, আৰু তৃতীয়খন সৰ্বোৎকৃষ্ট। শ্ৰেষ্ঠত্বৰ এইবিলাক বৈশিষ্ট্যৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিয়েই পণ্ডিতসকলে ঠিক কৰিছে,— মালবিকাগ্নিমিত্ৰ কবিৰ নাটকীয় জীৱনৰ আদি, বিক্ৰমোৰ্ৱশী মধ্য আৰু অভিজ্ঞান-শকুন্তলা শেষ ৰচনা। কিন্তু বিক্ৰমোৰ্ৱশীকো কালিদাসৰ আদি ৰচনা বুলি ভাবিবৰ থল আছে। মালবিকাগ্নিমিত্ৰৰ প্ৰস্তাৱনাত কবিয়ে লিখিছে:—

"পুৰাণমিত্যেৱ ন সাধু সৰ্বং ন চাপি কাব্যং নৱমিতবদ্যম। সন্তঃ পৰীক্ষ্যান্যত ৰদ্ভজন্তে মূঢ়ঃ পৰ প্ৰত্যয়নেয় বুদ্ধি ঃ "। ইয়াৰ পৰা কোনো কোনো পণ্ডিতে অনুমান কৰে,— মালবিকাগ্নিমিত্ৰ কবিৰ আদি ৰচনা নহয়; ইয়াৰ আগতো তেওঁ এখন নাটক *(বিক্ৰমোৰ্ৱশী)* ৰচনা কৰিছিল। সেইখন হয়তো সুধী-সমাজত সমাদৃত নোহোৱাত প্ৰস্তাৱনাত উক্তশ্লোক দি মালাবিকাগ্নিমিত্ৰ লিখিছে।

ইতিহাস প্ৰসিদ্ধ বিদিসাৰাজ অগ্নিমিত্ৰৰ অন্তঃপুৰত ঘটা ঘটনাক কেন্দ্ৰ কৰিয়েই কালিদাসে পাঁচটা অংকৰ সৈতে মালাবিকাগ্নি নাটকৰ সৃষ্টি কৰিছে। বিদৰ্ভৰাজনন্দিনী মালবিকা,— অনুপম সৌন্দৰ্য্যৰ গৰাকিনী তেওঁ; প্ৰতিকুল ঘটনা-চক্ৰৰ মাজেদি আহি অগ্নিমিত্ৰৰ এই মালবিকাৰ ৰূপৰাশিত মুগ্ধ হয়। ৰজাৰ ৰাণী কেইগৰাকীয়ে এই পৰিচাৰিকাৰ অপূৰ্ব সৌন্দৰ্য্যক ভয় কৰিছে,— অগ্নিমিত্ৰৰ দৃষ্টিৰ পৰা এই পৰিচাৰিকাক আঁতৰত ৰাখিবলৈ তেওঁলোকে যত্ন কৰিছে। ঘটনা-চক্ৰৰ মাজেদি শেষত প্ৰকাশ হয়,— অনিন্দ্য সুন্দৰী মালবিকা সাধাৰণ পৰিচাৰিকা নহয়, বিদৰ্ভৰাজনন্দিনী হে। তেতিয়া মিলনৰ বাধা আতৰি গ'ল, অগ্নিমিত্ৰ আৰু মালবিকাৰ মিলন হ'ল।

স্বৰ্গৰ সৰ্বোত্তমা অপ্সৰা উৰ্বশীক কেশী দৈত্যৰ হাতৰ পৰা মৰ্ত্যৰ 'মহেন্দ্ৰ সদৃশ' ৰজা পুৰুৰবাই উদ্ধাৰ কৰা সময়ত ৰজা আৰু অপ্সৰা পৰস্পৰবেই অন্তৰত মদনৰ শৰ নিক্ষেপ, নানান প্ৰতিকূল পৰিস্থিতিৰ মাজেদি তাৰ বিকাশ সাধন, শেষত মিলন আৰু সম্ভোগ— এয়েই বিক্ৰমোৰ্বশী নাটকৰ কথা-বস্তুৰ সাৰ কথা। পুৰুৰবা আৰু উৰ্বশীৰ প্ৰণয়ৰ কাহিনী ঋক বেদৰ পৰা চলি আহিছে। মৎস্য পুৰাণ, পদ্মপুৰাণ আদিতো বিভিন্ন ভাবে ইয়াৰ বিৱৰণ পোৱা যায়। কিন্তু মহাকবি কালিদাসে সৃষ্টিমূলক কল্পনা শক্তিৰ দ্বাৰা উৰ্বশী-পুৰুৰবাৰ প্ৰাচীন আখ্যানত কলাত্মক ৰূপ দিছে। কবিৰ কলাত্মক তুলিকাৰ সাঁচ পৰি মূলৰ অস্বাভাৱিক চিত্ৰও সুসংগতভাৱে স্বাভাৱিক ৰূপত ৰূপায়িত হৈছে? বিশেষকৈ "বিক্ৰমোৰ্বশী'ৰ চতুৰ্থ অংকত উৰ্বশীৰ বিৰহত প্ৰেমোন্মত্ত পুৰুৰবাৰ মৰ্মস্পৰ্শী বিলাপৰ যি কাব্য ৰূপ কালিদাসে দিছে, সি বিশ্ব-সাহিত্যৰে অমূল্য-সম্পদ বুলি সমালোচকৰ দৃষ্টিত বিবেচিত হৈছে। মন কৰিবলগীয়া কথা এই যে মালবিকাগ্নিমিত্ৰ আৰু বিক্ৰমোৰ্বশী— এই দুয়োখন নাটকৰেই প্ৰতিপাদ্য বিষয় প্ৰণয় আৰু প্ৰণয়োন্মাদনাৰ বৰ্ণনা। অগ্নিমিত্ৰ আৰু পুৰুৰবা— এই দুয়োজন নায়কৰেই বিলাস-বস্তু বহিঃসৌন্দৰ্য, অন্তঃসৌন্দৰ্য নহয়। এই দুয়োজনেই ভাৰতৰ অদ্বিতীয় সম্ৰাট, বহু গুণৰ অধিকাৰী; কিন্তু তথাপি প্ৰেমৰ উন্মাদনাত তেওঁলোকৰ গুণৰাশি মেঘাচ্ছন্ন চন্দ্ৰালোক। এই দুই নাটকত কালিদাসে আদৰ্শ-মানৱ-চৰিত্ৰ আঁকা নাই, প্ৰেমৰ আচল তত্ত্বও ঠিক মতে দেখুৱা নাই। এই দুয়োটা পূৰ্ণত্বপ্ৰাপ্ত হৈছে তেওঁৰ 'অভিজ্ঞান শকুন্তলা'ত।

'অভিজ্ঞান-শকুন্তলা' কালিদাসৰ নাটকীয় জীৱনৰ শেষ ৰচনা। ই সৰ্ব সুন্দৰ অনুপম দৃশ্যকাব্য, নাট্য কৌশল আৰু কাব্য সম্পদৰ অপূৰ্ব সমন্বয় ইয়াত প্ৰকাশ পাইছে,— "কালিদাস সৰ্বস্বমভিজ্ঞান শকুন্তলম্"। বিদ্যাসাগৰৰ ভাষাত— "এই অপূৰ্ব নাটকৰ আদিৰ পৰা অন্তলৈকে সকলোখিনিয়েই সৰ্বাংগসুন্দৰ। যদি ইয়াক শতবাৰ পাঠ কৰা হয়, তেন্তে প্ৰতিবাৰতেই পাঠকৰ মনত অপূৰ্ব বোধ জন্মিব"। প্ৰসিদ্ধ জাৰ্মান কবি গেটেই (Goeth) অভিজ্ঞান শকুন্তলাৰ এটা ইংৰাজী অনুবাদৰ পৰা কৰা জাৰ্মান অনুবাদ পঢ়ি মুগ্ধ হৈ কৈছিল,— "যদি কোনোবাই বসন্ত কালৰ ফুল, শৰত কালৰ ফল আৰু যদি প্ৰীতিকৰ প্ৰফুল্লদায়ক বস্তুলৈ অভিলাষ কৰে, আৰু যদি কোনোবাই স্বৰ্গ আৰু পৃথিৱীৰ সৌন্দৰ্যৰাশিক একেলগে পূৰ্বলৈ ইচ্ছা কৰে, তেনেহ'লে তেওঁ অভিজ্ঞান-শকুন্তলা' পঢ়ক। (১)

কালিদাসে অভিজ্ঞানশকুন্তলা নাটকৰ বিষয় বস্তু মহাভাৰতৰ আদি পৰ্বৰ পৰা লৈছে। কালিদাস সুকুমাৰ কলাকাৰ। তেওঁ ভালকৈ জানে,— সৃষ্টিমূলক কলা সৃষ্টিৰ কাৰণে কেনেকৈ উপাদান সংগ্ৰহ কৰিব লাগে। মহাভাৰতৰ দুষ্মন্ত-শকুন্তলাৰ আখ্যানৰ মিঠৈ আঁকা,— কালিদাসে তেওঁৰ নাটকৰ কাহিনী সৃষ্টিৰ সময়ত, তাত কেৱল তেজ-মঙহহে দিয়া নাই, জীৱনী শক্তিও দি জীৱন্ত কৰি তুলিছে। মহাভাৰতৰ শকুন্তলা উচ্চমনা

নাৰী;কালিদাসৰ শকুন্তলা নাৰীসুলভ গুণৰাশি সম্পন্না, আদৰ্শ প্ৰেমিকা। মহাভাৰতৰ দুস্মন্ত উদ্‌ভ্ৰান্ত কামুক, কালিদাসৰ দুস্মন্ত আদৰ্শ মানৱ, আদৰ্শ প্ৰেমিক। মহাভাৰতৰ কন্বমুনি অকল তাপসেই সাংসাৰিক অভিজ্ঞতাৰ আওভাও নাজানে, কালিদাসৰ কন্বমুনি কিন্তু আশ্ৰমবাসী তাপসেই নহয়, সাংসাৰিক অভিজ্ঞতাৰ প্ৰতি তেওঁৰ অনুভূতিও আছে। এইবিলাকৰ উপৰিও শকুন্তলা নাটকৰ কাহিনীত অনসূয়া-প্ৰিয়ম্বদাৰ সৃষ্টি, উগ্ৰ ঋষি দুৰ্বাসাৰ অভিশাপৰ অৱতাৰনা, সোণৰ আঙুঠিৰ কল্পনা, দুষ্মন্ত আশ্ৰমত প্ৰবেশ কৰাৰ আগতে বহু দিনৰ কাৰণে কণ্ব মুনিক সোম-তীৰ্থলৈ প্ৰেৰণ— এই সকলোবিলাক কালিদাসৰ নিজা উদ্ভাবনা; ইয়াৰ প্ৰত্যেকটিয়েই নাটকৰ কাহিনীৰ বিকাশত একোটা অৰ্থপূৰ্ণ বিষেয় কাৰ্য সাধন কৰিছে। এইদৰে বহুত নাট্য কৌশল আৰু কলানৈপুন্য দেখুৱাই কালিদাসে মহাভাৰতৰ উকাসত্যক, শকুন্তলা নাটকৰ মাজেদি, জগতৰ আদৰ্শস্থানীয় আৰু সৰ্বজনীত সত্যত পৰিণত কৰিছে। মহাভাৰতৰ দুস্মন্ত-শকুন্তলাৰ মাজৰ যি অনুৰাগ সি কামজনিত লালসাপূৰ্ণ অনুৰাগ; কিন্তু কালিদাসৰ দুষ্মন্ত-শকুন্তলাৰ যি প্ৰেম— সি মহৎ প্ৰেম (Sublime love)

'অভিজ্ঞান শকুন্তলা' বিশ্ব-সাহিত্য-ৰত্নকৰৰ অমূল্য সম্পদ; কালিদাসৰ কাব্য-নাট্য প্ৰতিভাৰে ই সমুজ্জ্বল। এই মহাকবিয়ে যদি আৰু আন কোনো কাব্য-নাটক নিলিখিলেওহেঁতেন, অকল 'অভিজ্ঞান-শকুন্তলা'ই তেওঁক কালজয়ী শ্ৰেষ্ঠ কবি আৰু নাট্যকাৰ হিচাপে ঘোষণা কৰি থাকিলেহেঁতেন। 'অভিজ্ঞান শকুন্তলা'ৰ শ্ৰেষ্ঠত্বৰ কাৰণ অকল কাহিনীৰ অপূৰ্ব-সৃষ্টি আদৰ্শ প্ৰেমৰ মহত্ব-প্ৰদৰ্শন নাইবা কালিদাসস্য" ই নহয়। কালিদাস উপাসকো। ইংৰাজ কবি (Words) ধ্যানমগ্ন-দৃষ্টিৰ দ্বাৰা প্ৰকৃতিৰ মাজত জ্যোতিৰ্ম্ময়-ৰূপ দেখিছে। কালিদাসে প্ৰকৃতিৰ মাজত তেনেদৰে সচ্চিদানন্দৰ কৰা নাই। কিন্তু হ'লেও তেওঁৰ হাতত সুন্দৰভাবে সজীৱ, সহানুভূতি সম্পৰ্কে সমবেদনাশীল হৈ উঠিছে। তেওঁৰ গ্ৰন্থতে প্ৰকৃতি কম বেছি পৰিমানে সত্ত উঠিলেও, 'অভিজ্ঞান শকুন্তলা'ৰ চতুৰ্থ মানবাত্মাৰ প্ৰতি অতিকৈ সহানুভূতি আৰু সমবেদনাশীল। উদাহৰণস্বৰূপে সান্নিধ্যলাভৰ কাৰণে শকুন্তলাৰ মনত অদম্য হেপাহ, তথাপি তেওঁ অতি মৰমৰ পশু-পক্ষী আৰু মৃগ আদিৰ সৈতে এৰিবলৈ টান পাইছে বুলি সখীৰ আগত কলে। প্ৰিয়ম্বদাই তেতিয়া আসন্ন-বিচ্ছেদত ইফালে আশ্ৰমৰ কি অৱস্থা তাক আঙুলিয়াই দিলেঃ

"উদ্‌গলিতৰ্ভকবলাগমৃগী পৰিত্যক্তনৰ্ত্তন"

অপমৃতা পাণ্ডু পত্ৰা মুক্তত্ম্ৰশ্ৰুমীৰ কন্ব মুনিয়েও দেখুৱাই দিলে— শকুন্তলা মৃগ-শাবকক বাঁহ খুৱাই, মুখত ইংগুদী পুত্ৰবৎ পালন কৰিছিল, সেই মৃগ তাৰ পাছে পাছে যাব ধৰিছে।(২) ইয়াৰ সূক্ষ্ম-পৰ্য্যবেক্ষণ আৰু তাৰ বৰ্ণনা, সৰ্বজনীনতা, ধ্বনিয়ে অৰ্থৰ সূচনা কৰিব পাৰে অলপ কথাই অধিক ভাবৰ ইংগিত কমতা, ৰচনাশৈলী, কাব্যলিংকাৰ, অৰ্থ-সামাজিক এই সকলোবিলাকেই অভিজ্ঞান-সৰ্বশ্ৰেষ্ঠত্ব আনি দিছে।অৱশ্যে কালি বিলাক

গুণ তেওঁৰ আন আন গ্ৰন্থতো বেছি পৰিমাণে হ'লেও আছে।

অভিজ্ঞানশকুন্তলা' সাত সংকত সমাপ্ত। অংকেত দুস্মন্ত শকুন্তলাৰ দেখা-দেখি, দ্বিতীয়ত আৰু বিদূষকৰ মাজত আলোচনা, তৃতীয়ত শকুন্তলাৰ মিলন, চতুৰ্থত শকুন্তলাৰ পতি-পত্নী, পঞ্চমত দুষ্মন্তৰ বিৰহ-বেদনা আৰু সপ্তমত শকুন্তলাৰ পুনমিলন। নাটকীয় কাহিনীৰ ফালৰ পৰা "অভিজ্ঞান শকুন্তলা"ৰ অংকই শ্ৰেষ্ঠ। নাট্যকাৰে ইয়াত নায়ক-নায়িকা লগ কৰি উভয়কে সত্যত প্ৰতিষ্ঠিত অথচ ইজনৰ ওচৰত সিজনক দুৰ্বোধ্য কৰি আৰু উভয়ৰ অন্তৰত গভীৰ অন্তৰ্দ্বন্দ্ব আছে। সেয়েহে নাট্যকাৰ হিচাপে কালি উপযুক্ত পৰিচয় পঞ্চম অংকত। তৃতীয় আৰু পঞ্চম অংকৰ মাজত, শকুন্তলাৰ পতিগৃহযাত্ৰাৰ আয়োজন বৰ্ণনা কৰি এটা সুকীয়া অংকৰ সৃষ্টি নকৰিলেও নাটকীয় কাহিনীৰ বিকাশত বিশেষ বাধা নপৰিলেহেঁতেন। কিন্তু চতুৰ্থ অংকৰ প্ৰয়োজন নাটকীয় ঘটনাবৈচিত্ৰ্যৰ বিকাশসাধনৰ কাৰণেই নহয়; ইয়াত চিৰ-শাশ্বত মানব-বৃত্তিক অবলম্বন কৰি শাশ্বত মানৱ-চিত্তত কালিদাসে গভীৰ ৰেখাপাত কৰিছে। সেয়েহে দুস্মন্ত-শকুন্তলাৰ প্ৰেম-কাহিনীতকৈও চতুৰ্থ অংকৰ আবেদন বেছি আকৰ্ষণীয় বেছি মধুৰ। কন্যাৰ পতি গৃহ-যাত্ৰাৰ সময়ত তেওঁৰ আশৈশৱ পৰিচিত আত্মীয়-স্বজন, সংগী আৰু পৰিবেশৰ পৰা বিচ্ছেদ জনিত যি চিৰকালীয়া দুখ-বেদনা, মাক-বাপেক আৰু আত্মীয়-স্বজনৰ অন্তৰত হৰ্ষ-বিষাদৰ যি ধ্বনি তাকেই কেন্দ্ৰ কৰি মানব আৰু প্ৰকৃতিৰ যি অন্তৰংগতাৰ চিত্ৰ কালিদাসে ৰূপায়িত কৰিছে, সি চিৰসত্য, চিৰ নতুন, আৰু চিৰ মধুৰ. কালিদাসৰ হাতত প্ৰকৃতি ইয়াত অনুসূয়া-প্ৰিয়ম্বদাৰ নিচিনা এটা স্বতন্ত্ৰ চৰিত্ৰ, তেওঁলোকৰ নিচিনা প্ৰকৃতিয়েও আশ্ৰম-কন্যাৰ সুখ-দুখৰ ভাগ গ্ৰহণ কৰিছে।

"কালিদাসস্য সৰ্বস্বমভিজ্ঞান-শকুন্তলম।
তত্ৰাপি চ চতুৰ্থোহংকঃ যত্ৰ যাতি শকুন্তলা।"

২ য় বছৰৰ প্ৰথম সংখ্যাত প্ৰকাশিত (মে'- ১৯৬৬)

মানুহৰ বাবে এটুপি চকুলো

এম, ইব্ৰাহীম আলি, বি. এ

নিৰ্জান বনৰ মন-বিহংগীৰ
নিগৰি নিগিৰ বেতিয়া নিজৰে
অশান্ত জীৱনে দিগন্ত পৰশি
মাৰেহি ভুমুকি নীৰৱ আউসীৰ
মোৰ কলিজাত তেতিয়াও যেন
শুনো কৰবাৰ বিনিকি বিনিকি
সৌ—
সুদুৰ দেশৰ কোনোবা অনামী
দ্বাদশী জোনৰ চকুত আঁকিলে
'পাক' মহৰমৰ 'খাক' কাৰবালাত—
নুশুনিলে তাৰ শোণিত- 'হাহালা'
ফোৰাতৰ পাৰ খুনেৰে বোলোৱা—
ৰাহে-খহীদৰ আওৱাজ আজান
আৰু—
যুগে যুগে সেই বিশ্ব কাৰ্বালাত
দেখি কেতিয়াবা মনৰ গহন
'আহ্‌লে-বয়াত'ৰ চকুপানী টুপি
মুক্ মানৱৰ বেদনা-ৰঙীন
সিদিনাও—
পাক-আবহত হেন্দোলনি তুলি
হায়! মানুহৰ বাবে এটুপি চকুলো
বিবাদৰ চকুপানী;
দুঃসহ বেদনাৰে—
সিপাৰৰ সৌৰৰণি
এন্ধাৰৰ আঁৰে আঁৰে।।

এটি মাথোঁ প্ৰতিধ্বনি—
পুলকৰ সিহৰণি!!
অচিনাকি গাভৰুৰে
শোকৰ চুমা ৰেখা—
যাক নেদেখিলে কেৱে—
আৰ্ত্তমুমুৰ্য ভাষা—!!
ইতিহাস মহবাণী—
'তৌহিদ'ৰ আবাহনি—।।
মানুহৰ কিয়ামৎ
ত্ৰাস্-কম্পমান হয়—
অসহায় অবিৰত
ইতিহাস হয় লয়
বিশ্বই কান্দিব জানো?
মানুহে টুকিব জানো?

(মহৰম উপলক্ষ্যে 'আজান' লৈ বিশেষ ভাবে লিখাঃ— লিখক)

২ য় বছৰৰ প্ৰথম সংখ্যাত প্ৰকাশিত (মে'- ১৯৬৬)

দেশ আৰু দেশবাসী

সম্পাদকীয়

দেশবাসী আজি নানা সমস্যাত জুৰুলা। দুৰ্নীতিৰ কৰাল গ্ৰাসত দেশ আজি ত্ৰাহি ত্ৰাহি কৰিছে। সাধাৰণ মানুহৰ পৰা উচ্চ পৰ্যায়লৈ দুৰ্নীতি বাৰুকৈয়ে সোমাইছে। নিস্বাৰ্থ ভাৱেৰে সমাজ আৰু দেশৰ কথা চিন্তা কৰি জাতীয় স্বাৰ্থত অৰিহণা যোগোৱা ব্যক্তি আৰু নেতৃৰ অভাৱ দিনক দিনে পৰিলক্ষিত হ'ব ধৰিছে। স্বাধীন ভাৰতৰ মুক্ত আকাশৰ তলত সৰ্বসাধাৰণে আজিও বিষাক্ত বায়ু সেৱন কৰি 'পুষ্টি সাধন' কৰি আছে; মনৰ মাজত 'বিষবৃক্ষ' ৰোপণ কৰি তাৰ গুৰিত সাৰ-পানী দি জীয়াই ৰাখিবলৈ যত্ন কৰা দেখা গৈছে। ফলত ব্যক্তিগত, সম্প্ৰদায়গত, ভাষাগত আৰু জাতিগত ভেদ-ভাৱক আকোঁৰ-গোজালি কৰি ধৰি দেশখনক জুৰুলা কৰা হৈছে।

সমস্যাৰ পিছত সমস্যা বাঢ়ি আছে; কিন্তু আমাৰ নেতৃবৰ্গই সুস্থ ভাবে সমাধান কৰাত অপাৰগ যেন দেখা গৈছে। তাৰ বাবে দেশবাসীৰ মনত অস্বস্তিকৰ অৱস্থা এটি বিৰাজ কৰিছে।

পেটত ভাত নাই, মুখত মাত নাই; তথাপিও আমাৰ অন্তৰখন বিভিন্ন 'বাদ' আৰু 'ভাৱত' পৰিপূৰ্ণ। এই কাৰণেই সৰহ সংখ্যাক মানুহে ভাতৰ চিন্তা বাদ দি ভাষাগত আৰু জাতিগত ভাৱত প্ৰাণৰ উম দি অহাত আজিও দেশত খাদ্য-সমস্যা থকা স্বত্বেও নানা বাদ-বাদৰ জেৰ চলিয়েই আছে। সেইবোৰলৈ লক্ষ্য কৰিলে এনেহেন অনুমান হয় যেন 'খাদ্য-সমস্যা' বোলা জানো সমস্যাই আমাৰ নাই! অথচ দেশৰ গৰীব জনসাধাৰণে আজিও দুবেলা দুমুঠি খাবলৈ পোৱা নাই। ল'ৰা-ছোৱালীৰ মুখত আহাৰ দিব নোৱাৰাৰ বাবে বহুত পৰিয়ালৰ বাপেক-মাকে আত্মহত্যা কৰাৰো প্ৰয়াস কৰিছে; কোনোৱে হয়তো নিজৰ ভোক মাৰ নিয়াবলৈ নিজৰ মানকেই বিক্ৰী কৰি এপেট খাবলৈ পাণ্ডিছে,— এয়েই দেশবাসীৰ অৱস্থা!

বানে ধান খাই গ'ল,— কৃষিজীৱি মানুহৰ আশা-ভৰষাৰ স্থল পানীয়ে পানী কৰি দিলে। গাঁৱে গাঁৱে ফুৰিলে দেখা যায়,—মানুহৰ কি যে হাহাকাৰ অৱস্থা!

এনে দুঃখৰ দিনত আমাৰ চৰকাৰে দুখীয়া ৰাইজক খোৱা-পিন্ধা-সংস্থাপনত প্ৰয়োজন মাফিক সাহায্য কৰিব নোৱাৰা পৰিতাপৰ বিষয়! চৰকাৰে আঁচনিৰ পিছত আঁচনি কৰি

জনসাধাৰণৰ থংগল নামত কোটি কোটি টকা খৰচ কৰি আজি দুখীয়া ৰাইজক মাত্ৰ পেট ভৰাই কেইদিন মান খাব দিব নোবাৰা অবস্থাই চৰকাৰৰ চৰকাৰী নীতিৰ প্ৰতি ৰাইজৰ অনাস্থাৰ ভাব বঢ়াইহে নিব ধৰিছে।

'ৰাইজেই ৰজা',-- আমাৰ দেশত এই কথা মাথোন নিৰ্বাচনৰ সময়তহে দেখিবলৈ পোৱা যায়; তাৰ পিছত আৰু নাই। ৰাইজৰ প্ৰতিনিধিসকলে ৰাইজৰ ৰজা হৈ ফুৰে। গণতান্ত্ৰিক দেশৰ জনগণেই ইয়াৰ বিচাৰ নিজ হাতে নল'লে ৰাইজৰ মংগল সতকাই হোৱাৰ আশা ক'ম। ৰাইজ সচেতন হওঁক। ছবৰত মেওয়া নফলা দিনহে আহিছে।

২ য় বছৰৰ প্ৰথম সংখ্যাত প্ৰকাশিত (মে'- ১৯৬৬)

সাম্যবাদী

কাজী নজৰুল ইছলাম

গাও সাম্যৰ গান—
য'ত আহি এক হৈ গৈছে সকলো বাধা-ব্যৱধান,
য'ত মিলিছে হিন্দু-বৌদ্ধ-মুছলিম-খৃষ্টান।
গাও সাম্যৰ গান!
কোন তুমি? পাৰ্চী? জৈন? ইহুদী? চাওঁতাল, ভীল, গাৰো?
কনফুচিয়াচ? চাৰ্বাক-চেলা? কৈ যোৱা, কোৱা আৰু!
বন্ধু! যি খুচী হোৱা,
পেট-পিঠি-কান্ধ-মগজত যি খুচী পুঁথি আৰু কিতাব বোৱা,
কোৰাণ-পুৰাণ-বেদ-বেদান্ত-বাইবেল-ত্ৰিপিটক,
জেন্দাবেস্তা, গ্ৰন্থসাহেব পঢ়ি যোৱা যিমান চখ—
কিন্তু, কিয় এই পণ্ডশ্ৰম, মগজত হানিছা শূল?
দোকানত কিয় এই দৰ-ভাও?— বাটত ফুল তাজা ফুল!
তোমাতেই আছে সকলো কিতাব, সকলো কালৰ জ্ঞান,
সকলো শাস্ত্ৰত খুজি পাবা সখি, খুলি চোৱা নিজ প্ৰাণ!
তোমাতেই আছে সকলো ধৰ্ম, সকলো যুগাৱতাৰ,
তোমাৰ হৃদয় বিশ্ব-দেউল সকলো দেৱতাৰ।
কিয় বিচাৰি ফুৰা দেৱতা-ঠাকুৰ মৃত পুঁথি-কঙ্কালত?
হাঁহিছে 'তেওঁ' অমৃত-হিয়াৰ নিভৃত অন্তৰালত।
বন্ধু, কোৱা নাই ঝুট্
ইয়াতেই আহি উবুৰি পৰিছে সকলো ৰাজমুকুট।
এই হৃদয়েই সেই নীলাচল, কাশী, মথুৰা, বৃন্দাবন,
বুদ্ধ-গয়া ই, জেৰুজালেম ই, মদিনা, কাবা-ভৱন,

মছজিদ ই, মন্দিৰ ই, গিৰ্জ্জা এই হৃদয়,
ইয়াতেই বহি ঈছা-মুছা পালে সত্যৰ পৰিচয়।
এই ৰণ-ভূমিত বাঁশীৰ কিশোৰ গালে মহা গীতা,
এই মঠত হ'ল মেঘ-পালক নবী, খোদাৰ মিতা।
এই হৃদয়ৰ ধ্যান-গুহাৰ মাজত বহি শাক্যমুনি,
ত্যাজিল ৰাজ্য মানবৰ মহা-বেদনাৰ জাক শুনি.
এই কন্দৰত আৰব-দুলাল শুনিছে আহ্বান;
ইয়াতেই বহি গালে তেওঁ কোৰাণৰ সাম-গান!
মিছা শুনা নাই ভাই,
এই হৃদয়তকৈ ডাঙৰ আন কোনো মন্দিৰ-কাবা নাই।

২ য় বছৰৰ ২য় সংখ্যাত প্ৰকাশিত (জুন- ১৯৬৬)

আজান

মনোবাৰ উদ্দিন আহমদ

মিনাৰৰ পৰ বিয়পি আহে আহ্বান—
পৃথিৱীৰ সপোন ভংগ কৰি!
জনতাৰ মাজত লীন হৈ যায় সেই কাতৰ ধ্বনি।
সেই ঐকতানৰ এদিনো বিৰাম নাই—
কুঁৱলীৰ মাজত হাড় কপোৱা জাৰতো—
সূৰ্যৰ তপ্ত বক্ষতো।
স্বপ্নাতুৰ পৃথিৱীৰ যিদৰে গতি—
লুইত যিদৰে বয় নিৰৱধি—;
সেইদৰে অবিৰাম যাত্ৰা চূড়াৰ পৰা উঠি
অহা কলধ্বনি।
মনে মনে শুনি যোৱা এটি কথা, হে প্ৰাণৰ সাগৰ!
মুমুৰ্ষ জনতাৰ প্ৰাণত আজি যেন প্ৰাণ নাই—
জড়ভাব যেন বিকশিত মুখমণ্ডলত সেইয়ে
পৃথিৱীৰ শিখৰৰ পৰা জনাই
তোমাৰ কামনা— অনন্ত বাসনা।

২য় বছৰৰ ২য় সংখ্যাত প্ৰকাশিত (জুন- ১৯৬৬)

ফাতেহা-ই-দোৱাজদাহম্

*

সম্পাদকীয়

ফাতেহা-ই-দোৱাজদাহম মুছলমানসকলৰ পৰ্ববোৰৰ ভিতৰত এটি অন্যতম পৰ্ব। ইছলামৰ শ্ৰেষ্ঠতম নবী হজৰত মহম্মদ (ছাঃ) ৰ একে তাৰিখত হোৱা জন্ম আৰু মৃত্যুৰ সোঁৱৰণিত বছৰে বছৰে এই পৰ্বৰ আয়োজন হয়। ঐতিহাসিক পণ্ডিতসকলৰ মতে হজৰত মহম্মদ (ছাঃ) ৰ জন্ম তাৰিখলৈ মতান্তৰ আছে যদিও আলেম সমাজ আৰু মুছলমান জনসাধাৰণে বিশ্বাস কৰে যে, হজৰত মহম্মদৰ (ছাঃ) জন্ম আৰু মৃত্যু একে তাৰিখতেই হৈছিল।

সি যিয়েই নহওক, এই পৰ্ব পালনৰ বিশেষ এটা তাৎপৰ্য্য আছে। আজি কালি মহান সাহিত্যিক, ৰাজনৈতিক নেতা আদি সকলৰ জনম আৰু মৃত্যু তিথি পালন কৰি তেখেতসকলৰ মহৎ শিক্ষা আৰু গুণাৱলীৰ চৰ্চা কৰি মহানতাৰ স্বীকৃতি দিয়া হয়। তেখেতসকলৰ মহান গুণৰাজি জন-সন্মুখত প্ৰচাৰ কৰি আমি নিজে জ্ঞানৰ ফালেদি উপকৃত হওঁ আৰু আমাৰ পিছৰ বংশধৰসকলৰ বাবেও তেখেতসকলৰ মহান গুণাৱলীক সহজতে বুজিবৰ নিমিত্তে বাট সুচল কৰি যাওঁ। এই একে উদ্দেশ্যৰেই হজৰত মহম্মদ (ছাঃ)ৰ জন্ম আৰু মৃত্যু সোঁৱৰণিত, তেখেতৰ গুণৰাশি আৰু মানৱকল্যাণৰ মহান কামৰ প্ৰচাৰৰ বাবে এই 'ফাতেহা-ই-দোৱাজদাহম্' পৰ্ব পতা হয়।

হজৰত মহম্মদ জীৱনী আৰু তেখেতৰ কাৰ্যাৱলী ইতিহাসৰ এক বিস্ময়কৰ অধ্যায়। গোটেই পৃথিৱী, বিশেষকৈ আৰব দেশত যেতিয়া অজ্ঞান-আন্ধাৰে-ছানি ধৰিছিল, মানুহে ন্যায়-সুবিচাৰ, দয়া-মমতা-করুণা আৰু সৃষ্টি কৰ্তাক পাহৰি সৃষ্টিকেই স্ৰষ্টাৰ আসনত বহুৱাইছিল; দুষ্ট-দুৰ্জ্জনসকলৰ অন্যায়-অত্যাচাৰত দুৰ্বলী আৰু সাধু-সজ্জনসকলৰ মন যেতিয়া আতঙ্কত ত্ৰাহি ত্ৰাহি কৰিছিল; তেতিয়া "পৰিত্ৰাণায় সাধুনং বিনাশয়চ দুষ্কৃতাম্। ধৰ্ম সংস্থাপনাৰ্থায় সম্ভাবনি যুগে যুগে।"— এই সত্যক সাৰ্থক কৰিবলৈ সেই আন্ধাৰ-যুগত মহম্মদৰ আবিৰ্ভাব হয়।

নিৰক্ষৰ মহম্মদে জীৱন-অভিজ্ঞতাৰে জ্ঞান লাভ কৰে,— প্ৰকৃতি বিশ্ব-বিদ্যালয়ত অধ্যয়ন কৰি। সোণাৰীৰ হাতত সোণৰ যি অৱস্থা হয়, জগতৰ অভাৱ-অনাটন, বিষয়-বাসনা, দুখ-বেদনা আৰু যাতনাত হজৰত মহম্মদৰো ঠিক তেনেই অৱস্থা হৈছিল। মাটি পুৰি পুৰি পৰশ পাথৰ হোৱাৰ দৰে হজৰত মহম্মদেও এইবোৰত জ্বলা-কলা হৈ মানৱ-মুকুট হৈছিল। সেয়ে তেখেতে সাধাৰণ ভেড়া ৰখীয়াৰ পৰা এচিয়া আৰু আফ্ৰিকাৰ বিস্তৃতবিশাল আৰব গণৰাজ্যৰ সৃষ্টি কৰি তাৰ অধীশ্বৰ হ'ব পাৰিছিল। তেখেতৰ এই অধীশ্বৰ হোৱাটো দৈৱক্ৰমে পোৱা নহয়। তেখেতৰ মত আৰু পথৰ বাবেহে সন্মানৰ এই

উচ্চ-শিখৰত আৰোহণ কৰিছিল। তেখেত এনে এজন মানুহ, যিজনে জগতৰ সকলোদুখীয়া নিচল, ভোকাতুৰ, উৎপীড়িত, নিৰ্য্যাতিত, শোষিত-প্ৰবঞ্চিকসকলৰ দৰে অশেষ বেদনাৰ ভৰ বহন কৰিছিল। সেয়ে তেখেতে জগতৰসকলো শ্ৰেণীৰ মানৱৰ হৃদয়ৰ সেয়ে অনুভৱ কৰিব পৰা এজনা মহামানৱ।

হজৰত মহম্মদ আছিল সত্যৰ সাধক আৰু চিৰ সুন্দৰৰ পূজাৰী। তেখেতৰ ধৰ্ম হ'ল— ইছলাম 'শান্তি'; কৰ্ম হ'ল— এন্ধাৰ, কুসংস্কাৰ আৰু অন্যায়-অত্যাচাৰীক বিনাশ কৰি সমাজত ন্যায় আৰু সত্যক প্ৰতিষ্ঠা কৰা; আৰু তেখেতৰ বিশ্ব-মানৱৰ কল্যাণৰ বাবে অন্যায়-অত্যাচাৰৰ প্ৰতিকাৰাৰ্থে বিপ্লৱ আৰু সংগ্ৰাম কৰিছিল।

তেখেতে ধৰ্মৰ নামত মানৱৰ মাজত কোনো বিবাদৰ প্ৰাচীৰ থিয় কৰোৱা নাছিল,— কৰিছিল মিলনৰ সেঁতু বন্ধন। হিন্দু, বৌদ্ধ, পাৰ্চী, ইহুদী, খৃষ্টান আদি ধৰ্মক তেখেতে অৱহেলা কৰি দূৰতে ঠেলা নাই বৰং প্ৰাচীন সকলো ধৰ্মৰ সাৰমৰ্ম কৰি তাক গ্ৰহণ কৰিছে। তেখেতে বহন কৰা পবিত্ৰ কোৰাণত আছেঃ "ছুহুঁকাম মুতাহ-হাৰাতান ফীহা কুতুবুন কাইমিয়াতঃ পবিত্ৰ কিতাব (শাস্ত্ৰ) যিসকলো পুৰ্ব্ববৰ্ত্তী ধৰ্ম শাস্ত্ৰৰ সংশোধিত সাৰ।"— (ছুৰা 'বাই-ইনাত', ৯৮: ২-৩) আৰু "ওৱাল্লাজি আওহায়না ইলাইকা মিনাল কিতাবি হুৱাল হাকু মুছাদ্দিকাললিমা বাইনা ইয়াদাইহি ঃ মই (আল্লাহ) তোমালৈ (মহম্মদলৈ) যি ওহি কিতাবৰ (কোৰাণৰ) জৰিয়তে প্ৰেৰণ কৰিছোঁ, ও দ্বাৰা পূৰ্ব সকলো ধৰ্মশাস্ত্ৰৰে সত্য সাব্যস্তক্ৰমে সংশোধিত হৈছে।"— (ছুৰা 'ফাতিৰ ৩০:৩১)

হজৰত মহম্মদৰ দৃষ্টিত মানৱ জাতিৰ মাজত বৰ্ণগত আৰু জাতিগত বৈষম্যৰ কোনো সীমা ৰেখা নাই। কোৰাণৰ মতে "কানান্নাছুউম্মাতাওঁ ওৱাহিদাতা ঃ সকলো মানৱ এক জাতি ভুক্ত।"— (আয়াত ২;২১৩) আৰু স্বয়ং হজৰত মহম্মদে ঘোষণা কৰি গৈছে— "সকলো মানৱ একপৰিয়াল ভুক্ত।" বিশ্ব মানৱৰ প্ৰাণৰ আকুতি তেখেতে হৃদয়ংগম কৰিব পৰিছিল আৰু তাৰ প্ৰতিকাৰ কৰি বিশ্ব-মানৱৰ প্ৰাণৰ বেদনা বুজিব পাৰিছিল গতিকেই তেখেত বিশ্ব-নবী।

মুছলমান সম্প্ৰদায়ৰ বহুতেই আজি অশিক্ষাৰ দাৰুণ গোড়ামিত নিমজ্জিত হৈ হজৰত মহম্মদৰ মত আৰু পথক সংকীৰ্ণ গণ্ডীৰ মাজত আবদ্ধ কৰি পেলাইছে; কিন্তু হজৰত মহম্মদৰ শান্তিকামী আদৰ্শবাদ আৰু ইছলামৰ সম্মোহিনী নীতি-নিয়মত বিশ্বৰ চিন্তাশীল জ্ঞানী পণ্ডিতসকল মুগ্ধ হৈছে। বিশ্ব-শান্তি আৰু শান্তিপূৰ্ণ সহ-অৱস্থানৰ বাবে তেখেতে যি অৱদান দি গৈছে— জাতি-ধৰ্ম নিৰ্বিশেষে যদি তাক অনুধাৱন কৰে তেনেহ'লে মানৱজাতিৰ কল্যাণৰ বাটত আৰু এধাপ আগুৱাই যোৱাৰ সোপান নিশ্চয় দেখিবলৈ পাব। আমি কামনা কৰোঁ ফাতেহা-ই-দোৱাজদাহম্ পালনৰ মাজেৰে আমাৰ শুভবুদ্ধি বাঢ়ক। মানৱতাৰ জয় হওঁক। ইছলাম জিন্দাবাদ।

২ য় বছৰৰ ৩য় সংখ্যাত প্ৰকাশিত (জুলাই- ১৯৬৬)

মুছলমান পৰ্যবেক্ষকৰ মতে ১৬৬২ চনত অসমৰ অৱস্থা

অধ্যাপক ভবানন্দ ডেকা

মিৰজুমলা ই অসম আক্ৰমণ কৰা সময়ত তেওঁৰ লগত চিহাবুদ্দিন নামে এজন লেখক আহিছিল। তেওঁ অসমৰ সেই সময়ৰ অৱস্থাৰ বিষয়ে এটি বিৱৰণ লিখি থৈ গৈছে। তেওঁৰ লিখনিৰ পৰা জনা যায় যে অসম এখন জংগলৰে পৰিপূৰ্ণ ভয়াবহ দেশ আছিল। ইয়াৰ মাজেৰে ব্ৰহ্মপুত্ৰ নদ। ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উত্তৰফালৰ ঠাইক 'উত্তৰকূল' আৰু দক্ষিণ ঠাইক 'দক্ষিণকূল' নামে জনা গৈছিল।

কজলিয়াৰৰৰ পৰা গড়গাঁৱলৈকে ঠাইবোৰ গছ-গছনিৰে ভৰপূৰ আছিল। কাজলী হাবি কমলা টেঙাৰ গছেৰে পৰিপূৰ্ণ আছিল। এই কমলাবোৰ ডাঙৰ ডাঙৰ আছিল আৰু ৰস ৰসযুক্ত আছিল। কমলাবোৰ মোগলৰ কেম্পত এক পইচাত দহটাকৈ বিক্ৰি হৈছিল। ৰাস্তাৰ দুয়োকাষে বাঁহৰ আৱনি আছিল। বাঁহৰ বাৰীৰ কাষৰ পৰা পাহাৰৰ কাষলৈকে খেতি-পথাৰ আৰু বাগান আছিল। উত্তৰ কূলত খেতি-বাতি ভাল হৈছিল আৰু জনসংখ্যাও বেছি আছিল। ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ কাষৰ জলবায়ু ভাল আছিল; কিন্তু দূৰৰ ঠাইৰ জলবায়ু বিদেশীৰ বাবে ভাল নাছিল। বছৰৰ আঠমাহ ধাৰাবাৰ বৰষুণ হয়; আৰু বাকীৰ চাৰিমাহো বৰষুণৰ পৰা একেবাৰে মুক্ত নহয়।

প্ৰধান খেতি আছিল ধানৰ। নানা ৰকম গছ-গছনিৰে অসম ভৰপূৰ আছিল। ঔষধ জাতীয় বহুতো গছ-গছনি পোৱা যায়। ভাৰতৰ আন ঠাইত নোপোৱা বহুত গছ-গছনি ইয়াত পোৱা যায়। তেওঁৰ মতে সেই সময়ত অসমত জলকীয়া, আম, মাটি-কঠাল, কুঁহিয়াৰ, আঁদা আদি পোৱা বৰ টান আছিল। তাৰ পৰিবৰ্তে খাৰৰ ব্যৱহাৰ আছিল।

মানুহবোৰে প্ৰায় সকলো বস্তু খাইছিল আৰু প্ৰায় সকলো ৰকমৰ শ্ৰম কৰিছিল। হিন্দু-মুছলমান উভয়ৰ দ্বাৰা ৰন্ধা খাদ্য তেওঁলোকে খাইছিল। মানুহবোৰে ঘি নেখাইছিল। সেই সময়ৰ অসমৰ ভাষা ভাৰতৰ আন ঠাইৰ ভাষাৰ পৰা বেলেগ আছিল। মানুহবোৰ পাৰিছিল। সাহসত তেওঁলোকক আনে চেব পেলাব নোৱাৰিছিল। তিৰোতাবোৰ ধুনীয়া আছিল। কলা দীঘল চুলি, কমনীয়তাৰে তেওঁলোক দেখিবলৈ ধুনীয়া আছিল। তিৰোতাবোৰে ওৰণি নলৈছিল। বজাৰ-হাটত তেওঁলোকে অবাধে ফুৰিছিল।

ৰাষ্ট্ৰৰ কাম কৰি প্ৰত্যেক অসমীয়া ৰায়তে মাটিৰ খাজনাৰ পৰা ৰেহাই পাব পাৰিছিল। আহোমৰ "পাইক পদ্ধতি" এটি গুৰুত্বপূৰ্ণ অধ্যায়। সম্ৰান্তলোক, পুৰোহিত, সত্ৰৰ ভকত,

উচ্চ-বশংজাত লোকৰ বাহিৰেসকলো শ্ৰেণীৰ লোককেই 'পাইক' বোলা হৈছিল। তেওঁলোকে সাধাৰণ বনুৱা বা সৈন্য হিচাপে ৰজাক সহায় কৰিব লাগিছিল। চাৰিটা পাইক লগ লগাই একোটা গোট কৰা হৈছিল। প্ৰত্যেক গোটৰ এজন পাইকে ৰজাই নিৰ্দিষ্ট কৰি দিয়া কাম কৰিব লাগিছিল। আন তিনিজনে তেওঁৰ হৈ পথাৰৰ কাম আন তিনিজনে তেওঁৰ হৈ পথাৰৰ কাম আৰু তেওঁৰ পৰিয়াল পোহপাল নিয়া কাম কৰিছিল। পাইকবোৰক ইয়াৰ উপৰিও বিভিন্ন খেলত ভাগ কৰা হৈছিল। কুৰিজন পাইকৰ তত্বাৱধনত থাকে এজন 'বৰা' এশজনৰ তত্বাৱধানত থাকে শইকীয়া, হাজৰিকা হ'ল এহেজাৰ পাইকৰ ওপৰৰ পৰিচালক, ৰাজখোৱা তিনি হাজাৰ পাইকৰ বাবে, ফুকন ছয় হেজাৰ পাইকৰ বাবে।

সেই সময়ৰ পৰিবহনৰ প্ৰধান বাহন আছিল নাও। এজন মোগল বিষয়াৰ মতে এমাহত গুৱাহটীৰে ৩২, ০০০ খন নাও অহা-যোৱা কৰে। ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ বালিৰ পৰা সোণ পোৱা গৈছিল। শুনা যায় অসমৰ প্ৰয়বোৰ নদীৰ বালিৰ পৰা সোণ পোৱা গৈছিল। কেৱল অসমীয়া মানুহেহে সোণ উলিয়াব জানিছিল। 'সোণোৱালা' নামৰ শ্ৰেণীৰ মানুহ সোণ কমোৱা কামত দক্ষ আছিল।

চিহাবুদ্দিনে অসমীয়া মানুহৰ সাহসৰ গুণ গাই গৈছে। তেওঁৰ মতে অসমৰ ৰজাই কোনো বিদেশী আক্ৰমণকাৰীক দেশৰ ভিতৰলৈ অহাৰ সুবিধা নিদিছিল। বিদেশীক দেশৰ ভিতৰলৈ অহা আৰু স্বদেশীৰ দেশৰ বাহিৰলৈ যোৱাত বাধা আৰোপ কৰা আছিল। অসমৰ ৰজাৰ আত্মবিশ্বাস আছিল। ৰজাক 'স্বৰ্গদেৱ' বুলি জনা যায়। কথিত আছে যে আহোম ৰজাৰ পূৰ্বপুৰুষে স্বৰ্গৰ পৰা সোণৰ জখলাৰে পৃথিবীলৈ আহিছিল।

চিহাবুদ্দিনে দুটা উল্লেখযোগ্য কথা কৈ গৈছে। এটা হ'ল,— অসমীয়া ভাষাৰ বিষয়ে আৰু আনটো অসমত থকা মুছলমানৰ বিষয়ে। অসমীয়া ভাষাৰ এটা নিজা বৈশিষ্ট্য আছে। তেওঁ কয় পূৰ্ব ভাৰতৰ আন ভাষাৰ পৰা অসমীয়া ভাষা বেলেগ। দ্বিতীয়তে, অসমত থকা মুছলমান লোকসকলে অসমীয়া লোকৰ লগত মিলি গৈছিল।

২ য় বছৰৰ ৩য় সংখ্যাত প্ৰকাশিত (জুলাই- ১৯৬৬)

ভাৰতীয় মুছলমানৰ পৰিয়াল পৰিকল্পনা আৰু বহু বিবাহ

অধ্যাপক এম এ ৰেজ্জাক

এক শ্ৰেণীৰ মানুহে মাজে সময়ে খেদ কৰা দেখা যায় যে ভাৰতীয় মুছলমান পৰিয়াল পৰিকল্পনাৰ আঁচনিখন আন্তৰিকতাৰে গ্ৰহণ নকৰাৰ ফলত ভাৰতৰ অৰ্থনৈতিক অৱস্থা আৰু খাদ্য সমস্যা অধিক জটিল হৈ পৰিছে। তাৰ উপৰি মুছলমান সমাজত বহু বিবাহ প্ৰথা অবাধে চলি থকা কাৰণে মুছলমানৰ জনসংখ্যা অধিক দ্ৰুত হাৰত বৃদ্ধি হ'ব ধৰিছে। আৰু এই বৰ্ধিত জনসংখ্যাই ভাৰতৰ খাদ্য সমস্যা আৰু ইয়াৰ লগত সম্বন্ধ থকা অৰ্থনৈতিক সমস্যাক অধিক ভয়াবহ কৰি তোলাত সহায় কৰি আছে। শেষত তেওঁলোকে বৰ্ধিত জনসংখ্যাৰ কাল্পনিক ভয়ত ভীত হৈ ক'বলৈ চেষ্টা কৰিছে যে যিহেতু ভাৰত এখন গণতান্ত্ৰিক দেশ গতিকে সংখ্যাধিক্য ভোটত গৃহীত হোৱা বিবাহ আইন (হিন্দুৰ কাৰণে) জাতি-ধৰ্ম নিৰ্বিচাৰে সকলো নাগৰিকৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰযোজ্য হ'ব লাগে। বিবাহ আইনৰ দ্বাৰা (তেওঁলোকে কয়) হিন্দুৰ বিবাহৰ ক্ষেত্ৰত বাধা নিষেধ আৰোপ কৰা হৈছে যদিও মুছলমান সমাজত চলি থকা বহু বিবাহ বন্ধ কৰিবৰ কাৰণে গণতান্ত্ৰিক ভাৰতে কোনো উচিত ব্যৱস্থা লোৱা নাই। চৰকাৰে বহু বিবাহ প্ৰকৃত অৰ্থত বন্ধ নকৰিলে মুছলমানবোৰে তেওঁলোকৰ বৰ্ধিত জনসংখ্যাৰ বলেৰে ভাৰতীয় ৰাজনীতিত অমংগলীয়া প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰিব যাৰ ফলত দেশখনৰ আভ্যন্তৰীণ আইন শৃংখলা ব্যাহত হ'ব। কথাটো সহজ কৰি ক'লে এনেকুৱা অৰ্থ হয় যে মুছলমানবোৰ ভাৰতৰ অদৃশ্য শত্ৰু আৰু সুবিধা পালেই ভাৰতৰ ঘোৰ অন্যায় কৰিবলৈ দ্বিধা নকৰিব। ভাৰত এখন দুখীয়া দেশ। অৰ্থনৈতিক আৰু খাদ্য সমস্যাৰ কাৰণ পৰা বিচাৰ কৰিলে সকলোৱে একবাক্যে স্বীকাৰ কৰিব যে ভাৰত নানা প্ৰকাৰ বিপদৰ মাজেৰে প্ৰগতিৰ পিনে আগবঢ়াৰ চেষ্টা কৰি কোনোক্ষেত্ৰত সামান্য কৃতকাৰ্যতা লাভ কৰিছে যদিও বহুক্ষেত্ৰত সফলতা লাভ কৰিব পৰা নাই। বিশেষকৈ খাদ্য সমস্যা সমাধানৰ ক্ষেত্ৰত চৰকাৰৰ ব্যৰ্থতা সুস্পষ্ট। খাদ্য আৰু অৰ্থনৈতিক সমস্যাৰ বহু কাৰণ থাকিব পাৰে। বৰ্ধিত জনসংখ্যা খাদ্য সমস্যাৰ এটা কাৰণ হ'লেও ই একমাত্ৰ কাৰণ নহয়। খাদ্য সমস্যা জটিল হৈ আহিছে আৰু ইয়াৰ মূলবিচাৰি কিছুমান আৱিষ্কাৰ কৰিলে যে মুছলমান সমাজত বহুবিবাহ অবাধে চলি আছে আৰু পৰিয়াল পৰিকল্পনা মুঠেই তেওঁলোকে গ্ৰহণ কৰা নাই। গতিকে খাদ্য-সমস্যাৰ কাৰণে আংশিক পৰিমাণে হ'লেও ভাৰতৰ মুছলমান

সম্প্ৰদায় দায়ী। মুছলমান সম্প্ৰদায়ে পৰিয়াল পৰিকল্পনা কিয় গ্ৰহণ কৰা নাই নাইবা বহু বিবাহ প্ৰথা, আজি পৰ্যাপ্ত কিয় এৰা নাই তাৰো এটা চমকপ্ৰদ কাৰণ উল্লেখ কৰিছে। কাৰণটো বোলে ৰাজনৈতিক অভিসন্ধি।

এই অভিযোগবোৰ নিৰপেক্ষভাৱে আলোচনা কৰিলে দেখা যায় যে এইবোৰ যুক্তিৰে ঢুকি পোৱা সম্ভৱ নহয়। পৰিয়াল পৰিকল্পনা আঁচনিখন মুছলমানে গ্ৰহণ কৰা নাই বুলি কোৱা কথাষাৰ সম্পূৰ্ণ ভিত্তিহীন। সাধাৰণতে ভাৰতীয় মুছলমান সমাজ শিক্ষা-দীক্ষা, বেহা-বেপাৰ অথবা অৰ্থনৈতিক দিশৰ পৰা একেবাৰে পিছ পৰা। এওঁলোকৰ জীৱন ধাৰণৰ মানদণ্ড অতি নিম্ন খাপৰ। আক্ষৰিক জ্ঞানৰ অনুপাত অন্যান্য সম্প্ৰদায়ৰ তুলনাত অতি নগণ্য। এনেকুৱা সমাজতে সম্পূৰ্ণ অপৰিচিত আচহুৱা পৰিয়াল পৰিকল্পনাৰ নিচিনা আঁচনি এখন অত্যধিক সমাদৰ পোৱাৰ আশা কৰাটো ভুল। গাঁৱে-ভূঁৱে এই আঁচনিৰ কাৰ্যকাৰিতা, উপকাৰিতা, ইয়াৰ আহিলাপাতিৰ ব্যৱহাৰিক জ্ঞান ইত্যাদি বিষয় বহুল প্ৰচাৰ হ'লে ৰাইজে যেতিয়া ইয়াৰ উপকাৰিতাৰ বিষয়ে সম্যক জ্ঞান লাভ কৰিব তেতিয়া আৱশ্যক বোধ কৰাসকলে ইয়াক কামত খটুৱাই উপকৃত হ'ব। পৰিয়াল পৰিকল্পনা কৰা নকৰাটো সম্পূৰ্ণভাৱে ব্যক্তিগত কথা। বহুতেই পৰিকল্পিত পৰিয়াল বিচাৰে যদিও উপায় নেপায়। গাঁৱত ইয়াৰ সুবিধা সীমাবদ্ধ। আৰু আটাইতকৈ ঘাই কথা হ'ল যে অশিক্ষিত হোজা ৰাইজে ইয়াৰ উপকাৰিতাৰ বিষয়ে অলপো উপলব্ধি কৰিব পৰা নাই। সেয়ে পৰিকল্পনা কৃতকাৰ্য কৰি তুলিব খুজিলে বহুল প্ৰচাৰ, সৰু-সুৰা প্ৰদৰ্শনী আৰু কথাছবিৰ প্ৰদৰ্শন আদি অতি প্ৰয়োজন। যেতিয়া সাধাৰণ ৰাইজে ইয়াৰ উপকাৰিতা বুজিব তেতিয়া নিশ্চয় ইয়াৰ সুবিধা সকলোৱে গ্ৰহণ কৰিবলৈ আগবাঢ়ি আহিব। নানা কাৰণত আনকি বহু শিক্ষিত মানুহেও জন্ম-নিয়ন্ত্ৰণৰ অস্বাভাৱিক উপায় অৱলম্বন কৰাত দ্বিধাবোধ কৰে। তেনেস্থলত নিৰক্ষৰ হোজা মানুহে নেজানি ইয়াক যদি প্ৰয়োগ কৰা নাই তেন্তে তাত কোনো অভিসন্ধি আছে বুলি কোনোবাই ক'লেও তাৰ প্ৰতিবাদৰ থল আছে।

দ্বিতীয়তে বহু বিবাহ মুছলমানৰ কাৰণে বৈধ ব্যৱস্থা। দৰকাৰ হ'লে মুছলমানে একাধিক স্ত্ৰী গ্ৰহণ কৰাৰ অনুমতি কোৰানে দিছে। বহু বিবাহ প্ৰথম দৃষ্টিত অমুছলমানৰ ওচৰত বৰ্তমান যুগত মধ্যযুগীয় ব্যৱস্থা যেন লাগিলেও ইয়াৰ সামাজিক মূল্য অস্বীকাৰ কৰিব থল নাই। যি কোনো নীতি নিয়ম যেতিয়া ধৰ্মই অনুমোদন কৰে তেতিয়া নিশ্চয় সেইবোৰৰ মাজত প্ৰচুৰ সামাজিক কল্যাণ নিহিত থাকে। বহুবিবাহো এনেকুৱা ধৰ্মীয় এক অনুদান য'ত বহুতো কল্যাণ নিহিত আছে। বিধবা-বিবাহ সমস্যাটো ই কিছু পৰিমাণে হ'লেও সমাধান কৰাত সহায় কৰে। বিধবা-বিবাহ সমস্যা অতীত যুগৰ পৰাই বহু সমাজৰ জটিল প্ৰশ্ন হৈ পৰিছে। কাৰণ কেতিয়াবা অতি কোমল বয়সত বিধিৰ বিধানত বিধবা হৈ বহু গাভৰু ছোৱালী সমাজ আৰু পৰিয়ালৰ গলগ্ৰহ হৈ পৰে। সমাজত ইহঁতৰ স্থান অতি কৰুণ আৰু পৰিয়ালৰ ভিতৰত ইহঁত মাত্ৰ কৰুণাৰহে পাত্ৰ। বহু বিধৱাই সামাজিক অশেষ নিকাৰ

ভুঞ্জি জঘন্য জীৱন যাপন কৰিব লগাত পৰে, আৰু বহুতে নীৰৱ যাতনা সহ্য কৰিব নোৱাৰি আত্মহত্যা কৰে। বিধবাৰ কাৰণে জীৱন আৰু মৰণৰ বেছি পাৰ্থক্য নাই। জীয়াই থাকিলেও সিহঁতে জীৱনৰ দাবীৰ বহু দূৰত আৰু যি দাবী পূৰণৰ সম্ভাৱনা মুঠেই নাই। জীৱিত থাকিও জীয়াতুভোগ অবাঞ্ছিত। তিৰোতাবোৰ সাধাৰণতে ধৈৰ্যশীলা আৰু লাজকুৰীয়া। কিন্তু সকলোৰ ক্ষেত্ৰত ই সঁচা নহ'বও পাৰে। শাৰীৰিক গঠন আৰু মানসিক আৰু পাৰিপাৰ্শ্বিক কাৰণত বহুতো তিৰোতাৰ কামতৃষ্ণাৰ মাত্ৰাধিক্য থকাটো অস্বাভাৱিক নহয়। 'বাৎসায়ন'ৰ মতে জীৱন ধাৰণৰ কাৰণে আহাৰ যেনে প্ৰয়োজনীয় কামোপভোগো তেনেকুৱা প্ৰয়োজনীয়। অকাল বিধৱা বহু তিৰোতাই কামতৃষ্ণা দমনত ব্যৰ্থ হৈ সমাজ, বংশ আৰু পৰিয়ালক কলংকময় কৰি তোলে। এই তথাকথিত ব্যাভিচাৰিণীবোৰক আজিকালি বহু লেখকেই ক্ষমাৰ চকুৰে চাবলৈ ধৰিছে। আনকি ডাঃ ৰাধাকৃষ্ণনে কৈছে যে যদিও এক বিবাহ সমাজৰ আদৰ্শ তথাপি এক বিবাহৰ ফলত নাৰীৰ যৌন তৃপ্তি নঘটে আৰু বহু নাৰীয়ে শেষ উপায় স্বৰূপ গণিকা বৃত্তি গ্ৰহণ কৰে। বহু বিবাহ প্ৰথাই এনেকুৱা কলংকৰ পৰা সমাজক ৰক্ষা কৰাত সহায় কৰে। ইছলামে বহু কাৰণত বহু বিবাহ নিষিদ্ধ কৰা নাই। বহুক্ষেত্ৰত একাধিক স্ত্ৰী গ্ৰহণ পুৰুষৰ কাৰণে অপৰিহাৰ্য হৈ পৰে। স্ত্ৰী বেমাৰী, সন্তান উৎপাদন ক্ষমতাৰ পৰা বঞ্চিতা ইত্যাদি কাৰণে ২য় স্ত্ৰী গ্ৰহণ বহুতেই কৰে। একাধিক স্ত্ৰী গ্ৰহণ কোৰানে অনুমোদন কৰিলেও ইয়াত বহুতো বাধা নিষেধ আছে যাক উপেক্ষা কৰিলে ধৰ্মক উপেক্ষা কৰাৰ নিচিনাই পাপ হয় বুলি হাদিছে কয়। এই বাধা-নিষেধ অগ্ৰাহ্য কৰি কোনোবাই কেৱল যৌন সম্ভোগৰ কাৰণে একাধিক স্ত্ৰী গ্ৰহণ কৰিলে তাৰ ফলাফল বিচাৰ কৰাৰ দায়িত্ব সমাজে ল'বও পাৰে। ধৰ্মৰ কথা এৰিলেও আজিৰ এই অভাৱ অনাটনৰ যুগত মানুহে অৰ্থনৈতিক কাৰণতো প্ৰয়োজন হ'লেও একাধিক স্ত্ৰী গ্ৰহণ কৰি নিজকে আৰু বেছি অভাৱ গ্ৰস্থ কৰি তুলিবৰ মন নকৰে। বহু বিবাহ হাদিছ-কোৰানে অনুমোদন কৰিছে বুলিয়েই প্ৰত্যেক মানুহৰ কাৰণে অৱশ্যকৰণীয় তেনে ভাব পোষণ কৰাও ভুল।

ইচলামৰ বিবোৰ সামাজিক নীতি-নিয়ম সেইবোৰ কোৰাণৰ দ্বাৰা অনুমোদিত। আৰু কোৰাণ এনেকুৱা এক ঐশী বাণীৰ সংকলন য'ত মানুহৰ লাগতিয়াল সকলো ব্যৱস্থাৰ নিৰ্দেশ আছে। কোৰাণৰ নিৰ্দেশ নিৰ্ভুল, সহজ-সৰল আৰু কল্যাণময়। সমাজ আৰু ব্যক্তিগত জীৱনৰ কাৰণে লগা সকলো সূক্ষ্ম পৰামৰ্শ আদেশ বাধা-নিষেধ আদিৰ দ্বাৰা কোৰান এক শ্ৰেষ্ঠ গ্ৰন্থৰ সকলো গুণেৰে অলংকৃত। এই মহা পৱিত্ৰ শ্ৰেষ্ঠ কোৰাণ কেতিয়াও বহুবিবাহ নিষেধ কৰা নাই। বহু বিবাহ যে সমাজৰ এটি মংগল দায়ক বিধান তাক বিবেকসম্পন্ন সকলো মানুহেই স্বীকাৰ কৰিছে।

ধৰ্ম নিৰপেক্ষ গণতান্ত্ৰিক ভাৰতে অৱশ্যে ইচ্ছা কৰিলে ভোটাধিক্যত মুছলমানৰ এই ধৰ্মীয় বিধান আইনৰ দ্বাৰা নিষিদ্ধ কৰিব পাৰে। কিন্তু আমাৰ বিশ্বাস ভাৰত চৰকাৰে

নিশ্চয় আইনৰ নামত নাইবা খাদ্য সমস্যা অথবা অৰ্থনৈতিক সমস্যা সমাধানৰ নামত ধৰ্মপ্ৰাণ মুছলমানৰ মনত অযথা ভয় আৰু সন্দেহৰ সৃষ্টি যে নকৰে ই ধ্ৰুব। আইনৰ বহু বিবাহ নিষিদ্ধ কৰিবলৈ আগবঢ়োৱা পৰামৰ্শ দাতাসকলে ভাৰতৰ কিমান সংখ্যক মানুহে একাধিক স্ত্ৰী গ্ৰহণ কৰিছে, কিয় গ্ৰহণ কৰিব লগা হৈছে তাৰ তথ্যপাতি ৰাইজৰ আগত দাঙি ধৰিলে বহু কথা স্পষ্ট হৈ পৰিব। দেশৰ বৰ্তমান অৱস্থাত অৰ্থনৈতিক দৃষ্টিকোণৰ পৰা বহু বিবাহ প্ৰথাৰ গুণাগুণ বিচাৰ কৰা সুকীয়া কথা। কিন্তু মুছলমানবোৰে পৰিয়াল পৰিকল্পনা গ্ৰহণ নকৰাৰ (যদিও ই ভুল ধাৰণা) মাজত নাইবা মুছলমানৰ বহু বিবাহ প্ৰথাৰ মাজত ৰাজনৈতিক অভিসন্ধিৰ গোন্ধ পোৱাটো সম্পূৰ্ণ বুজিব নোৱৰা কথা। আজিৰ পৰা ১৪শ বছৰ আগত মুছলমান সমাজত প্ৰচলিত ধৰ্মীয় বিধান এটাৰ মাজত যে ধৰ্ম নিৰপেক্ষ গণতান্ত্ৰিক ভাৰতৰ স্বাৰ্থ জড়িত থকা ৰাজনৈতিক অভিসন্ধি থাকিব পাৰে— ই ভাবিব নোৱৰা কথা। একশ্ৰেণীৰ সাম্প্ৰদায়িক মনোভাব পোষণ কৰা মানুহ আছে যিবোৰে মুছলমানৰ আনুগত্যক প্ৰকৃত মৰ্যাদা দিবলৈ সদায় কুণ্ঠিত। অথচ মুছলমানৰ বিৰুদ্ধে জাতি হিচাপে দোষ দিবলৈ একো উদাহৰণ বিচাৰি নেপায়। প্ৰত্যেক সমাজত কিছুমান বেয়া মানুহ থাকিব পাৰে। কিন্তু সেই দুই এজনৰ বাবে গোটেই জাতিটোক দোষাৰোপ কৰা যুক্তিসংগত নহয়। স্বাধীনতাৰ ১৯ বছৰ পিছলৈকে মুছলমানক প্ৰকৃত আৰু আনুগত নাগৰিক বুলি কিয় বিশ্বাস কৰিব নোৱাৰি, তাৰো ব্যাখ্যা কোনেও দিয়া নাই। মুছলমানবোৰে জাতি হিচাপে দেশদ্ৰোহিতাৰ পৰিচয় কেতিয়াও দিয়া নাই। যিবোৰে ভাৰতীয় মুছলমানক পাক-দৰদী বুলি ভাৱে যোৱা পাক ভাৰত যুদ্ধত মুছলমানৰ কাৰ্যকলাপত সন্দেহ কৰিবলৈ একো বিচাৰি নেপালে। আনহাতে ভাৰতৰ সকলো মুছলমানেই পাকিস্তানৰ বিৰুদ্ধে ধন-জন-অৰ্থ দি সাধ্যমতে চৰকাৰক সহায় কৰিলে। আব্দুল হামিদৰ মৃত্যুত মুছলমানেও গৌৰব বোধ কৰিলে। নিজৰ জীৱন বিপন্ন কৰিও মুছলমান সৈন্যই পাকিস্তানী সৈন্যৰ ওপৰত জঁপিয়াই পৰিলে দেশ ৰক্ষাৰ কাৰণে। কিন্তু এইবোৰ কিবা মূল্য আছেনে? যুদ্ধৰ সময়ত যি আবেগিক ঐক্য লক্ষিত হৈছিল তাৰ প্ৰভাৱ মৌচ খাই যোৱা যেন লাগে। বহুতৰ মনত মুছলমানবোৰ পাক-প্ৰেমী, মুছলমানৰ পবিত্ৰ অনুগত্য পঞ্চম বাহিনীৰ তুল্য আৰু মুছলমানৰ গতিবিধি সদায় সন্দেহজনক। কিছুমান বাতৰিকাকতে ইয়াকো ক'বলৈ চেষ্টা কৰে যে স্বাধীনতাৰ যুদ্ধত এজন মুছলমানেও সক্ৰিয় অংশগ্ৰহণ কৰা নাই। অৰ্থাৎ যিবিলাক প্ৰখ্যাত জাতীয়তাবাদী মুছমানে আজীৱন ভাৰতৰ অখণ্ডতাৰ দৃঢ়সংকল্প লৈ ব্ৰিটিছৰ বিৰুদ্ধে স্বাধীনতাৰ কাৰণে জঁপিয়াই পৰিছিল তেওঁলোকৰ দানৰ কোনো মূল্যই নাই। মৌলানা আজাদ, খাঁন আব্দুল গফুৰ খাঁন ইত্যাদি নেতাসকলৰ অক্লান্ত সংগ্ৰামৰ কথা পাহৰিবৰ চেষ্টা কৰিলে ইতিহাসে হয়তো আমাক ক্ষমা নকৰিবও পাৰে।

কিন্তু এটা প্ৰশ্ন সদায় মনত আছে— মুছলমানৰ বিৰুদ্ধে এই যে অভিযোগ, মুছলমানৰ আনুগত্যত এই যে ভ্ৰান্ত অমূলক সন্দেহ ইয়াৰ প্ৰকৃত উৎস ক'ত? আমাৰ চুবুৰীয়া ৰাষ্ট্ৰ

পাকিস্থানৰ লগত বৈৰী ভাব নে পাকিস্তানৰ জন্ম? হয়তোবা উভয়েই সঁচা। পাকিস্তান যিহেতু মুছলমান প্ৰধান ৰাষ্ট্ৰ গতিকে পাকিস্থান শত্ৰু মানে মুছলমানবোৰ শত্ৰু। পাকিস্তানক বিশ্বাস কৰিব নোৱাৰিলে ভাৰতীয় মুছলমানকো বিশ্বাস কৰিব নোৱাৰি। কিন্তু পাকিস্থানৰ জন্মৰ কাৰণে ভাৰতীয় মুছলমানক দায়ী কৰা অন্যায়। পাকিস্থান এতিয়া বুৰঞ্জীৰ নিৰ্ঘাত সত্য, হয়তো হ'ব পাৰে অপ্ৰিয় সত্য। কিন্তু ১৯ বছৰ আগয়ে জন্ম লোৱা পাকিস্থানৰ কাৰণে ১৯ বছৰ পিছৰ মুছলমান সম্প্ৰদায় দায়ী হ'ব নোৱাৰে। পাকিস্থানৰ কাৰণে যদি কোনোবা সঁচাকৈয়ে দায়ী তেন্তে তেওঁলোকে হ'ল পৰাধীন ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক নেতৃবৃন্দ। সৰ্বসাধাৰণ ও শিক্ষিত মুচলমানক ইয়াৰ কাৰণে দায়ী কৰিলে বুৰঞ্জী আৰু মানুহৰ মনস্তত্বৰ স্বাভাবিক ধৰ্মক অস্বীকাৰ কৰা হ'ব। মুছলমানে দেশদ্ৰোহিতা কৰা নাই, ৰাষ্ট্ৰীয় পতাকা ভূলুণ্ঠিত কৰা নাই নাইবা ভাৰতীয় সংবিধানো পুৰি ভস্ম কৰা নাই। স্বাধীন নগালেণ্ড, মিজোলেণ্ড নাইবা স্বাধীন দ্ৰাবিড় ৰাজ্য খোজা নাই। কাৰণ মুছলমানে বিশ্বাস কৰে যে যি দেশত তেওঁলোক বসবাস কৰি আছে যি দেশৰ জলবায়ু তেওঁলোকৰ জীৱনৰ প্ৰতি উশাহ-নিশাহৰ লগত মিহলি হৈছে সেই দেশ তেওঁলোকৰ আপোন, সেইদেশ তেওঁলোকৰ অতি মৰমৰ! সেই দেশৰ অন্যায় কৰা মানে নিজৰ অন্যায় কৰা, সেই দেশ পাহৰি যোৱা মানে নিজৰ সত্তাক পাহৰি যোৱা। কোনোবাই ভাৰতীয় মুছলমানক পাকিস্থানৰ কাৰণে জগৰীয়া কৰি আত্মতৃপ্তি লাভ কৰিবৰ চেষ্টা কৰিলেও প্ৰকৃত তৃপ্তি তাত নেপাব। এনেকুৱা চেষ্টা বন্ধ্যা নাৰীৰ মাতৃত্বৰ সুখ অনুভৱ কৰা চেষ্টাৰ নিচিনাই ফলহীন হ'বলৈ বাধ্য।

ধৰ্ম আৰু ৰাজনীতি বিপৰীত ধৰ্মী। ধৰ্মৰ লগত ৰাজনীতিৰ সম্পৰ্ক স্থাপনকাৰীবোৰক আমি গোড়া পন্থী বুলি গৰিহণা দিওঁ। কিন্তু কেতিয়াবা নিজৰ স্বাৰ্থৰ কাৰণে অইনৰ ধৰ্মীয় বিধানবোৰৰ বিকৃত অৰ্থ কৰো। ই বেয়া অভ্যাস। ইয়াকে নকৰি অইন ধৰ্মৰ সামাজিক তথা ধৰ্মীয় আচাৰবোৰৰ বিষয়ে অনুসন্ধিৎসু মনলৈ গভীৰভাৱে অধ্যয়ন কৰিলে সেইবোৰ জনাৰ বেছি সুবিধা হ'ব। তেতিয়া হ'লে নিজৰ সংকীৰ্ণতাৰ বিষয়েও বুজাত সহজ হ'ব। অনাদৃত বিধৱা বিবাহ, বিবাহ-বিচ্ছেদ ইত্যাদি ভাৰতীয় সমাজে স্বীকৃতি দিছে। অথচ এইবোৰে এসময়ত ঘৃণাৰ উদ্ৰেক কৰিছিল।

২ য় বছৰৰ ৩য় সংখ্যাত প্ৰকাশিত (জুলাই- ১৯৬৬)

কৰ্মফল

ধনীৰাম তালুকদাৰ, বি এছ চি, বি এল, এম এল এ

আছিল এক মহীপাল নামে ৰাজা। মন্ত্ৰীও আছিল তেওঁৰ এজন নাম বুদ্ধিপাল। ৰাজা মহীপালে এদিন মন্ত্ৰীক কয়— 'মন্ত্ৰী। সবাতকৈ বুদ্ধিমান কোন? মই নে আপুনি?'

'মহাৰাজ! সবাতকৈ বুদ্ধিমান ৰাজা অৰ্থাৎ আপুনি।'

'মইয়ে যদি বুদ্ধিমান তেন্তে আপোনালোকক মন্ত্ৰী কৰি ৰখাৰ কি দৰকাৰ?'

'বিশেষ দৰকাৰ একো নাই মহাৰাজ! তবে মাজে সময়ে আপোনাৰো বিবুদ্ধি হ'ব পাৰে সেইবাবে মই মন্ত্ৰী হৈ আছো। মহাৰাজৰ 'য' কাৰৰ দৰে ব্যবহাৰত।'

'বাৰু মন্ত্ৰী, ৰাজতকৈও কোনোবা বেছি বুধিয়ক আছে নেকি?'

'হয়, মহাৰাজ আছে।'

'সেইটো কোন?'

'মহাৰাজ! চোৰ! ৰজাৰ ৩২ গুণ আৰু চোৰৰ ৩৩ গুণ। ৰজাতকৈও চোৰৰ এক গুণ বেছি।'

'কি কোৱা মন্ত্ৰী! মোতকৈও চোৰৰ এক গুণ বেছি? অসম্ভব! তাৰ প্ৰমাণ চাওঁ।'

'মহাৰাজ! প্ৰমাণ আজিয়েই দিব পাৰিম। আজি ৰাতি খাই-বই উঠি দোভাগত দুয়ো ওলাম চুৰি কৰিবৰ উদ্দেশ্যত। কিবা বিপদ হ'লে মোক কিন্তু নুদুষিব মহাৰাজ।'

দোভাগ ৰাতি ওলাল ৰজা আৰু মন্ত্ৰী। লগত কোনো নাই।

এক বুঢ়া বামুণৰ বেঙেনাৰ বাৰী এক হাজাৰ ডাল। চাৰিওপিনে জেঙেৰে বেৰা। গৰু-ছাগলী সোমাবৰ উপায় নাই। এপৰমান ৰাতি হোৱাত ব্ৰাহ্মণ চাই চাই বেঙেনাৰ বাৰীত ওৰে ৰাতি পৰ দি থাকে, হাতত এখন ৰামদাও লই।

মন্ত্ৰীয়ে অলপ জেং ফাক কৰি দি ৰজাক মুৰ সোমাব ক'লে। ব্ৰাহ্মণে ৰামদাও হাতত লই সাজু হৈয়ে আছিল। মুৰ সোমোৱা মাত্ৰেই ঘপহ কৰি মাৰিলে গলত ৰজাৰ। মন্ত্ৰী চিঞৰি উঠিল সৰ্বনাশ কৰিলি পাষণ্ড ব্ৰাহ্মণ। তই ৰজাক হত্যা কৰিলি? কোদাল আনি গাত খান্দি মৃতদেহ পুতিব লাগে তৎক্ষণাৎ। ৰাতিয়েই গাত খান্দি মৃতদেহ পুতিলে।

ব্ৰাহ্মণৰ ঘৰৰ ওচৰতে এক কুমাৰৰ ঘৰ। কাঠিত বহি কুমাৰে সদাই চিঞৰি চিঞৰি গল্প কৰে। যদি এদিনৰ বাবেও ৰাজা হ'ব পাৰিলোহেঁতেন। তেন্তে মই কিমান যে সৎ কাৰ্য কৰিলোহেঁতেন এই ৰাজ্যত।'

মন্ত্ৰীয়ে পোন পোনে সেই কুমাৰক মাতি আনি ৰাজ ঘৰলৈ লই আহিল আৰু এটা ঘৰত তিনি দিনৰ বাবে খাদ্যৰ যোগাৰ দি দুৱাৰ বন্ধ কৰি দিলে। ৰাণী মহলত মন্ত্ৰীয়ে জনালে— 'মহাৰাজে যোগত বহিছে। একেবাৰে তিনি দিন থাকিব আৰু যমৰাজৰ লগত সাক্ষাৎ হ'ব। মহাৰাজৰ পুনৰ জন্ম হ'ব। তেওঁৰ কলপ বদলিব। তিনিদিনৰ পিছত বাহিৰ হ'ব। আমাৰ কথা সকলো পাহৰিব। সেইবিলাক একো নুশুধিব। সোধা মাত্ৰেই তেওঁৰ মৃত্যু হ'ব।'

যথা সময়ত কুমাৰ বাহিৰ হ'ল। সকলোৱে দেখি অবাক। ৰজাৰ চেহেৰাৰ লগত মিল নাই। তথাপি মহাৰাজ হ'ল; ৰাণীসকলৰ লগত কথাবাৰ্তা কোনো মিলা হ'ল। ৰাজপাটত বহিল।

এনেকৈ কিছুদিন পাৰ হ'ল। মন্ত্ৰীয়ে এদিন নদীত গা ধুই থাকোতে এটা ৰক্তবৰ্ণ ফুল ভাহি অহা দেখি যতনেৰে ধৰি আনিলে আৰু ৰজাক উপহাৰ দিলে। ৰজাই ফুলটো হাতত লই বহুত ভাবি চিন্তি প্ৰধান মহীয়সীক উপহাৰ দিলে। মহাৰাণীয়ে বাহাৰ কৰি সৰু ৰাণীক দেখুৱালে। সৰুৰাণী মানত সৰু হ'লেও ৰূপত দেৱলোকৰ তিলোত্তমাৰ দৰে। আবদাৰ কৰিলে ৰজাৰ আগত। 'মোক তেনে ফুল এটা আজিয়েই দিব লাগিব। নহ'লে মই এতিয়াই ৰোগৰত পৰিম।'

বিবুদ্ধিত পৰিল ৰজা। মন্ত্ৰীক মাতি আনি ক'লে, 'মন্ত্ৰীবৰ মোক আৰু এটি তেনে ফুল দিব লাগে আজিয়েই। সৰু ৰাণীয়ে লাগিছে নহ'লে ৰোগৰতপৰিব।'

মন্ত্ৰীয়ে কিন্তু ৰজাক আগৰ ৰজাৰ দৰে মহাৰাজ বুলি সম্বোধন নকৰে। মুখৰ ভিতৰতে আনে নুবুজালৈ ভো-কুমাৰ বুলি সম্বোধন কৰে। আৰু কয়— 'তেনে ফুল ক'ত পাম? অকস্মাৎ ভাহি আহিছিল নদীত। আপোনাক আনি দিছিলো।' ৰজাই তেতিয়া নিজ মূৰ্তি ধাৰণ কৰিলে। 'শুনা মন্ত্ৰী। যদি সাত দিনৰ ভিতৰত মোক তেনে ফুল আনি দিব নোৱৰা তেন্তে সবংশে তোমাকে কাটিম।'

মন্ত্ৰী বিমোৰত পৰিল। এই কোঁৱৰক মই আনি ৰাজ সিংহাসনত বহালো আৰু সেই নীচ কোঁৱৰৰ ছলি মোক সবংশে কাটে। হায় ভগবান! নিজৰ বিপদ নিজে মাতি আনিলো। এয়ে ৰজাৰ বিধি! ঘৰত আহি মন্ত্ৰী ৰোহ ঘৰত পৰিল। নুধুয়ে গা, নাখায়— নামাতে কাকো। মন্ত্ৰীক কোনেও বুজাব নোৱাৰিলে।

মন্ত্ৰীৰ সাত ল'ৰা আৰু সাতজনী ৰোৱাৰী আছিল। শেহতীয়াজনী অতি ৰূপৱতী আৰু গুণৱতী আছিল। মন্ত্ৰীৰ ভৰিত পৰি বহুতো কাকুতি-মিনতি কৰি ক'লে, 'কি হৈছে আপোনাৰ, খোলাখুলি কওক। তাৰ উপায় কৰি দিম মই।'

'মা তুমি কিয় কোনেও তাৰ উপায় কৰি দিব নোৱাৰে।'

'তথাপিও আপুনি কওক পিতা।'

মন্ত্ৰীয়ে সকলো কথা বিৱৰি ক'লে আৰু ৰাজাজ্ঞাৰ কথাও ক'লে।

'পিতা ই একো কথা নহয়। ইয়াৰ উপায় মই দিম। আপুনি ভাত খাওক।'

মন্ত্ৰীয় উঠি গা পা দুই ভাত খালে। তেতিয়া বোৱাৰীয়েকে ক'লে— 'পিতা আপুনি এখন পাতল কাঠৰ নাও সজাবৰ আয়োজন কৰক ততালিকে।'

ৰাজ আদেশ তৎক্ষণাৎ পালন হ'ল। বোৱাৰীয়েকে একমাহৰ বাবে খোৱাৰ যোগাৰ দিলে। ৰাজোপযুক্ত কাপোৰ-কানি ইত্যাদি দিলে। দুখন বলাই কাঠৰ বৈঠা দিলে আৰু মন্ত্ৰীক ক'লে 'পিতা, যি ঠাইৰ পৰা এটা ফুল আহিছে তাত নিশ্চয় আৰু ফুল আছে। আপুনি এই নাৱেৰে গৈ থাকিব উজাই উজাই।

যাত্ৰা কৰিলে মন্ত্ৰীয়ে সেই মতে উজানমুখে। সাত দিনৰ মূৰত মন্ত্ৰীয়ে পালে শিলৰ ওপৰে পানী বৈ আহিছে জিৰ্‌জৰিকৈ। নাও নাযায়। খোজ কাঢ়িব আৰম্ভ কৰিলে পাথৰ বগাই বগাই। আৰু একমাহৰ বাট যাই দেখে ত্ৰিশূলৰ ওপৰত ধ্যান কৰি বহি আছে কেবাজনো পুৰুষ। ভিন ভিন ঠাই নৈৰ ওপৰত। তাৰে পৰা এক্টোপ তেজ পৰে পানীত আৰু একোটা লাল ফুল হৈ উটি আহে। মন্ত্ৰীয়ে দেখি আচৰিত! এনেতে ত্ৰিশূলৰ ওপৰত বহি থকা এজন তপস্বীয়ে মাত দিলে মন্ত্ৰীৰ নাম ধৰি — 'হেৰা মন্ত্ৰী বুদ্ধিপাল! তুমি যি কোঁৱৰক মন্ত্ৰীপতা ভাবিছা সেইটো ভুল। তেওঁ সেই শূলৰ ওপৰত তপঃ কৰি সাধনা পোৱাৰ শেষত যাই জন্মলাভ কৰিছে। তাক তুমি ৰজা পতা নাই। নিজ কৰ্মফলত ৰাজসিংহাসন লাভ কৰিছে। তুমি এই ৰক্তফুল নি তেওঁক উপহাৰ দিবা আৰু ভো-কুমাৰ নকৈ 'মহাৰাজ' বুলি সম্বোধন কৰিবা। মন্ত্ৰীয়ে ফুল নাওত ভৰাই লৈ আহি 'মহাৰাজ' বুলি প্ৰণাম কৰাত ৰজাই সিংহাসনৰ পৰা উঠি আহি মন্ত্ৰীক সাবটি ধৰি ক'লে, 'মন্ত্ৰী! আপুনি মোৰ মহা বন্ধু। আপুনি মোক ৰাজ সিংহাসনত বহুৱাইছে। মোক ভো-কুমাৰ বুলিয়েই সম্বোধন কৰিব।

২ য় বছৰৰ ৩য় সংখ্যাত প্ৰকাশিত (জুলাই- ১৯৬৬)

মৃত্যু

আবুল কাশেম, বি. এ

হে মৃত্যু ৰাজ ! কোন মুনিৰ পাই অভিশাপ,
মানৱ আত্ম হৰি আজি আছা সদায় পাপ ?
নাপালানে জীৱিকা নির্বাহৰ অইন বাট ?
শোক-ৰোদনত তোমাৰ জানো লাগে আনন্দৰ হাট ?
চিৰ অন্ধ আঁখি কৰ্ণকৰ্ণ পাষাণ মূৰ্তি হৈ
মানুহক কৰা আমন্ত্ৰণ বেমাৰ নাম লৈ
কতনা পিতাৰ একেটি সন্তান, আলাহৰ লাডু
সৌ আইৰ এটি জী, ঈশ্বৰে দিয়া নাই আৰু।
ৰুদ্ৰ মূৰ্ত্তি ধৰি তাকেই তুমি কৰিলা সংহাৰ
কত কণা, খোৰা, ৰোগী, ভোগী নাপাই আহাৰ
সদায় কৰিছে কামনা তোমাৰেই আলিংগন
অথচ তোমাৰ সেই ঠাইত নাই দৰ্শন।
ক্ষুদ্ৰ, কীট, পতংগ, জীৱ, জন্তু নৰ-জাতিৰ
সকলো আত্মাই হৈছে শস্য, তোমাৰ খেতিৰ
নুবুজিলো তোমাৰ খেতিৰ গোপন ৰহস্য
কেনেকৈ পকে তোমাৰ পথাৰৰ নানা শস্য।
শ বছৰীয়া দাদা থৈ নিয়া তাৰ নাতি হৰি,
বৃদ্ধ, অন্ধ পিতা এটি ডেকা পুত্ৰ যায় মৰি
হায় ! কতনা ৰোদন কৰে আত্মীয় স্বজন;
ৰুদ্ধ কৰ্ণে তুমি নকৰা সেই সব শ্ৰৱণ।

২ য় বছৰৰ ৩য় সংখ্যাত প্ৰকাশিত (জুলাই- ১৯৬৬)

আবোল-তাবোল

মিঞা মনছুৰ

বোলো জোনাবসকল, অছমীয়া লোকসকল এইবাৰ শ্ৰীমিয়া মনছুৰৰ গাত খবিছ লাগিছে। সেই কাৰণে যিমানেই নিৰ্বাচনৰ দিন ওচৰ চাপি আহিছে সিমানেই মোৰ গাটোও সাতখন আঠখন লাগিছে। লাগিবতো। আনে যে মন্ত্ৰী, এম এল এ আৰু এম পি হ'ব পাৰে মিঞা মনছুৰেনো নোৱাৰে কিয়?

মিঞানীয়ে কৈছে যে ৰাজনীতি কৰি অশিক্ষিতবোৰক ঠগাই আজি অমুকটো কৰি দিম, কালিলৈ তমুকটো কৰি দিম বুলি মিছাতে আভুৱা ভাৰি পিছত এম এল এ বা মন্ত্ৰী হৈ গড়ৰ ছাল এখন গাত লগাই নিলাজৰ দৰে জনসাধাৰণৰ গালি-শপনি খাব নালাগে। মৰিবলৈ দুটামান দিন আছে এতিয়া তৌবাহ-তিল্লাবৎ কৰি আল্লা কৰাই ভাল।

মই ক'লো— মিঞানী মন্ত্ৰী (অৰ্থাৎ মনটো তিৰিৰ দৰে মানুহৰ প্ৰতিশ্ৰুতি ভংগ হ'লেও কোনো দোষ নাই) হ'লে কিমান ফইদা আছে কি বুজিবা? মই যদি কেনেবাকৈ এম এল এ হ'ব পাৰো, মন্ত্ৰী হ'বলৈ টান নহ'ব। আৰু মন্ত্ৰী হ'লে মই যোগান বা ছাপলাই বিভাগেটা ল'ম। তেতিয়া আমাৰ ভাগ্যদেৱীয়ে হাঁহি হাঁহি ৰাতিটোৰ ভিতৰতে দুই তিনিখন মটৰ, বাছ, নগৰৰ চৰকাৰী মাটিত দুই-তিনিটা বিল্ডিং, চাহ বাগিচা কৰি দিব। এই ভোদা খাব খোৱা অছমীয়াবোৰক উঠ বুলিলে উঠেগা আৰু বহ বুলিলে বহেগা' কৰিব পাৰিম। ইয়াৰ উপৰি দিনক ৰাতি ৰাতিক দিন কৰিব পাৰিব। তেতিয়া মৌলবী, পীৰ, মৌলানাসকলে মোটা চান্দা বা খইৰাৎ পোৱাৰ আশাত আমাৰ ঘৰলৈ ল'ৰ দিব দাৱাত খাবলৈ। দাৱাত খাই আল্লাহৰ ওচৰত দীঘলীয়া মোনাজাত কৰিব পাৰিলে মিঞা মনচুৰক সপৰিয়ালে বেহেস্ত দিবলৈ। আৰু কত পীৰে মুৰিদ কৰিবলৈ ধাপলি মেলিব তাক কোনে জানে। ইয়াৰ উপৰি মন্ত্ৰী হ'লে পৰিয়ালৰ মানুহবোৰে অৰ্থাৎ এলেকৰ পেলেকবোৰে মোক লৈ গৌৰব কৰিব পাৰিব, সাত পুৰুষলৈ ছোৱালী দিবলৈ সুবিধা হ'ব, পাঁচ পুৰুষলৈ ল'ৰা-ছোৱালীয়ে বহি বহি খাব পাৰিব। অৰ্থাৎ ইত্যাদি ইত্যাদি বহুত ফায়দা আছে। মাৰে সমাজত নেতা, মন্ত্ৰী, এম এল এ এইবোৰ সৰ্বগুণী কবছ। কেনেবাকৈ এবাৰ ভাগ্যত উঠিলে বেৰা পাৰ। দিন-দুনীয়া দুয়ো হাছিল। কিল্লা ফতেহ্।

বৰ্তমান আমাৰ মুছলিম নেতাসকলে যোৱা ১৮/২০ বছৰ নিজকে 'জিন্দা গোদাই' বুলি ভাবি আহিছে। অসমৰ মুছলমানসকলৰ ত্ৰাণকৰ্তা বুলি ভাবি চলে-বলে কৌশলেৰে নিৰ্বাচনত গৰুৰ নেজত ধৰি নিৰ্বাচনী জয় হ'লে এওঁলোকক পায় কোনে? তেওঁ লোকে

ভুলতো মুছলমানৰ কথা নাভাবে। ভয় কৰে আন সম্প্ৰদায়ৰ লোকে 'চেকিউলাৰ' দেশত তেওঁলোকক 'কমিউনেল' বুলি ভাবে বুলি মুছলমান হৈ মুছলমানৰ কাৰণে ভাবিবলৈ সময় নাই। বোলা বাচ্ছা, নিৰ্বাচনত যে জয় হ'ব খোজা হিন্দু প্ৰধান কেন্দ্ৰৰ পৰা গৰুৰ নেজত ধৰি জয় হৈ দেখুওৱা। তেতিয়াহে তোমালোক শতকৰা কিমান ভাগ চেকুলাৰ হ'ব পাৰিছা বুজিব পাৰিম। যদি ভোটৰ বেলিকা মুছলমানেই ভোট দিব লাগে তেনেহ'লে মুছলমানৰ সুখ-দুখৰ কথা চৰকাৰক জনাবলৈ কিয় নিজক কাপুৰুষ, মাইকী মাইকী লাগে? বোলা বাচ্ছাইঁত এইবাৰ মুছলমান বুলি টিকট নিবিচাৰিবা চোন! নিজৰ স্বাৰ্থৰ বেলিকা মুছলমানক দেখুৱাই মুখেৰে আল্লা আল্লা কৰি হাল্লা কৰা বাকীখিনিত প্ৰভুভক্ত। যদি মুছলমানৰ কথা ভাবিব নোৱৰা নেলাগে খিলঙত যাবা, দিল্লীৰ লাড়ু খাব! এইখিনিতে এজন মুছলমান মন্ত্ৰীৰ কথা কৈ মিএগ মনছুৰৰ কথা শেষ কৰিম। এবাৰ এজনী মুছলমান বিধৱাৰ এটা ল'ৰাই এটা কামৰ কাৰণে এখন চাৰ্টিফিকেট বিচাৰি তেওঁৰ অৰ্থাৎ 'গৰীয়া গোদাই'ৰ (এই ধৰ্ম নিৰপেক্ষ বাক্যটো দিয়া কাৰণে মিএগ মনছুৰক যেন কোনেও কমিউনেল নাভাবে।)' ওচৰলৈ গ'ল। ল'ৰাজনে ক'লে— 'ছাৰ, মোক আপুনি এখন চাৰ্টিফিকেট দিলে কামটো হৈ যাব বুলি মোক প্ৰতিশ্ৰুতি একৰকম দিছে।'

মন্ত্ৰীজনাই বৰ ভাবি চিন্তি ক'লে— 'হেৰা, তোমালোকে মোক শান্তিৰে থাকিবলৈ নিদিবা যেন পাইছো। তোমালোকে এইদৰে সদায় চাৰ্টিফিকেট বিচাৰি আহিলে, তোমালোকৰ কথা চৰকাৰক জনাই থাকিলে আমাক চৰকাৰে পাকিস্তানী বুলিয়েই ভাবিব।' অলপ পৰ থৰ হৈ কিবা এটা ভাবি আকৌ ক'লে,— 'বেয়া নাপাব ভাই, এইবোৰক তোমাক হৈ কি খাটিম? একেবাৰে আল্লাহৰ ওচৰতে মোনাজাত কৰি কম কামটো যেন তুমি পোৱা। যদি আল্লাই তোমাক কামটো দিয়ে তেনেহ'লে এইবোৰে তোমাক নিদিয়াকৈ থাকিব নোৱাৰে।' এয়া হৈছে আমাৰ মূৰত কঠাল ভাঙি যোৱা মুছলমান নেতাৰ' চেম্পুল'। বোলো ৰাইজ এই মানুহক দেখিলেই 'চালা মালেগুম' দিব। নহ'লে টকা-পইচা আছে যদি ঘৰৰ দুৱাৰ মুখত এটা কুটিৰ বান্ধি থ'ব। তেতিয়া ভোট বিচাৰি ঘৰত সোমাব নোৱাৰিব।

২য় বছৰৰ ৩য় সংখ্যাত প্ৰকাশিত (জুলাই- ১৯৬৬)

এয়ে সমাজ

চৈয়দা ফৰিদা বেগম (তিতাবৰ)

অতি উদাৰ চৰিত্ৰৰ মানুহ তেওঁ।....। নিজৰ জীৱনতকৈ আনক বেছি ভাল পায়। নিজৰ জীৱনৰ মূল্যতকৈ আনৰ মূল্য বুজে বেছি। নিজৰ চিন্তাতকৈ তেওঁৰ সদাই আনৰ কাৰণে চিন্তা। কপটতা, কুটিলতা তেওঁৰ মনত নাই। তেওঁৰ সন্তান-সন্ততিক যিমান ভাল পায় তাতকৈ আনৰবোৰক বেছি ভাল পায়। নিজৰ ঘৰৰ কথা নাভাবিলেও আন মানুহৰ কথা ভাবে।

সংসাৰৰ বাসনা, যৌৱনৰ লালসা তেওঁৰ উটাই আহি ভটিয়নীত জীৱন মেলি দিছে। বছৰবোৰ চুলিৰ লেখৰে পাৰ কৰি দিছে। গালে মুখে সোতোৰা-সোতোৰ চিন পৰি গৈছে। শৈশৱ-যৌৱন অতিক্ৰম কৰি আজি আচফ বুঢ়াৰ বয়স ৭০ বছৰ।

এখন মহা যুদ্ধও শেষ হৈ গ'ল। দুটা আৰ্ন্তবিপ্লৱ পাৰ হৈ গ'ল। এখন তৰাময়া যুদ্ধও চলি আছে। কিন্তু আচফৰ কোনো পৰিৱৰ্তন হোৱা নাই। পকি বগা হোৱা চুলি, বয়সৰ আঁচোৰ লাগি সোঁতোৰা-সোতৰ হোৱা হাত ভৰি আৰু দাঁত সৰি লাপোঙা হোৱা গাল দুখনে বুঢ়া আচফক কিবা এটা সকীয়াই থাকে— হয়তো মৰণৰ আগজাননী! বুঢ়াই কিন্তু মৰিবলৈ ভয় নকৰে। হাঁহি মুখে সময়ৰ সোঁতত আগবাঢ়ি গৈ থাকে। ভয় কৰিবই বা কিয়? সংসাৰৰ প্ৰতি যাৰ আকৰ্ষণ নাই ধন সম্পত্তিৰ কাৰণে যাৰ খেয়াল নাই, যি কোনো দিনে ভুলতো বেয়া চিন্তা নকৰে, কিয়ামতৰ কাৰণে যাৰ অকণমানো ভয় নাই, তেওঁৰ কাৰণে মৰা কিহৰ চিন্তা।

বুঢ়াৰ পৰিয়ালৰ মানুহ পাঁচটা। ল'ৰা-ছোৱালী তিনিটি, মাক আৰু বাপেক। ডাঙৰ ল'ৰা মফিজে কিবা এটা চৰকাৰী কাম কৰিছে। মাজৰ সন্তান ছোৱালী মফিজা, শেষৰটো ল'ৰা। বুঢ়াই লগনীয়া খোচনীয়া আনৰ বদগিল্লা সমুলি ভাল নাপায়। আনকো তেনে নকৰিবলৈ উপদেশ দিয়ে।

বুঢ়াই সদায় সকলোৰে ভালৰ কাৰণে চিন্তা কৰে। আনৰ দুখ দেখিলে বুঢ়াই বহি থাকিব নোৱাৰে। গাঁৱত কাৰোবাৰ বেমাৰ আজাৰ হ'লে আগৰণুৱা হৈ দাৱাই পানী কৰি আগভাগ লয়। লোকৰ উপকাৰ আনৰ হিত সাধন কৰিয়েই বুঢ়া সন্তুষ্ট। তাতকৈ আৰু বুঢ়া আচফে একো নিবিচাৰে। সকলোৱে বুঢ়াৰ কথা শুনে, সকলোৱে বুঢ়াক ভক্তি কৰে। অন্ততঃ বুঢ়াৰ উপদেশবোৰৰ কাৰণে আৰু হয়তো কিবা এটা আশা— আশীৰ্বাদ পোৱাৰ।

ধৰ্ম কথালৈ আচফৰ অকণো হেলা নাই। সূৰ্যৰ কিৰণ পৃথিৱীত পৰাৰ আগতে বিছনাৰপৰা উঠি অজু কৰি মছজিদলৈ ওলাই যায়। মছজিদৰ মিনাৰত উঠি আজান

দিয়ে— 'আল্লাহু আকবৰ, আল্লাহু আকবৰ' আজান দি উঠি বুঢ়াই নামাজ পঢ়ে। তেওঁ খোদাৰ পৰহেম্বি।

ফোৰকানৰ ঘৰ মছজিদৰ নিচেই কাষতে। এজন চহকী মানুহ। অভাৱ অনাটন তাৰ নাই।

আচফৰ আজানৰ ধ্বনিত ফোৰকান সাৰ পাই উঠে। কোনোদিন নামাজৰ ওচৰ নচপা মানুহ ফোৰকান। আজানৰ ধ্বনি শুনি খং উঠে। কেতিয়াবা অজানিতে কৈ পেলায়— ' এই বুঢ়া পাগলটো। কাম-বন নাই— নামাজ, আজান, মাত্র, এইবোৰহে চিনি পায়। নামাজ। নামাজ পঢ়ি বুঢ়াই কি কৰিব? কৰবাত বুঢ়াই পুণ্যৰ দ'ল সাজিব নেকি? এই পুহমহীয়া জাৰত কিমান আৰামত শুই থাকিব পাৰিলেহেঁতেন। তাকে নকৰি জাৰত কঁপি কঁপি নামাজ পঢ়ি মৰিবলৈ আহিছে। নামাজ পঢ়িনো বুঢ়াই কি পাইছে। আমাৰ নামাজ নপঢ়াকৈ হাজাৰ হাজাৰ টকা। মোৰ কি অভাৱ? আৰু এই মছজিদটো। মছজিদটো নথকাই যদি তাৰ খৰচেৰে মদৰ বটল কিনিলেহেঁতেন কি আৰামত, কি আনন্দত দিনবোৰ অতিবাহিত কৰি দিব পাৰিলেহেঁতেন।'

সমাজৰ উপকাৰ কাক বোলে তাক ফোৰকানে বুজি নাপায় আৰু বুজিবলৈও চেষ্টা নকৰে। সি চিন্তা কৰে মাত্র টকা, জুৱা আৰু মদ। ইয়াতেই সি মছগুল, ইয়াতেই তাৰ অপাৰ আনন্দ।

সংসাৰখন দুখীয়াৰ কাৰণে নহয়— চহকীৰ কাৰণেহে। যাৰ দুবেলা দুমুঠি খোৱাৰ চিন্তা, পিন্ধাৰ চিন্তা তাৰ কাৰণে পৃথিৱীখন কিয়? নিজৰ সংসাৰখনেই শ্মশান আৰু নৰকৰ তুল্য। চহকীৰ কাৰণেই সকলো।

কেতিয়াবা ফোৰকানে অপ্রয়াসে কৈ উঠে— 'এই বুঢ়াটোৱে আনক নামাজ পঢ়িবলৈ উপদেশ দিয়ে, জুৱা খেলিবলৈ মানা কৰে, মদ খাবলৈ হাক দিয়ে। ইমান সহজে পোৱা টকা ল'বলৈ সি মানা কৰে। তাৰ ইমান সাহ। এই বুঢ়াৰ বুকুৰ মঙহ মোক লাগে, কলিজাৰ কেঁচা তেজ লাগে। ইমান দিন বুঢ়াক চালো। কোনো পৰিবৰ্তন নহ'ল। এতিয়া আৰু শুদাই নেৰোঁ।'

মানুহৰ যেতিয়া মনুষ্যত্ব হেৰাই যায় তেতিয়া মানুহে মানুহৰ শাৰীৰ পৰা তললৈ নামি যায়, মানুহৰ নৈতিকতা লোপ পায়। দয়া, মৰম, প্রেম, তেতিয়া মানুহৰ মনৰ পৰা আঁতৰি যায়। তাৰ পৰিবৰ্তে প্রতিহিংসাপৰায়ণহে মানুহ অন্যায় অত্যাচাৰত ডুবগৈ থাকে আৰু উৎপীড়ন আৰম্ভ কৰে। শান্তিৰ পৰিবৰ্তে অশান্তিয়ে থিতাপি লয়।

আচফে নামাজ পঢ়ি যায়। ফোৰকানো জুৱা খেলি যায়। দিনবোৰ নদীৰ সোঁতৰ দৰে পাৰ হৈ যায়। পুৰণি দিনবোৰক এৰি সকলোৱে নতুন দিনক আঁকোৱালি লয়। বকুল জোপাৰ পাত সৰি নতুন পাত ওলায়। নতুন চৰাই এহালিয়ে তাত আকৌ বাঁহ লয় কিন্তু ফোৰকানৰ অন্তৰৰ কোনো পৰিবৰ্তন নহ'ল— প্রতিশোধ, প্রতিহিংসা আৰু.....

আজি তিনিদিন হ'ল মফিজা ঘৰত নাই। হয়তো কাৰোবাৰ লগত গুচি গৈছে, নহয় কোনোবাই বলেৰে পলুৱাই লৈ গ'ল। সকলোৱে সকলো ঠাইতে বিচাৰ কৰিছে কিন্তু পোৱা নাই। মাকৰ কান্দোনৰ সীমা নাই। বাপেকৰ চিন্তাৰ অন্ত নাই। মাকে একো একোটা হুমুনিয়াহ কাঢ়ে। কি হ'ব মফিজাজনীৰ অৱস্থা! 'তাইৰ লগতে এতিয়া সকলোৰে বদনাম। নাই, তাইক বিচাৰি উলিয়াবই লাগিব। তাইক কাটি দুডোখৰ কৰি দিম, পিছত যি হয় হ'ব। দুষ্ট ছোৱালী ঘৰত ৰখাৰ আৰু আৱশ্যক কি?'

এদিন দুদিন কৰি ১৪ দিনত ভৰি দিলে। মফিজাৰ খবৰ কোনেও উপিলয়াব পৰা নাই। মাক-বাপেক অস্থিৰ হৈ পৰিছে। মাক-বাপেকে নিজৰ অনিষ্ট হ'বলৈ দিব পাৰে কিন্তু নিজৰ সন্তান-সন্ততিক অকণো বেয়া হ'বলৈ দিব নোৱাৰে। নিজেই মৰিব পাৰে কিন্তু সন্তানৰ আনৰ হাতত মৰিবলৈ এৰি দিব নোৱাৰে। এয়ে মাক-বাপেকৰ সন্তানৰ প্ৰতি থকা আপ্লুত মৰম।

আজি ১৫ দিনৰ মূৰত মফিজাক শৰমপুৰ গাঁৱত পোৱা গ'ল। তাইৰ আগৰ ৰেহ ৰূপ, গাৰ গঠন সকলো সলনি হৈছে। তাইক ঘৰলৈ অনা হ'ল।

বুঢ়া আচকে একো ভাবিব পৰা নাই— জীয়েকক আজি কেনেকৈ সংশোধন কৰিব পৰা যায়। নাই উপায় নাই। উপায় কি? উপায় উপায় মাত্ৰ মৰণ। ঘৰত এনে কাৰ্যত কোন জীয়াই থাকিব পাৰে? তাইৰ সলনি মই নিজে.... নাই, হ'ব নোৱাৰে। তাইক মই নিজে হাতে আজি দুডোখৰ কৰিম। পিছত যি হয় হৈ থাকিব। এয়ে শ্ৰেষ্ঠ উপায়। এই ল' তোৰ প্ৰাপ্য পুৰস্কাৰ!' এই বুলি আচকে বুকুত চুৰি ভৰাবলৈ হাত দাঙি ল'লে। বাবা কি কৰে?? মোক মাৰিব খুজিছে নেকি বাবজান? মোৰ গাত অপলো দোষ নাই। মোক ফোৰকানে জোৰ কৰি ধৰি লৈ গৈ এখন দূৰণিৰ গাঁৱত মেলি দিছিল মোৰ গাত অলপো দোষ নাই। জোৰ কৰা সত্বেও মই মোৰ সতীত্ব ৰক্ষা কৰি আহিছো। মই মোৰ কাৰণে অলপো পাহৰি যোৱা নাই।

মফিজা সতী হ'লেও, পবিত্ৰ হ'লেও সমাজৰ চকুত তাই আজি কলংকিনী। মফিজা ব্যভিচাৰিণী কাৰণ তাই দুখীয়া। সমাজৰ চকুৰ পৰা তাই বেলেগ হৈ গ'ল। বেলেগ হৈ গ'ল তাইৰ জীৱন। মফিজা আজি অসহায় পথিক। মাক-বাপেক থাকিলেও তাইৰ আজি কোনো নাই। তাই সমাজৰ পৰা আঁতৰত। সমাজুৱাৰ চকুত কোৰবান ফোৰকানে ৰ'ল; কিন্তু মফিজাৰ মৃত্যু হ'ল— এয়ে সমাজৰ নীতি।

২ য় বছৰৰ ৩য় সংখ্যাত প্ৰকাশিত (জুলাই- ১৯৬৬)

জীৱন

আনোৱাৰ হোছেইন, অধ্যাপক

মাথোন বিষাদ ভৰা,
এই বিশ্ব বসুন্ধৰা,
সুখ নাই জানিবা ইয়াত
মাথো মায়া মৰীচিকা,
আৰু যেন অগ্নিশিখা,
জ্বলা জুই জ্বলিব হিয়াত
সুখ নাই, সুখ নাই,
পাবা মাত্ৰ দুঃখ ভাই,
আৰু পাবা শোকৰ নিজৰা;
বিচাৰি জনমে তুমি,
নাপাবাহে সুখ ভূমি,
মাথোঁ পাবা দুঃখ হে সিঁচৰা।
যেনেকৈ জীৱনৰ আশা-পানী,
পানীৰে সৃষ্ট ধৰণী,
আৰু সৃষ্ট গছ তৰু লতা;
কিন্তু পানী পানী বুলি
কান্দোনৰ সুৰ তুলি,
গাঁৱৰে বহুতেই দুঃখৰ গীতা।
সেইদৰে যিমানেই দেখা তুমি,
আছে বুলি সুখ ভূমি
সেয়ে কিন্তু সকলোই মিছা,
জনমে জনমে ঘূৰি
পাবা তুমি দুঃখ ভৰি
ইটি কথা জানিবাহে সঁচা
(আলম লৈ)

২ য় বছৰৰ ৩য় সংখ্যাত প্ৰকাশিত (জুলাই- ১৯৬৬)

স্বাধীনতাৰ আনন্দ

সম্পাদকীয়

দেশ স্বাধীন হোৱা আজি দুটা দশকেই পাৰ হ'বৰ হ'ল। দেশবাসীয়ে অশেষ নিকাৰ ভুঞ্জি স্বাধীনতা হাছিল কৰি গণতন্ত্ৰণ কায়েম কৰিছে। মহাকালৰ কুঁৱলি ঠেলি স্বাধীন গণতান্ত্ৰিক ভাৰতে আজি বিংশতম স্বাধীনতা দিৱসত ভৰি দিছে।

নৱগঠিত ৰাষ্ট্ৰ এখনৰ বাবে কুৰিটা বছৰ অৱশ্যে একোৱেই নহয়; কিন্তু যি মূলা বাঢ়ে তাৰ দুপাততেই চিন দেখিবলৈ পোৱা যায়। স্বাধীনোত্তৰ ভাৰত দুটা দহকত কিমান উন্নত হ'ল তাৰ খতিয়ানৰ প্ৰতি আজি সকলোৰে দৃষ্টি পৰিছে। স্বাধীনতাৰ আনন্দত জনসাধাৰণে মুকলি মনেৰে যোগ কৰিব নোৱাৰি অন্তৰত বেদনা অনুভৱ কৰি আছে।

'স্বাধীন' মানে পৰৰ অধীন নোহোৱা। স্বাধীনতাৰ ধাতুগত অৰ্থই আজি দেশবাসীক কিমান সন্তুষ্ট কৰিব পাৰিছে সেইটো বিচাৰ্য।

বিদেশী শাসনৰ পৰা দেশ মুক্ত হৈছে হওক ; কিন্তু দেশবাসীয়ে যি স্বাধীনতা পোৱাৰ আশা কৰিছিল, তাক আজিও পোৱা নাই। বিদেশীৰ স্থানতেই স্বাধীনোত্তৰ যুগত মুষ্টিমেয় শাসক শ্ৰেণী এটাই দেশবাসীৰ ওপৰত শাসন চলাই আছে। নৱজাতক ৰাষ্ট্ৰৰ নাগৰিকসকলে স্বাধীনতা প্ৰাপ্তিৰ আনন্দতেই ইমান দিন বিভোৰ আছিল। স্বাধীনতা সংগ্ৰামত অশেষ ত্যাগ স্বীকাৰ কৰা নেতাসকলৰ প্ৰতি বিশেষ আস্থা ৰাখি অল্পেই সন্তুষ্ট আছিল ; নেতাসকলেও সমাজবাদী সমাজ ৰচনাৰ কথা কৈ ইমান দিনে মুখতেই মাথোন পোলাউ পকালে, ঔদ্যোগিক বিকাশ আৰু কল-কাৰখানাৰ পয়োভৰ দেখি দেশবাসীয়ে সুদূৰৰ সোণোৱালী ৰূপ চাবলৈ ধৈৰ্য ধৰি আছিল। কিন্তু স্বাধীনতা লাভৰ দুটা দহকৰ শেষ মূৰত আহি ৰাইজে আজি যিবোৰ সমস্যাৰ মোকাবেলা হৈছে, তাত জনসাধাৰণ সোণৰ সপোন অসফল হৈয়েই থাকিব বুলি বোধ কৰিছে। ৰাইজে এতিয়া বিচাৰ মন্থন কৰি আছে— স্বাধীনোত্তৰ কালত ধৈৰ্য ধৰি দেশখনৰ অগ্ৰগতিত প্ৰাণ ঢালি সহায় কৰিবলৈ ইমান কৰ-কাটল আদি দি চৰকাৰক সাহায্য কৰাৰ ফল কি হ'ল ? —আলি-পদূলি কিছু হ'ল, কল-কাৰখানা অলপ বাঢ়িল, অফিচ-ঘৰৰ মাত্ৰা চৰিল, এম এল এ, মন্ত্ৰীসকলে গৰু-গাড়ীৰ পৰা হেলিকপ্টাৰলৈ আগুৱাইছে; কিন্তু সাধাৰণ ৰাইজৰ দুৰ্দশা সেই অনুপাতে মোচন হ'ল জানো ?

এম এল এ হ'লেই দালান দিব পাৰি ; মন্ত্ৰী হ'লেতো কথাই নাই! দেশৰ মানুহৰ ভিটাৰ মাটি খহে ; আনহাতে দহৰ সেৱাৰ নাম লৈ কাম কৰা সকলে আলিশান অট্টালিকা

সাজে। দুখীয়া ৰাইজে তাকে দেখিয়েই সন্তুষ্ট থাকিব লাগিব। কাৰণ, যদি দেশ স্বাধীন নহ'লহেঁতেন, তেনেহ'লে আমাৰ দেশত তেনে ধৰণৰ লোকে নিশ্চয় আমাৰ চকুৰ আগত তেনে সুন্দৰ সুন্দৰ অট্টালিকা গঢ়ি আমাৰ আত্মাক তুষ্ট আৰু লগতে স্বাধীনতা আনন্দকণাক ইমান 'কংক্রিট' কৰি দিব নোৱাৰিলেহেঁতেন। হওক। ইতো আমাৰ দেশৰেই সম্পদ। ৰাইজে মন উদাৰ কৰক।

(২য় বছৰৰ ৪ৰ্থ সংখ্যাত প্ৰকাশিত আগষ্ট ১৯৬৬)

চুফীবাদৰ অন্যান্য ধৰ্মৰ প্ৰভাৱৰ বিচাৰ

অধ্যক্ষ আব্দুছ ছাত্তাৰ

মনীষীসকলৰ বচন আৰু ধৰ্মনীতি সমসাময়িক সমাজতে যে আবদ্ধ থাকে এনে নহয়, প্ৰসাৰতা আৰু প্ৰচাৰৰ লগে লগে কালক্ৰমত তাৰ প্ৰভাৱ প্ৰত্যক্ষভাৱে নহ'লেও পৰোক্ষভাৱে আন বহুতো সমাজ আৰু ধৰ্মত প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰে। বৌদ্ধ ধৰ্ম হ'ল —খৃঃ পূঃ চতুৰ্থ পঞ্চম শতিকাৰ আৰু ইচলাম ধৰ্ম হ'ল খৃষ্টীয় সপ্তম শতিকাৰ। ধৰ্মৰ মূল নীতি হয়তো বিভিন্ন কিন্তু বহুতো প্ৰভাৱ যে বৌদ্ধ ধৰ্ম বা খৃষ্ট ধৰ্মৰ পৰা আহিল তাক বহুতো প্ৰাচ্য আৰু পাশ্চাত্যৰ পণ্ডিতে অনুমান কৰে।

ইচলাম ধৰ্ম মধ্যপ্ৰাচ্য বা পূব প্ৰাচ্যত প্ৰচাৰ হোৱাৰ আগতে ধৰ্ম হিচাপে বৌদ্ধ ধৰ্মৰ প্ৰতিপত্তি সমকালীন সমাজত অতি বেছি আছিল। যি আফগানিস্তানত এতিয়া শতকৰা ৯৯ জন মুছলমান সেই আফগানিস্তানৰ বামিয়ান নামৰ ঠাই এসময়ত বৌদ্ধ ধৰ্মৰ মূল কেন্দ্ৰ আছিল। এতিয়াও বামিয়ানত থকা ১৭৫ ফুট আৰু ১২৯ ফুটৰ দুটা বুদ্ধ-মূৰ্তি দেখি আচৰিত লাগে। জনাৰ ভিতৰত এই দুটাই পৃথিবীৰ ভিতৰত আটাইতকৈ ডাঙৰ বৌদ্ধ মূৰ্তি। তাৰ বাহিৰেও কাবুলৰ যাদু ঘৰত থকা বহুতো ডাঙৰ-সৰু বৌদ্ধ মূৰ্তি দেখি অতিকৈ আচৰিত লাগে। এই বৌদ্ধ ধৰ্ম খৃঃ অষ্টম-নৱম শতিকালৈকে পূৰ্ণ পয়োভৰ আছিল। তেনে এখন দেশত এনে পটভূমিত যেতিয়া ইচলাম ধৰ্ম প্ৰচাৰ হ'ল তেতিয়া হয়তো তাৰ পৰা নতুনকৈ অভ্যুদয় হোৱা ইচলাম ধৰ্মত প্ৰভাৱ পৰা কথাটো একেবাৰে স্বাভাৱিক।

History of Ideas in Islam নামৰ গ্ৰন্থত Kremer নামৰ পণ্ডিতগৰাকীয়ে ইচলামৰ চুফীবাদ বৌদ্ধ ধৰ্মৰ প্ৰভাৱত উদ্ভৱ হৈছে বুলি কৈছে। বিশেষকৈ, বুদ্ধৰ ধ্যান মাৰ্গৰপৰাই এই চুফীবাদৰ বিকাশ বুলি বহু পণ্ডিতে ক'ব খোজে। অৱশ্যে ই বহুতৰ কাৰণে বিতৰ্কমূলক কথা।

ইচলাম ধৰ্ম সম্পৰ্কে জনাই হাঙ্গেৰীৰ প্ৰখ্যাত পণ্ডিত Goldziher এ কৈছে— বুদ্ধধৰ্মৰ ধ্যানমাৰ্গৰ সম্পূৰ্ণ প্ৰভাৱ ইচলামৰ চুফীবাদৰ ওপৰত পৰিছিল। এৱেঁই পোনপ্ৰথমে বালখৰ ৰাজকুমাৰ আমীৰ ইব্ৰামীৰ ইব্নে আদহেৰ সম্বন্ধে প্ৰচলিত উপকথাটোৰ অৰ্থাৎ বিশ্লেষণ কৰি কয় যে হিজৰি তৃতীয় শতিকাত অৰ্থাৎ খৃষ্টীয় নৱম শতিকাত চিৰিয়াৰ মৰুভূমিত চুফীবাদৰ প্ৰথম উদ্ভৱ হয়। মধ্য এচিয়াৰ এইজনা ৰাজকুমাৰে এদিন হাবিত চিকাৰ কৰি থাকোঁতে হঠাৎ তেওঁক অসাৰ বিলাসিতা এৰিবৰ কাৰণে কোৱা শুনিবলৈ পালে আৰু তাতে তেওঁ নিজৰ বহুমূলীয়া পোছাক-পৰিচ্ছদ ত্যাগ কৰি নিজৰ ভৃত্যৰ

কাপোৰ এযোৰ পিন্ধি হাবিত সোমাল। এই উপকথাটোকে বহুতে বুদ্ধৰ কাহিনীৰে আন এটা ৰূপ বুলি ধৰি লৈছিল। কিন্তু Goldziher এ বালখ্‌ৰ ৰাজকুমাৰৰ এই ঘটনাৰ চিৰিয়াৰ ঐতিহাসিক কাহিনী বুলিয়ে গ্ৰহণ কৰিছে কাৰণ, এওঁৰ বচনসমূহ চিৰিয়াত উল্লেখনীয়ভাৱে প্ৰবাদমূলক। ফ্ৰান্সৰ ইচলাম ধৰ্ম সম্বন্ধীয় বিজ্ঞ পণ্ডিত Emile Dermenghem 'চুফীজ্ঞান' (Sufi Wisdom) সম্বন্ধে লিখোঁতে এই ইব্ৰাহীম ইব্‌নে এধেমক বিশেষ স্থান দিছে। বৌদ্ধধৰ্ম প্ৰচাৰ হৈ থকা ভূমিত এধেমৰ নিচিনা সন্যাস গ্ৰহণকৰি ধ্যানমগ্ন হোৱা লোক এজনৰ প্ৰতি সাধাৰণ ৰাইজ আকৃষ্ট হোৱাত বুদ্ধ আৰু এধেমৰ ভিতৰত একো পাৰ্থক্য নেথাকিল।

Goldaiher-এ ইয়াৰ বাহিৰেও আবুল আলা আল-মাৰীৰ কবিতাসমূহ বুদ্ধৰ ভাৱৰ দ্বাৰা অনুপ্ৰাণিত হৈছে বুলি ঠাৱৰ কৰিছে। অথচ, চুফী ভাবধাৰা প্ৰকাশ কৰা এওঁৰ কবিতাসমূহ অতি প্ৰখ্যাত। বোগদাৰ খলিফা হাৰুনাৰ-ৰছিদৰ সময়ত ভাৰতীয় দৰ্শন অৰ্থাৎ বৌদ্ধ-দৰ্শন আৰবত প্ৰচলন হৈছিল। কাৰণ, বহু আগৰে পৰা ভাৰত আৰু আৰবৰ মাজত বেহা-বেপাৰৰ সম্বন্ধ আছিল— দ্ৰব্যৰ বিনিময়ৰ লগে লগে পৰস্পৰৰ দৰ্শন আদিৰো বিনিময় হৈছিল।

কিন্তু ভালেমান পাশ্চাত্য পণ্ডিতে আকৌ চুফীদাৰ প্ৰবৰ্তনৰ মূলত খৃষ্টধৰ্ম বা প্লেটোৰ দৰ্শনলৈহে আঙুলিয়াই দিয়ে। কিন্তু বেছিভাগেই চিৰিয়াৰ দৰবেশ ইব্ৰাহীমৰ পৰাই চুফীবাদৰ জন্ম বুলি ক'ব খোজে। চুফীবাদেই আধ্যাত্মিক জগতৰ শ্ৰেষ্ঠ সাধনা-লব্ধ জ্ঞান বুলি ক'ব পৰা হয়। চুফীবাদ, ঠিক ইচলাম ধৰ্মৰ অন্তৰ্গত নহ'লেও ইচলাম ধৰ্মপন্থীসকলে পোনপটীয়াকৈ আল্লাক পোৱাৰ যি এটা প্ৰচেষ্টা তাতেই আধ্যাত্মিক জগতৰ এই নতুন মতবাদৰ জন্ম। চুফীবাদ খৃষ্টান, বৌদ্ধ আৰু ইচলাম ধৰ্মৰ ভিতৰত আধ্যাত্মিক জগতৰ শ্ৰেষ্ঠ অবদান। কাৰণ, কেথলিকসকলৰ সংসাৰ-বৈৰাগ্য আৰু বৌদ্ধৰ নিৰ্বাচন আদিৰে চুফীবাদ একে নহ'লেও বিৰাট আত্মাক লাভ কৰাটোৱেই চুফীবাদৰ মূল ধ্যান। বৌদ্ধৰ নিৰ্ব্বান— আত্মাৰ অস্তিত্ব পৰমাত্মাত শেষ কৰা (annihitaion)। নিজৰ সত্তাৰ কোনো অস্তিত্ব নৰখাটোৱেই বৌদ্ধ ধৰ্মৰ মূল লক্ষ্য। কিন্তু চুফীবাদে পৰমাত্মক লাভ কৰি পৰমাত্মাৰ জীৱনত এটা সত্তা হিচাবে থকাৰ প্ৰয়াস কৰে। অৱশ্যে, সেয়েই 'তুমি আৰু 'মই'। শেষ স্তৰত এই দুয়োৰে পাৰ্থক্য হেৰাই যায়— চুফীসকলে 'মই'কে 'তুমি' ময় দেখে অৰ্থাৎ পৰমাত্মাতে নিজৰ সত্তা দেখিবলৈ পায়। এনে পৰমাত্মা প্ৰাপ্তি।

চুফীসকলৰ মতে কোৰাণতে খোদাক পোৱাৰ ইংগিত সুস্পষ্ট হৈ আছে কাৰণেই তাৰ প্ৰচেষ্টা সাধকসকলে কৰে। গতিকে বৌদ্ধ বা খৃষ্টান ধৰ্মৰ প্ৰভাৱত চুফীবাদে গা কৰা নাই। ইচলামৰ একেশ্বৰবাদৰ ভিত্তিতে আল্লাক পোৱাৰ যি প্ৰচেষ্টা সেয়ে— চুফীবাদ।

(২য় বছৰৰ ৪ৰ্থ সংখ্যাত প্ৰকাশিত আগষ্ট ১৯৬৬)

কমতাপুৰ কোঁঠ

শ্ৰীহৰগোবিন্দ শৰ্মা, এম এল, বি এল

পহিলা বিশ্বযুদ্ধৰ আগলৈকে দুৰ্গ-কোঠ-বুৰুজে ৰণ-বিগ্ৰহ কাৰ্যত বিশেষ স্থান অধিকাৰ কৰি আহিছিল। পিচে, সেই যুদ্ধত যেনিবা জাৰ্মানসকলে ভয়ংকৰ বৰটোপৰ সহায়ত বেলজিয়াম কাৰু ফ্ৰান্সৰ দুৰ্ভেদ্য দুৰ্গসমূহ ধূলিসাৎ কৰি দুৰ্গ-কোঠৰ ঐতিহ্যৰ পৰালি পেলালে।

"কৰতোয়াং সমাৰভ্য যাবদ্দীকুৰবাসিনীং" কামৰূপ সাম্ৰাজ্যৰ নৃপতিসকলেও বিয়াগোম দুৰ্গ-প্ৰাঞ্চি নিৰ্মাণ কৰি দেহৰক্ষাৰ বাবে সদায় সচেতন আছিল।

পিচে, সাধাৰণতে আমি মানাহামুখৰ যোগীপথাৰ পৰা উজনী ৰংপুৰলৈ লুইতৰ দুয়োপাৰে অৱস্থিত পাণ্ডু, চামধৰা, সলা আদি আহোম কোঠৰ লগতেহে বেছিকৈ পৰিচিত। তাৰ কাৰণো আছে। কালৰ কৰাল গতিত ইছলামৰ ৰাজশক্তিয়ে ক্ৰমে ক্ৰমে 'চুবে বাঙলা'ৰ লগত পশ্চিম কামৰূপ ৰাজ্যৰ এছোৱা সাঙুৰি ল'লে। এদেও, দুদেও, লোটা নিবৰ চেও। মুছলমানৰ দোলাভাৰী, তলে-পুতল বঙালৰ দলে আহি কামৰূপ সাম্ৰাজ্যৰ পশ্চিম প্ৰান্তত বৰপীৰা পাৰি বহিলহি। গোজেই গছ হ'ল। কালনেমিৰ লঙ্কাভাগৰ কুফল স্বৰূপে নিজ ঘৰতে কামৰূপী ভাষা, কৃষ্টি, সাহিত্য, জাতীয় জীৱনৰ চিৰ নিৰ্বাসন ঘটিল। সেয়েহে 'বঙাল' বিষয়াৰ অত্যাচাৰত 'ময়নামতীৰ গীতে কান্দে ঃ

"দেৱানগিৰি চাকৰি ৰাজ্য সেই
বাঙালক দিলা।
দেড় কুৰি খাজনা আছিল
পন্ধৰ গণ্ডা নিলা।।"

গ'ল কথা গুচিল। পশ্চিম কামৰূপ ৰাজ্য পাহৰণিৰ সোঁতত উটি গ'ল; নতুন নামাকৰণ হ'ল— উত্তৰ বঙ্গ! একালৰ গৰিমামণ্ডিত কামৰূপ-কমতাৰ নামে কেইখিলামান বুৰঞ্জীৰ পাতত শেষ আশ্ৰয় ল'লে।...

পিচে, আজিও কামৰূপ-কমতাৰ হেজাৰ স্মৃতিয়ে অতীতৰ পম খেদি। বহু কীৰ্তিয়ে কাহিনী কয়।

তাৰে এটি বৃত্তান্ত কমতাপুৰ কোঁঠৰ কথা ঃ

কমতাপুৰ নগৰ-কোঁঠৰ বৃত্তান্ত এক ৰোমাঞ্চকৰ কাহিনী। পোন্ধৰ শতিকাৰ কামৰূপী সমৃদ্ধিশালী ৰাজধানী কমতাপুৰী নগৰী আৰু তাৰ বিশাল, 'বিহ-কৰ্মী'-নিৰ্মা-যেন-

কোঁঠ ধৰলা নদীৰৰ পশ্চিমপাৰত অৱস্থিত আছিল। বৰ্তমান কোচবিহাৰ নগৰৰ চৈধ্য মাইল পশ্চিম-দক্ষিণে আৰু দীনহাট ৰেল-ষ্টেচনৰ পাঁচমাইল পশ্চিমে অৱস্থিত, এই ৰাজধানী আৰু কোঁঠৰ ধ্বংসাৱশেষ আজিকালি 'গোসাঁনীমাৰী' নামে জনাজাত।

সৌভাগ্যবশতঃ ডাঃ বুকানন হেমিল্টন চাহাবে ১৮০৮ খৃঃত কমতাপুৰ কোঁঠ পৰিদৰ্শন কৰি তাৰ বিৱৰণী লিপিবদ্ধ কৰে আৰু 'কোচ বিহাৰেৰে ইতিহাস' সংকলয়িতা খান চৌধুৰী আমানতউল্লা আহমদ চাহাবে নানা তথ্য সংগ্ৰহ কৰি কোঁঠৰ বৃত্তান্ত উক্ত ইতিহাসভুক্ত কৰে। সেইবাবে দুয়োগৰাকী পণ্ডিতেই অসমীয়াৰ একান্ত শলাগৰ পাত্ৰ।

কি আয়তনৰ জোখত, কি নিৰ্মাণ-কৌশলৰ হিচাপত মহা বিস্ময়কৰ এই কমতাপুৰ কোঁঠ। ই জানো মানুহৰ হাতৰ কাম? 'বিহকৰমী'ৰহে বন। এনে সুৰক্ষিত বিয়াগোম দুৰ্গ কামৰূপ অসম বা 'চুবে বাঙলা'ত দুটি নাছিল। কোঁঠৰ অনুমান পাঁচ মাইল গড় ধৱলা নদীৰ পানীয়ে ৰক্ষা কৰিছিল। এই কোঁঠৰ পৰিধি চালে উনৈছ মাইল আৰু ছখন 'দুৱাৰত' বাজে ওপৰলৈ চালে মূৰৰ পাগুৰি খহা, আকাশচুমী মাটিৰ গড়ে চৌহদ আগুৰি আছিল। দুৱাৰ ছখনৰ নাম নিৰহ-নিপানী অসমীয়া : 'শিলদুৱাৰ' 'বাঘদুৱা', 'জয়দুৱাৰ', 'সন্ন্যাসী দুৱাৰ', 'হোকো দুৱাৰ' আৰু 'নিমাই দুৱাৰ'। 'দুৱাৰ'ৰ দুয়ো কাষ পকা ইটাৰে বন্ধোৱা। অধিক সুৰক্ষিত কৰিবলৈ বুলি কোঁঠৰ বাজত আজিকালিৰ কংক্ৰিত 'পিল্ বক্স'ৰ দৰে সৰুসৰু বুৰুজসমূহ।

কুৰি বছৰমান আগৰ জোখ মতে চৌহদৰ মাটিৰ গড় ওখই 'শিল দুৱাৰ' আৰু 'বাঘদুৱাৰ'ৰ ওচৰত ৩০ ফুট; 'জয়দুৱাৰ' পূবে ৩৫ ফুট; কাড়ীশাল তালুকত ২৫ ফুট, জিকাবাৰী তালুকত ১০ ফুট; ফুলবাৰী তালুকত ৬২ ফুট। গড়ৰ তলছোৱা ঠাই বুজি কম বেছি বহল; কিন্তু কোনো ঠাইতে দুশ ফুটৰ কম নহয়।

গড়ৰ বাজে ভিতৰে একোটাকৈ প্ৰকাণ্ড গড়খাৱৈ। বাজৰ গড়খাৱৈ প্ৰায় ঠাইতে দুশ পঞ্চাশ ফুট, কিন্তু 'বাঘদুৱাৰ'ৰ উত্তৰে ৫৫০ ফুট আৰু দক্ষিণে ৬০০ ফুটলৈকে বহল। ইয়াতে উল্লেখযোগ্য যে বিশেষ কৌশলেৰে পানী তুলি কমতাপুৰৰ গড়খাৱৈ ভৰোৱা হৈছিল।

কোঁঠৰ ভিতৰৰ সুৰক্ষিত নগৰ, ৰাজধানীত 'ৰাজপাট', 'টাকশাল', 'দেৱানৰ কোঁঠ', 'ভুলকাভল্ কি' (লুকাভাকু) আদি ঠাই আৰু ৰাজকাৰেং, বিষয়াৰ টোল, কাঁড়ী-পাইক-বপুৰাৰ বাহৰ আৰু নাগৰিকসকলৰ ঘৰ আছিল। 'ৰাজপাট' বোলা ঠাইডোখৰ ওখই ষাঠি ফুট আৰু দীঘে পুতলে সমানে ৩৬০ ফুটকৈ। 'বাঘদুৱাৰ'ৰ পৰা ৰাজপাটলৈ বহল আলি আছিল। এই আলি আজিকালিও এশৰ পৰা এশ দহ ফুটলৈ বহল। 'বাঘদুৱাৰ'ৰ পূৰ্বে (আঠিয়াবাৰী গাঁৱত) এটি কৃত্ৰিম সৰোবৰৰ ওপৰত এই আলিত এখন ইটাৰ দলং আছিল। অনুমান 'ৰাজপাট'ৰ এচুকত কমতেশ্বৰী আদি মন্দিৰ আৰু তাৰ পৰা দুশ ফুটমান পূবে অস্ত্ৰাগাৰ আছিল।

পশ্চিম কামৰূপত প্ৰবাদ আছে যে প্ৰাগ্‌জ্যোতিষাধিপতি সম্ৰাট ভগদত্তৰ 'কৱচ' কমতেশ্বৰী দেৱীৰ মন্দিৰত সংৰক্ষিত হৈছিল। 'গোসাঁনী মঙ্গল' নামৰ পুথিয়েও এই কথা সমৰ্থন কৰে।

ধ্বংসপ্ৰাপ্ত হোৱাৰ পিছত বৰ্তমান কমতেশ্বৰী মন্দিৰ কোচবিহাৰৰ প্ৰাণনাৰায়ণ মহাৰাজে ১৬৬৫ খৃঃত নিৰ্মাণ কৰায়। এই মন্দিৰৰ দ্বাৰলিপি শুদ্ধ অসমীয়া বৰ্ণমালাত ('ৰ' আদি) লিখা। এই মন্দিৰৰ প্ৰতিষ্ঠাৰ কালতো বোলে কোনো মূৰ্তি স্থাপন কৰা হোৱা নাছিল। মাত্ৰ 'কৱচ' এটিহে প্ৰতিষ্ঠিত হৈছিল। মন্দিৰৰ 'বৰ দেউৰী'ৰ মতে উক্ত 'কৱচ' এটি ৰূপৰ সঁফুৰাৰ ভিতৰত ভৰাই থোৱা আছে ভগৱতীৰ মূৰ্তি কৱচৰ ওপৰ ভাগত অংকিত আছে।

ডাঃ বুকানন হেমিল্টনৰ পৰিদৰ্শনৰকালত কোঁঠৰ মাজেদি শিঙিমাৰী নামেৰে সৰু নৈ এখনি উত্তৰা-দক্ষিণাকৈ বৈ গৈ কোঁঠক দুই ভাগত বিভক্ত কৰিছিল। কিন্তু ১৮২০ খৃঃৰ প্ৰবল বানপানীত মানসাই নামৰ ডাঙৰ নৈখনে শিঙিমাৰীত পৰি গড়ৰ ওচৰত দক্ষিণ পিনে ধৰলা নদীৰ লগত মিলিত হৈছেগৈ। শিঙিমাৰীৰ বাৰে বাৰে হোৱা গতি পৰিবৰ্তনত কমতাপুৰৰ বহু কীৰ্তিয়ে চিৰসমাধি লাভ কৰিছে। কোঁঠৰ ভিতৰত অসংখ্য ক্ষোদিত শিলৰ মূৰ্তি আৰু শিল্পকাৰ্যপূৰ্ণ শিলৰ টুকুৰা যেনি-তেনি সিঁচৰতি হৈ পৰি আছে ; বহু মাটিৰ তলত বা নদীৰ বুকুত পোত খাইছে। ইয়াতে উল্লেখযোগ্য যে শিঙিমাৰীৰ গৰাখহনীয়াত শিঙিমাৰীৰ গৰাখহনীয়াত কমতেশ্বৰীৰ মন্দিৰত ৰক্ষিত এখন খড়গ, পাঠান আৰু ৰজাসকলৰ কিছুমান ৰূপৰ মোহৰ আৰু দুটা বৰটোপ আৱিষ্কৃত হৈছে। এই বিষয়ত আমাৰ পুৰাতত্ত্ব বিভাগে আৰু পণ্ডিতসকলৰ গধুৰ দায়িত্ব আছে আৰু অচিৰে কাম হাতত লোৱা উচিত। ...

... সামৰণিৰ আগতে আকৌ এবাৰ পোন্ধৰ শতিকাৰ কামৰূপ কমতালৈ আহোঁ।

কমতেশ্বৰ নীলাম্বৰ মহাৰাজৰ ৰাজত্বৰ ৰাজ্যৰ নন্দন-বন্দন অৱস্থা। এইজনা ৰজাই সামৰিক প্ৰয়োজন আৰু জনকল্যাণৰ হকে ৰাজধানীৰ পৰা ৰাজ্যৰ চৌদিশে বহুত আলি বন্ধায় আৰু পুখুৰী খনায়।

উত্তৰে এটি আলি 'কুমাৰীকোঠে'দি ভোটান পৰ্বতলৈ গৈছিল ; তাৰ এফালেৰে এতিয়া 'কোচবিহাৰ কাকিনা ৰোড' নাম পাইছে। আন এটা ৰাজআলি কমতাপুৰৰ পৰা জল্পেশ্বৰ মন্দিৰলৈ বন্ধাইছিল; ইয়াৰ দুয়ো দাঁতিয়ে মাইল দুমাইল আঁতৰত পুখুৰীৰ চিন এতিয়াও দেখা যায়। বৰ্তমানে এই আলিৰ এফালৰ নাম 'দিনহাটা মেখলী গঞ্জ ৰোড'। দক্ষিণে আন এটা আলি 'ঘোড়াঘাট'লৈ গৈছিল আৰু তাৰ ঠায়ে ঠায়ে কোঁঠ দবাইছিল। আত্মৰক্ষা আৰু গঙ্গাস্নান যাত্ৰীৰ সুচলাৰ্থে ব্ৰহ্মপুত্ৰ পাৰলৈ বিস্তৃত, 'দৰ্প নাৰায়ণ' নামে বিষয়াৰ হতুৱাই 'দৰ্পাৰ মাৰলি' আলি বন্ধাইছিল।

ইয়াত বাজেও কামৰূপ-কমতা ৰাজ্যৰ সীমা সুবিন্যস্ত 'ছয় দুৱৰ', 'মহলাকোঠ',

'সাতপাৰা', 'হাতীবন্ধা', 'ঘোড়াঘাট' আদি ভালেমান কোঁঠ মৰাই নীলাম্বৰে ৰাজ্য ৰক্ষাৰ উত্তম ব্যৱস্থা কৰিছিল।

কিন্তু ইমান কৰিও মহাৰাজ নীলাম্বৰে ভাগ্যলিপি খণ্ডাব নোৱাৰিলে। গৌড়ৰ হোছেন শ্বাহে মাটিয়ে-পানীয়ে বিপুল বাহিনী লৈ কমতা ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰিলে। দীঘলীয়া যুঁজ-বাগৰত সীমান্তৰ কোঁঠ মাৰি বগুৰাৰ বাটেদি গৌড়সৈন্য আগবাঢ়ি আহি ৰাজধানী কমতাপুৰ কোঁঠ অৱৰোধ কৰিলে। দুৰ্জ্জয় কমতাপুৰী দুৰ্গ হেলাৰঙে থিয় হৈ থাকিল ; হোছেন শ্বাহৰ বিজয়ৰ স্বপ্ন মোলান পৰিল। পিছে ভাগ্য বিপৰ্যয়ৰ বাটত কামৰূপ-কমতা ৰাজ্য! ঘৰ আৰু বাহিৰৰ শত্ৰুৰ গুপ্ত ষড়যন্ত্ৰত পশ্চিমফালৰ 'বাগদুৱাৰ'ৰ বজ্ৰকপাট আচম্বিতে খোল খালে। ১৪৯৩ খৃঃত হোছেন শ্বাহৰ হাতত দেৱৰো দুৰ্গম কমতাপুৰ কোঁঠ, নগৰী, ৰাজধানী, কমতেশ্বৰীৰ মন্দিৰ ধ্বংসপ্ৰাপ্ত হ'ল।...

কমতাপুৰ ধ্বংস হ'ল ; কিন্তু স্মৃতি ৰ'ল।

কামৰূপা, কামাখ্যা, কামদা, কামতা, 'মালাহাৰ পৰা মিচিমি' নহয় ; কৰতীয়া গঙ্গাৰ পৰা পৰশুকুণ্ড।

কামৰূপৰ দেশপ্ৰেমী বীৰৰ আৰু ৰজা। ভাবা সাহিত্য মণি-মৰকতৰ দেউল। হেজাৰ-বিজাৰ দ'ল দেবালয় ; জল্পেশ্বৰ, গোপেশ্বৰ, দক্ৰেশ্বৰ, হাটকেশ্বৰ, কমতেশ্বৰী, ত্ৰিপুৰেশ্বৰী, জয়ন্তেশ্বৰী, তাম্ৰেশ্বৰী, কামখ্যা, কামদা, বেহাৰে মধুপুৰ, কামৰূপে বৰপেটা, গড় প্ৰাঞ্চি কোঁট-বুৰুজ। আলি আৰু পুখুৰী। দেৱৰো বাঞ্ছিত ভূমি।...

... কিন্তু বিধিৰ বিধান নখণ্ডে। বুৰঞ্জীৰ গৰাখহনীয়া। ভাই-ককাইৰ মাজ চোতালতে সোনকালে বাট ভেটিলে। সোনকোষত তেজৰ ডোঙা উটি গ'লেও বালিত সোণৰ চেঁকুৰা হৈ পৰি থাকিল ; বজহৰ মজহো উটাব পৰা নাইহে। সেয়েহে আজিও সোনকোষৰ সিপাৰৰ পৰা কামৰূপ অসমৰ জীৱন সন্ধ্যাৰ কাহিনী কয় নিজান কমতাপুৰীৰ নিমাত মাটিৰ ভগা কোঁঠে। কামৰূপ-কমতাৰ বাউলী ৰাজলক্ষ্মী, সম্ৰাট ভগদত্তৰ কৱচ কক্ষিণী কমতেশ্বৰী গোসাঁনীৰ মাজনিশাৰ উচুপনি ইপাৰৰ পৰাও শুনি।

(২য় বছৰৰ ৪ৰ্থ সংখ্যাত প্ৰকাশিত আগষ্ট ১৯৬৬)

তুমিয়েনে মোৰ আহদি ?

খবিৰ উদ্দিন আহমদ

আহাদ বিশ্ব তুমি
অবণিৰ অধীশ্বৰ,
প্ৰেমৰূপে জীৱৰ প্ৰাণত
তুমি যাচিছা পোহৰ।।
সলিল হই বইছা তুমি
প্ৰশান্ত সাগৰ মাজে,
আকাশ মাজে তাৰকা তুমি
শোভিছা সুন্দৰ সাজে।।
প্ৰকৃতি বুকুত বৈছা তুমি
সমীৰণ ৰূপ লই,
তবস্পৰ্শে অবোধ নিৰদ
ভ্ৰমিছে দিগন্ত লই।।
উজ্জ্বল চন্দ্ৰমা তুমি
সৌৰা দূৰ নীলিমাত,
আঁউসীৰ তিমিৰ বিদাৰি
হিয়া মম কৰা শাঁত।।
সূৰ্য-ৰূপে সন্তাষি দিনক
ধৰণী প্ৰদীপ্ত কৰা,
ৰাতিত তৰাকা ৰূপে পুন
গগণে আলোক ধৰা।।
আহাদে মোৰ চকুৰ মণি
আহাদে মোৰ জীৱন,
আহাদ ৰূপতে থাকোঁ মগ্ন
আহাদে, সপিছোঁ মন।।
তুমিয়ে আহাদ, জন্ম-মৃত্যু
তুমিয়ে মৰম-দয়া,
তোমাৰ প্ৰেমে, অজান সুৰে—
কান্দে সদা মোৰ হিয়া।।

(২য় বছৰৰ ৪ৰ্থ সংখ্যাত প্ৰকাশিত আগষ্ট ১৯৬৬)

পাৰ্থক্য

মঃ ৰহমত আলী

গধূলিৰ এইটো দৈনন্দিন ঘটনা। সৰু চহৰখনলৈ অহা প্ৰায় পাঁচ বছৰেই হ'ল। এই সময়ছোৱাত যে কিমান পৰিবৰ্তন হ'ল তাৰ আদি অন্ত নাই। ডাঙৰ ডাঙৰ ঘৰ পকাৰাস্তা, স্কুল-কলেজ আৰু যে ক'ত কি... কিন্তু এটা পৰিবেশৰ হ'লে কোনো দিনা পৰিবৰ্তন নঘটিল। সেইটো হৈছে— সন্ধ্যাৰ হুলস্থূলীয়া পৰিবেশ। দিনটোৰ গোটেই সময়খিনিৰ লগত যেন ইয়াৰ পাৰ্থক্য আছে। চহৰখন সৰু থাকোতেও আৰু এতিয়াও। ইমান দিনে এনে এটা অৱস্থাৰ লগত নিজকে খাপ খুৱাই ল'ব পৰা নাই আৰু হয়তো নোৱাৰিম। এনে এটা ভাল নলগা পৰিবেশৰ মাজত থাকি অভ্যস্ত হৈ পৰিছোঁ —ইয়াত কোনো মাদকতা বিচাৰি নেপাওঁ। নগৰখনৰ সৰহ ভাগ মানুহ গধূলি ওলায়— কোনো ক্লাবলৈ, চিনেমালৈ, আৰু কোনো পাৰ্কলৈ— নানাজন নানা উদ্দেশ্যৰে। চিনেমা-পাৰ্ক আদিয়েহে মানুহবোৰক আকৰ্ষণ কৰে এনে নহয়। বহুতে ৰাস্তাই দি এনেয়ে পাক মাৰি যায়হি। দিনটোৰ ক্লান্তি অৱসাদবোৰ কোলাহলপূৰ্ণ ৰাস্তাৰ বুকুত সিহঁতে যেন উটুৱাই দিব খোজে। নিশা নপৰাৰ প্ৰায়বোৰ মানুহ নুঘূৰে— নিজ নিজ বাসস্থানলৈ।

গধূলি মোৰো ছুটী থাকে। তথাপিতো সেইবোৰ মানুহৰ লগত সমানে খোজ মিলাব নোৱাৰোঁ। প্ৰায় দিনটোৱে ৰাস্তাৰ গাড়ী-মটৰক হাতেৰে ইংগিত দি ভাগৰি পৰোঁ— কিয়নো মই এজন সাধাৰণ পুলিচ। যন্ত্ৰৰ দৰে গোটেই দিনটো নিৰ্বিবাকাৰে কাম কৰি যাওঁ— হাত দাঙো, নমাওঁ। কেতিয়াবা মোৰ ভাব হয় মই যেন এটা যন্ত্ৰলৈ ৰূপান্তৰ হৈ গৈছোঁ। দিনটোৰ ভাগৰে জুমুৰি দি ধৰে সন্ধিয়াতে।.... সৰুতে পুলিচক সাক্ষাৎ যম বুলি ভাবিছিলোঁ। খাকী পোচাক আৰু ৰঙা টুপীটোত যেন কিবা হিংস্ৰ ভাববোৰ খেলা কৰে! গাঁৱলৈ কেতিয়াবা পুলিচ গ'লে মই লুকাইছিলোঁ। ডাঙৰ হোৱাৰ লগে লগে ভয় আঁতৰিছিল। তথাপিতো পুলিচ দেখিলে বহুত দিনলৈ মোৰ মনত শংকা ওপজিছিল— কিজানিবা ধৰি লৈ যায়, সেই শকত বেত ডালেৰে কোবায়, আদি আদি। ভাবিছিলো কেতিয়াও এনে চাকৰি নকৰো লাগে নাঙলৰ মুঠিতে ধৰিম। কিন্তু...।

ভবামতে জানো কাম হয়? মানুহে কল্পনা কৰে, সুখৰ সপোন দেখে— ভাব সাগৰত ঢৌ খেলি খেলি। সেই কল্পনাক যে বাস্তৱলৈ ৰূপ দিয়া টান। তথাপিতো সিহঁতে কল্পনা কৰে। হায়! আচৰিত জীৱ মানুহ!

অন্ন- বস্ত্ৰৰ সংস্থানৰ বাবেই হওঁক বা অন্য কোনো কাৰণতে হওঁক পুলিচৰ চাকৰিত সোমাবলগীয়া হ'ল। নহ'লে যে উপায় নাছিল। জীয়াই থাকিবৰ বাবে মানুহে নিশ্চিত

মৃত্যুপথকো বাচি ল'বলৈ কুণ্ঠা বোধ নকৰে। জীয়াই থকাৰ দুৰ্বাৰ বাসনা। ভাল চাকৰি কৰিবলৈ কোনো ডিগ্ৰী মোৰ নাই। আজি ডিগ্ৰীৰ যুগ। ডিগ্ৰী সভ্যতাৰ মাপ-কাঠি। মানুহহেনো সভ্যতাৰ টিং খোপত উঠিছে। ক্লাচ এটিলৈ পঢ়ি ইয়াতকৈ আৰু কি ভাল চাকৰি পাম বুলি মনক কেতিয়াবা প্ৰবোধ দিওঁ। ভালদৰে পঢ়িব নোৱাৰাৰ বাবে আনৰ দোষ দিবলৈ নাযাও। যি হ'ল নিজৰ দোষতে। পঢ়া-শুনাত একে বাবে বেয়া নাছিলো, প্ৰত্যেক বাৰেই পাচ কৰিছিলোঁ। ক্লাচ ছিক্স পোৱাৰ পৰা সংগদোষ চুইছিল। ফলস্বৰূপে স্কুলৰ পৰা পলোৱা, কোনোবা দোকানত বহি চিগাৰেট হোপাটো স্কুলৰ দৈনন্দিন কাৰ্যসূচীৰ এটা অংগ হৈ পৰিছিল। এনেবোৰ বদ অভ্যাসৰ (তেতিয়া মই ভাল অভ্যাস বুলিহে ভাবিছিলো) কাৰণে কেইবাদিনো মাষ্টাৰৰ পৰা কোব খাইছিলো। তথাপিতো পেলোৱা চিগাৰেট খোৱাক হেয় জ্ঞান কৰিব নোৱাৰিছিলো।

এদিনৰ কথা।

চেকেণ্ড মাষ্টৰ দুৱৰা চাৰে চিগাৰেট খোৱাৰ বাবে খুব কোবালে। হাতে ভৰিয়ে বেতৰ দাগ বহি গৈছিল। তেতিয়া মই ক্লাচ এইটত। মোৰ (আৰু লগত দুই চাৰিজন ল'ৰা কামবোৰ) তেওঁলোকক অতিষ্ঠ কৰি তুলিছিল। একমাত্ৰ ল'ৰা বুলি দেউতাই মোক খুব মৰম কৰিছিল। যি লাগে বুলি কৈছিলোঁ তাকে দিছিল— ধাৰ ঋণ কৰি হ'লেও। নিজ আৰ্থিক দুৰৱস্থালৈ আঁওকাণ কৰিও মোক পঢুৱাইছিল। কিজানিবা হাকিমেই হ'ব পাৰোঁ। দেউতাই কৈছিল— "হৰেন! তই যদি হাকিম হ'ব পাৰ, মোৰ আৰু চিন্তা কৰিবলগীয়া একো নেথাকিব।" মাক বাপেকে যে সন্তানৰ সদায় ভালটোহে কামনা কৰে— এতিয়াহে বুজিছোঁ। প্ৰত্যক্ষ ভাবে ক'বলৈ গ'লে দেউতা একেবাৰে হোজা আছিল। সেইদিন মোৰ তেনে অৱস্থা দেখি দেউতাই দুৱৰা চাৰৰ লগত কাজিয়া কৰি স্কুলৰ পৰা নাম কটাই দিছিল। দুৱৰা চাৰক হেনো দেউতাই কৈছিল— "বুজিছা মাষ্টৰ! ল'ৰাই যদি চিগাৰেট খোৱা বেয়া তেন্তে বুঢ়াৰো বেয়া। তোমালোকেই ল'ৰাৰ আগত চিগাৰেটৰ বাধা কৰিবা আৰু ল'ৰাক কৰা চিগাৰেট নেখাবি। চিগাৰেট খালে বুলিয়েই মোৰ সোণক ইমান মাৰিবলৈ অধিকাৰ তুমি ক'ত পালা? তুমিতো মোক এই বিষয়ে একো কোৱা নাছিলা। ল'ৰাৰ কিবা বেয়া দেখিলে অভিভাৱকক ৰিপোট দিব লাগে। দৰকাৰ নাই পঢ়িবৰ।" ইমানবোৰ কথানো কেনেকৈ চাৰৰ আগত ক'লে ভাবিয়েই নেপাওঁ। দেউতাই ক'ব খুজিছিল, উপদেশতকৈ আৰ্হি হাজাৰ গুণে ভাল'।

তেতিয়াৰ পৰা কোনো স্কুলৰ লগত মোৰ সম্বন্ধ পুনৰায় গঢ়ি উঠা নাছিল। ঘৰৰ ওচৰত কোনো স্কুল নথকাৰ বাবে দূৰৈৰ স্কুলত নাম লগাবৰ বাবে দেউতাই অনুমতি নিদিলে। হাল-কোৰত ধৰিবলৈ লাজ লগা হ'ল। অল্পবিদ্যা মোৰ কাৰণে ভয়ংকোৰী হৈ উঠিল। শেষত পালোগৈ এটা পুলিচৰ চাকৰি।

আন এটা দিনৰ কথা।

সন্ধ্যা ছুটী হোৱাৰ পাচত ঘৰমুৱা হৈছোঁ। ৰাস্তাত মানুহ-দুনুহ, গাড়ী-ঘোৰাৰ ভীৰ বাঢ়ি আহিছে। সেইবোৰ লক্ষ্য কৰাৰ অৱকাশ মোৰ নাছিল। যন্ত্ৰ-চালিত মটৰ এখনৰ দৰে ঠেক 'ফুটপাট' টোৱেদি আগবাঢ়ি গৈছোঁ। হঠাৎ ৰাস্তাৰ কাষৰ দোকান এখনৰ সমুখত মানুহ এজুম দেখি কিনো হৈছে জানিবৰ মনেৰে ওচৰ চাপি গলোঁ।

"মাৰ মাৰ, চালা ইয়াক খতম কৰি দিব লাগে। টকা চুৰ কৰিবলৈ আহিছে; চুৰৰ বাচ্ছা।

ইমান ছোট... মাৰ মাৰ... আদি কিছুমান শব্দ শুনিবলৈ পালোঁ।

জুম ঠেলি আগবাঢ়ি গৈ দেখিলোঁ, গোটেই জাক মানুহে বেঢ়ি-কুৰি ল'ৰা এটাক যেন চৰ-ভুকু-কিলেৰে সম্ভাষণ কৰিছে। তাৰ নাক আৰু দাঁতৰ পৰা তেজ ওলোৱা স্বত্বেও চৰ-ভুকুৰ অন্ত নাছিল। মনতে ভাব হ'ল এই সংসাৰৰ সকলো মানুহেই যেন ভাল— একমাত্ৰ ল'ৰাটোৰ বাদে। কিন্তু আমাৰ মাজত এনে মানুহ আছে যি লাখ লাখ টকাৰ চুৰি কাৰবাৰ কৰে। সমাজত এনেবোৰ মানুহেই মান, সম্মানৰ অধিকাৰী হয়। এওঁলোক হ'ল সম্মানী চোৰ। ইহঁতেই সাধাৰণ প্ৰজাৰ তেজ শুহি সদায় খাব লাগিছে।

মাৰপিট কৰা মানুহবোৰক বাধা দি সুধিলো-কি হৈছে? " কি হ'ব আৰু! টকা চোৰ" একেলগে আঠাই কেইজনে চিঞৰি কোৱাৰ দৰে ক'লে।

"ইমান সৰু ল'ৰাটোৱে?"

" চোৰৰ লগত আৰু কি সৰু-ডাঙৰ আছে।" পেটুৱা মানুহটোৱে সৰুকৈ ক'লে।

"কিমান টকা চুৰ কৰিছিল আৰু কেনেকৈ?"

"নগদ পাঁচশ টকা। মোৰ বাওঁ পকেটৰ মানিবেগৰ পৰা নিব ধৰিছিল। বোধ কৰো মনিবেগটোৰ একাংশ টকাই আছিল। ভাগ্যে জানোৱা মহাজনে দেখা পাই হাত হাতে ধৰিলে। নহ'লে... ।"—ওখ, শকত আপটু ডাঙৰ কলা মানুহটোৱে গোফ কোচাত হাত বুলাই বুলাই উত্তৰ দিলে। "চোৰ যেতিয়া হাতে হাতে ধৰা পেলালে ভালেই হ'ল। তথাপিতো ইয়াক মই থানালৈ লৈ যাও। কাৰো একো আপত্তি নাইতো?" নাই; একো আপত্তি নাই।" কেইবাজনো মানুহে কথাত সমৰ্থন জনালে।

দোকানখনৰ পৰা দীঘল জৰী এডাল লৈ ল'ৰাটোৰ দুখন বান্ধি থানালৈ লৈ গ'লো। থানালৈ তাৰ প্ৰায় দুমাইলেই হ'ব। আগে আগে ল'ৰাটো লৈ আগবাঢ়ি গৈ আছো— থানা অভিমুখে। হঠাৎ নিস্তভংগ কৰি সুধিলোঁ— "অই। কেলেই চুৰ কৰিছিলি?

নেলাগে ইমান জোৱান ল'ৰা!" ল'ৰাটো সৰু বয়স অতি বেচি যোল্ল হ'ব। () ল'ৰা।

"ক'বলৈ নাই বাবু।" — খোকাথুকি মাতেৰে সি উত্তৰ ক'ব।

() নাম?"

() চান্দ"— সৰুকৈ ক'লে। হয়তো এজন পুলিচ () মোৰ পৰা সি এনেবোৰ প্ৰশ্ন আশা কৰা নাছিল। () কৰি খাবলৈ আহিছ, কাম কৰি খাব নোৱাৰ। () কত?" "ঘৰ?"

চকু দুটা অলপ ডাঙৰকৈ মেলি দিলে। মোৰ ক'তো ঘৰ নাই বাবু। য'তে-ত'তে থাকো। আগতে বেলজান বাগানত আছিলো। এতিয়া মা-বাপ কোনো নাই। সব মৰি গ'ল।"

"তই তেন্তে অকলশৰীয়া?"

অ' বাবু?"

আৰু লাল! তোৰ আগৰ কথাবোৰ কৈ যাচোন।" () কথাষাৰ যেন তাৰ অন্তৰত সাহস দিলে। সি () ভাবিব পৰা নাছিল যে কোনো পুলিচে জানো কেতিয়াবা চোৰৰ অন্তৰৰ কথা শুনে! কিন্তু পুলিচো হে! মই ভালদৰে জানো সমাজেই কিছুমান চোৰ-ডকাইতৰ সৃষ্টি কৰে। তেতিয়া সিহঁতে সেইখন সমাজৰ প্ৰতি কৰ্ত্তব্য পাহৰি যায়। তেতিয়া সিহঁত হৈ পৰে সমাজ-বিৰোধী। তেতিয়াই সিহঁতে বিচাৰে সমাজৰ মানুহবোৰক অতিষ্ঠ কৰি তুলিবলৈ। লালাৰ জীৱন কাহিনী চমুৱালৈ ক'লে এনে হ'বঃ—

বেলজান বাগিজাত সিহঁতৰ কেইবা পুৰুষো পাৰ হৈ গৈছে। লালৰ বাপেকেও বাগিছাৰে কল ঘৰত কাম কৰিছিল। মাকৰ কথা হেনো তাৰ মনতেই নপৰে। সৰুতেই মৰিল। বাপেকেই তুলি তালি ডাঙৰ-দীঘল কৰিলে।

তালৈ বাপেকৰ বৰ মৰম আছিলহেনো। বাপেকে তাক পঢ়াই-শুনাই বাবু কৰাৰ কল্পনা কৰিছিল আৰু সেয়ে আঠ বছৰ বয়সত বাগিছাৰ স্কুলত নাম লগাই দিছিল। কিন্তু তাৰ হ'লে পঢ়িবলৈ সমুলি ইচ্ছা নাছিল। সেইবাবে বন্ধু ৰঘুৱাৰ লগত অ'ত ত'ত ঘুৰি বিড়ি, ধপাতৰ সোৱাদ লৈছিল। এই সকলোবোৰ বাপেকৰ আগোচৰে হৈছিল।

কিন্তু.. এদিন ইলেক্‌ট্ৰিক চক হৈ বাপেকৰ মৃত্যুৰ হ'ল। বাপেকৰ মৃত্যু পাচত লাল দুদিনমান দদায়েকৰ তাত আছিল। কিন্তু খুড়ীয়েকে খুব কষ্ট দিয়াত পলাই গৈ ৰঘুৱাৰ লগত লগ লাগিল। তাৰ পাচতে আৰম্ভ হ'ল...।

লালৰ কথাবোৰৰ পৰা মই বুজিব পাৰিছিলো যে সস্তীয়া হিন্দী ফিল্মে তাৰ ওপৰত ভালদৰে প্ৰভাব বিস্তাৰ কৰিছিল আৰু বিদেশী বাগিছাৰ মালিক সকলৰ প্ৰতি তাৰ কথাই কথাই ঘৃণা ভাব ফুটি উঠিছিল।

লালাৰ জীৱন-কাহিনীৰ লগত মোৰ জীৱনৰ ঘটনাসমূহৰ যেন বহু ক্ষেত্ৰত সাদৃশ্য আছে। কিন্তু মই পুলিচ। শান্তি ৰক্ষক। লালৰ কাহিনী যিমানেই কাৰুণ্যপূৰ্ণ নহওক মই তাক চোৰ হিচাবেই গণ্য কৰিব লাগিব। তাক থানাত গতাই দিব লাগিব।

কিন্তু...?

মই পুলিচ।

লাল চোৰ।

ইমানেই পাৰ্থক্য।

(২য় বছৰৰ ৪ৰ্থ সংখ্যাত প্ৰকাশিত আগষ্ট ১৯৬৬)

জনসংখ্যা সমস্যা

ডাঃ মহিবুদ্দিন আহম্মদ, এম. বি.বি. এচ

জনসংখ্যা-সমস্যা বৰ্তমান মানব জাতিৰ সন্মুখত এটি অতি জটিল সমস্যা। এই সমস্যাৰ বিষয়ে কিমান বৈজ্ঞানিক, কিমান চিন্তাশীললোকে আলোচনা চলাইছে— মানবজাতিক এই কৰাল গ্ৰাসৰ পৰা মুক্ত কৰিবলৈ। কিন্তু কোনেও এই সমস্যাৰ উপযুক্ত সমাধানত উপনীত হ'ব পৰা নাই। এই সমস্যা অভেদ্য হেঙাৰ স্বৰূপে থিয় দিছে মানবৰ শান্তিৰ পথত। দেশৰ উৎপন্ন হোৱা খাদ্য সামগ্ৰীয়ে হাৰ মানিছে এই পৰিস্থিতিৰ আগত। সেইদৰে নানা পৰিকল্পনাৰ ফলো বিফল মনোৰথ হৈছেগৈ। অস্বাস্থ্যকৰ ঘনবসতিৰ পৰা সেইদৰে স্বাস্থ্যৰো অৱনতি হৈছে। ইয়াৰ দ্ৰুতগতিৰ আগত সকলো পৰাজিত। এই ধাৰাবাহিক সোঁত এতিয়াই ভেটা নিদিলে এদিন যে ভয়াবহ মূৰ্তি ধাৰণ কৰিব সি ধ্ৰুব সত্য। বৰ্তমান অতি আচৰিত বৈজ্ঞানিক আবিষ্কাৰ জ্ঞান আৰু সভ্যতাৰ উচ্চ শিখৰত উঠা দেখা গৈছে আৰু তেনেকৈ পৃথিবী বিনাশৰো এক আগজাননীও আহিছে। তাৰ পৰা মানবজাতিৰ কোনো কল্যাণ সাধন হোৱা নাই। এই জ্ঞান আৰু শক্তি মানৱ জাতিৰ উপকাৰৰ কাৰণে মনোনিবেশ কৰাহেতেন অশেষ কল্যাণ সাধিত হ'লহেতেন। খাদ্যৰ অনাটন, দুঃখৰ হা-হুমুনিয়া সুস্বাস্থ্য, সুশিক্ষাৰ অভাৱ ইয়াৰ আঁৰত এক বিভীষিকাময় চিত্ৰ। মানুহৰ সুখ-সাচ্ছন্দ, নিয়মিত জীৱন-যাপন আৰু সমাজ-জীৱনত নিৰবিচ্ছিন্ন গতিত ই ব্যহত কৰিছে।

কেৱে এই বিষয়ে ক'বপাৰে যে জনসংখ্যা বঢ়াৰ পৰা দেশৰ বা জাতিৰ বল বাঢ়িব আৰু যুক্তি আগবঢ়াব যুদ্ধৰ সংকেট অৱস্থাতজনবল অতি অপৰিহাৰ্য্য। কিন্তু বৰ্তমান দ্ৰুত গতিত বাঢ়ি অহা সংখ্যা আৰু নিয়ন্ত্ৰণৰ মাজেৰে বাঢ়ি অহা সংখ্যাই নিশ্চয় তাক পূৰ্ণ কৰিব পাৰিব। জাতিৰ বা দেশৰ বলবাঢ়িব যেতিয়াই প্ৰত্যেকেই উপযুক্ত নাগৰিক হৈ নিজৰ নিজৰ কামত যোগ্যতাৰ পৰিচয় দিব পাৰিব, দেশৰ আঁলৈ-আহকাল গুচাবলৈ সক্ষম হ'ব। জনসংখ্যা এনেদৰে বাঢ়িব লাগে যাতে কোনেও কষ্ট নুভুগাকৈ সুকলমে জীৱন নিৰ্বাহ কৰি চলিব পাৰে, নিজৰ স্বাস্থ্য অটুট ৰাখিব পাৰে, নিজৰ দেশৰ আহ্বানত থিয় হ'ব পাৰে আৰু সকলো দায়িত্ব মূৰ পাতি ল'ব পাৰে। দেশ বা জাতিয়ে নিবিচাৰে আজি জীৰ্ণশীৰ্ণ স্বাস্থ্যহীন লোক। প্ৰত্যেকেই আজি নৈতিক মানসিক বুদ্ধি-বৃত্তিৰ আৰু শাৰীৰিক যোগ্যতাৰ পৰিচয় দিব পৰাটোৱেই হৈছে আচল উদ্দেশ্য। আদৰ্শবাদী নহ'লে নৈতিকতাহীন লোকক কোনো মহৎ কামতে বিশ্বাস কৰিব নোৱাৰি। আদৰ্শৰ আলমলৈয়ে মানব আজি ধীৰে ধীৰে আগবাঢ়ি গৈছে আৰু গৈ থাকিব। নৈতিকতাহীন লোকে দেশৰ